

MİLLÎ KÜLTÜR ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ULUSAL HAKEMLİ DERGİ

<http://dergipark.gov.tr/mikad>

NIĞDE/TÜRKİYE

Cilt 3, Sayı 1
Haziran 2019

ISSN: 2587 - 1331

Millî Kültür Araştırmaları Dergisi
(MİKAD) Cilt: 3- Sayı: 1- Haziran 2019
ISSN: 2587-1331

Millî Kültür Araştırmaları Dergisi (MİKAD), yılda iki defa yayımlanan ulusal (Türk Dünyasını kapsayan) hakemli bir dergidir.

Millî Kültür Araştırmaları Dergisi, Türk Dünyasının dergisidir. Dergimize, Türkçe (tüm lehçelerinde) makale kabul edilmektedir.

Millî Kültür Araştırmaları Dergisi'ne gönderilen ve/veya dergide yayımlanan yazılara ilişkin her türlü yasal sorumluluk, yazarına aittir.

İÇİNDEKİLER

Editörden

Kurullar

Hakemler

Makaleler

Gürkan BAYINDIR Doç. Dr. Bülent KARA	Lisansüstü Öğrencilerin Yabancı Dil Eğilimleri ve Akademide Yabancı Dil Sorunu	1-14
Mehmet SOYUÇOK	Usûl-i Cedit'te Okuma Yazma Öğretimi	15-22
Dilek ÖZTÜRK TAŞDEMİR Dr. Bülent ÖZTÜRK	Sürdürülebilir İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulamalarında Koordinasyon ve Kurum Kültürü	23-31
Dr. Bülent ÖZTÜRK	Yeni Zelanda Cami Katliamının Batı ve Arap Medyasında Yansıtılma Biçimleri	32-51
Öğr.Gör.H.Şükrü TAŞTAN	Niğde İlinde Stadyuma Maç İzlemeye Gelen Seyircilerin Alınan Güvenlik Önlemlerine İlişkin Algıları	52-65
Neslihan SUCU	Yaşlılara Göre “Yaşlılık” ve Yaşlıları Etkileyen Sosyal Değişimler	66-81
Cemil Adar YILMAZER Cihan YÜKSEL	Türkiye’de Tek Parti Dönemi Vergi Politikaları	82-93
İbrahim KARATAŞ	Kültürel Miras Yapım Süreçlerinde Sembolik İyileşmenin Rolü: 15 Temmuz Örneği	94-109

Millî Kültür Araştırmaları Dergisi
(MİKAD) Cilt: 3- Sayı: 1- Haziran 2019
ISSN: 2587-1331

EDİTÖRDEN

Kıymetli araştırmacılar,

Millî Kültür Araştırmaları Dergisi (MİKAD), yılda iki defa yayımlanan ulusal hakemli bir dergidir. Dergimiz “**TÜBİTAK ULAKBİM Dergi Park Sistemi**” bünyesinde hizmet vermekte olup dergimizde yayımlanan yazılara ilişkin her türlü sorumluluk yazarına aittir.

Dergimiz, hiçbir resmi ya da gayri resmi kurum veya kuruluşun yayın organı değildir.

Millî Kültür Araştırma Dergisi, Sosyal ve Beşeri alanlarda yapılan çalışmaları Kabul etmektedir. Bu çerçevede dergimizde **Beşeri Bilimler** (Antropoloji, Arkeoloji, Dil Bilim, Edebiyat Araştırmaları, Psikoloji, Tarih, Sanat Tarihi, Sosyoloji, Dini Araştırmalar, Felsefe), **Eğitim Bilimleri**, **İktisadi ve İdari Bilimler** (Ekonomi ve İşletme, Kamu Yönetimi, Siyaset Bilimleri ve Uluslararası İlişkiler), **Sosyal Bilimler** (Coğrafya, Çok Disiplinli Bilimler, İletişim, Kütüphanecilik, Bilgi ve Belge Yönetimi, Turizm) ve **Sanat** sahalarında kaleme alınan makale, tanıtım yazıları ve çeviri yazılara yer verilmektedir.

Dergimiz, üçüncü yılını doldurarak beşinci sayısını yayımlamıştır. Dergimizin bu sayısında 8 makale bulunmaktadır. Dergimiz Türk Dünyasının ulusal yayını olup, bu dünyanın çalışmalarını akademiye kazandırmayı bir görev bilmektedir.

Dergimizin sonraki sayılarında siz değerli araştırmacıların yazar ve hakem olarak katkılarını bekliyoruz, saygılarımızı sunuyoruz.

Sayı Editörü
Dr. Bülent ÖZTÜRK

Editör
Doç. Dr. Bülent KARA

Millî Kültür Araştırmaları Dergisi
(MİKAD) Cilt: 3- Sayı: 1- Haziran 2019
ISSN: 2587-1331

Editör: Doç Dr. Bülent KARA

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Sayı Editörü: Dr. Bülent ÖZTÜRK

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Editör Yardımcısı: Cemil Adar YILMAZER

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Editör Yardımcısı: Gürkan BAYINDIR

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Ziya AVŞAR

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Abdullah KORKMAZ

İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Aylin GÖRGÜN BARAN

Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Yüksel METİN

Süleyman Demirel Üniversitesi

Doç. Dr. Tarık SEVİNDİ

Aksaray Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hakan YALAP

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Faruk ÇOLAK

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet KARTAL

Osmangazi Üniversitesi

Prof. Dr. Bayram ÜNAL

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Prof. Dr. Veysel BOZKURT

İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Yaşar KAYA

İnönü Üniversitesi

Doç. Dr. Turgut KOÇOĞLU

Erciyes Üniversitesi

Doç. Dr. Gökhan TUNÇ

Anadolu Üniversitesi

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Hikmet KORAŞ

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Prof. Dr. Bekir ÇINAR

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN

Ege Üniversitesi

Prof. Dr. Metin ÖZKUL

Süleyman Demirel Üniversitesi

Millî Kültür Araştırmaları Dergisi
(MİKAD) Cilt: 3- Sayı: 1- Haziran 2019
ISSN: 2587-1331

Prof. Dr. Gencay ZAVOTÇU	Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Musa ŞAŞMAZ	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Songül SALLAN GÜL	Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Hatice İÇEL	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Dr. Bibigül İLİYASOVNA İMANBEKOVA	Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi
Doç. Dr. Yakup ALTAN	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Serdar SARISIR	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Türkan BAYER ALTIN	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Doç. Dr. Rıza SAM	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Nevzat TOPAL	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet KAYA	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Doç. Dr. Hamdi DOĞAN	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Musa ERKAYA	Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÖZDEMİR	Kocaeli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ramis KARABULUT	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet BÜYÜKAKKAŞ	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Bayram POLAT	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GÜRBÜZ	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İncinur ATİK GÜRBÜZ	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Savaş MARAŞLI	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hulusi YILMAZ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Keziban PAKSOY	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim ÖZTÜRK	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gülin ÖZTÜRK	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mina FURAT	Manisa Celal Bayar Üniversitesi

Millî Kùltür Araştırmaları Dergisi
(MİKAD) Cilt: 3- Sayı: 1- Haziran 2019
ISSN: 2587-1331

Dr. Öğr. Üyesi Ercan BAĞÇECİ	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ercan GEÇGİN	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Sibel BULUT	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Kamil Ali GIYNAŞ	Karamaoglu Mehmetbey Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Elçin YILMAZKAYA	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Huriye ALTUNER	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Millî Kültür Araştırmaları Dergisi
(MİKAD) Cilt: 3- Sayı: 1- Haziran 2019
ISSN: 2587-1331

HAKEM LİSTESİ

(Haziran 2019, Cilt 3 - Sayı 1)

Prof.Dr. Hikmet KORAŞ	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa TALAS	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Sezai TÜRK	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Bülent KARA	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Doç.Dr. Serpil AYDOS	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gülin ÖZTÜRK	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mina FURAT	Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Esra ÇELEBİ ZENGİN	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim ÖZTÜRK	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Cihan YÜKSEL	Mersin Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hulusi YILMAZ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Şuheda ÖNAL	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Öğretim Görevlisi Dr. Suzan DAL	İstanbul Üniversitesi
Öğretim Görevlisi Bilal ÇILKAYA	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Millî Kültür Araştırmaları Dergisi
(MİKAD) Cilt: 3- Sayı: 1- Haziran 2019
ISSN: 2587-1331

LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİLERİN YABANCI DİL EĞİLİMLERİ VE AKADEMİDE YABANCI DİL SORUNU

Gürkan BAYINDIR¹

Bülent KARA²

Özet

Küreselleşen dünyada yabancı dil yetisine sahip olmak sadece eğitim açısından değil aynı zamanda toplumun sosyo-ekonomik düzeyinin belirlenmesi açısından da önemli hale gelmiştir. Bireylerden yola çıkarak tüm toplumu etkileyen bu durumun üniversitelerde bile nitelikli konumda olmaması, üzerinde önemle durulması gereken bir sorundur.

Bu araştırmanın amacı lisansüstü öğrencilerinin yabancı dile bakış açısını belirlemek ve akademideki yabancı dil sorunun nedenlerini değerlendirmektir. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi'nde çeşitli alanlarda yüksek lisans veya doktora yapan 12 (on iki) katılımcı ile yarı yapılandırılmış görüşme tekniği çerçevesinde yapılan nitel bir araştırmadır.

Anahtar Kavramlar: Yabancı Dil, Akademi, Küresel Bilgi

FOREIGN LANGUAGE TRENDS OF GRADUATE STUDENTS AND FOREIGN LANGUAGE PROBLEMS IN THE ACADEMY

Abstract

In the globalizing world, having foreign language skills has become important not only in terms of education but also in terms of determining the socio-economic level of society. The fact that this situation which affects all the society by individuals is not qualified even in universities is a problem that needs to be emphasized.

The aim of this study is to determine the foreign language perspective of graduate students and to evaluate the reasons of foreign language problem in the academy. It is a qualitative research conducted within the framework of semi-structured interview technique with 12 (twelve) participants in Niğde Ömer Halisdemir University.

Key Word: Foreign Language, Academy, Global Information

¹ ORCID: 0000-0001-9145-0709 Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, gurkanbayindir1@gmail.com

² ORCID: 0000-0001-6021-085X Doç. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Öğretim Üyesi, bkara@ohu.edu.tr

Giriş

Dil en basitiyle bir iletişim aracıdır. Toplum içinde yaşayan bireyler aynı dili konuşarak iletişim sağlarlar ve ortak değerleri paylaşırlar. Her dilin kendi içinde bir ritmi ve kültürel değerleri vardır.

Dil bir iletişim aracı olmanın haricinde kültürlerin aynasıdır. Birden fazla dil bilen kişi buna paralel olarak birden fazla kültüre aşina olup kendisini tanımlama noktasında çok boyutlu olabilmektedir.

21. yüzyılda küreselleşme kapsamında, her bireyin bir veya birden fazla yabancı dil öğrenmesi ve konuşup yazabilmesi temel bir zorunluluk haline gelmektedir (Ada, Şahenk 2010: 63). Küreselleşen dünyada yabancı dil öğrenmek, çağa ayak uydurmak için gereklidir. Bizim kültürümüzde de bulunan “bir lisan, bir insan” sözüyle yabancı dil bilmenin önemine vurgu yapılmıştır. Bireyin ana dilinin dışında bir dil bilmesinin onu farklı bir insan yapacağı düşüncesi dile getirilmiştir.

Teknolojik gelişmenin, değişimin kültürel değişimin daha ilerisinde olduğu 21. yüzyılda yabancı dil bilmenin, öğrenmenin önemi tartışılmaz. Çağın teknolojisini, bilimini öğrenmek, anlamak, sahiplenmek ve üretmek zorunda olan, Avrupa Birliği üyesi olma hedefinde ve yolundaki Türkiye’de bu durum diğer ülkelerden daha da ciddiyetle ele alınması gereken bir konudur. Artık bir yabancı dilin yeterli olmadığı günümüzde, entelektüel bir mesleklemeye doğru gidildiği görülmekte olup, bilgisayar ve yabancı dil bilmek çağa yetişmek, onu yakalayabilmek için olmazsa olmaz koşuttur (Çelebi 2006: 286).

Dünyada pek çok ülkede yabancı dil öğretimine büyük bir önem verilmektedir. Türkiye’de yabancı dil bilmek bir zamanlar sadece elit zümreye has bir saygınlık göstergesiyken, günümüzde eğitim programlarında temel zorunlu derslerden biri haline getirilmiştir. Türk eğitim sistemindeki eğitim programlarında yabancı dil derslerine çok uzun zaman önce yer vermeye başlanmış, zaman içerisinde değişen ihtiyaçlara ve taleplere cevap verebilmek için yabancı dil eğitim programlarında nicelik ve nitelik açısından çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Ancak eğitim programlarında yapılan değişikliklere rağmen Türkiye’nin yabancı dil öğretiminde başarılı olduğu söylenemez. Hem uluslararası yabancı dil yeterliği sıralamalarında, hem de ulusal sınavlarda yabancı dil öğretimindeki başarısızlık açık bir biçimde görülmektedir (Demirpolat 2015: 7).

Dil eğitimi kişilere küçük yaşlarda vermeye başlanıp eğitim hayatları boyunca devam edebilecek bir süreci kapsamaktadır. Üniversitede bazı bölümlerde yabancı dil hazırlık eğitimi bir yıl sürmekle birlikte hazırlık olmayan bölümlerde de giriş dersi veya mesleki ders olarak İngilizce okutulmaktadır. Lisans öğrencilerinin çoğunlukla üzerinde pek durmadığı yabancı dil alanı lisansüstü eğitime devam eden öğrenciler için baş ağrıtıcı olabilmektedir. Yüksek lisans ve doktora alanındaki öğrenciler İngilizceyi tam anlamıyla öğrenmenin yerine önceliği yabancı dil sınavını geçmeye vermektedir. Bunun için sadece sınavı geçebilecek kadar teknik İngilizce öğrenmektedirler.

Akademide yabancı dil yeterliliği ve kullanımı (daha çok yazma alanında) ülkemiz açısından incelenmeye değerdir. Lisansüstü öğrencilerin yabancı dil öğrenmeye karşı tutumlarının inceleneceği bu çalışma karşılaştırma açısından önem arz etmektedir.

“Dünya dili” olarak nitelendirilen İngilizce ülkemizde de zorunlu birinci yabancı dil olarak okutulmaktadır. Bunun yanı sıra seçmeli olarak Almanca veya Fransızca dil eğitimleri de verilmektedir. Çoğu alanda kullanılan İngilizceyi öğrenip, aktif kullanmak ise başlı başına bir meziyettir.

Yabancı dil öğrenmek ülkemizde çoğu kişi tarafından sadece mecbur kalındığında yapılan bir eylemdir. Çok az sayıda kişi veya öğrenci mecburiyetin dışında merak duyup dil öğrenmeye başlamaktadır. Dil öğrenmek ülkemizde (özellikle İngilizce) çocuk yaşlarda başlayıp neredeyse eğitim hayatının sonuna kadar devam eden bir süreç olmasına karşın eğitim görülen dili ileri seviyede öğrenen ve konuşan kişi sayısı oldukça azdır. Akademik alanda da olmazsa olmaz öneme sahip olan yabancı dil, genellikle sadece ihtiyaç duyulan sınavı geçmeye yönelik kullanılmaktadır. Sınavı geçip istenilen puan alındığında ise çoğu kez geri plana atılıp, unutulmaktadır. Yabancı dil sadece bir sınav

notu olarak kalmaktadır. Ne yazma dilinde ne de konuşmada kullanılmayan bir dil tam olarak biliniyor sayılmaz.

Küreselleşmenin Gerçekleşmesinde Yabancı Dil'in Önemi

Küreselleşen dünyada hem sosyo-kültürel hem de ekonomik açıdan, dil becerisine sahip ülkeler avantajlı konumda yer almaktadır. Dil becerisinden yoksun ülkeler ise küresel düzeyde eşitsiz ve dezavantajlı konumdadırlar. Gerek uluslararası ticarete gerekse bilimde, bilgi alışverişinde dil bilmek oldukça önemlidir ve gün geçtikçe bu önem artarak devam etmektedir. Bu doğrultuda dil eğitimi ülkenin kalkınması ve toplumun kültürel sermayesinin artması noktasında kritik konumda yer alır.

Bilgi çağının hızlı değişimlerini yaşadığımız günümüzde, toplumlar ve insanlar arası ilişkiler her alanda artmaktadır. Bu hızlı artışın bir parçası olarak yabancı dil/diller bilme gerekliliği söz konusudur. Yabancı dil/ diller bilme, öğrenme bugünün çokdilli ve çokkültürlü dünyasında yaşamak için de bir önkoşuldur. Bu doğrultuda yabancı dil öğrenme dünyanın her yerinde olduğu gibi, ülkemizde de her geçen gün daha çok önem kazanmaktadır (Cangil 2004: 123).

Bilgi toplumu olgusu ve küreselleşme sürecine yabancı dil öğretimi açısından bakacak olursak, sayısal veriler bugün İngilizcenin yaklaşık 415 milyon kişi tarafından anadili olarak kullanıldığını, 800 milyon kişinin ise İngilizceyi öğrenmekte ya da kullanmakta olduğunu göstermektedir. Neuner, İngilizcenin dünya üzerinde en çok öğrenilen ve konuşulan dil konumunda olmasının nedenini 20.yüzyılın başlangıcına kadar İngiltere'nin sömürgeler yolu ile *dünyanın* bir çok bölgesine hakim olması ve günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'nin ekonomik, politik ve teknolojik üstünlüğü olarak açıklamaktadır (Neuner 1997: 6'dan aktaran: Cangil 2004: 124).

Bu doğrultuda “Her Avrupalının İngilizceyi olabildiğince erken yaşta öğrenmesi gerekir” (Berchem 1992: 53'den aktaran: Polat 2001: 32) sözü önem arz etmektedir. Rampillon'da Avrupa'nın yabancı dil gereksinimlerini sıralarken ilk nokta olarak İngilizcenin her Avrupalı için öğrenilmesi gereken küresel bir iletişim dili (lingua franca) olduğunu belirtmektedir (Polat 2001: 32).

Problem

Globalleşen günümüz dünyasında hem toplumsal hem de bireysel açıdan dil becerisine sahip olmak başlı başına bir problem olarak ele alınabilir. Bu uluslararası bütünleşme sürecinde evrensel bilgiye erişmek topluma seviye atlayacak bir özellik olarak karşımıza çıkar. Dili kullanma becerisi gelişmiş ülkeler ekonomik ve kültürel sermaye anlamında da üst seviyeye ulaşma imkânına sahiptir. Bu doğrultuda “dil” aşılması gereken önemli bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır ve gün geçtikçe önemi artmaktadır.

Toplumumuzda özellikle yetişkinler arasında ikinci bir dil ediniminin zor olduğu ön yargısı yerleşmiştir. “Modern dünyanın sakinleri dil öğrenme teşebbüslerinde öyle hayal kırıklığına uğramışlardır ki doğuştan sahip oldukları dil edinme yetisini belli bir dönemden sonra kaybettiklerini zannetmektedirler. Yabancı dil öğretmenleri, yöntem bilimcileri arasında yaygın kanılardan biri, ergenlik sonrası genel dil edinme yetisinin kaybolduğu ve bu dönemden sonra yeni bir dilin ancak genel öğrenme mekanizmaları tarafından öğrenilebileceğidir (Arslan 2009: 309).

Akademi dünyasında da dili yetkin olarak kullanmak büyük bir problemdir. Küresel bilgiye ulaşmak için şart olan “dil becerisi” çoğu zaman geri plana itilebilmektedir. Çoğu akademisyen sınavı geçip yükselebilmek için yabancı dil öğrenmekte ve bu sadece kâğıt üzerinde kalmaktadır. Bu sebeple aktif olarak yabancı dil kullanan (makale, eser yazıp, okuyabilen) eğitimci sayısı oldukça düşük oranlarda kalabilmektedir. Bu durumu aşmak ülkelerin eğitim seviyesine kademe atlayacaktır. Küresel bilgiye erişim ve dağıtım noktasında üniversiteler öncü konumda bulunmaktadır ve burada en büyük iş yabancı dil yetkinliğine ulaşmış akademisyenlere düşmektedir.

Amaçlar

Bu çalışmada dil sorunun sebeplerini belirlemek ve lisansüstü öğrencilerin yabancı dil öğrenmeye karşı tutumlarını tespit etmek başlıca amaçtır. Bunun yanısıra;

Lisansüstü öğrencilerinin çocukluktan bu yana yabancı dile olan eğilimleri ve bakış açıları,

Yabancı dil öğrenme sürecinde en çok zorluk çekilen alanlar,

Dil kullanma yetisinin toplumsal ve bireysel etkileri,
Akademik kariyer düşünen öğrencilerin yabancı dile pragmatist bakış açısı,
Akademide yabancı dil düzeyini belirleyen sınavlara (yds, yökdil) bakış açısı,
Küresel bilgiye ulaşmada yabancı dilin etkisi gibi konuları tespit etmek alt amaçlar olarak belirlenmiştir.

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Çalışma nitel araştırma desenlerinden “olgu bilim” (fenomenoloji) deseni çerçevesinde yürütülmüştür. Olgu bilim (fenomenoloji) deseni farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Olgular yaşadığımız dünyada olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi çeşitli biçimlerde karşılaşılabiriz. Ancak bu tanışıklık, olguları tam olarak anladığımız anlamına gelmez. Bize tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda da tam anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için olgubilim (fenomenoloji) uygun bir araştırma zemini oluşturur (Yıldırım ve Şimşek 2011: 72).

Örneğin “okulda başarısızlık” sık karşımıza çıkan bir olgu olabilir. Başarısızlıkla ilgili çeşitli araştırmalar bize başarısızlığın diğer değişkenlerle ilişkileri konusunda ipuçları da verebilir. Olgubilim çalışmaları başarısızlığın çeşitli açılardan ne anlama geldiğini çeşitli açılardan ne anlama geldiğini ortaya çıkarmayı amaçlayabilir (Yıldırım ve Şimşek 2011: 72).

Bu çalışma tam da bu noktada “lisans üstü öğrencilerin” yabancı dil öğrenmeye karşı olan tutumları ve başarı durumlarını ölçme noktasında ki değişkenlere odaklanmıştır.

Kuramsal Çerçeve

Araştırma “Yorumlayıcı Paradigma” ve “Pragmatizm Bakış Açısı” çerçevesinde şekillenmiştir.

Sosyal bilimlerde yorumlayıcı paradigma, toplumsal yaşam alanında bireyler arası ilişkiler sonucu meydana gelen olayları gündelik hayatın pratik alanına indirgeyerek onlara mikro yapılar içinde etkileşim halinde bulunan bireylerin düşünce, duygu, algı dünyasından bakıp eylemlerin ve olayların anlamlandırılmasını ve betimlenmesini sağlama amacını güden ve bu amacını gerçekleştirmek için de konu ve olayları ele alma anlayışını gösteren uygun kavram ve ilkeler, kurallar, teoriler, yöntem ve metodlar ortaya koyan önemli bir yaklaşımdır (Yakut 2014: 18).

Yorumlayıcı paradigmaya göre sosyal olgular genellenebilir yasalar üretmek yerine belirli bir durumun kendi boyutlarıyla incelenmesiyle anlaşılabilir. Yorumlayıcı paradigma evrenin birbirinden bağımsız parçalardan oluştuğu düşüncesinin aksine birbirini etkileyen parçalardan oluştuğu fikri hakimdir. Yorumlayıcı paradigmaya göre tek bir doğru yoktur. Çoğulcu bakış açısıyla değerlendirme yapılır.

Bu yaklaşımı diğer sosyal bilim yaklaşımlarına yaklaştıran yönü, bilimsel bir anlayışla beslenen bir paradigma olması ve bu nedenle bir dereceye kadar gerçek hayattaki toplumsal yaşam alanlarındaki olaylardan beslenen kanıtlanmış hipotezler dizgesi, yani teorilerle gelişmesi ve meydana gelecek olan benzer toplumsal olayları da bu oluşmuş teorilerle açıklama çabasına girmesidir. Ancak yorumlayıcı yaklaşımın diğer sosyal bilim yaklaşımlarından ve özellikle pozitivist paradigmadan en önemli farkı gerek teorilerin oluşması sırasında gerekse oluşmuş teorilerle gelecek benzer toplumsal olayları açıklama safhalarında toplumsal olayların gündelik hayatın mikro sosyal yaşam alanlarında bireylerarası ilişkiler sonucu meydana geldiğini vurgulayarak bireyleri anlama beklentisiyle hareket etmesi ve bireylerin toplumsal hayattaki olayları anlamlandırma biçimlerine ve bunun nedenlerine odaklanmasıdır (Yakut 2014: 18).

Pragmatizm de çoğu araştırmada kullanılabilen yararlı bir ekoldür. Bu anlayışta işe yarayan, faydalı olan aranmaktadır.

Pragmatizmin bir çok çeşidi vardır. Pragmatizme dayalı yorumlayıcı bir çatıyı kullanan bireyler, pozitivistdeki öncül koşullardan ziyade; eylemler, durumlar ve araştırmanın sonuçları gibi yapılan

çalışmanın ürününe odaklanırlar. Bu sebeple yöntemlere odaklanmak yerine araştırmayı önemli kılan, araştırma probleminin kendisi ve bu problem hakkındaki sorulardır (Creswell 2018: 28).

Araştırma Yöntemi

Araştırmada görüşme biçimine dayalı nitel yöntem kullanılmıştır. Nitel veri toplama tekniği kullanılarak, yarı yapılandırılmış görüşme ölçeği geliştirilmiştir. Görüşme yapılan 3 ayrı grup ile karşılaştırmalı sonuçlar elde edilmesi amaçlanmıştır. Araştırma sorularının yönlendirici olmamasına ve görüşmeciyi çok sıkılamasına dikkat edilmiştir. Görüşmelerde, görüşmecilerin ses kaydına sıcak bakmamasından dolayı not alma tekniği kullanılmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşmeler sahip olduğu belli düzeydeki standartlığı ve esnekliği nedeniyle, yazmaya ve doldurmaya dayalı testler ve anketlerdeki sınırlılığı ortadan kaldırması ve belirli bir konuda derinlemesine bilgi edinmeye yardımcı olması (Yıldırım ve Şimşek, 2003'den aktaran; Altunay vd. 2014: 64) nedeniyle araştırmacılar tarafından sıklıkla tercih edilmektedir. Yarı yapılandırılmış görüşmeler ne tam yapılandırılmış görüşmeler kadar katı, ne de yapılandırılmamış görüşmeler kadar esnek, iki uç arasında yer almaktadır. Araştırmacılara bu esnekliği sağladığı için yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır.

Araştırma Tekniği

Araştırmada “Kotalı örnekleme” tekniği kullanılmıştır.

Kotalı Örnekleme: Sınırlı bir evren, araştırmanın amacına uygun olarak araştırmacının öngördüğü belirli değişkenlere göre sınıflandırılır. Bu değişkenler yaş, cinsiyet, eğitim durumu, meslek, hastalık olabileceği gibi, etnik köken, kırsal ve kentsel değişkenler de olabilir (Gökçe, 1988: 83).

Burada kullanılan sınıflama eğitim durumu açısından oluşturulmuştur. Örneklem sadece Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi'nde lisansüstü eğitim gören öğrencilerden amaca yönelik uygun gruplar olarak belirlenmiş ve Uluslararası İlişkiler, Sosyal Bilimler ve Tarım Bilimleri olarak 3 ayrı grupta eğitimine devam eden öğrencilerdir.

Evren ve Örneklem

Üzerinde araştırma yapılan, belirli bir tanıma uyan aynı cinsten birimlerin meydana getirdiği topluluğa *evren (ana kütle)* denir (Özmen 1999: 26).

Evrenin özelliklerini yansıtması düşüncesiyle evrenden belirli yöntemlerle seçilmiş birimlerin oluşturduğu topluluğa *örneklem* adı verilir (Özmen 1999: 27).

Bu çalışmada evren lisansüstü eğitim gören öğrencilerdir. Örneklem ise Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi'nde lisansüstü eğitimine devam eden öğrencilerdir.

Araştırma örnekleme, asıl sorun olan “lisansüstü öğrencilerinde yabancı dil eğilimi” konusuna göre Sosyal Bilimler, Tarım Bilimleri ve Uluslararası İlişkiler alanlarında eğitimine devam eden öğrencilerden seçilmiştir. Bu gruplar, okudukları bölümlerin yabancı dille ilişkisi ve bunun öğrenci üzerindeki etkisini saptamak ve karşılaştırabilmek için özellikle seçilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde eğitim gören 4 Sosyoloji, 1 Tarih, ve 3 Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler öğrencisi ayrıca Fen Bilimleri Enstitüsünde eğitim gören Tarımsal Genetik Mühendisliği anabilimdalına mensup 4 öğrenci oluşturmaktadır. Bu bölümler karşılaştırmalı analiz yapmaya uygun görülüp bu doğrultuda seçilmiştir.

Tarım bilimleri fakültesinde verilen İngilizce eğitim ve Uluslararası İlişkiler bölümünün birden fazla yabancı dilde uzmanlık gerektirmesi bu seçimde etkili olmuştur. Sosyal Bilimler alanındaki

bölümlerde (Sosyoloji, Edebiyat, Tarih vb.) yabancı dile verilen önemin diğerlerine göre biraz geri planda olması karşılaştırma yapabilmeye noktasında araştırmaya değer görülmüştür.

Tablo 1. Çalışma Grubunun Kodlamaları, Bölümleri ve Derecesi

Katılımcı Kodu	Bölümü	Derecesi
S1	Sosyoloji	Yüksek Lisans 1 (Ders)
S2	Sosyoloji	Yüksek Lisans 1 (Ders)
S3	Sosyoloji	Yüksek Lisans 1 (Ders)
S4	Sosyoloji	Yüksek Lisans 2 (Tez)
S5	Tarih	Doktora
U1	Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler	Yüksek Lisans 2 (Tez)
U2	Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler	Yüksek Lisans 2 (Tez)
U3	Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler	Yüksek Lisans 2 (Tez)
T1	Tarımsal Genetik Mühendisliği	Yüksek Lisans 1 (Ders)
T2	Tarımsal Genetik Mühendisliği	Yüksek Lisans 1 (Ders)
T3	Tarımsal Genetik Mühendisliği	Yüksek Lisans 1 (Ders)
T4	Tarımsal Genetik Mühendisliği	Yüksek Lisans 1 (Ders)

Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi

Yarı yapılandırılmış görüşme formu araştırmacı tarafından tasarlanmıştır. Araştırmanın ilk aşamasında öğrencilerin üniversite öncesi yabancı dil seviyeleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Sonrasında yabancı dilin bir zorunluluk mu yoksa kişisel gelişim olarak mı görüldüğü, yabancı dil öğrenmede zorlanılan alanlar, yabancı dil sınavlarına bakış açıları, yabancı dilin akademik kariyerdeki önemi ve küresel bilgiye erişimde yabancı dilin rolü sorgulanmak üzere 6 (altı) adet açık uçlu soru katılımcılara yöneltilmiştir. Görüşme sırasında konuşmanın akışına göre görüşme formu dışında da bazı sorular yöneltilmiştir.

Verilerin Toplanması

Veriler 2018-2019 eğitim-öğretim yılı içerisinde Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi enstitülerinde lisansüstü eğitime devam öğrencilerle yüz yüze görüşme suretiyle toplanmıştır. Bu süreç yaklaşık 7-8 gün sürmüştür. Görüşülen 12 kişinin haricinde 2 kişi de görüşmeyi kabul etmeyip soruları yanıtlamak istememiştir. Görüşmelerin çoğu üniversite içerisinde fakülte odaları ve kantinlerinde gerçekleştirilirken birkaçı da üniversite dışarısında gerçekleştirilmiştir.

Katılımcılara, yönlendirme veya fakülteler içerisindeki bağlantılar yoluyla ulaşılmıştır. Her görüşme ortalama 15 dakika civarında sürmüş olup katılımcılara kimlik bilgileri sorulmamıştır ve bilgilerin bilimsel araştırma dışında kullanılmayacağı açıklanmıştır. Görüşme öncesinde sorular ile ilgili kısa bilgiler veriliş katılım sağlayıp sağlamayacakları sorulmuştur.

Verilerin Analizi

Bu araştırmada verilerin çözümlenmesinde içerik analizi ve betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analizin yeterli görülmediği durumlarda içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Bazı yerlerde katılımcıların görüşleri olduğu gibi aktarılırken bazı durumlarda yorumlanarak kategorileştirilmiştir.

İçerik Analizi: Nitel veri analiz türleri arasında en sık kullanılan yöntemlerden biridir. İçerik analizi ağırlıklı olarak yazılı ve görsel verilerin analiz edilmesinde kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntemde tümdengelimci bir yol takip edilmektedir. İçerik analizinde araştırmacı öncelikli olarak araştırma konusu ile ilgili kategoriler geliştirmektedir. Kategori geliştirme aşamasında araştırmacı dikkatli olmalı ve aynı metin üzerinden benzer bir araştırma yürütmeyi planlayan başka araştırmacıların da aynı sonuçlara ulaşabilecekleri türden uygun kategoriler geliştirmelidir (Silverman, 2001'den aktaran; Özdemir 2010: 335).

Betimsel Analiz: Çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren bir nitel veri analiz türüdür. Bu analiz

türünde araştırmacı görüştüğü ya da gözlemiş olduğu bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtılabilmek amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilmektedir. Bu analiz türünde temel amaç elde edilmiş olan bulguların okuyucuya özetlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunulmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2003'den aktaran; Özdemir 2010: 336).

Bulgular ve Yorumlar

1) Üniversite öncesi yabancı dil eğitiminin niteliği

Katılımcıların hepsi (12 kişi) ilk ve ortaöğretimde ve lisede yabancı dil konusunda temel konular dışına çıkılmadığı, sürekli aynı konuların tekrar edildiği için herhangi bir ilerleme kaydedemediğini belirtmiştir. Sistemin yabancı dili geliştirme ve pratik yapmaya uygun olmadığı düşünülmektedir.

Bu konuda öğrencilerin verdikleri cevaplardan bazı çarpıcı olanlar şunlardır:

- “Her sene birbirinin tekrarıydı fakat bu tekrar ettiğimiz konuları bile tam anlamıyla öğrenmiş olmuyorduk. Yıllarca okulda İngilizce görmemize rağmen bu kadar geri kalmamız tamamen sistemden kaynaklı” (T-2),

- “Sürekli sıfırdan bir eğitime başlandığı için hep yerimde sayıyordum hatta bu bilgileri hiç kullanmadığım için unuttuğum oluyordu” (T-3),

- “Ortaokulda temel grammer yapılarına hâkim olduğumu düşünüyorum. Fakat devamı gelmedi. Sürekli tekrar niteliğindedi. Lisede İngilizceye ek Almanca dersi aldım ama öğrendiklerim ezber üzerine olduğu için kısa süreli kaldı” (S-3),

- “Çok çok az bir ilerleme kaydetmişimdir. Ekstra bir ilgim veya çabam olmadı. Bir işe yaramayacağını düşünüyordum” (S-4),

- “İlkokul, lise seviyelerinde İngilizce konusunda bir ilerleme kaydedemedim. Umursamaz hocalarımız ve sadece sınav odaklı eğitim verilmesi bunun sebebidir” (U-2),

- “Bilinçli bir eğitim olmadığı için başlangıç seviyesini geçemedim. Başlangıç seviyesinden ileri olan kişilerde bunu okul dışında başarmıştır diye düşünüyorum” (U-3).

Cevaplardan görüldüğü üzere katılımcılar kendilerine üniversiteye kadar yüzeysel, ezbere dayalı, tekrara düşen ve pratikte faydası olmayan bir yabancı dil eğitimi verildiğini düşünmektedirler. Bu durum kimi öğrencilerde dile karşı bir önyargı oluştururken bazı öğrencilerde eğitim sistemine karşı olumsuz bakış açısı geliştirmesine sebep olmaktadır. Burada ki başlıca soru “Türk eğitim sisteminin yabancı dil öğretimi açısından uygunluğu ve ölçülebilirliği” olacaktır.

2) Yabancı dil bir zorunluluk mu? Kişisel gelişim mi?

Yabancı dile zorunluluk veya kişisel gelişim olarak bakma noktasında seçilen örneklem grupları beklenildiği gibi farklılıklar göstermektedir. Siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler öğrencileri için yabancı dil oldukça önemlidir. Hatta bazı durumlarda tek bir yabancı dil bilmek bile yeterli olmuyor. Lisans döneminde bunun bilincinde olan öğrenciler yabancı dil üzerinde daha fazla yoğunlaşmaktadırlar.

Tarım bilimleri fakültesinde okuyan öğrenciler bölümlerinin İngilizce eğitim vermesi sebebiyle yabancı dili daha fazla hayatlarının bir parçası olarak görüp bunu zorunluluk değil zaten olması gereken bir durum olarak görmektedirler.

Sosyal bilimler alanındaki öğrenciler yabancı dile önlerindeki bir engel olarak bakmaktadırlar. Zorunluluk olarak (doktora geçiş veya öğretim üyesi olabilme yolunda) gördükleri dili, sınav üzerinde verip rahatlatma düşüncesi içerisinde bulunmaktadır.

Bu soru üzerine verilen cevapların bazıları şunlardır:

- “İngilizce kişisel gelişimim için çok önemli. Gerek evrensel bir dil olması gerekse bölümüm açısından önemimin farkındayım. Bunun yanı sıra bu dili çok sevmem de öğrenmem de etkili. Erasmus'da bunun avantajını çoğu yerde yaşadım” (T-1),

- “Üniversiteyi yüzde yüz İngilizce okuduğum için başta zorunluluk olarak görüyordum ama öğrendikçe kişisel gelişimim açısından bakmaya başladım bu durum benimsememi sağladı” (T-3),

- “Hem zorunluluk hem kişisel gelişim olarak görüyorum. Yabancı dil bilmeden hayat bir şekilde idame ettirilebilir fakat idealleri olan bir kişi için yabancı dil farklı kapılar açacaktır buna inanıyorum” (S-3),

- “Bu yıla kadar hatta 6 ay öncesine kadar kendimi geliştirmek için öğrenmeyi istiyordum fakat yüksek lisansa başladığımdan beri zorunluluk halini aldı” (S-1),

- “Kişisel gelişim olarak görüyorum. Üniversiteye başlamamla birlikte bilinçlendim ve yabancı dil öğrenmeyi gelişimim açısından önemli bulmaya başladım. Şuan da belli düzeyde İngilizce ve iyi seviyede Kazakça biliyorum” (U-1).

3) Yabancı dil neden öğrenilemiyor? Hangi alanlarda zorluk çekiliyor?

Yabancı dil öğrenimi kapsamlı, çok boyutlu bir alan olarak okuma, yazma, dinleme (dinlediğini anlama), konuşma becerileri isteyen bir sürece tabidir.

Lisansüstü eğitimine devam eden öğrenciler pragmatist bakış açısıyla öncelikli olarak önlerindeki yabancı dil sınavını kağıt üzerinde geçme eğilimi içerisinde görülmektedirler. Onlar için en işe yarar konumda olan şey bu aşamada “sınav puanı” olarak görülmektedir. Yabancı dilde yazma, dinleme veya konuşma becerileri bu aşamada gözardı edilebilmektedir.

Tablo 2. Katılımcıları Yabancı Dil Öğrenmede Zorluk Çektiği Alanlar

Katılımcı Kodu	Zorluk Çekilen Alan
S1	<i>Kesinlikle Speaking</i>
S2	<i>Speaking. Pratik yapamıyorum ve telaffuz da zorluk çekiyorum.</i>
S3	<i>Listening. Çözümlemek, anlamak zor geliyor. Yazıldığı gibi okunmuyor.</i>
S4	<i>Speaking en zoru. Writing düşük seviyede. Kendi çapımda karalıyorum ama akademik alan için geliştirmem lazım.</i>
S5	<i>Reading dışında her alanda zorlanıyorum.</i>
U1	<i>Hiçbirinde zorluk çekmiyorum. İsteyince bir şekilde öğreniliyor.</i>
U2	<i>Listening. Her alanda anadilimi kullandığım için.</i>
U3	<i>Sadece Writing.</i>
T1	<i>Speaking’de zorluk çekiyordum. Aldığımız eğitim yeterli değil Erasmusla birlikte biraz daha ilerletebilirdim.</i>
T2	<i>Konuşurken bazı kelimeler yutulduğu için dinleme-anlama konusunda zorlanıyorum</i>
T3	<i>Speaking.</i>
T4	<i>Writing. Çünkü herhangi bir deneyimim olmadı yabancı dilde yazma alanında.</i>

Yorumlayıcı paradigma düşüncesi ile doğru orantılı şekilde dil öğrenmedeki bu parçalar birbirinden bağımsız şekilde değerlendirilmemelidir. Birbirini etkileyen bu alanlar kişilerin öğrenme kabiliyetleri ile ilişkilidir. Yabancı dili, sınırlı alanlarda gelişen bireyler bu konuda kendisini eksik hissedebilmekte ve bu durum onların yabancı dil konuşma (speaking) alanında çekimser ve başarısız kalmasına sebep olabilmektedir. Onun dışında yazma (writing) alanında çoğu kişinin herhangi bir yerde kullanmaya ihtiyaç duymaması bu alanın gelişimini etkilemektedir. Ayrıca Türkiye’de verilen yabancı dil eğitiminde konuşma, yazma, dinleme-anlama noktalarındaki eksiklikler öğrencinin bu alanlardaki başarı ve ilgisi doğrudan etkileyebilmektedir.

4) YDS - YÖKDİL’in yeterlilik düzeyi, ölçüm kapasitesi

Yds - Yökdil gibi akademide kullanılan dil yeterliliğini ölçen sınavlar, araştırma örnekleminin dışında genel kanya göre düzenli çalışma ile kısa vadede yeterli sonuç alınacak sınavlar olarak görülmektedir. Bu sınavlar sadece kağıt üzerinde yazılı olarak yapılmasının yanı sıra seçenekli olduğu

için içerisinde şans faktörünü de barındırmaktadır. Bu sebeplerden dolayı sınavlarda yeterli puan alabilen kişiler bunu pratiğe yansıtamayabiliyorlar. Akademinin üst seviyelerinde de bu gibi durumlara rastlamak mümkün olabiliyor.

Tablo 3. Yabancı Dil Sınavlarına Katılım Durumları ve Görüşler

Katılımcı Kodu	Sınava Girme Durumu	Görüşleri
S1	Henüz katılmadı	<i>Katılmadım ama bilgi sahibiyim. Bu sınavları geçmiş fakat İngilizce konuşamayan hatta anlamayan hem akademisyen hem öğrenciyle karşılaştım bu yüzden bu sınavları gerçekten İngilizce seviye tespiti için yeterli bulmuyorum.</i>
S2	Yds'ye katıldı	<i>Oldukça zorlayıcı bir sınavdı. Bence bu sınavda başarılı olan kişiler akademide yeterlidir.</i>
S3	Katılmadı, hazırlanıyor	<i>Kesinlikle yeterli bulmuyorum. Çeşitli kurslarla ve ezber yöntemlerle başarılı olunabiliyor. Yabancı dil bu kadar sınırlı test edilemez.</i>
S4	İkisine de katıldı	<i>Oldukça iyi bir puan aldım. Fakat bu sınavlar akademik açıdan dil yeterliliğini ölçme anlamında yeterli değildir. Başlangıç aşamasında bir geçiş olarak görülebilir.</i>
S5	İkisine de katıldı	<i>Şimdilik bana yetecek puanı aldım fakat çok boyutlu bakacak olursak bu sınavlar dil yeterliliğini tam anlamıyla ölçebilecek seviyede değil.</i>
U1	Katılmadı, hazırlanıyor	<i>Hiç katılmadım ama bu sene içerisinde katılmam gerekiyor. En azından kısa vadede barajı geçmem gerekiyor. Bu sınavlar dil yeterliliğini ölçmek açısından uygun değil. Yökdil belirli alanlara uygun sınav yaptığı için Yds'ye göre daha uygun ama kesinlikle tek başına yeterli değil.</i>
U2	İkisine de katıldı	<i>Her iki sınavda sadece okuduğunu anlamaya yönelik beceriyi ölçüyor. Tek başlarına yeterli değil.</i>
U3	İkisine de katıldı	<i>Oldukça yüksek puan aldım. Yeterlilik açısından uygun buluyorum. Akademide okuma üzerine kurulduğu için bu sınavlarda aynı şekilde okuduğunu anlama noktasında yeterli.</i>
T1	İkisine de katıldı	<i>Yeterli bulmuyorum. Yabancı dil seviyesi bu şekilde ölçülmez. En azından Toefl sınavı gibi alanlara ayrılıp ölçülmeli.</i>
T2	Yds'ye katıldı	<i>Dil bilgisi olarak oldukça zor ve yeterli. Ben başarılı olamadım ama başarılı olanlar yeterlidir.</i>
T3	Yds'ye katıldı	<i>Her bölümün terminolojisi farklı olduğu için her alana özgü yeterlilik sınavı yapılmalıdır.</i>
T4	Yds'ye katıldı	<i>Bu sınavlar dil yeterliliği açısından uygun ama zor.</i>

Katılımcılardan büyük çoğunluğu bu sınavları yabancı dil yetisinin ölçülmesi noktasında yeterli bulmamaktadır. Zorluk açısından farklı görüşler olsa da bu zoru başarmanın akademik açıdan yabancı dil kullanma yetisini tam anlamıyla karşılayamayabileceği düşünülmektedir. Bu sınavlar ağırlıklı olarak okuduğunu anlamaya yönelik olduğu için akademide orijinal dilde okuma yapmanın yeterli olacağı düşünülenler bu sınavlara karşı olumlu bakmaktadır.

5) Akademik kariyerde etkin yabancı dil kullanımı

Akademide yabancı dili etkin şekilde kullanma fark yaratabilmektedir. Kaynaklara orijinal dilde erişme, bunları değerlendirme noktasında dile hâkim olmak önem arz etmektedir. İleri düzey yabancı dil bilen akademisyenler kendi çalışmalarını farklı dillere çevirip uluslararası alanda değerlendirebilmektedirler. Bu bağlamda uluslararası literatürde de kendilerine yer bulabilmektedirler.

Akademide yabancı dili kullanmanın ne gibi avantajları olduğu sorusuna katılımcıların verdiği bazı cevaplar şu şekildedir:

- “Kesinlikle katkı sağlar. Kazakistanda bulunduğum süre zarfında yanımda Türkiye’den deneyimli hocalarım olmasına rağmen Kazakçayı ben iyi bildiğim için hocalarım bana bağlı hareket ediyordu. Oradaki Kazak akademisyenler ile ben iletişim kuruyordum. Bu bile benim için değerli bir durumdu. Akademik kariyerimde bunu her alanda devam ettirmek istiyorum. Fark yaratacağımı düşünüyorum” (U-1),

- “Dili ne derece bilirsem o denli nitelikli araştırma yapabilirim diye düşünüyorum. Dünyadaki literatüre ulaşma noktasında elzem. Yabancı kaynaklara ulaşmadan yapılan çoğu çalışma havada kalabilir” (S-4),

- “Yabancı dili etkili kullanmak kendini yenilemek, geliştirmek hatta ders anlatmakta bile faydalı olacaktır. Kesinlikle sonu olmayan bir yol olarak görülmeli” (T-4),

- “ Bölümüm açısından yaptığım uluslararası çalışmalarda yabancı dilin katkısını çok görüyorum. Akademik alanda bunun artarak devam edeceğini düşünüyorum” (T-1),

- “ Literatür takibi ve dünyaya ayak uydurabilme noktasında kesin bir şekilde öğrenilmesi gerek benim bölümüm açısından daha da önemli durumda” (T-3).

Katılımcı görüşlerinde akademide yabancı dilin etkin kullanımını önemli görülmektedir. Özellikle Tarım Bilimleri alanında öğrenimine devam eden öğrenciler alanlarındaki gelişimin yabancı dille doğru orantılı olduğu noktasında görüş bildirmişlerdir. Uluslararası ilişkiler alanındaki öğrencilerden ise sadece bir tanesi şuan yabancı dili (Kazakça) aktif kullanmakta olup bu alanda gelişimini devam ettirmek istediğini belirtmiştir.

6) Küresel Bilgi - Yabancı Dil ilişkisi

Dil becerisi konusunda geri kalmış ülkeler küresel düzeyde eğitim açısından eşitsiz ve dezavantajlı konumdadırlar. Küresel bilgiye erişme, bunu kullanma günümüz dünyasında oldukça önemli konuma gelmiştir.

Katılımcıların küresel bilgiye ulaşmada yabancı dile bakış açısına ait bazı görüşleri şu şekildedir:

- “Çok büyük rolü vardır. Artık her şey İngilizce’ye dayalı oldu. Bu kaynaklara orijinal dilinde ulaşmamız gerekiyor. Çeviri her zaman en doğru bilgiyi vermeyebiliyor” (S-2),

- “Bilimsel bilgi, dünyadaki gelişmelerle paralel ilerlediği için ve dünya ile yarışabilmek için dil şarttır. Sürekli bilgiyi yenileme noktasında dil kullanma yetisine sahip olmak oldukça önemlidir” (S-4),

- “Neredeyse her konuyla ilgili İngilizce kaynağa erişmek oldukça kolay durumdadır. Bunlara ulaşmak yetmiyor etkili biçimde kullanmak gerekiyor. Küresel bilgi bu noktada bizi dünyanın gelişimini takip edebileceğimiz seviyeye getirecektir” (T-1),

- “Küresel dil İngilizcedir. Bu yüzden her alanda en güncel bulgulara ulaşmak için onları anlayıp pratikte kullanabilmek önemlidir. Yabancı dil bilmenin yanında bunu kullanmamız gerekiyor” (T-3),

- “Günümüzde her ne kadar çeviri kitaplar sayesinde yabancı dildeki kitaplara erişebilssek de bu sınırlı kalmaktadır. Bu yüzden küresel bilgiye erişimde yabancı dile hakim olarak dünyaya açılabiliriz” (S-1).

Katılımcıların ortak görüşü küresel bilgiye erişmeyi önemli bulmaktadır ve bunun yabancı dili etkin kullanmakla olacağı fikri ön plana çıkmaktadır. Disiplin farklı olmadan küresel bilgiye her

alandaki ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durum başta eğitim olmak üzere çoğu alanda önce bireyin sonra toplumun gelişimi noktasında önem arz etmektedir.

Tartışma

Bulgulardan ortaya çıkan en önemli sonuç katılımcıların hepsinin yabancı dili mecburi veya kendi istekleriyle öğrenmek zorunda olduklarının farkında olmasıdır. Katılımcıların yabancı dile karşı olan tutumları ve bakış açıları bazı noktalarda farklılıklar içerse de 3 grupta da yabancı dile karşı gereklilikler dile getirilmiştir. Bilindiği gibi doktora aşamasında ve akademinin diğer ileri seviyelerinde yabancı dil şartı vardır. Bu noktada lisansüstü öğrencileri durumun farkına varmış olup yabancı dilini bir şekilde geliştirmeye çalışmaktadırlar. Pragmatist bakış açısıyla sadece işine yarayacak puanı almaya uğraşanlar olduğu gibi daha idealist düşünüp bunu tüm hayatına yaymaya çalışan ve sonu olmayan bir yol olarak gören öğrencilerde mevcuttur.

Yabancı dil öğreniminin en önemli noktalarından biride çocuklukta (ilk ve orta öğretimde) yabancı dille tanışma noktasından geçer. Öğrencilerin büyük çoğunluğu bu noktada çok fazla ilerleme kaydedemezken bu süreç bazen üniversiteye bazen de lisansüstüne kadar sürebilmektedir. Üniversitede bile yabancı dile çok fazla önem vermeyip sadece lisansüstü aşamada bu alana yoğunlaşan öğrenciler (daha çok sosyal bilimler alanında) görülmektedir. Türkiye'deki tekrara düşen ve yüzeysel kalan yabancı dil eğitimi çoğu noktada olumsuz sonuçlar elde edilmesine sebep olmaya devam etmektedir.

Yabancı dil öğreniminde zorlanılan durumlara bakacak olursak konuşma (speaking) alanında en büyük sıkıntının olduğu görülmektedir. Belli seviyede yabancı dil öğrenen kişiler bunu pratikte kullanamıyor olması veya özgüven eksikliği sebebiyle çekimser kalması bu alanı iyice geri plana atmaktadır. Okullarda verilen eğitimde bu yönde olmayıp daha çok sınav üzerine odaklandığı için bu alandaki gelişim gözardı edilmeye devam edilmektedir.

Başka bir tartışma konusu ise akademiye yabancı dil sorunu. Akademiye yabancı dil yeterliliğini ölçen sınav sayısı sınırlıdır ve bu ölçümlerin niteliği tartışılır durumdadır. Yds, Yökdil gibi sınavlar yabancı dil yeterliliğini ölçme noktasında çoğu zaman tek başlarına yeterli görülmemektedir. Bu sınavların çoktan seçmeli olması ve tek bir alandaki beceriyi sınaması “yabancı dil puanı yüksek ama yabancı dil bilmeyen” çok fazla akademisyen meydana getirmektedir.

Öneriler

Bu çalışmadan elde edilen veriler ışığında öncelikle ülkedeki eğitim sisteminin (en azından yabancı dil alanında) değişmesi gerektiği ve ilkokuldan başlayarak sürekli üzerine koyacak şekilde bir yabancı dil eğitimi verilmesi gerekmektedir. Sürekli tekrarlanan ve sadece tek boyutlu yürütülen yabancı dil eğitimi yeterli olmamaktadır. Öğrencileri öğrendikleri bilgileri gündelik hayatta kullanıp pratik yapabilecekleri şekilde yönlendirmek küçük yaşlarda yabancı dil seviyelerinin ilerlemesi noktasında olumlu olacaktır.

Akademiye geçerli sayılan sınavlar daha çok boyutlu ve alanlara özgü yapılmalıdır. Tek düze yapılan sınavlarda kısa sürede yeterli konuma gelinebilmektedir. Ayrıca şans faktörü de bu sınavların sonucunu etkilemektedir. Yabancı dilin diğer alanları da (speaking, listening) belirli ölçümlere tabi olmalıdır.

Tek bir sınavla yabancı dil yetisi test edilmemeli, akademinin belirli konularındaki akademisyenler belli aralıklarla yabancı dil yeterliliği test edilmelidir. Bu şekilde akademiye çoğu alanda hasırlatı edilen yabancı dil bir nebze de olsa nitelik kazanacaktır.

Sonuç

Araştırma örneklemindeki 3 grupta da üniversite öncesi yabancı dil eğitiminde belli sıkıntılar göze çarpmaktadır. Bu durum kişilerin daha sonraki dönemlerde yabancı dile karşı olan eğilimini etkileyebilmektedir. Araştırma örnekleminde görülen diğer bir sonuç ise öğrencilerin yabancı dile karşı olan bakış açılarının lisans ve yüksek lisans döneminde dönüşüm yaşadığı yönündedir. Bazen zorunluluk bazen ise hobi veya kişisel gelişim olarak düşünülen yabancı dilin gerekliliği ve önemi bu dönemlerde daha iyi kavranmaktadır. Yabancı dilin bir şekilde öğrenilmesi gerektiği fikri genel olarak ortaya çıkmaktadır.

Akademide geçerli olan yabancı dil sınavlarının (Yds,Yökdil) niteliğine ilişkin sonuçlar:

Katılımcıların çoğunluğu bu sınavların ölçüm kapasitesini yeterli görmemektedir. Sınavların şekli, sınıdığı alanlar ve tek boyutluluğu bu sınavların geçerliğini ve güvenilirliğini sorgulanır hale getirmektedir. Bazı katılımcılar tarafından çok zor bulunması bu sınavın yeterli olacağı fikrine kapılmalarına sebep olmaktadır. Diğer bazı katılımcılar ise tamamen pragmatist bakış açısıyla işine yarayacak kadar puanı alıp, barajı geçmenin yeterli olacağını düşünmektedir.

Sonuç olarak bu sınavların kapsamının genişletilmesi, geçerlilik süresinin sınırlandırılması, ölçüm şeklinin revize edilmesi ve alanlara özgü yapılması başta kişiler olmak üzere üniversitelerin, akademinin ve küresel bilgiye erişme ve kullanma noktasında toplumun dönüşümünü olumlu yönde etkileyeceği fikri ön plana çıkmaktadır.

Kaynakça

- Ada, Sefer ve Senem Seda Şahenk. (2010). Avrupa Dil Portfolyosu ve Türkiye’de Yabancı Dil Eğitimi. *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt 18, Sayı 1-2, 63-88.
- Altunay, Esen vd. (2014). Eğitim Kurumlarında Mobbing Uygulamalarına İlişkin Nitel Bir Araştırma. *Sakarya University Journal of Education*, 4/1, 62-80.
- Arslan, Mustafa. (2009). Türkiye’de Yabancı Dil Edinim Sorunu ve Yabancı Dil Olarak Türkçe, 309-313.
- Cangil, Binnur Erişkon. (2004). Küreselleşme ve Avrupa Birliği Yabancı Dil Eğitim Politikaları Işığında 2000’li Yıllarda Türkiye’de Yabancı Dil Öğretmeni Yetiştirme Politikalarına Bir Bakış. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 1, 123-131.
- Creswell, John W. (2018). Nitel Araştırma Yöntemleri, Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Çelebi, Mustafa Durmuş. (2006). Türkiye’de Anadili Eğitimi Ve Yabancı Dil Öğretimi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Sayı: 21, 2006/2, 285-307.
- Demirpolat, Başak Coşkun. (2015). Türkiye’nin Yabancı Dil Öğretimiyle İmtihani Sorunlar Ve Çözüm Önerileri. *Analiz, SETA*, Sayı 131.
- Fırat, Necla Şahin. (2006). Pozitivist Yaklaşımın Eğitim Yönetimi Alanına Yansımaları, Alana Getirdiği Katkı ve Sınırlılıkları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi* 20, 40-51.
- Gökçe, Birsen. (1988). *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Özdemir, Murat. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 11, Sayı 1.
- Özmen, Ahmet. (1999). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No 1081, Açıköğretim Fakültesi Yayınları No 601, Ünite 3, 25-54.
- Polat, Tülin. (2001). Avrupalılık Bağlamında Kültür Boyutuyla Yabancı Dil. *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Sayı 13, 29-40.
- Sönmez, Veysel. (2010). Auguste Comte(1798-1857) Pozitivizm(Olguculuk). *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 3(3), 161-163.
- Yakut, İnci. (2014). Yorumlayıcı Paradigma Yaklaşımı Kavramlarıyla Sinema Sanatı Üretimine Bakış. *ULAKBİLGE*, Cilt 2, Sayı 4.
- Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Ek.1: Görüşme Formu

1) İlkokul/ortaokul/lise seviyesinde yabancı dil derslerinde ne derece ilerleme kaydettiğinizi düşünüyorsunuz?

2) Yabancı dil öğrenmek sizin için bir zorunluluk mu? Yoksa hobi veya kişisel gelişim olarak mı görüyorsunuz?

3) Yabancı dil öğreniminde en çok zorluk çektiğiniz alan nedir? -Speaking (konuşma) - Listening (dinleme,anlama) –Reading(okuma, anlama) –Writing (yazma)

4) Yds, Yökdil gibi sınavlar hakkında bilginiz var mı? Bu sınavlara hiç katıldınız mı? Bu sınavları akademide yabancı dil yeterliliği açısından ne derece uygun buluyorsunuz?

5) Yabancı dili etkin kullanmanın akademik kariyerinizde size ne tür katkılar sağlayacağını düşünüyorsunuz?

6) Küresel bilgiye erişmede yabancı dilin rolünü önemsiyor musunuz?

USÛL-İ CEDİT’TE OKUMA YAZMA ÖĞRETİMİ

Mehmet SOYUÇOK¹

Özet

Cedit Hareketi, 19. yüzyılda ortaya çıkan, kültür ve eğitim alanına birçok yenilik getirmiş bir oluşumdur. Tiyatro, din, şiir, sanat ve fen bilimlerinde eserler vermekle birlikte ana faaliyet alanını okuma yazma öğretimi oluşturmaktadır. Betimsel olan bu çalışma tarama modelinde yapılmış ve veriler, doküman incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Çalışmadaki veriler, hareketin en önemli ismi olarak kabul edilen Gaspıralı İsmail’in “Mektep ve Usûl-i Cedit Nedir?”, Rehber-i Muallimin Ya Ki Muallimlere Yoldaş” ve “Kıraat-i Türki” adlı kitaplarından elde edilmiştir. Bu kitaplara, Gaspıralı İsmail (Haz. Akpınar, 2014) adlı eserden ulaşılmıştır. Verilerin analizi sonucunda Usul-i Cedit’in kızların eğitimi, okul ve sınıfların fiziki şartları gibi konularda modern görüş ve uygulamalara sahip oldukları, öğrencilere eleştirel düşünme ve işlevsel okuma gibi becerileri kazandırabilecek nitelikte öğretim verdikleri belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Usul-i Cedit, Okuma, Yazma, Öğretim, Yenilik.

TEACHING READING AND WRITING IN USÛL-İ CEDİT

Abstract

The Cedit Movement, which emerged in the 19th century, brought many innovations in the field of culture and education. Within the scope of the Cedit movement the works of theatre, religion, poetry, art and sciences have been given at the main field of activity is the teaching of literacy. This descriptive study was conducted in a screening model and the data were obtained through a document review. Data in the study were obtained from the books “Mektep ve Usûl-i Cedit Nedir?”, “Rehber-i Muallimin Ya Ki Muallimlere Yoldaş” and “Kıraat-i Turki” by Gaspıralı İsmail who is known as the most important name of the movement. These books were obtained from the work the name of which is Gaspıralı İsmail (By Akpınar, 2014). As a result of the analysis, it was determined that Usûl-i Cedit had modern views and practices on subjects such as the education of girls, school and the physical conditions of the classes, and that they could provide the students with skills such as critical thinking and functional reading.

Key Words: Usul-i Cedit, Reading, Writing, Teaching, Innovation.

1. Giriş

Usûl-i Cedit, “XIX. yüzyılın ikinci yarısının başlarında dil, eğitim-öğretim ve din meselelerinde ıslah hareketi olarak İdil boyu Tatar aydınlarından Şihabeddin Mercani, Nadir Devlet (1815-1889), Abdulkayyum Nasırı (1824-1907) ve Hüseyin Feyizhanı (1826- 1866) ve başkaları tarafından başlatılan” (Devlet, 1996: 404-405), İsmail Gaspıralı ile hayata geçirilen ve geniş sahalara yayılan yenilikçi düşünce ve uygulamalara verilen addır. Tarihi olay ve vesikalar incelendiğinde Ceditçiliğin sadece eğitimle sınırlı olmadığı görülmektedir. Kadyrov’un ifadesiyle “Ceditçiliği, ilk başlarda dini konulardan başlayıp eğitim alanına taşınan, daha sonra siyasi yönü öne çıkan milli ve dini değerlere dayalı, hayatın bütün

¹ ORCID: 0000-0001-8388-2130 Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi (mehmetsoyucok@gmail.com)

alanlarını kapsayan bir toplumsal hareket olarak değerlendirmek hiç de yanlış olmayacaktır” (Kadyrov, 2014: 161).

Usûl-i Cedit hareketini iyi anlamak ve dinamiklerini ortaya koymak için öncelikle dönemin şartlarına bakmak gerekmektedir. Ceditçiliğin ortaya çıktığı 19. yüzyılda Osmanlı Devleti’nde gerileme son haddini bulmuş, Avrupa ülkeleri teknik ve bilimsel açıdan zirveye ulaşmış, Türk Dünyası ise ilim ve irfandan uzak bir duruma düşmüştü (Öztuna, 1986, 48). Bu durumu Htdıraliyev şu cümlelerle en güzel şekilde tarif eder:

“XVI. yüzyıl sonuna doğru, bilhassa, Buhara Hanı Abdullah Han, 1587’de Şiraz’dan gelen misafir müderris Mirzacan Şirazi’yi Şeyhül-Ulema tayin edince facia başlamıştı. Şirazi, acele olarak, medrese dersleri müfredatında dünyevi ilimlerin öğretilmesini yasak etti. Böyle bir tedbir, başka medreselere de tesir etti. 10-12 yıl medreselerde tahsil gören talebeler, yalnız dinî ilimleri öğrendiler lakin riyazat, hendese, tarih, tıbbiye ve edebiyat gibi ilimlerden uzak kaldılar” (Htdıraliyev, 1998: 79).

Cedit hareketi, böyle bir ortam ve anlayış içinde eğitim yoluyla geri kalmışlığa son verme amacıyla ortaya çıkmıştır.

Yukarıda sayılan durumların farkında olan dönemin Türk Dünyası aydınları toplumu ilgilendiren her alanda yenilik yapılması görüşünü benimsemişlerdir. Zaten *“ceditçiler denildiğinde çoğu zaman Rusya Türkleri arasında yeniliğe açık ve yenilik taraftarı aydınlar kastedilmektedir”* (Ergin, 2017: 42). Ancak Ceditçiliğin çıkış yeri Osmanlı toprakları dışında olmakla birlikte yine de kaynağının Osmanlı toprakları olduğu söylenebilir. *“Osmanlı Devleti’nde Genç Türkler olarak ortaya çıkan fikri ve siyasi hareketi Rusya İmparatorluğu içinde yaşayan genç aydınlarda Ceditçilik şeklinde bir eğitim ve kültür hareketi şeklinde tezahür etmiştir”* (Koncak, 2013: 106). İsmail Gaspıralı’nın Usûl-i Cedit’i ortaya koymadan önce İstanbul’a giderek oradaki aydınlarla irtibata geçmesi ve yayınladığı Tercüman gazetesi ve Âlem-i Nisvan ve Âlem-i Sıbyan dergilerinde kaleme aldığı yazılarında Osmanlı eğitim sistemi hakkında bilgi ve değerlendirmelerini paylaşması da bu savı güçlendirmektedir.

Birçok fikir kaynağından beslenen Ceditçilik, eğitim öğretim alanında büyük işler başarmıştır. Bendrikov (1960: 260-262), 1910-1915 arasında Türkistan Genel Valiliği’nde 100 civarı, Buhara Emirliği’nde 57 tane ve 1918’in ikinci yarısında Orta Asya topraklarında toplam 328 cedit mektebi olduğunu söylemektedir (akt.Kadyrov, 2014, 162). Kuşkusuz bu hareketin öncü ve lider ismi İsmail Gaspıralı’dır (Arıkan, 2004, 73; Çakmak, 2014, 289; Özkaya, 2007, 1; Özkaya, 2011, 80; Saklı, 2012, 4; Uzun, 2001, 3). Açtığı okullarla, yayınladığı Tercüman gazetesiyle, yazdığı eserlerle ve Rus hükümetiyle kurduğu akıllıca ilişkiler sayesinde hareketin lokomotif ismi olmuştur. *“Usûl-i Cedit, genel ifadeyle Ceditçilik akımı, Osmanlı ıslahatçılarının ve Kayyum Nasırların, Şehabettin Mercanilerin gayeleri İsmail Bek Gaspıralı’nın şahsında somutlaşarak belli bir odak noktada kültür-medeniyet, maarif ve neşriyat alanında yoğunlaştı”* (Htdıraliyev, 1998: 83). Bu alanların yanı sıra tiyatro gibi sanat alanlarında da Ceditçiliğin etkileri görülmektedir (Güngör, 1996, 387; Yılmaz Vurgun, 2014, 222).

“Gaspıralı İsmail Bey, 1884 yılında ilk Usul-i Cedit okulunu açtı. Bu okullarda, kendi geliştirdiği “usul-i savti” yöntemiyle 40 günde Türkçe okuma yazma öğretmeye başlamış, “Hoca-i Sıbyan” adlı ders kitabını bizzat hazırlayarak okullara dağıtmıştır” (Saklı, 2016: 268). İlk başta pek talep görmese de gösterdiği başarıyla hızla popülerleşen bu okuldan ve uygulanan sistemden esinlenen Münevver Kâri (Saray, 2003, 43) gibi kişiler tarafından Türk dünyasında beş bin civarında Usûl-i Cedit Okulu açılmıştır. Ceditçilerin, eğitim alanındaki hizmetleri sadece bununla kalmamıştır. Ceditçilerin başarılarını ve halk nezdinde artan itibarlarını gören usûl-i kadimciler de okullarını bu yeni sisteme yakın şekilde yenilemiş, nispeten modern hale getirmişlerdir (Saray, 2003, 44).

Cedit okulları, kuruldukları yerlerde eğitim öğretimin kalitesini yükseltmekle kalmamış, halkın bilgi ve kültürünü de arttırmışlardır. “*Sonraki yıllarda bu okullardan yetişen yüzlerce genç Türk aydınlanmasının öncüleri olarak din, fikir, edebiyat, şiir, sanat, tiyatro ve fen bilimlerinde göz kamaştırıcı eserler ortaya koymuşlardır*” (Coşkun, 2012: 50). Başlangıçta Rusya hükümeti tarafından olumlu veya olumsuz herhangi bir tepki görmeyen Usûl-i Cedit hareketi, etki alanını genişlettikçe ve halkın iltifatını kazandıkça baskı altına alınmaya başlamıştır. Bu baskı Sovyet döneminde daha da artmış ve Arabayev, Sıdıkov, Tınıstanov gibi Ceditçiliğin önemli isimleri, Pantürkizm, Panislamizm ve Sovyet düşmanlığı suçlamalarıyla hapse atılmış, sürgüne yollanmış ya da öldürülmüşlerdir. Usûl-i Cedit Hareketi, Türk Dünyası’nı kültür ve eğitim başta olmak üzere birçok alanda derinden etkilemekle birlikte özel olarak okuma yazma öğretimi üzerine eğilmişlerdir. Ceditçilerin okuma yazma öğretiminde yaptıkları yenilikler, hem kendi devirlerini hem de sonraki devirleri derinden etkilemiştir. Bu bakımdan Usûl-i Cedit’te okuma yazma eğitimi yaklaşım ve uygulamaları incelenmesi gereken bir konudur. Bu araştırmanın da amacı, Usûl-i Cedit Hareketi’nin okuma yazma eğitimi alanındaki yaklaşım ve uygulamalarını ortaya koymaktır.

2. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma, tarama modelinde yapılmıştır. Tarama modeli, geçmişte ya da halen var olan durumu var olduğu şekilde betimlemeyi amaçlar (Karasar, 1994: 77). Çalışmaya veri toplanırken doküman analizi yapılmıştır. “*Araştırma kapsamında incelenen konuyla ilgili olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı belgelerin analiz edilmesiyle veri sağlanmasına doküman incelemesi denilmektedir*” (Karataş, 2015: 72).

2.1. Çalışma Dokümanları

Araştırmadaki bulgular, Gaspıralı İsmail’in “Mektep ve Usûl-i Cedit Nedir” risalesi ile “Rehber-i Muallimin Ya Ki Muallimlere Yoldaş” ve “Kıraat-ı Türkî” adlı kitaplarından elde edilmiştir. Adı geçen eserlere, İsmail Gaspıralı – Eğitim Yazıları (Haz: Akpınar, 2014) adlı kitaptan ulaşılmıştır.

3. Bulgu ve Yorumlar

3.1. Usûl-i Cedit’in Eğitim Anlayışı

Çalışmada daha önce de ifade edildiği gibi, Türk dünyasında faaliyet gösteren medreselerde pozitif bilimlerin öğretimine zaman içinde neredeyse son verilmiştir. Ayrıca toplumda okuma yazma oranı da çok düşüktür. Medreseler asli görevlerini yerine getirememekteydi. Bu durumu düzeltmek amacıyla ortaya çıkan Usûl-i Ceditçilerin temel amacı, çağın gereklerine uygun eğitim öğretim yapmak ve Rusya Türklüğünü okuma yazma başta olmak üzere devrin gerektirdiği temel teknik ve bilgiyle donatmak olmuştur.

Usûl-i Cedit’in eğitim anlayışını İsmail Gaspıralı’nın “Rehberi Muallim Ya Ki Muallimlere Yoldaş” adlı risalesinden hareketle şu şekilde ifade etmek yerinde olacaktır:

- ✓ Dini bilgiler öncelikli olmakla birlikte öğrenciye sağlam bir okuma yazma eğitimi vermek ve günlük ihtiyacı olan bilgileri sunmak amaçlanır.
- ✓ Bir öğretime otuz, kırktan fazla öğrenci verilmemelidir.
- ✓ Sadece erkek çocukları değil, kız çocukları da okutulmalıdır.
- ✓ Öğretimde bireysel ilerleme değil grup olarak sınıf halinde ilerleme ve başarı önemlidir.
- ✓ Bir günde, en fazla, sabahtan üç saat, öğleden sonra iki saat olmak üzere toplam beş saat ders yapılmalıdır. Teneffüsler on dakika, öğle arası kırk beş dakika olacaktır.

- ✓ Cuma günü ve milli bayramlarda okul tatil olmalı; yazın ya okul kapanmalı ya da dersler hafifletilmelidir.
- ✓ Bir günde bir dersten en fazla bir saat ya da kırk beş dakika görülmelidir. Aksi, öğrencide bıkkınlık ve yılgınlığa yol açar.
- ✓ Öğrenciyi dövmemek ve azarlamamak gerekir. Dersi öğretmek için ceza değil teşvik gerekir.
- ✓ Her haftanın sonunda öğrencinin o haftaki başarı durumunu gösteren bir belge verilmelidir.
- ✓ Sınıflar büyük, ferah, aydınlık ve temiz olmalıdır.
- ✓ Kara tahta, sıra gibi modern eğitim araçlarından yararlanılmalıdır.
- ✓ Namaz sureleri dışında ezbere yer verilmemeli, öğrencinin konuyu anlaması ve nakledebilmesi üzerinde durulmalıdır.
- ✓ Yazma ve okuma dersleri toplu olarak yapılmalıdır.
- ✓ Temel eğitim için beş sene çoktur, iki sene yeterlidir. Diğer üç senede çeşitli zanaatlar öğretilmelidir.
- ✓ Bir konu tam öğrenilmeden diğerine geçilmemelidir.
- ✓ Eğitim bütün sınıflar ve öğrenciler için aynı anda başlayıp aynı anda biter.
- ✓ Her dersin sınavı olmalıdır.
- ✓ Okuma yazma öğretildikten sonra, önce Türkçenin kuralları, sonra Rusça ve Arapçanın kuralları öğretilmelidir (Gaspıralı, 2017: 471-505).

Görüldüğü üzere Cedit okullarındaki eğitim yaklaşımı modern eğitim anlayışına oldukça yakın ve doğu eğitim sisteminin ilerisindedir. Bu eğitim anlayışı, açılan Ceditçi okullara aynıyle yansıdığı gibi eski metotla eğitim yapan okulların ıslahında da yol gösterici olmuştur. Ceditçilerin yayıncılık alanındaki faaliyetleri de eğitimi derinden etkilemiştir. *“Matbuatın modern okullarla birlikte dil üzerindeki standartlaştırıcı etkisi, usûl-i cedit eğitimi birlikte daha ileri bir seviyeye ulaşmış ve yeni bir eğitim sistemi ortaya çıkmıştır”* (Türkyılmaz, 2018: 138).

Açılan Usûl-i Cedit mektepleri, eski usûlle eğitim yapan okullara göre okuma, yazma, temel matematik, ilmiyal ve tarih öğretiminde büyük başarılar göstermiştir. Açılan yeni usûl okulların ders programı aşağıdaki şekildedir (Sümer, 2012: 240):

Numara		1. Yıl	2. Yıl	3. Yıl	4. Yıl
1	İlk Okuma Kitabı	11	-	-	-
2	Okuma	4	2	-	2
3	Yazma	2	3	4	4
4	Kuran	-	6	5	4
5	Din Dersi	3	3	4	2
6	Peygamberler Tarihi	-	3	-	-
7	İslam Tarihi	-	-	4	6
8	Türk Halkları Tarihi	-	-	-	1
9	Aritmetik	3	4	3	6

10	Tabiat Bilimi	-	-	4	-
11	Coğrafya	-	-	4	3
12	Hijyen	2	2	2	2
Toplam		23	23	30	30

Tablo 1. Usûl-i Cedit Mekteplerindeki Ders Programı

Program incelendiğinde programda ağırlığın hâlâ dinî derslerde olduğu görülmektedir. Bu durumun sebebinin mollaların tepkisini en aza indirmek ve halkın desteğini kazanmak olduğu söylenebilir. Ayrıca Çarlık Rusya'sının Türk kelimesini yasaklamasına rağmen, 4. yılda ve bir saat olmakla birlikte, Türk Halkları Tarihi dersinin programa konmuş olması Ceditçiliğin milliyetçi düşünce yapısını göstermektedir. Matematik, Coğrafya, Tabiat Bilimi derslerine yer verilmesi ise pozitif bilimlere verilen önemin göstergesidir.

“Usûl-i Cedit sisteminin getirdiği temel yeniliklerden biri de, mektebin millî hâle getirilmesidir. Daha önce çocuklar, Arapça olarak okuma yazma öğrenmeye çalışıyorlardı. Yeni sistem hem okuma yazmanın, hem de diğer bütün derslerin öğreniminde Arapçanın yerine ana dilini ikame etmiştir” (Sümer, 2012: 237).

3.2. Usûl-i Cedit'te İlk Okuma Yazma Öğretimi

Usûl-i Cedit, Osmanlı'daki yenilik hareketlerinden önemli derecede yararlanmışır. Bu durum, okuma yazma öğretiminde de kendini göstermiştir.

“M. Sâti Bey, 1909 yılında İstanbul Öğretmen Okulu'na müdür olarak atandıktan sonra çıkardığı Tedrisat-ı İptidaiye Mecmuasında “Savti” (sesi esas alan) yöntemini savunmuştur. Bu yöntemin esası, dilimizdeki seslere uygun olan harfleri, çocuklara göstermektedir. İkinci Meşrutiyet'ten önce, bu yöntemi Türkçeye uygulayanların ilki, Kırım Türklerinden olan Gaspıralı İsmail Bey'dir” (Akyüz, 1999: 187).

Gaspıralı'nın *“Ana dilinden okup yazdıktan sonra ister Farsî ister Arabî başlansın (Farsça veya Arapçaya başlansın) pek o kadar ağır gelmez”* (2014: 489) sözünde belirtildiği gibi Ceditçiler okuma yazma öğretimine ana dilden yani Türkçeden başlanması gerektiğini söylemişlerdir. Ceditçilere göre okuma yazma öğretiminde başarılı olmak için ilk başta hece öğretimi değil, harf öğretimi yapılmalıdır. Eski sistemdeki uygulamanın aksine alfabe birden değil parça parça öğretilmelidir. Örneğin önce elif, be, te, nun harfleri gösterilmeli, okunuşu öğretildikten sonra hemen yazmaya geçilmelidir. Çünkü yazmak, alfabeyi akılda tutmayı sağlayacaktır. Ayrıca bu harflerin, Arap alfabesine uygun olarak, başta, sonda, ortada yazılışları öğretilmelidir. Bu harfler iyice kavrandıktan sonra, sadece bu kelimelerden teşekkül etmiş ab, ba, baba, at, ata gibi kelimeler okunup yazılmaya başlanmalıdır (Gaspıralı: 2014, 464-465).

Harfler gösterilirken sadece isimlerini söylemek yeterli değildir; mutlaka her harfin sesi, çıkış yeri açıklanmalıdır. Çünkü okumaya yeni başlayan bir öğrenci, eğer sadece sesleri bilir de sesini ve çıkış yerini bilmezse harfleri birleştirmede yani hece ve kelimeleri okumada zorlanacaktır. Örneğin öğrenci, elif, ba, re harflerinin sadece isimlerini bilip gırtlaktaki çıkış yerleri ve sedası hakkında bilgi sahibi olmazsa bar şeklinde değil, elifbare şeklinde okur. Dikkat edilecek diğer bir husus ise belli bir aşamadan sonra harf ve hecelerin ezberden yazdırılmasıdır. Öğretmenin söylediği harf ve heceleri öğrencinin hızlıca yazmasına dönük alıştırmalar yapılmalıdır (Gaspıralı: 2014, 472-492).

Bir ders öğrencilerce tam olarak kavranmadıkça diğer derslere geçilmemelidir. İlk harf seti bittikten sonra diğer derslerde birer, ikişer harf eklenir. Her harf eklendikten sonra yeni

uygulamalar yapılmalıdır. Örneğin elif, be, te, nun harflerinden sonra ye ve dal öğretildiğinde abadan, atadan, anadan, bay, tay, nay gibi kelimeler okunup yazdırılmalıdır. Okuma yazma öğretiminde kullanılan hece ve kelimelerin anlamlı olmasına dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu yazma etkinliklerinde harflerin mükemmel olmasına lüzum yoktur, harflerin benzemesi yeterlidir. Yazının iyileştirilmesi daha sonra görülecek olan güzel yazı dersleriyle sağlanacaktır (Gaspıralı: 2014, 486-492).

Harf ve hece alıştırmaları bittikten sonra cümle okuma ve yazma çalışmalarına geçilmelidir. “*Elifbanın on iki dersi okunup yazıldıktan sonra bir iki satırlık ibareler söylenip ezber yazdırılır. Türkî elifba ikmal olunduktan sonra beş on satırlık maddeler ezbere yazdırılır*” (Gaspıralı, 2014: 492). Bu etkinlik yapıldıktan sonra kontrol edilmeli ve her öğrencinin yanışı, bütün sınıf tarafından görülmeli ve bilen öğrenciler tarafından düzeltilmelidir. Doğruyu bilen hiçbir öğrenci çıkmazsa düzeltme işi öğretmen tarafından yapılacaktır. Bu etkinlik çok önemlidir; çünkü “*bir bet (sayfa) yazı yazdırmak, kitaptan on bet yazdırmaktan hayırlı ve faydalıdır*” (Gaspıralı, 2014: 493).

Okuma eğitiminde üzerinde durulması gereken en önemli nokta öğrencinin okuduğunu tam ve doğru olarak anlayabilmesi ve kusursuz şekilde ifade edebilmesidir. Bir metni okuyan öğrenci metinle ilgili temel soruları rahatlıkla cevaplayabilmedir. Ayrıca sesli okuma üzerinde de durulmalı, okuma etkinliğine bütün sınıf katılmalı, her öğrenci metinden kısa kısa parçalar okumalıdır. Eğer okuma yanışı yapılırsa yazma çalışmasında olduğu gibi yanışlar, bütün sınıfça tartışılmalı ve gerekli düzeltmeler öğrenciler veya öğretmen tarafından yapılmalıdır (Gaspıralı, 2014, 493).

Savti yöntemle yapılan bu okuma yazma öğretimiyle kırk gün gibi kısa bir süre içinde okuma öğrenilmesi sağlanıyor ve sık tekrarlar yoluyla öğrenilenlerin unutulmasının önüne geçiliyordu. Okuma yazma öğretiminde anlama ve anlatma üzerinde durulması, öğrenciden ezber değil idrak beklenmesi, Ceditçilerin okuma yazma öğretiminde çağı yakaladıklarını göstermektedir.

3.3. Usûl-i Cedit’te Ders Kitapları ve Metinler

İsmail Gaspıralı’nın “*Bu zaman böyle bir zamandır ki okuyup yazmak marifeti, su ve aş derecesinde lazım olmuştur*” (2014: 458) veciz ifadesinden de anlaşılacağı üzere Usûl-i Cedit, hem etki hem de faaliyet alanı bakımında çok geniş çaplı olmakla birlikte temel olarak okuma yazma öğretimine odaklanmıştır. Ceditçiler, bu sebeple birçok okuma yazma kitapları ve öğretmen kılavuz kitapları hazırlamışlardır.

Modern eğitim anlayışına göre metinler, öğrencinin yakın çevresinden, bildiği şeylerle ilgili olmalı, öğrenciye olumlu mesajlar iletmeli ve öğrenciye fayda sağlamalıdır. Bu nitelikler Ceditçilerin birçok eserinde de kendisini göstermektedir. Burada da örnek olarak Gaspıralı İsmail’in Kıraat-ı Türkî adlı eseri ele alınacaktır. Bu eserdeki metinler konularına göre şu başlıklara ayrılabilir (Özkaya: 2011, 83-85):

Didaktik Metinler: Öğrenciler tarafından ilgiyle okunmakla birlikte onları bilgilendirme amacı da taşıyan metinlerdir.

Fabllar: Çeşitli etik mesajları taşıyan fabl türündeki metinlerdir.

Günlük Hayatta Öğrenilmesi Gereken Bilgileri İçeren Metinler: Öğrencilerin günlük hayatta karşılarına çıkacak konular hakkında bilgi veren ve hayata hazırlayan metinlerdir.

Felsefî Metinler: Öğrencilere düşünmeyi öğretme amaçlı metinlerdir.

Dinî İçerikli Metinler: Dini bilgiler veren fakat bilhassa mezhep kaynaklı düşmanlıkları önleme amaçlı metinlerdir.

Sağlıkla İlgili Metinler: Sağlığı korumak için yapılması gerekenleri ele alan metinlerdir.

Metinlerin konuları incelendiğinde metinlerin eleştirel ve işlevsel okuma becerilerini kazandırıcı ve öğrencileri hayata hazırlayıcı bir nitelikte olduğu görülmektedir. Bu da Gaspıralı İsmail'in şahsında Ceditçilerin eğitimdeki yenilik ve yönelimleri iyi takip ettiklerini, yeni nesilleri çağın şartlarına uygun yetiştirmeyi amaçladıklarını göstermektedir.

4. Sonuç

Usûl-i Cedit Hareketi, eğitim başta olmak üzere fen, din, basın, sanat alanlarında Türk Dünyası'nı derinden etkilemiştir. Ceditçiler, özellikle kızların eğitimi, okul işleyişinin bir düzene bağlanması konusunda köklü yenilikler yapmış ve bu yenilikleri yaygınlaştırmayı başarmışlardır. Ceditçilerin özellikle üzerinde durdukları alan ise okuma yazma öğretimi olmuştur. Kullandıkları savtî yöntemle okuma yazma öğrenme süresini kısaltmışlar, ezberden ziyade anlamaya, anlatmaya önem vermişlerdir. Ceditçilerin yayınladıkları, kullandıkları okuma kitaplarının ise modern eğitim anlayışının bilinenden bilinmeyene, yakından uzağa gibi ilkelere uygun, işlevsel ve eleştirel okuma becerilerini kazandırabilecek nitelikte olduğu görülmüştür. Sonuç olarak Ceditçiler, ortaya attıkları yeni yaklaşım ve uygulamalarla okuma yazma öğretimine büyük yenilikler ortaya koymuşlar, süreci eskiye nazaran daha işlevsel, kolay ve anlaşılabilir hale getirmişlerdir.

KAYNAKÇA

- AKYÜZ, Y. (1999). Türk eğitim tarihi. İstanbul: Alfa Yayınları.
- ARIKAN, M. (2004). Gaspıralı'nın Türk Dünyası'na Tesirleri. Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, 17(17).
- BENDRİKOV, K. (1960). Oçerki po istorii narodnogo obrazovaniya v Turkestane. Moskva: APN RSFSR. Aktaran KADYROV, M. (2014). Kırgızistan'da Ceditçilerin Eğitim Alanındaki Faaliyetleri. Dini Araştırmalar, 17(45 (15-12-2014)), 159-172.
- COŞKUN, R. 20. Yüzyıl Türk Aydınlanması: Türkiye'deki Turan ve Turan'daki Türkiye. Düşünce dünyasında türkiz siyaset ve kültür dergisi, 43.
- ÇAKMAK, C. (2014). İsmail Gaspıralı'nın Ceditçi Aydın Fatih Kerimî Üzerindeki Etkisi. Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, 11(4), 284-293.
- DEVLET, N. (1996). İsmail gaspıralı dönemi ve ruslarla uzlaşma. Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, 2(2).
- ERGİN, R. (2017). İsmail Gaspıralı Bey. Tarih ve İnsan Dergisi, 1(2), 34-48.
- GASPIRALI, İ. (2017). Eğitim Yazıları (Haz.: Yavuz Akpınar). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- GÜNGÖR, E. (2016). Kırgız matbuatının ortaya çıkmasında ceditçiliğin rolü.
- HTDIRALİYEV, D. (1998). Türkistan'da " cedit" hareketinin fikrî kaynakları ve abay. Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri, 2(2), 79-89.
- KADYROV, M. (2014). Kırgızistan'da Ceditçilerin Eğitim Alanındaki Faaliyetleri. Dini Araştırmalar, 17(45 (15-12-2014)), 159-172.
- KARASAR, N. (1994). Bilimsel araştırma yöntemi. Ankara: 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd.
- KARATAŞ, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Manevi temelli sosyal hizmet araştırmaları dergisi, 1(1), 62-80.

KONCAK, I. (2013). Ceditçilik hareketi ve Türkistan-Osmanlı devleti ilişkileri. Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi, (2), 1.

ÖZKAYA, Y. (2007). İsmail Gaspıralı'nın Hoca-i Sıbyan Kitabı Hakkında Bazı Düşünceler. I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı-Bildiriler (9-15 Nisan 2006 Çeşme-İzmir), 4.

ÖZKAYA, Y. (2011). İsmail Gaspıralı'nın Kıraat-ı Türkî Adlı Eseri. Türkbilig/Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 12(22).

ÖZTUNA, Y. (1986). Osmanlı devleti tarihi (No. 1). İstanbul. Faisal Finans Kurumu.

SAKLI, A. R. (2012). Osmanlı döneminde türk milliyetçiliği.

SAKLI, A. R. (2016). Gaspıralı İsmail bey ve kırım. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, (53), 265-271.

SARAY, M. (2003). Gaspıralı İsmail Bey'den Atatürk'e Türk Dünyasında Dil ve Kültür Birliği. İstanbul: Çantay Yayınevi.

SÜMER, K. K. (2012). Ağır Yükle Uzun Yol: Kırım'da Ceditçilikten Milli Harekete. Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi, 231.

TÜRKYILMAZ, S. Usûl-i Cedit Eğitim ve Selim Sabit'in Elifba Risalesi. Dil ve Edebiyat Araştırmaları, (17), 127-139.

UZUN, T. (2001). İlk Türk Aydınlanma Hareketi: Ceditçilik ve İsmail Gaspıralı.

YILMAZ Vurgun, S. (2014). Türkistan'da ceditçilik hareketinin etkisinde tiyatro.

Millî Kültür Araştırmaları Dergisi
(MİKAD) Cilt: 3- Sayı: 1- Haziran
2019 ISSN: 2587-1331

SÜRDÜRÜLEBİLİR İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ UYGULAMALARINDA KOORDİNASYON VE KURUM KÜLTÜRÜ

Dilek Öztürk Taşdemir¹,
Dr. Bülent Öztürk²

Özet

İşletmelerin en değerli varlıkları; onları ayakta tutan, üretimini ve verimliliğini sağlayan çalışanlarıdır. Çalışanların hem bedensel hem ruhsal bütünlüklerine zararı dokunabilecek olası risklere ve tehlikelere karşı korunmalarını sağlayabilmek için; “İş Sağlığı Güvenliği ve Risk Yönetimi” anlayışının benimsenmesi, uygulanması ve devamlılığının sağlanması konusunda istekli olunması gerekmektedir. Çalışanlar tüm işletmeler için stratejik kaynaklardır. Tüm bu faaliyetlerin ana hedefi; insana değer vermek, verimli olmak ve üretmek hususunda sıkıntı yaşanmamasıdır. Ancak yürürlükte iken ertelenen İş Sağlığı ve Güvenliği uygulamaları ertelenen bu süreçte ne kadar yol kat etmeyi ya da ne kadar bir kazanım almayı planlamıştır. Bu süreçte meydana gelen iş kazaları ve meslek hastalıkları göz ardı edilecek midir? Bu araştırmada; hazırlanan İş Sağlığı ve Güvenliği kanununun bazı işletmelerde ve kamuda neden uygulanmadığı, bu durumun işletmeleri ve kamuyu nasıl etkilediği, yönetimin iş güvenliğini kavrama ve devamı konusundaki tutumu, çalışanların bilinçlendirilmesi, işverene ve çalışana getirdiği hak ve yükümlülükler üzerinde durulmuştur. Akabinde İş Güvenliği Uzmanlarının görev tanımının yapılması, ilk etapta suçlanan değil, rehber ve yol gösterici olan meslek grubu olarak kabul edilmesi gerekliliğinin altını çizerek, bu işin kamuda çalışan İSG uzmanlarının kendi işi haricinde yapması gereken ikinci bir iş gibi verilmesinden ziyade, başlı başına bir istihdamının olmasının kurumsallaşma sorunu ile bağdaştığı sonucuna ulaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: İş Güvenliği, Kurum Kültürü, İş Güvenliği Uzmanı, İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, Kurumsallaşma.

COORDINATION AND CORPORATE CULTURE IN SUSTAINABLE OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY PRACTICES

Abstract

The most valuable assets of the businesses are the employees that support them and keep up their production and efficiency. We should be willing to adopt, carry out and sustain the understanding of “occupational health and safety and risk management” in order to ensure the protection of the employees against the potential risks and hazard that could have harmful effects on both physical and psychological integrity of the employees. Employees are strategic resources for all businesses. The main goals of all these activities are to care human beings, be productive and not to have any trouble in producing. However, Occupational Health and Safety and Risk Management Practices have been postponed while being in force so, what do these practices plan to gain or how they plan to go ahead?

Would the occupational accidents and diseases that occurred within this period be disregarded? This study aims to answer the questions of why isn't the prepared Occupational Health and Safety and

¹ORCID: 0000-0002-9069-504X South University IMBL Business Department, Institute of Social Sciences, PhD Student, Russian Federation, dtasdemir73@gmail.com.

²ORCID:0000-0001-5989-4721 Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Doktoru,bulentozturk3@gmail.com

Risk Management Legislation be practiced in some businesses and public enterprises and how does this situation affect them and furthermore, the study emphasizes the attribution of the management on comprehension and continuity of the occupational safety, awareness raising of the employees and rights and obligations of both the management and the employees. Subsequently, the study underlines necessities of making job description of Occupational Safety Experts and of accepting this occupational group as the guiding and the leader instead of the accused at the first step and comes to the conclusion that employing the Occupational Health and Safety Experts charged in public sectors with this duty independently, instead of assigning them the task as a second task apart from their own duties, is associated with the issue of institutionalization.

Key Words: Occupational Safety, Corporate Culture, Occupational Safety Expert, Occupational Health and Safety Legislation, Institutionalization.

GİRİŞ

İş Sağlığı ve Güvenliği kavramı; yalnızca işletmeler ve çalışanları değil, her kesimin karşılaşılabileceği olası risk ve tehlikelerden korunması hususunu kapsadığı için öncelikle ele alınması gereken ulusal ve uluslararası bir konudur.

İSG kavramı; çalışma şartlarını iyileştirmenin yanında, sosyal güvenlik, meslek eğitime, çalışanların haklarına, nitelikli sağlıklı bir yaşama, kurumsallaşma ve kurum kültürüne kadar pek çok konuyu içine almaktadır.

Esasında her iş kolunda, siyaset ve güvenlikte de uygulanmasında büyük fayda görülen İSG uygulamalarında, bir iş kolunda risk analizi yaparken; tahmini gelinecek son noktadan, geriye doğru gidildiğinde daha temkinli ve daha iyi düşünülerek planlama yapılabileceği kabul edilmelidir. Ülkemizde 6331 sayılı İSG kanunu TSK, genel kolluk kuvvetleri ve Mit Müsteşarlığı dışındakileri kapsamaktadır.

Bilindiği üzere Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 49. Maddesinde “*Çalışma herkesin hakkı ve ödevidir. Devlet, çalışanların hayat seviyelerini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları korumak ve çalışmayı desteklemek üzere gerekli tedbirleri alır*” hükmü bulunmaktadır.

Buna göre her bireyi korumak kollamak konusunda bu gerekli tedbirlerin neler olduğu, bu tedbirlerde kişiyi hak kaybına uğratmadan zamanında uygulanıp uygulanmaması da sürdürülebilir bir mekanizmayla mümkündür.

Bu kavramın bilincine varmış iken Resmi Gazete’ de 30 Haziran 2012 tarihinde yayınlanan 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu; işçi ve memur ayırımı yapmadan tüm çalışanları kapsamıştır. Kamuda ise 1 Temmuz 2016 tarihinde ilk defa İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanları görevlendirilmiş ancak kısa bir süre sonra görevlendirilmeleri durdurulmuş ve bu kanunun uygulanması Temmuz 2020 yılına kadar ertelenmiştir.

Kanun koyucunun ve idarelerin hedefi; olası risk ve tehlikeleri önlemek, iyileştirici çalışmalar yapmak/yaptırmak ve İSG bilincini artırmaktır. Crosby’nin bahsettiği gibi sıfır hata ile çalışma düşüncesiyle çalışma hayatına ve topluma bu kültürü yaymak varken, bu kanunun ötelenmesinin daha riskli bir durum ve sonuçlar oluşturacağı göz ardı edilmemelidir.

Kanunun ötelenme sürecinde toplumsal yarar ile kurumsal çıkar arasında denge kurmak için kurum ve hedef kitle arasında etkili bir iletişim sağlanmadığı, kamu yararının sağlanması amacıyla matuf halkla ilişkiler uygulamalarının ihmal edildiği gözlemlenmiştir. Bu sebeple yönetsel işleyişin duyarlılığının da tam anlamı ile oluşturulmadığı tespit edilmiştir. Her kurumda halkla ilişkiler, örgütle onun çevresi, çeşitli kitleleri (iç ve dış kamuları) arasında etkileşimi içerir ve bu etkileşimin özünü iletişim oluşturur. İletişim gerek kişiler arası, gerek kurumsal ve kitle iletişim bağlamında örgütle çevresi arasında köprü görevi görür (Uysal,1998:102).

“Hükümet sistemi dışında olan ve fikirleriyle hükümetin faaliyeti, bünyesi ve bunu teşkil eden şahıslar üzerinde tesir ve tayin edici bir rol oynama hakkına sahip olduklarını iddia eden insanların, milleti ilgilendiren meselelerde serbestçe ve açıkça ifade edilen kanaatleri” (Spier, 1957:8) olarak tanımlanan kamuoyu, ilgili yasanın gerekliliği konusunda yeterince aydınlatılmamıştır. Tıpkı İSG’ nin önemi ve devamının gerekliliği konusunda da aydınlatılmaması gibi.

Kurum kültürünü; kurumda görev yapanların nitelikleri, değerleri, tutumları, aldıkları eğitim oluşturmaktadır. Kurumda çalışanların davranışları da; uygulamaları, dolayısıyla da politikaları, amaçları, hedefleri, misyonu, vizyonu, uzun ve kısa vadedeki stratejik planları oluşturmaktadır. Kurumsallaşma burada kendini göstermektedir. Kurumun dışında olanlar ancak düzgün, sağlıklı, doğru bir iletişim ve koordinasyonla dışardan bu kültürü tanıyabilir. Esasında İş Sağlığı ve Güvenliği uygulamaları Kurumların insana verdikleri değerlerin bir göstergesidir. İlgili kanunun uygulanmasının ertelenmesi, kurum kültürü gelişmiş örgütlerin hassasiyetini azaltmayacaktır ancak bu kültürden mahrum olan işletmelerde olumsuzluklara sebebiyet verecektir.

Bu çalışmanın amacı, tüm dünyanın benimsediği ve gelişmiş ülkelerin uyguladığı İSG uygulamalarının önemini tekrardan anlatmak değildir. Ülkemizde ilgili kanunların düzenlenmesi ve uygulamasındaki sorunlara çözüm bulmaktır. Çalışanlar korunsun, üretim aksamasın diye hizmeti veren bu kişilerin ister özel ister kamu eliyle görevini ifa ederken meslek adının ve görev tanımının öncelikle doğru bir şekilde yapılması gerekliliğidir. Biz kanunları ertelerken bunun önemini hala anlatmaya uğraşırken nice canlar ve emekler heba edilmeye devam edilmektedir. Doğru telaffuzla İş Güvenliği Uzmanı değil aynı zamanda sağlığında güvenlikle ilintili olmasından dolayı doğru şekliyle İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanının görevi; suçu yüklenen kişi değil, yol gösteren, eğiten, danışmanlık yapan kişi olduğunun kurumsallaşmayla ilgisi olduğunun önemini ortaya koymaktır.

İsg Uzmanı Varlığının Önemi

1971’den beri yanan Türkmenistan’daki cehennem çukuruna bilimsel araştırmalar için inmeyi başaran bilim adamının o çukura inişinde alınan güvenlik önlemleri bir İSG uzmanının planlayacağı türden bir görevdir. Gaz ölçümü, Isı ölçümü, Hava ölçümü, Yüksekte Çalışma Gerekliliği, Yanıcı patlayıcı her türlü riske karşı alınacak maksimum önlemler. Bu önlemler sıfır hatayla iyi alınırsa; bilim, yolunda akmaya devam edecek ve yeni keşifler yapılacaktır.

Tablo-1

Türkmenistan cehennem çukuru

Felsefenin kahramanı Sokrates; *Hayatta bir hata varsa bundan herkesin sorumlu olduğunu her bireyin kendisini düzeltirse hatanın düzeleceğini, hayatın ne olduğundan değil de ne olmadığından konuşur. Kendisi ölüme mahkûm edildiğinde karısı ağlamış ve demiş ki; Haksız yere öldürülüyorsunuz” O da “ ne yani bir de haklı yere mi öldürülseydim ” demiş. Ona; “neden af dileyip bir kenara çekilmiyorsun sana ne ceza verelim dediklerinde “ beni*

suçlayanların üzerinizde nasıl bir etki bıraktıklarını bilemem ama ömür boyu maaş bağlanması ve bedava akşam yemeği “ demiş. Tarih onu Atina siyasetine yem oldu diye yazar.

Çalışanlar da haksız yere yanlış politikalar yüzünden zarar görmemeli her birey can güvenliği sağlanmış şekilde kendini değerli hissetmelidir.

Kaizen doğu kültüründe hiç bitmeyen küçük küçükte olsa sürekli biri iyileştirmenin sistematik bir şekilde yapılmasıdır. Bunun iş hayatında benimsenip alışkanlık haline getirilmesi iyi olmakla birlikte, aslında büyük yatırımlarda gerektirmeyen yöntemlerdendir. Tedbiri önceden almakta aslında sonuçlarına göre daha az maliyet gerektirmektedir. Risk eğitimleri ve benzer eğitimlerle çalışanların bu kültürü benimsemeleri için gereken tüm tedbirler de alınmalıdır.

Kurumsallaşma ve Kurumsal İletişim:

İSG uzmanlarının bir meslek odası yoktur. Ancak meslek odası olan işyeri hekimlerinin bağlı olduğu tabipler odası işyeri hekimlerinin asgari maaşlarını belirleme hakkı vardır. İSG uzmanlarının maaşları ise yapılan işin tehlikesiyle hiç de orantılı olmayacak şekilde düşük ve hak ettiği yerde değildir. İşverenler kendilerine göre bir fiyat belirlemektedir. Aynı şantiyede risk analizi yapan, maaşı netlik oluşturmayan, en ufak kazada şüpheli şahıs sıfatıyla itham edilen İSG uzmanlarının, artık başına gelecek riskli durumlardan öncelikle kendilerini koruma zamanı gelmiştir. Aksi takdirde bu işi kimse gönüllü olarak yapmak istemeyecektir.

Kısacası kurumsallaşmanın zamanı gelmiştir. Böylece İSG uzmanları amaçlarına ulaşabilecekler, ileriye görüp zamanında yeterli önlemleri alabilecekler, etkili ve insan odaklı politikaların planlanıp uygulanabileceği iletişim kanallarının açık olduğu bir sisteme sahip olabileceklerdir. İletişim sözcüğü hem yeni bir şeyler aktarmayı hem de ortak olan şeyleri paylaşmayı içerirler (Lundby ve Ronning'den aktaran İrvan, 2014:13). İç ve dış kamularıyla etkili iletişim tesis eden İSG uzmanları hem haklarını koruyabilecekler hem de mesleki gelişim, bilgilenme ve bilgilendirme hususlarında mesafe kat edebileceklerdir.

Tablo2:işyeri hekimi maaşları

Türk Tabipleri Birliği

Turkish Medical Association

2018 YILI İŞYERİ HEKİMLİĞİ ASGARI SÖZLEŞME ÜCRETLERİ

İşçi Sayısı	Birim	2018 Aylık Net Ücret (TL)		
		Az Tehlikeli	Tehlikeli	Çok Tehlikeli
		7,9001	8,1412	8,3772
50-74	350	2.765,02	2.849,43	2.932,01
75-99	400	3.160,03	3.256,49	3.350,87
100-124	450	3.555,03	3.663,55	3.769,73
125-149	500	3.950,03	4.070,61	4.188,59
150-174	550	4.345,04	4.477,67	4.607,45
175-199	600	4.740,04	4.884,73	5.026,31
200-224	650	5.135,04	5.291,79	5.445,17
225-249	700	5.530,05	5.698,85	5.445,17
250-274	750	5.925,05	6.105,91	6.282,89
275-299	800	6.320,05	6.512,98	6.701,74
300-324	850	6.715,05	6.920,04	7.120,60
325-349	900	7.110,06	7.327,10	7.539,46
350-374	950	7.505,06	7.734,16	7.958,32
375-399	1000	7.900,06	8.141,22	8.377,18
400-424	1050	8.295,07	8.548,28	8.796,04
425-449	1100	8.690,07	8.955,34	9.214,90
450-474	1150	9.085,07	9.362,40	9.633,76
475-499	1200	9.480,08	9.769,46	10.052,62
500-524	1250	9.875,08	10.176,52	10.471,48
525-549	1300	10.270,08	10.583,58	10.890,33
550-574	1350	10.665,09	10.990,65	11.309,19
575-599	1400	11.060,09	11.397,71	11.728,05
600-624	1450	11.455,09	11.804,77	12.146,91
625-649	1500	11.850,10	12.211,83	12.565,77
650-674	1550	12.245,10	12.618,89	12.984,63
675-699	1600	12.640,10	13.025,95	13.403,49
700-724	1650	13.035,11	13.433,01	13.822,35
725-749	1700	13.430,11	13.840,07	14.241,21
750-780	1750	13.825,11	14.247,13	14.660,07
Tam Gün	1750	14.660,07	14.660,07	14.660,07

İŞÇİ BAŞI AYRILMASI GEREKEN SÜRELER 15 DAKİKA OLARAK DÜZENLENMİŞTİR

50'den az işçi çalıştıran işyerleri için: İşçi başına birim 7'dir.
Az tehlikeli işyerleri için işçi başına net ücret : 55,30-TL.
Tehlikeli işyerleri için işçi başına net ücret: 56,99- TL.
Çok tehlikeli işyerleri için işçi başına net ücret: 58,64-TL'dir.

Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi

GMK Bulvarı Şehit Daniş Tunalıç Sok. No: 2 / 17 - 23, 06570 Maltepe - Ankara / Türkiye
Tel: (+90 312) 231 31 79 | Faks: (+90 312) 231 19 52 - 53 | e-posta: ttb@ttb.org.tr | http://www.ttb.org.tr

MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırmanın Konusu

İş kazası veya meslek hastalığı geçirmiş bir çalışan; yaralanma, ölüm veya uzuv kaybıyla ilk önce doğal olarak hastaneye başvurduğunda kişiye ait veriler öncelikle sisteme işlenmektedir. Hekim veya varsa hastane polisi, vakanın iş kazası mı, adli vaka mı veya meslek hastalığı mı olduğuna kanaat getirdikten sonra hastaya ait bu bilgiler kaydedilmektedir. Özel hastanelerde maalesef hastane polisi bulundurulmamaktadır. Bu konuda gözden kaçan vakalarda olabilmektedir. Hastane faturalarında, teftişlerde vb. bunlar tesadüfen ortaya çıkabilmektedir.

Ancak işvereni zor durumda bırakan iş kazası olmayan durumlarda hastaneye çalışan giderse işveren cezadan nasıl kurtulacak tüm bu ve benzeri sorunlar ancak sağlıklı bir kurum kültürüyle etkili iletişimde alınan çözümlerle bir sonuca ulaşabilecektir. Uygulanmayan bir yasa üzerinde çalışmak, geliştirmek zor olacaktır. İsg uzmanlığı meslek olarak benimsenip hakları devlet eliyle güvence altına alınmırsa çalışmalar daha sağlıklı olacaktır.

Araştırmanın Amacı

Sisteme işlenen verilerde ne kadar iş kazası, adli vaka veya ne kadar meslek hastalığı olduğu tespit edilirken önerilen sistemde;

Her işverenin bir internet bağlantısı kurup SGK'nın bağlı olduğu işyerleri için her ilde kurabileceği bir İş Sağlığı Güvenlik Biriminin web sayfasına olası her kazada bildirim yapmasıdır.

Bu bildirim işveren ve sağlık kuruluşları yanında tespitleri yapan; sendikalar, iş müfettişleri, polis ve çalışanlar, sosyal sigortayı yüklenenler kendileri de yapabilecektir. Esas sorumluluk işverende bulunmakla beraber bu tespitler sisteme işverence on-lein ulaştırılacaktır. Böylelikle anında kaza tespitlerinin bildirilmesi daha kolay kayıt altına alınacak ve bu işyerlerinin gerekçeli denetlenmesiyle kaza nedenleri üzerine gidilecektir. Ayrıca bu kazanın ya da meslek hastalığının düzeltilmesi ve önleyici tedbirlerin alınması hususunda, belli bir süre öngörülen altı ay gibi bir sürede işverenin eksikliklerinin tamamlanması sağlanacaktır.

Çıkan sonuçlardan elde edilen veriler net işleri ortaya koyacaktır.

Kurulan bu sistemde yalnızca ülkedeki verilerin kaydedilip sorunlara çözüm bulunması değil birimin bu konuda uluslararası gelişmelerden haberdar edilmeleri için kongre, konferans ve eğitimler de dahil her tür gelişimden haberdar edilmeleri için desteklenmeleri sağlanmalıdır. Bunun için her şeyden önce bu birimlerin güçlendirilerek her ilde kurulması iyi olacaktır. Sağlık ve güvenliği ilgilendiren herhangi bir konuda yerinde ve etkili bir müdahaleyle bu birim daha da işlevsellik kazanacaktır.

Kapsamı, Kısıtlılıkları

Ola ki işveren bildirmede ya da hastaneden iş kazası yada meslek hastalığı olduğu gözden kaçtı, o işyerlerindeki çalışanlarında aynı İSG birimlerine isimleri gizli kalmak şartıyla şikayet hakkının olduğu bilgisi çalışana İSG eğitimlerinde anlatılmalıdır. Burada birimin doğal olarak iş yükü artacaktır.

Hakkını alamayan her çalışan işvereni şikayet etme yoluna da gidebilir. Çalışanı koruyalım derken işverende burada zor durumda bırakılmamalı kurulan bu birimlerde sorunlar çözülebilmelidir. Tüm veriler diğer verilerle karşılaştırılarak doğruluğu ispatlanmalıdır. En azından işyerinde mobinge maruz kalıp psikolojik risk altında olan çalışan, öncelikle işyeri hekimlerinin yönlendireceği sağlık çalışanlarıyla sorunu çözme yoluna giderken, işyerinin şartlarını iyileştirmeyi önerme hususunda iş sağlığı ve güvenliği ekibine büyük bir iş düşecektir.

Ancak dünyada; işyerlerinin şartlarını iyileştir, psikolojik risk ortadan kalksın diye bir sistem henüz yoktur. Çok işe az maaşla baskı altında çalışıyorsa, haksız yere işten çıkarılıyor ve kendini savunamıyorsa bir de işveren maddi manevi sıkıntıdaysa iş güvenliğinin de tehlikede olduğu muhakkaktır. Buna rağmen İSG uzmanınca işvereni şikayet verisi bakanlığa hiç yoktur, neden? Çünkü; İşvereni şikayet eden İSG uzmanı işinden atılıp yerine işvereni hem de daha düşük maaşlı yeni bir İSG uzmanı alabilir. O yüzden işverenin İSG uzmanını işten çıkarma gerekçesi de kurulan birimde denetlenmelidir.

İşveren İSG uzmanı bulundurma zorunluluğu taşırken işverenin talebi halinde uygun şartlar sağlanıyorsa ücretsiz İSG hizmetleri, danışma desteği de verilebilir.

Bu verilere toplum sağlığını ilgilendirdiği için diğer kurumlarla iletişim halinde olan Sağlık Bakanlığı ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı yanında Emniyetin ilgili

birimleri de erişebilmelidir. Bireyi dolayısıyla toplumu ilgilendiren bu gibi konularda Kurum Kültürü ve etkili bir iletişimin önemi ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki;

Çalışma kalitemiz yaptığımız işle alakalı olarak işyerimizde alınan İş Sağlığı ve Güvenliği önlemleriyle ilintilidir. Örneğin; Çalışanlarımız yapacağı işin tüm riskleri hakkında bilgilendirildi mi? İşbaşı ve hizmet içi eğitimleri verildi mi? İletişimde rol oynayan, alınan önlemlerin gerekli talimat ve yazıların işyeri mahiyetine göre paylaşılabilmesi çalışan bilgilendirme panoları mevcut mu? Çalışanların karşılaştıkları sorunlarda İSG Kurullarından haberleri var mı? Çalışanların görüş alabileceği, sorunlarını çözebileceği İSG birimleri oluşturuldu mu ya da oluşturulduktan sonra neden terkedildi? Bütün bunların cevapları ortada olmayan bir kanunla cevaplanamaz. Kurumlarda bu kültür yayılmalı ki daha da gelişme kaydedilebilsin.

KKD'ı (Kişisel Koruyucu Donanım) iş güvenliğinde çok önemlidir. Ancak işyerinde kullanım için alınırken kalite standartlarına uygun olanı değil de, kalitesiz ancak ucuz diye işverenin aldığı kullandırmak zorunda kalan İSG uzmanı ne yapabilir? Üstelik maaşını veren işveren olunca, İSG uzmanını rahatça işten çıkarma hakkı varken, nasıl işvereni kusurundan dolayı şikayet edebilir? Hal böyleyken özel sektörde işveren altında çalışan İSG uzmanının sağlıklı bir hizmet yürütemeyeceği aşikardır.

Küçük yaşta çalıştırılan çocuk işçilerin başına gelen iş kazalarının hazırlanan bu veri tabanına işlenmesi sonucunda; Sağlık Bakanlığı, İçişleri, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Gençlik Spor Bakanlığı ve Diyanetinde yapacakları çalışmalara ışık tutacağı aşikardır. Kurumsal iletişimle birçok işler çözülebilir. Sorunların üzerine gitmek için eğitim, planlama dahil tüm çalışmalar yapılabilir. Küçük yaşta aileye destek olmak için çalışırken başına gelen iş kazasından ya da ileride meslek hastalığına yakalanma olasılığı yüksek işi yapan bireyin başına gelenler kurum kültürünün iletişime ne kadar açık olduğunun göstergesidir. Çünkü doğru ölçemediğimiz bir şeyi doğru değerlendiremeyiz.

Verilerin doğru ellerde doğru kullanımı önemlidir. İş kazaları işverenle işçi ve ailesi arasında kalmamalıdır. Bireyin dolayısıyla toplumun sağlığını ilgilendiren her konu ve bilgi önemlidir. Mesleki hastalıkların ortaya çıktığı süreçlerde bu şekilde takip edilebilir. Kurumsal iletişimde bu anlamda sağlam veri tabanları önemlidir.

Örneğin iş kazası ya da acil başka hallerde hastane yollarında acil yol şeridi olmayan yolda kırmızı ışıkta beklerken akmayan trafikte kaybedilen hasta için ulaşım yolu risk analizi yapılmış mıdır? Hedefi hastayı aldığı noktadan en kısa sürede acile ulaştırması gereken yolu bilmesi gereken ambulans şoförü acaba bu eğitimi aldı mı? Donanımlı diğer sağlık personeli, sağlam araçlarla donanımlı bir hastaneye giderken, acil hal için yeşil butonun basılacağı bir yola sahip mi? Bazı büyük şehirlerde yaya yollarının olduğu yerlerde yaya geçmesi için yeşil butonu olsa da acil hasta ambulansları için neden yeşil butonu yapılmıyorsa? Risk bir düğmeye dokunmakla kalkacaksa bu kanunda her şey hazır düğmeye basılmayı beklemektedir.

Biz bu kanunları ertelersek işverende önlem almaktan kaçır ilk etapta suçlanan İSG uzmanı da dahil herkes kaçır. Olan çalışana olur. İşte bunun için öncelikle yapılması gereken her ilde yada bölgede iş sağlığı ve güvenliği birimlerinin kurulması, kadrolu, devlet eliyle yapılacak İSG uzmanlarının istihdam edilebilmesidir. Kadrolu diyoruz çünkü İş Güvenliği Uzmanlığı özel sektör eliyle yürütüldüğü müddetçe; işveren kusurlarını açığa çıkaran, maliyetli iş yapabilen, aynı zamanda çalışmanı olan ve maaşını verdiği İSG uzmanını işten atma riski yüksek olacaktır.

İSG uzmanı olmanın zorluğu

İş yeri ramak kala olayları ve kazaların resmini çekerek sonraki olası kazaların oluşumunu engellemek için çözümler arayan İSG uzmanının, işvereni tarafından işine son verilmesi basında yer alan haberlerdendir. Ya da İSG Uzmanının önerdiği kaliteli KKD değil de, daha az maliyetli diye ucuz malzeme alan işyeri muhasebecisinden kimin ne kadar etkili

söz sahibi olduğu tartışılmalıdır. İşte insan hayatının yaşama maliyetinin bu kadar ucuz olmaması hususu ancak kurumsallaşmayla yani Kurum Kültürüyle çözülebilir.

Sağlık Yönetimi aynı zamanda güvenlik de yönetimidir. Bu birimler İSG uzmanlarının ve işyeri hekimlerinin Aile,Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı Sağlık Sosyal Güvenlik Merkezi çatısı altında kurulabilir. Bu birimler; verilerin işlendiği, çözüm yollarının bulunduğu ve risk analizlerinin yapıldığı birimler olarak tasarlanmalı ve görev yapanlar maaşını bizzat devletten almalıdırlar. İSG uzmanlığı sertifikası uluslararası geçerliliği olan bir sertifika olmalıdır ki değer kazansın.

BULGULAR

Bu mesleğin devlet eliyle anlaşılabilir olarak güvence altına alınması; görev tanımının yapılırken eğiten, yol gösteren, rehber niteliğinde olarak tanımlanması, meslek odası olması gereken bir meslek grubu olması yönünde gereken adımların atılması gerekmektedir.

Uzman sayısını belirlerken işkolları ve İSG uzman ihtiyacının oranı önemlidir. Bu veriler ışığında meslekte on yıl gibi tecrübesi olanlar uzmanlık eğitimine ve sınavına tabi tutularak da seçilebilir. Bu oran içinde yine sağlam veri tabanlarına ihtiyaç duyulmalı, kurulacak web tabanlarıyla da işkolları da uzman ihtiyacı da netleşmiş olacaktır.

Özetle her işyerinin aynı zamanda kuramazsa bile başka yerden kullanabileceği bir internet ağıyla web tabanına sahip olması istenilecektir. Ertelenen İSG kanunu sürecinde bu web tabanının eklenmesinde hem devlet hem birey açısından fayda görülecektir. Sonuçta İşverenler çalışanlarına artık daha güvenli çalışma ortamları sağlamak konusunda çaba sarf edeceklerdir.

Bu nedenle İSG uzmanının görevini hakkıyla yapabilmesi için öncelikle kendisini olası risklerden korumalı ve mesleki sorumluluk sigortasının devlet eliyle sağlanmasının önem arz etmesidir. Her iş koluna uygun meslek erbabı İSG uzmanları kendine uygun işlerde güvenceyle çalışabilmelidir. İş kazalarını önlemek için fedakarlık yapmak gerekir, ertelemek gibi bir lüks olmamalıdır. Bu büyük bir sorumluluktur. Yapılan her işte devlet politikaları da dahil yapılan işte sıfır hatayla iş yapma fikri benimsenmenin de ötesinde artık daha fazla nasıl geliştirilebilir ve geliştirmeyi sağlamak için ne gibi kanunlarla desteklenir üzerinde durulmalıdır. Ertelemek kendi kusurumuzdan kaynaklı risk almak demektir. Bunun için de insanları aydınlatacak , öğrenmeyi pekiştirecek en önemlisi de bu işi yapacak olanlara yol açıp çalışma şartlarını ve haklarını iyileştirip daha ne kadar çok ilerleyebilecekleri ortamı yaratarak çalışma heves ve azimlerini yılmamak gerekmektedir.

Bu sistem kurulursa yakın ve hayati risk taşıyan bir durum olduğunda; işyerinin durdurulmasındaki prosedürler de daha kısa sürede çözüme ulaşabilmeyi öngördüğü gibi destek olarak; gezici sağlık ve güvenlik hizmetleriyle daha etkili çözümlere ulaşılabilir. İşin nasıl yapıldığından ziyade öncelikle neden ve kim tarafından yapıldığının, hem işveren hem çalışan farkında olur.

Kanunlar ertelenirse eksiklerimizi göremeyiz, görmediğimiz bir şeyi tamamlayamayız.

KAYNAKÇA

İrvan, Süleyman, 2014. Medya Kültür Siyaset, Pharmakon Yayınevi İletişim Dizisi, Ankara

Spier, Hans, 1957, Halk Efkarının Tarihi Gelişimi, Halk Efkarı Seçme Yazılar, Der. Herbert Hyman, Çev. Necat Erder, çoğaltma Ankara Üniversitesi SBF , Ankara.

Uysal, Birkan, 1998, Siyaset Yönetim Halkla İlişkiler, TODAİE Yayını No:287, Ankara.

Millî Kültür Araştırmaları Dergisi
(MİKAD) Cilt: 3- Sayı: 1- Haziran
2019 ISSN: 2587-1331

YENİ ZELANDA CAMİ KATLIAMININ BATI VE ARAP MEDYASINDA YANSITILMA BİÇİMLERİ

Dr. Bülent ÖZTÜRK¹

Özet

Dil ve göstergeler gerçekliğin ortaya konması ve çerçeveslenmesinde önemli araçlardır. Türkiye'nin de yıllarca mücadele ettiği terör eylemlerine ilişkin bilgilendirmelerde çeşitli anlam ve algıların imalatı için yönlendirmelerin yapıldığı görülmektedir. Oysa haber metinlerinin epistemolojik ilkelere bağlı kalması beklenmektedir. Üzerinde yaşanan coğrafyalar, kültür ve kullanılan dil ile beraber ideolojiler olaylara bakış açısını da etkilemektedir. İletişim bilimi açısından önem arz eden hususlardan biri olan medyanın kullandığı dil bu noktada düşünceleri aktarmakta ve olayların algılanış biçimini belirlemektedir. Bu çalışmada Yeni Zelanda Christchurch şehrinde 15 Mart 2019 günü gerçekleştirilen terör eylemi sonrasında başta Arap ülkeleri, ABD ve Avrupa ülkelerinde yayınlanan tirajı yüksek yazılı basının manşet ve haberleri incelenerek bu terör eyleminin yansıtılma biçimleri ve siyasi aktörlerin söylemleri üzerinden Arap ve Batı ülkelerinde medyanın, uluslararası örgütlerin ve Türkiye'nin tutumları ile bu konuyu ele alış biçimleri arasındaki farklar ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Siyasal İletişim, İdeoloji, Medya, Yeni Zelanda Saldırısı

WAYS OF REFLECTING OF THE NEW ZEALAND MOSQUE MASSACRE ON THE WEST AND ARAB MEDIA

Abstract

Language and indicators are important tools for the emergence and framing of reality. In the news about the terrorist acts that Turkey has fought for many years, it is seen that redirects are made for the fabrication of various meanings and perceptions. However, the news texts are expected to adhere to epistemological principles. The geographical conditions, cultures and language together with ideologies influence our point of view with respect to the events. The language used by the media, which is one of the important issues in terms of communication science, conveys thoughts at this point and determines the perception of events. 15 March 2019 day Christchurch in New Zealand, then especially the Arab countries in the aftermath of the terrorist act in the US and European press published high circulation written in the country headlines and news examined in this terrorist act of the projected forms and Arab and western countries over the rhetoric of political actors, the media, international organizations and the differences between the attitudes of Turkey and the ways of addressing this issue will be revealed.

Key Words: Political Communication, Ideology, Media, New Zealand Attack.

¹ORCID: 0000-0001-5989-4721 Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Phd, Ankara Analitik Koordinatörü, bulentozturk3@gmail.com

Giriş

İletişim, ikna etmeye, etkilemeye ve davranış değişikliği yaratmaya yönelik bir süreçtir. Buna göre bir aklın bir başkasını etkileyebildiği tüm süreçleri içerir. İnsanların tutum ve davranışlarına esas olan, dünya ile ilgili imgelerini oluşturan görüntülere anlam kazandıran imgelerin semboller yardımıyla değiştirilebildiği sosyal bir eylem sürecidir. Esas olarak iletişim kurmada amaçlar söz konusudur. Belirli bir sonuç elde etmek için iletişim eylemi başlatılır. Bu amaçlar doğrultusunda ise davranış değişiklikleri yaratma amaçlanır. Dolayısıyla iletişimde mekanik bir bilgi alışverişinin yanı sıra anlamlar yüklenen semboller, sloganlar, jest ve mimikler, hatta renklerin kullanımı söz konusudur (Köker, 1998: 11). Bu noktadan hareketle iletişimi en temel hâliyle bilgi, duygu, düşünce alışverişi olarak tanımlayabiliriz. Çünkü var olduğumuz andan itibaren çevremizle sürekli etkileşim içinde bulunuyoruz. Farkında olarak ya da olmayarak çevremizden etkileniyoruz ya da çevremizi etkilemeye çalışıyoruz. İletişim her şeyin temeli olduğu gibi siyasetin de temelinde yer almaktadır ve siyasetin ana damarını oluşturmaktadır. Siyaset tıpkı iletişim gibi tek başına yapılabilen bir eylem değildir. Her ikisinde de birden fazla kişiye ihtiyaç vardır. Her iki kavram da kitlelere seslenmektedir. Siyaset, iletişimi bir araç olarak kullanmakta, amaçlarını gerçekleştirmek için ondan yararlanmaktadır (Kapani, 1998:9). Bu bağlamda ideoloji ve söylem birbirinden ayrılmayan kavramlardır. İdeolojilerin dile getirilmesinde ve aktarılmasında söylem görev yapmaktadır. Böylece ideolojilerin üretimlerinin yeniden yapılmasında ve hayatın içinde ifade edilmelerinde etkin olmaktadır. Söylem, dilin kullanım şeklidir. Dil ve söylem bağlantısı bu noktadan kaynaklanmaktadır. Dil ise fikirlerin ve ideolojinin taşınmasını sağlayan esas bir araç olup ideolojik bir olgudur. Bu sebeple de dilin ideolojik bir araç özelliği taşıdığı söylenebilir (Öztürk, 2015:27). Dolayısıyla medya söylemi kişilerin bilgi, tutum ve ideolojilerinin ana kaynaklarıdır. Elbette medya bunu siyasetçiler, profesyoneller ve akademisyenler gibi diğer elitlerle işbirliği içerisinde yapmaktadır (Van Dijk 2000: 42). Devlet başkanlarının, dışişleri bakanlarının ve yazarların söylemlerini haberleştirmeleri, manşete taşımaları ideolojileri ile benzerlik arz etmektedir. Van Dijk'ın (2000:9) belirttiği gibi dil kullanımı ve söylem, ideolojiler tarafından etkilenen ve bizlerin o ideolojileri nasıl sahiplendiğimizi, öğrendiğimizi veya değiştirdiğimizi de belirleyen önemli sosyal pratiklerdir.

Buna paralel olarak medya Ideology, Media, New Zealand Attack ve siyaset kavramları günümüzde sıklıkla bir arada kullanılır olmuştur. Esasen medya, hiçbir zaman siyasetin dışında kalmış değildir. Toplumsal haberleşmenin tarihi kökenlerinde, devlet eliyle kurulan radyolara ve nihayet günümüzün elektronik iletişim araçlarıyla donanmış enformasyon toplumlarına bakıldığında kitle iletişim araçlarının her zaman, siyasal sistemle belli ilişkiler içinde olduğu görülmektedir (Güneş, 1996:807). Siyaset yalnızca devlet başkanlarının, başbakanlarının ya da parlamenterlerinin yürüttüğü bir faaliyet değildir. Bazen devletler arası ilişkilerin söz konusu olduğu, bazen de tek bir kişinin herhangi bir olayı protesto ettiği kişisel bir harekettir. Her ikisinde de hedef siyasal yapı üzerinde bir etki uyandırmaktır (Weber, 1993:5).

Bu bağlamda siyasal iletişim ise siyasal aktörler tarafından belirli ideolojik hedeflerini, önce içinde buldukları toplumdaki hedef kitlelere, diğer toplumlara ve devletlere benimsetmek ve kabul ettirmek, neticede icra etmek üzere çeşitli iletişim tür ve tekniklerinin kullanılmak suretiyle yapılan iletişimdir (Öztürk,2015:11). Siyasi aktörlerin söylemleri var olan ideolojilerini içerisinde barındırmaktadır. Siyasal söylemin en etkin, ucuz ve yaygın aracı olan gazeteler önemli bir eğitim aracı ve kamuoyu oluşumu vasıtası sayıldıkları kadar siyasal ve ekonomik savaşım alanında da etkili bir silah niteliğini taşımaktadırlar (Bektaş, 2013:130). Ülkelerin siyasi aktörlerinin, yazarlarının söylemlerinin yer aldığı gazete haberleri kamuları bilgilendirmekte, manipüle edebilmekte, kamuoyunu etkileyebilmektedir. Etkileşim içerisinde bulunan toplumların içinde bulunduğu bu süreç siyasal iletişim süreci olarak adlandırılmaktadır.

Siyasal iletişimin en dehşetli, kanunsuz ve asimetric metodu terör eylemleridir. Bu bağlamda bu makalenin konusu siyasal iletişim aktörleri arasında yer alan yazılı basın çalışmada seçilen terör eylemi ile alakalı haber üretim ve aktarım sürecindeki nesnellik ilkesine bağlılığı, ait oldukları ülkelerin ideolojik duruşu ve buna uygun geliştirdikleri çerçeveler ve söylemleri araştırmak olmuştur.

Yeni Zelanda Christchurch şehrinin Hagley Park bölgesinde bulunan Al Noor ve Linwood camilerinde 15 Mart 2019 Cuma günü namaz kılan sivil insanlara Avustralyalı bir radikal tarafından terör eylemi gerçekleştirilmiştir. Terör eyleminin ardından başta Arap ülkeleri, ABD ve Avrupa ülkelerinde yayınlanan tirajı yüksek yazılı basın manşet ve haberlerine baktığımızda bu terör eyleminin yansıtılma biçimleri ve siyasi aktörlerin söylemleri görülmektedir. Bu makalede seçilmiş Arap ve Batı ülkelerinin medyasının, uluslararası örgütlerin ve Türkiye'nin tutumları bağlamında bu konuyu ele alış biçimleri arasındaki farkların ortaya konması amaçlanmaktadır.

Makalenin araştırma evreni çevrimiçi erişimi mümkün olan ve tirajları yüksek olan seçilmiş medya kuruluşlarıdır. Çalışmada elde edilen bulgular olaya ilişkin haber ve köşe yazıları ile siyasi aktörlerin medya haricinde web sayfalarında yer alan söylemlerinin incelenmesinden oluşmaktadır. Nicel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada nitel bir tasarım yapılacaktır. Bahse konu terör eyleminin medyada yansıtılma biçimleri ortaya konulacak ve bir sonuca ulaşılabilecektir.

1. BATI MEDYASI

1.1. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)

ABD basınında yer alan değerlendirmelerde, söz konusu saldırılar büyük çoğunlukla "terör eylemi" olarak tanımlanmış, bu çerçevede ABD'de "beyaz ırkın üstünlüğü"nü (*white supremacy*) savunan akımların zemin kazanmakta olduğuna dikkat çekilmiştir. "Beyaz ırkın üstünlüğü" ile "radikal İslam"ın birbirlerini besleyen ve esasen temelde benzer anlayışlara sahip (*eski çağlara özlem, kendinden olmayanlara karşı paranoyak yaklaşımlar, diğer ırk veya dinler karşısında üstünlük iddiaları vb.*) olduğu savları işlenmiştir.

Ancak siyasi aktörlerden Başkan Trump'ın söylemlerinde Yeni Zelanda'daki saldırıları terör eylemi olarak tanımlamaktan imtina etmesi ve saldırının hedefinin Müslümanlar olduğunu vurgulamaması geçmişte İslam karşıtı söylemlerde bulunduğu bilinen Trump'ın İslam'a bakış açısının basında yeniden sorgulanmasına yol açtığı görülmektedir. Örneğin, Trump'ın saldırıya ilişkin olarak yaptığı açıklamalarda Amerikan Müslüman toplumuna yönelik destek ifadelerinde bulunmaması eleştiri konusu olmuştur (Heather, 2019). Ayrıca sözde beyazların üstünlüğünü savunan ideolojinin saldırıda rol oynadığından bahisle bu ideolojiye değinmemesi de halen eleştirilmeye devam etmektedir.

Öte yandan terör saldırıları hakkında, ABD Başkan Yardımcısı Pence ile Yeni Zelanda Başbakan Yardımcısı Winston Peters arasında gerçekleştirilen telefon görüşmesine ilişkin olarak Beyaz Saray tarafından 16 Mart 2019 tarihinde yayınlanan basın açıklamasında (<https://www.whitehouse.gov/>); "*Başkan Yardımcısı Pence, Yeni Zelanda'nın Christchurch kentindeki iki camide aşığılık terör saldırıları için Amerikan halkı adına başsağlığı dile getirdi. Başkan Yardımcısı ayrıca, Başkanın Yeni Zelanda ile dayanışmasını ve tüm faillerin adalete teslim edilmesini sağlama konusundaki işbirliğimizi de doğruladı. Bu nefret eylemlerinin, Yeni Zelanda'nın çeşitli ve hoşgörülü olarak tanınan toplumunda yeri yoktur*" demiştir.

Amerikan Müslüman toplumunun önde gelen kuruluşları ICNA (Islamic Circle of North America), MAS (The Muslim American Society) (Ismahan, 2019) ve CAIR (Council on American-Islamic Relations) tarafından yapılan açıklamalarda söz konusu saldırının bir terör eylemi olduğu belirtilerek, nefret dilinin, İslamofobi'nin ve ırkçılığın bu gibi terör eylemlerine zemin hazırladığına dikkat çekilmektedir (<https://www.icna.org/>).

Amerikan Müslüman toplumunun bir diğer önemli kuruluşu ISNA (Islamic Society of North America) tarafından yapılan açıklamada (<http://www.isna.net/>) ise saldırı menfur bir şiddet eylemi (atrocious act of violence) olarak tanımlanmakla yetinilmiş, terör vurgusu yapılmamıştır.

ABD'de önde gelen siyasi aktörlerinin söylemlerine baktığımızda; Senato Adalet Komitesi Başkanı Senatör Lindsey Graham 15 Mart 2019 tarihinde paylaştığı twitter mesajında Yeni Zelanda'da gerçekleştirilen Müslüman karşıtı terör saldırısının bağnazlık ve nefretin yol açtığı bir terör saldırısı olduğunu vurgulamıştır (Graham, 2019). ABD Senatosu'nun çoğunluk lideri

Mitch McConnell (C-Kentucky), azınlık lideri Charles Schumer (D-New York), Temsilciler Meclisi çoğunluk lideri Steny Hoyer (D-Maryland) ve azınlık lideri Kevin McCarthy (C-California) konuya ilişkin yaptıkları açıklamalarda saldırıyı bir terör eylemi olarak tanımlamışlardır (McConnell, 2019).

1.2. İngiltere

The Guardian Letters 19 Mart 2019 tarihli “Islamophobia must not go unchecked” başlıklı haberde aralarında Birleşik Krallık’taki bazı İslami kuruluşların temsilcileri ile imamların da bulunduğu 385 kişinin ortaklaşa kaleme aldığı okuyucu mektubunda, “dünya genelinde İslamofobinin arttığı, Christchurch’te planlanarak düzenlenen terör saldırılarının da sistematik ve kurumsallaşmış İslamofobinin bir sonucu olduğu, medyada ve siyasette aşırı sağcı popülist, ırkçı söylemlerin kontrol altına alınmaması halinde azınlık toplumlarına yönelik saldırıların devam edeceği” belirtilmiştir. Hükümetlere, aşırı sağcı grupların oluşturduğu tehditlere karşı vatandaşlarını korumak ve eğitmek için gerekli önlemleri almaları yönünde çağrıda bulunulmuştur.

The Economist ise Turkey and New Zealand row over the Christchurch massacre (<https://www.economist.com>) başlığı ile; *Christchurch’de iki camiye düzenlenen terör saldırılarıyla ilgili video görüntülerinin AK Parti’nin yerel seçim kampanyası sırasında gösterilmesinin ardından yaşanan gelişmelere değinilen makalede, T.C. Cumhurbaşkanı Sn.Erdoğan’ın konuya dair yaptıkları açıklamalarda, Christchurch’teki vakanın münferit bir terör saldırısından ziyade İslam ile Türkiye’ye karşı uluslararası komplonun bir parçası olduğunu dile getirdikleri ve Batılı ülkeleri saldırıların faili Brenton Tarrant’ın yayınladığı “manifestoyu” hazırlamakla itham ettikleri, Yeni Zelanda ve diğer bazı ülkelerin protestolarına rağmen bahse konu video görüntülerinin AK Parti’nin yerel seçim kampanyası sırasında gösterilmeye devam ettiği belirtilmekte; Sn. Erdoğan’ın Yeni Zelanda’daki terör saldırısını 31 Mart 2019’da düzenlenecek yerel seçimler öncesinde AK Parti’nin oy oranını artırmak için kullandıkları iddia edilmektedir.*

“Erdoğan still shows videos of shootings” başlıklı haberde (<https://www.bbc.com>); *Cumhurbaşkanı Sn. Erdoğan’ın, Christchurch’de iki camiye düzenlenen terör saldırılarından yaklaşan yerel seçimler öncesinde faydalanmak istedikleri ileri sürülmektedir. İslam İşbirliği Teşkilatı Zirvesi’ne katılmak üzere İstanbul’da bulunan Yeni Zelanda Dışişleri Bakanı Winston Peter video gösteriminin tekrarlanmayacağına inandığını belirten demeçlerine rağmen Sn. Erdoğan’ın Yeni Zelanda Dışişleri Bakanı ile görüşmesinden birkaç saat sonra gerçekleştirdikleri Konya mitingde, terör saldırılarıyla ilgili video görüntülerini kamuoyu önünde göstermeyi sürdürdükleri belirtilmektedir. Haberlerde ayrıca, Türkiye’nin ekonomik gidişatı nedeniyle AK Parti’nin zorlu bir yerel seçimle karşı karşıya bulunduğu ve 31 Mart 2019’da düzenlenecek yerel seçimlerde oy kaybı yaşayacağını tahmin edildiği, Sn.Erdoğan’ın Christchurch saldırısıyla ilgili görüntüleri seçim kampanyası sırasında kullanmalarının da sözkonusu oy kaybını önlemeye yönelik girişimlerin bir parçası olduğunun düşünüldüğü ileri sürülmektedir.*

The Guardian da Michael McGowan imzasıyla 18 Mart 2019 tarihinde “Christchurch suspect: Europe investigates possible far-right links (McGowan, 2019)”, başlığıyla yayınlanan haberde; *Christchurch’te iki camiye düzenlenen terör saldırılarıyla ilgili video görüntülerinin AK Parti’nin yerel seçim kampanyası sırasında “İslam’ın ve Türklerin düşmanı olan terörist” başlığıyla dev ekranlardan gösterilmesinin ve bunun da televizyon kanallarından canlı olarak yayınlanmasının Yeni Zelanda’da tepkiyle karşılandığı belirtilmiş, AK Parti’nin 17 Mart 2019 tarihinde İstanbul ve Tekirdağ’da düzenlediği seçim mitinglerinde sözkonusu görüntülerin yanısıra saldırıların faili Brenton Tarrant’ın yayınladığı “manifestodaki” Türkiye’ye yönelik ifadelerinin ekranlardan gösterildiği, Cumhurbaşkanı Sn.Erdoğan’ın konuya dair yaptıkları açıklamada, Christchurch’teki vakanın münferit bir terör saldırısından ziyade dünya genelindeki İslamofobi kampanyasının bir parçası olduğunu belirttikleri, Yeni Zelanda Dışişleri Bakanı Winston Peters’in ise, Tarrant’ın Avustralya vatandaşı olduğunu vurgulayarak, saldırıya ilişkin görüntülerin bu şekilde gösterilmesinin Yeni Zelanda’nın yanlış temsil edilmesine ve yurtdışındaki vatandaşlarının hayatlarının tehlikeye atılmasına yol açabileceğini, bu hususta duydukları rahatsızlığı*

Cumhurbaşkanı Yardımcısı Sayın Fuat Oktay ile Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'na Yeni Zelanda ziyaretleri sırasında ilettiğini ifade ettiği” belirtilmektedir.

Ülkelerin ve gazetelerinin kendi tutum, ideoloji ve değerlerini kendi çıkarları doğrultusunda manipüle etmelerinin bir örneğini İngiltere basınında görebiliyoruz. Stratejik bir yaklaşımla The Guardian medyada ve siyasette aşırı sağcı popülist, ırkçı söylemlerin kontrol altına alınması savunurken diğer basın eyleme ait görüntülerin seçim mitinglerinde kullanımının yanlışlığına vurgu yapmıştır. The Economist ise Sn. Erdoğan'ın konuşmasından Batılı ülkelerin Brenton Tarrant'ın yayınladığı “manifestoyu” hazırlamakla itham etmesini öne çıkartmıştır. The Economist gibi önemli bir yayın organının bu hususu öne alması boşuna değildir.

1.3. Fransa

La Croix'de 22 Mart 2019 tarihli haberde (<https://www.la-croix.com/>); “*Erdoğan, İslamofobi'yle, Antisemitizm'le mücadele edildiği gibi mücadele edilmesi çağrısında bulundu*” şeklinde başlık kullanılmıştır. Haberde, *Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın İslam İşbirliği Teşkilatı'nın İstanbul'da yapılan olağanüstü toplantısında İslamofobi'yle, Antisemitizm'le mücadele edildiği gibi mücadele edilmesi çağrısında bulunduğu ve konuşmasında ağırlıklı olarak Yeni Zelanda'da iki camiye yapılan saldırıya odaklandığı, aşırı sağ gruplara siyasi örgütler değil, DEAŞ gibi terör örgütü muamelesi yapılması gerektiğini, neo-nazi terörünün görmezden gelinmeye devam edilmesi halinde ödenecek bedelin yüksek olacağını ve Yeni Zelanda'nın saldırının ardından Müslümanlarla dayanışmasının dünya liderlerine örnek olması gerektiğini söylediği* kaydedilmektedir.

Erdoğan seçim kampanyasında yine bir saldırı videosu izlettirdi başlıklı haberi ile AFP de (<https://www.lecourrier.australien.com>), “*Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, kendisine yöneltilen eleştirilere rağmen, geçtiğimiz Perşembe günü gerçekleştirdiği Eskişehir mitinginde Yeni Zelanda'da iki camiye düzenlenen terör saldırısının videolarını dev ekranlarda halka yeniden izlettirdiği, Yeni Zelanda makamları videonun sosyal medyada yayılmasını önlemeye çabalarken, saldırıya ilişkin görüntülerin Türk televizyonlarında adeta iktidarın kontrolünde yayınlanmaya devam ettiği, 2003 yılından bu yana iktidarda olan Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yerel seçimler öncesinde dindar ve milliyetçi tabanını etkilemeyi hedeflediği, ülkedeki ekonomik durum ve işsizlik sorunu nedeniyle, 31 Mart günü gerçekleştirilecek yerel seçimlerin hassas bir ortam yarattığı, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Yeni Zelanda saldırılarına atıfla, seçim kampanyasında sık sık Batıda İslamofobinin yükseldiğini dillendirdiği, saldırının yaralarını sarmaya çalışan Yeni Zelanda'nın ve Avustralya'nın ise Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı bu nedenle sert bir şekilde eleştirdikleri*” kaydedilmektedir.

Rfi de yer alan bir diğer haberde ise “*Christchurch saldırısı: Türkiye ile Avustralya arasında diplomatik kriz (Ozer, 2019).*” başlığı altında “*Seçim kampanyası yürüten Cumhurbaşkanı Erdoğan, Christchurch'te iki camiye karşı düzenlenen saldırı sonrasında Avustralya vatandaşlarını tehdit etti. Avustralya Başbakanı Morrison Türk Büyükelçisi Korhan Karakoç'u davet ederek konu hakkında görüştü. Başbakan, Sayın Erdoğan'ın sözlerinin 1915 yılında hayatını kaybedenlerin anısına zarar verdiğini ve rencide edici olduğunu, bu sorumsuz davranış karşısında Büyükelçinin özrünü kabul etmediğini, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın bizzat özür dilemesini beklediğini, ayrıca Türk devlet televizyon kanalının (TRT) Avustralya karşıtı propagandasına son vermesini talep ettiğini, aksi takdirde tüm olasılıkların değerlendirileceğini ifade etti*” denmiştir.

Le Figaro'da yer alan “*Attentat de Christchurch: les propos d'Erdogan choquent la Nouvelle-Zélande et l'Australie* (<http://www.lefigaro.fr/>)” “*Christchurch saldırısı: Erdoğan'ın sözleri Yeni Zelanda ve Avustralya'yı şoke etti*” başlıklı 20 Mart 2019 tarihli haberde “*Avustralya'daki Türk Büyükelçisi, Sayın Erdoğan'ın ifadelerini protesto etmek üzere Başbakan Scott Morrison tarafından davet edildi. Yeni Zelanda Dışişleri Bakanı Winston Peters ise konuyu Türk yetkililerle yüz yüze görüşmek üzere Türkiye'ye gidecek*” denilmiştir.

“*Erdoğan, ‘Yeni Zelanda'daki saldırı esasen Türkiye'yi hedefliyor’ açıklamasında bulundu* (<https://www.europe1.fr/>)” başlıklı AFP kaynaklı bir diğer haberde, Sn. Erdoğan'ın 18 Mart günü Çanakkale'de yaptığı konuşmada ifade ettiği hususlara yer verilmekte, bu çerçevede “*Yeni*

Zelanda'da aşırı sağcı bir kişi tarafından iki camiye yapılan saldırının Türkiye'yi hedef alan daha geniş bir 'operasyonun' parçası olduğunu değerlendirdiği" ifade edilmektedir.

Fransa basını neo nazi konusundaki geçmiş tecrübelerinden dolayı bu soruna odaklanmışlar, Sn. Erdoğan üzerinden yaptıkları Türkiye eleştirisine olayı anlatmaktan çok daha fazla yer vermişlerdir.

2. ARAP MEDYASI

Arap Basınına baktığımızda başta Mısır olmak üzere ülkelerin resmi ideolojilerine paralel olarak eylemi yansıttıkları görünmektedir.

2.1. Mısır

Mursi Ataallah imzasıyla Al Ahram Gazetesinde 20 Mart 2019 tarihinde; "DEAŞ ve Erdoğan meşitlerdeki katliamı kullanıyor" başlığı altında haber yapmıştır (<https://www.europe1.fr/>).

Aynı gazete 25 Mart 2019 tarihinde "Erdogan-Ikhwan's Responsibility of New Zealand Crime" başlığıyla yayımladığı Hisham al-Naggar imzalı makalede özetle; "...*Pek çok Batılı, Erdoğan'ın tam olarak kim olduğunu veya İkhwan'ın hedeflerinin ve araçlarının niteliğini bilmediğinden, sonuç şu anda olan şeydir: Neo-Osmanlı sultanı Avrupa'yı mülteciler ve teröristlerle tehdit ediyor, Avrupa karşıtı duyguları besliyor ve geçmişin askeri çatışmalarını hatırlıyor*" denmiştir.

20 Mart 2019 tarihli Mısır basını da; "*Erdoğan, iki meşide yapılan saldırının videosunu seçim propagandası için kullandı*", El Masri El Yevm Gazetesinde, "*DEAŞ ve Erdoğan meşitlerdeki katliamı kullanıyor*", Mursi Ataallah imzasıyla El Ahram Gazetesinde, 21 Mart 2019 tarihinde ; "*Erdoğan, saldırı meselesinde Avustralya ile diplomatik krizi ateşledi*", El Masri El Yevm Gazetesinde, "*Yeni Zelanda ve Avustralya Erdoğan'ı tehdit etti*" , Al Gomhouria Gazetesinde, "*Avustralya Erdoğan'ın açıklamalarını utanç verici ve pervasız olarak niteledi ve Türk Büyükelçisini çağırdı*", El Akhbar Gazetesinde, "*Erdoğan, Avustralya ve Yeni Zelanda'ya karşı ırkçı söylemde bulundu, Kanberra Ankara'yı sert tedbirlerle tehdit ediyor*" başlığıyla El Ahram Gazetesinde haberler biçimlendirilmiştir.

Terör eylemi konusundaki haberler Türkiye'yi hedef alan "*Erdoğan Düşmanlığı*" şeklinde biçimlendirilmiştir.

2.2. Suudi Arabistan

Gerçekliğin tanımlanmasında, adlandırılmasında egemen bakış açısı "birincil tanımlayıcılarla" da gerçekleştirilmektedir. Tonny Bennet, medyanın gerçekliği tanımlayıcı rolünü propaganda, hukuk ve düzene yönelik ideolojik işlev ve egemen ideolojinin üretimi olarak üç düzeyde saptamıştır. Tonnt Bennet, medyanın propaganda özelliğini, haber olarak belli politik görüşü sunarak yerine getirdiğini belirtmektedir (Aslan, 2004:28-29). Egemen bakış açısının bariz görülebildiği bir basına sahip olan Suudi Arabistan'da olay ile ilgili çıkan haberler şu şekildedir:

Arapça Asharq Al-Awsat² gazetesinin Türkçe internet sayfasında 24 Mart 2019 tarihli Suudi Arabistanlı yazar Abdullah Utaybi imzasıyla yayınlanan "Yeni Zelanda hoşgörüsü (<https://aawsat.com/turkish/>)" başlıklı yorumda; "*Bir felaketin içinde saklı bir armağan gibi dünya Yeni Zelanda'yı tanıdı. Bir önceki hafta Cuma günü camide namaz kılan sivil insanları hedef alan Avustralyalı terörist saldırganın gerçekleştirdiği korkunç terör saldırısının ardından yeryüzünün en doğusunda yer alan bu ülke, dini hoşgörü konusunda halk ve devlet olarak bütün dünyaya eşsiz bir model sundu. Bu olayın detaylarına daldıkça Yeni Zelanda siyasetinin ve halkının bu saldırı karşısındaki tutumunun nasıl da bütün dünyanın saygı ve takdir etmesi gereken bir tutum olduğunu görürüz. Olay, herhangi bir Müslüman ülkede gerçekleşmiş olsaydı hoşgörü mesajları belki de aynı*

² Şarku'l Avsat Arap dünyasının önde gelen günlük gazetelerden biri. 4 kıtada 14 şehirde her gün eş zamanlı olarak basılmaktadır. 1978 'de Londra da yayın hayatına başlayan Şarku'l Avsat, Arap dünyasına ve uluslararası olaylara ait en doğru yayınları yapmasının yanı sıra ,derin analizler ve kendine has özel makalelerle birlikte tüm Arap dünyasının en kapsamlı haber yorumlarını okuyucularına sunmaktadır.

düzyeyde verilmez ve Yeni Zelanda'da hem devlet hem de toplum düzeyinde gösterdiği şekilde olmazdı. ...Birçok Müslüman ülke aşırılık yanlısı söylemler, cemaatler, örgütler ve akımlar ile mücadeleden geri kalmadı. Ancak bu, bir ülkenin tek başına başarabileceği bir görev değil bilakis uluslararası toplumun tamamının katılması gereken bir görevdir. Bu tür bir uluslararası yönelimin inşa edilmesi önündeki en büyük engel ise başta İran, Türkiye ve Katar olmak üzere bazı Müslüman ülkelerin tavırları ve bazı Avrupalı ülkelerin kendi ülkelerindeki örgüt ve dernekler, Müslüman Kardeşler ile siyasal İslam örgütlerine ait merkezlere karşı herhangi bir tutum benimsemekte ayak sürümesidir. ...Felaketlerinin içerisinde aşırılık yanlısı felsefeler, söylemler ve sloganlar çıkarmak tarihin âdetidir. Dolayısıyla farklı bir şekilde ve formda olsa da Müslüman Kardeşler örgütünün kuruluşunda ve İslami terörizm ve aşırılığın yayılması sürecinde de aynı şeyler yaşanmıştır. Bu sonuca ulaşmamızı sağlayan şey; bir kuvvet uygulandığında karşı tarafta aynı derecede bir tepki ile karşılaşacağını söyleyen Newton'un etki tepki kuralıdır. Her ne kadar fizik kuralları insan toplumlarına uygulanamasa da bu bağlam; Müslüman teröristler tarafından verilen tepkileri ve insanlık tarihinin bu zor döneminde, beyaz teröristlerin veya ırkçıların gerçekleştirdiği terör eylemlerinin oranının Müslüman teröristlerden neden çok daha az olduğunu açıklamaktadır. Bu objektif gerçek sonucu; birçok İslam ve Arap ülkesinin çabalarının Avrupa ülkelerinin bu alanda yaptıklarından kat kat daha fazla olduğu görürüz. Bunun nedeni de dönemin doğası, durum ve ihtiyaçtır. Suudi Arabistan, BAE, Bahreyn ve Mısır başta olmak üzere Arap ülkeleri, Müslüman Kardeşleri terörist bir grup olarak sınıflandırarak terörün kaynağını, köktencilğin ve radikalliğin temelini hedef almışlardır. Hatta terörü kökünden bitirmek için pratik bir çaba ile siyasal İslam hareketleri ile simgelerini de terörist olarak kabul etmişlerdir. Buna karşılık; bazı Batı ülkeleri bu bağlamda kayda değer hiçbir çaba göstermemiştir. Bir yandan Yeni Zelanda devleti ve halkının yaptıklarından övgüyle ve takdirle bahsederken –ki bu övgü ve takdiri kesinlikle hak etmektedirler- diğer yandan da siyasal İslam'a bağlı bazı önde gelen isimlerin ve hareketlerin aksi bir durumda aynı tutumu benimseyemeyeceğini de söylemeliyiz. Diğer bir deyişle Müslüman bir terörist bir kiliseyi ya da başka dinlere ait bir ibadet yerini hedef alsaydı bunların büyük bir çoğunluğu Yeni Zelanda'nın devlet ve halk olarak yaptığı gibi bu saldırıyı kınayamaz veya hiçbir fayda vermeyecek genel bir kınama ile yetinirlerdi. Siyasal İslam'ın ve sembollerinin Müslüman dini örgütlerin gerçekleştirdiği terör olayları karşısındaki tepkisi; bu terör saldırısının şu veya bu Batı ülkesinin politikaları sonucu ya da tarihi döneme göre İsrail, Rusya veya ABD nedeniyle gerçekleştiğini hatırlatmadan geçmezdi. Bunun örnekleri bilindikdir. ...İslam dünyasında hoşgörü söylemi halen aşırılık yanlısı ve nefret söylemlerinden daha zayıftır. Bu gerçeği itiraf etmeliyiz ki tedavi edilelim. İtiraf edebilmek için de bazı Arap ülkelerinin bu yönde ve kapsamda elde ettiği başarılarla değinmeliyiz. Örneğin Suudi Arabistan; bu gerçeği değiştiren ve daha iyi bir gelecek ve hoşgörü yönünde değiştirmeyi de sürdürecektir politikaları aracılığıyla güçlü ve etkili bir şekilde aşırılık yanlısı söylemlere karşı başarılı bir şekilde mücadele etmektedir. Aynı şekilde BAE bu yılı hoşgörü yılı olarak ilan ederken, Mısır ile Bahreyn de aynı yönde ve aynı gaye için çabalamaktadır. ... Ne yazık ki nefret hareketlerinin ve aşırılık yanlısı söylemlerin hem İslam hem de Arap dünyasında hala hakim olduğunu, onlarla mücadele görevinin açık, sabırlı ve temkinli davranmaya, sağlam plan ve stratejilere ihtiyacı olan, güçlü hedef ve gayelere sahip, etkili ve uzun vadeli bir görev olduğunu itiraf etmeliyiz. Son olarak; Yeni Zelanda hoşgörü ve birlikte yaşamada, terörle ciddi bir şekilde mücadelede dünyaya çarpıcı bir örnek sunarak bütün dünyanın desteğin almıştır. Aynı şekilde bağlamın dışına çıkarak anormal bir şekilde davranan ama her zaman olduğu gibi çok geçmeden geri adım atmak zorunda kalan Türkiye'nin, bazı olumsuz tavırlarını da umursanmamıştır". Görüldüğü üzere terör saldırısı üzerinden açıkça Suudi Arabistan'ı överek Türkiye'yi karalamayı bırakmamışlardır.

Arapça Al Hayat gazetesinde 25 Mart 2019 tarihli Faisal Al Assaf imzasıyla yayınlanan yorumda (<http://www.alhayat.com/>); "Erdoğan özür diler, Makalenin başlığı "klişe" görünüyorsa özür dilerim. Fakat Batı'nın yaşını dikkate almasını ve İslam dünyasında liderlik yanılısamasını pekiştirmesini isteyen Erdoğan'a ne yapabiliriz?. ... Müslüman Kardeşler elinde bir manevra kartıydı, ancak mevcut ekonomik krize göre bir yaşam çizgisi haline geldi. Ancak Erdoğan cumhurbaşkanı olarak, gazetede görüşlerini yazarak bizimle "fikir yazarı" olarak rekabet etmeye başladı. Müslüman Kardeşlerin ve Katar'ın ağlarına düştüğünü söylememe "dost" olarak izin

verin. Onlar (Müslüman kardeşler ve Katar) İmkânsız hırslarını fark ettiler ve onu yıkılma niyetlerini emen sünger yapmak için Halifeliğin tacını giydirttiler. Kuşkusuz, Erdoğan kaybediyor... Gelecekte ondan bahsederken İslam tarihinin dikkatli olacağını söyleyebilirim” demiştir.

Arapça Al Hayat gazetesinde 21 Mart 2019 tarihinde Ahmed Al Henaki imzasıyla yayınlanan yorumunda (<http://www.alhayat.com/article/>) “Erdoğan'ın oportünizmi ve Yeni Zelanda camilerinin şehitleri - Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, işadami olarak mallarını alırken insani meselelerle ticaret yaptığını her zaman kanıtıyor. Dahası, çoğu kez uygunsuz bir şekilde haklara tecavüz ediyor ve " Dünya Gösteri Kupası'nu" yükseltmekte ısrar ederek diğer insanların duygularını görmezden geliyor. Eğer biz izleyiciler ya da gözlemciler olarak Siyonist düşmana karşı ifadelerine dikkat etmezsek, hükmetmiş olsa bile bunu bir işgalciye karşı yaptığını anlıyoruz. Ancak, Suriye, Kürt ve DAEŞ meseleleriyle uğraşma yolunda kıskırtıldığını düşünüyoruz. Suriye krizinin başlangıcında Türkler sınırlarını DAEŞ üyelerinin Suriye'ye ve bazen Avrupa ülkelerine girmesi için güvenli bir geçiş yolu haline getirdi. DAEŞ'in düştüğü zamanlarda, Türkiye'yi çevreleyen Suriye kenti Menbiç dünyanın her yerinden tüm DAEŞ üyeleri için güvenli bir sığınak haline geldi. Türkiye için en önemli mesele Kürtleri bölgeden uzak tutmak. ...Erdoğan, tehditlerinin özellikle aşırılık yanlısı İslamcılar üzerindeki etkisini düşünmedi. Müslümanların aşırılık yanlıları tarafından Yeni Zelanda'daki Müslümanları nasıl etkileyeceği umrunda bile değildi. İslam ülkelerinin liderinin ifadesini bir kıskırtma ve müdahale olarak görüyorlardı, özellikle Yeni Zelanda da durumu bilgelikle ele aldı. Aslında bazı ülkelerdeki Müslümanların durumu atasözünün dediği gibi: "Aman Tanrım, beni arkadaşlarımdan kurtar, düşmanlarıma da bakacağım". Bu şekilde yansıtılan haberde eylemin kınanmasından çok Türkiye düşmanlığının yapıldığı, konu vesilesi ile düşmanca ithamlarda bulunduğu görülmektedir. Bir islam ülkesi olarak değilde gayri Müslüm bir ülkeye aitmiş gibi söylem oluşturulduğu söylenebilir.

Arapça Al Hayat gazetesinde 21 Mart 2019 tarihli Mohammed Ali Farhat imzasıyla yayınlanan "Türkiye, İran ve Yeni Zelanda" başlıklı yorumda (<http://www.alhayat.com/article/>); “Avustralyalı bir aşırılık yanlısı tarafından Yeni Zelanda'daki Müslüman vatandaşlara karşı işlenen suç, özellikle İran ve Türkiye makamlarının eylemleri olmak üzere birçok skandala yol açtı. İlki, İslam dünyası kurumlarının suça cevap vermesi için özel toplantılar yapılması çağrısında bulundu. İran'ın bakış açısına göre, bu adım dünyadaki her Müslüman'ın İran ve müttefiki Türkiye'nin önderlik ettiği bir bloğa katılmasını, ulusal üyeliğini terk etmesini ve diğer küresel siyasi İslam ülkelerinin liderlerine uymasını sağlayacaktır. Türk makamına ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a gelince, Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu başkanlığındaki bir heyeti Yeni Zelanda'ya gönderdi. Ayrıca, Erdoğan'ı farklı dinlere sahip ülkelerin yasalarına tabi bazı ülkelerin vatandaşı oldukları gerçeğini göz ardı ederek dünya Müslümanları'ndan sorumlu "halifesi" olarak sunan ve kendi adına intikam almakla tehdit eden, cumhurbaşkanlığı açıklaması yaptı. Aslında her devlet Müslüman ve gayrimüslim vatandaşlarından sorumludur. İran ve Türkiye'nin Yeni Zelanda'daki trajediyi kullanma girişimleri durmayacak. ...Tahran ve Ankara'daki yöneticiler çifte standartlarını Müslümanlardan ve Müslüman olmayan dünyadan gizleyemezler. Vatandaşlıklarını diğer insanlara karşı göstermeye ve kültürel ve bazen etnik farklılıklarını düşündüklerini savunmaya teşvik etmek için Pers vatanseverliği ve Türk vatanseverliği bayrağını kaldırıyorlar. Aynı zamanda, dünyadaki Müslümanların desteğini almayı kolaylaştırmak ve onları siyasi çıkarların sahte bir evrenselliği için ulusal çıkarlarından vazgeçmeye zorlamak için siyasi İslam bayrağını yükseltiyorlar. ... Dünya Müslümanları ulusal Birliği'ne karşı Erdoğan'ın kıskırtıcı açıklamaları, İran yöneticilerin beklentileri ile birlikte, İslam liderlerini sadece dünyanın yok olmasına yol açan, radikal İslam adına yeni Haçlı seferlerine yol açacak, aşırılık yanlısı bir İslam'ın, sadece dünyanın yıkımına yol açar”. Bu haberle İran ve Türkiye'yi aşırılık yanlısı bir islam taraftarı olarak da nitelendirilmişlerdir. Ayrıca şaşırtıcı bir şekilde iki ülkenin işbirliğini haçlı seferlerine yol açmakla da itham etmişlerdir.

İngilizce Arab News gazetesinde 21 Mart'ta manşet olarak yayınlanan "We'll send them home in coffins (<https://www.pressreader.com/>)" başlıklı haberin metnine ekli Tweet'inde "Christchurch saldırısına ilişkin yaptığı konuşmasında Avustralya ve Yeni Zelanda'nın Çanakale Savaşı'nda ölen

askerlerinin hatırasına saygısızlık yaparak anılan ülkeleri rencide eden Türkiye Cumhurbaşkanı özür dilemeli mi?" sorusunun yer aldığı 24 saat süreli bir anket yer almıştır.

Arapça Okaz gazetesinde 17 Mart 2019 tarihinde Hani Al Dhaheri imzasıyla yayınlanan "Yeni Zelanda saldırısında kırmızı fes kuyruğu (<https://www.okaz.com>) " başlıklı yorumda; *"Yeni Zelanda'daki iki camiye yönelik terör saldırılarını gerçekleştiren Brenton Tarrant'ın eylemlerinin planlı ve muhtemelen istihbarat örgütleriyle bağlantılı olduğu, adı geçen saldırılardan önce Türkiye'yi ziyaret ettiği, saldırıların AB Parlamentosu'nun Türkiye ile ilgili aldığı kararın üzerinden 48 saat geçmeden gerçekleştiği, Ankara'nın Batı'daki aşırı sağcılara saldırmasına imkan sağlayacak çarpıcı bir eyleme ihtiyaç duyduğu"* kaydedilerek, saldırılarla Türkiye arasında bağlantı bulunduğunun ima edildiği görülmektedir.

Öte yandan, 15 Mart 2019 tarihinde Arapça Al-Watan (<http://www.al-watan.com>) gazetesinin internet sayfasında yayınlanan haberde *"Erdogan Yeni Zelanda'daki terör saldırısında ticaret yapıyor: Katilin vizyonu bizi kişisel olarak hedef alıyor"* başlıklı haberde Türkiye'nin Yeni Zelanda'daki saldırıları istismar ettiği iddia edilmektedir.

Terör saldırısına ilişkin olarak Suudi Haber Ajansı'nda (<https://www.spa.gov.sa/>) (SPA) yayınlanan haberde; Suudi Arabistan Kralı Selman ve Veliht Prens Muhammed bin Selman tarafından yayınlanan taziye mesajlarının, Şura Meclisi, Ulema Konseyi ve Dünya Müslüman Ligi (WML) tarafından yayınlanan kınama mesajlarının metinlerinde ve saldırıda ölen ve yaralanan Suudi Arabistan vatandaşlarına ilişkin olarak yapılan tüm açıklamalarda bahse konu saldırı "terör saldırısı" olarak nitelendirilmiştir.

15 Mart 2019 tarihli bir başka haberde; *Suudi Arabistan, Christchurch, Yeni Zelanda'daki 2 Camiye Terörist Saldırısını Kınadı, Riyad, SPA, Dışişleri Bakanlığı'nın resmi bir kaynağı, Suudi Arabistan Krallığı'nın en güçlü ifadesiyle, Cuma günü namazı sırasında Christchurch, Yeni Zelanda'daki terörist saldırıların düzinelerce ölümle sonuçlandığını belirtti...*(<http://www.arabnews.com/>) denildi.

Riyad, 15 Mar 2019 tarihli haberde; *"İki Kutsal Caminin Koruyucusu Kral Salman bin Abdülaziz El Suud, iki farklı camiye hedef alan iki terörist saldırının kurbanları hakkında Yeni Zelanda Genel Valisine başsağlığı dileklerini gönderdi. Christchurch şehrinde, onlarca ölüm ve yaralanmayla...* (<https://www.spa.gov.sa/>)" denildi.

HRH Crown Prince, Christchurch'te 2 Camii hedefleyen Terörist Saldırı Kurbanları Konusunda Yeni Zelanda Genel Valisine Başsağlığı Mesajı Gönderdi (<https://www.spa.gov.sa/>) başlıklı 15 Mart 2019 tarihli bir diğer haberde ise; *"Kraliyet Majesteleri Prens Muhammed bin Salman bin Abdülaziz Al Saud, Başbakan Yardımcısı ve Savunma Bakanı Prens, Yeni Zelanda Genel Sekreteri Dame Patsy Reddy'ye başsağlığı mesajı gönderdi. Christchurch kentinde iki camiye hedef alan iki terörist saldırı onlarca ölüm ve yaralanmayla sonuçlandı"* denilmiştir.

Görüleceği üzere Suudi Arabistan yönetimi kınama ve taziye mesajları yayınlamış, Türkiye aleyhine ithamlarda bulunmuş ancak İslamofobi ve Müslümanlara yönelik tutum konusuna gerektiği kadar değinmemiştir. Okaz gazetesinde 17 Mart 2019 tarihinde Hani Al Dhaheri'nin eylemi Türk istihbarat birimleri ile ilişkilendirmeye çalışması dikkat çekicidir.

2.3. Katar

İslam ülkelerinden biri olan ve Türk basınında sık sık yer alan Katar basınında ise; 24-25 Mart 2019 tarihlerinde yayınlanan haberlerin özetleri şu şekildedir: *"Şura Meclisi Başkanı Ahmed bin Abdullah bin Zaid Al Mahmoud, Yeni Zelanda'ya bir ziyaret gerçekleştirerek Christchurch'de Al Noor ve Linwood camilerine yönelik terör saldırısının ardından hayatını kaybedenlerin yakınlarına ve cami imamlarına Emir adına Katar halkının başsağlığı dileklerini iletmiş, yaralılarla hastanede bir araya gelmiştir". "Yeni Zelanda'da camilere yapılan terör saldırısıyla ilgili olarak 22 Mart 2019 günü İstanbul'da gerçekleştirilen İİT Acil İcra Komitesi Toplantısına Katar'ı temsilen katılan Dışişlerinden Sorumlu Devlet Bakanı Sultan bin Saad Al Muraikhi, terör saldırısını kınamanın yeterli olmadığını, yükselen fanatizm karşısında İİT'in artık*

öncü bir rol oynaması gerektiğini, bu çerçevede Müslümanlara karşı olan nefret dilinin engellenmesi ve İslamofobi'yle etkin ve ciddi bir mücadele için uluslararası alanda kararların alınması gerektiğini, diyalogun ve kültürel hoşgörünün ırkçılıkla mücadelede en önemli araçlar olduğunu belirtmiştir”.

17 Mart 2019 tarihli Katar Al Sharq Gazetesi yer alan haberde ise; “Terör saldırısının ardından Katar Emiri, Yeni Zelanda Genel Valisi Patsy Reddy'ye gönderdiği taziye mesajında, *“saldırımı şiddetle kınadığını ve Katar'ın terör ve aşırıcılığı sebebi ne olursa olsun reddettiğini”* ifade etmiş, saldırıda hayatını kaybedenlerin yakınlarına başsağlığı sunarak, yaralılara acil şifalar dilemiştir. Emir Yardımcısı Şeyh Abdullah bin Hamad Al Thani, Genel Vali Reddy'ye, Başbakan ve İçişleri Bakanı Şeyh Abdullah bin Nasser bin Khalifa Al Thani ise Yeni Zelanda Başbakanı Jacinda Ardern'e taziye mesajı göndermiştir. Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Mohamed bin Abdulrahman Al Thani attığı Twitter mesajında, *“hain terör saldırısını kınadığını, hayatını kaybedenlere taziyelerini sunduğunu ve yaralılara acil şifalar dilediğini”* ifade etmiştir. Dışişleri Bakanlığı tarafından basına yapılan açıklamada ise, *“Katar'ın teröre ve şiddete karşı kararlı duruşunun devam ettiği, ibadethanelerin hedef alınmasının ve barışçıl insanların terörize edilmesinin kabul edilemeyeceği belirtilmiştir”* denmiştir.

Katar'da Arapça yayın yapan başta Katar Al Sharq Gazetesi olmak üzere yazılı basında olayın genişçe yer aldığı, *“terörün dünyanın barış ve güvenliğini tehdit eden en önemli mesele olduğu, saldırının Batı'da her geçen gün artan İslam karşıtlığını ve İslamofobiyi yansıttığı, uluslararası toplumun gözü önünde dünyanın çeşitli yerlerinde Müslümanlara yapılan saldırıların arttığı; ancak, hiçbir önlem alınmadığı ya da bu saldırıların münferit olarak değerlendirilip yeterince ilgi gösterilmediği”* özetle ifade edilmektedir.

Katar'da İngilizce yayın yapan basında ise, haber başlıklarında ve devlet yetkililerinin yaptığı açıklamalardan alıntı yapıldığında terör ifadesi kullanılsa da, konuya ilişkin haberlerin neredeyse tamamı AFP ya da Reuters gibi uluslararası ajanslardan temin edildiği için metinler değişiklik yapılmaksızın gazetelere aktarıldığı görülmüştür. Bundan dolayı da terörist için "white supremacist/ beyazların üstünlüğünü savunan, gunman/ silahlı adam, right-wing extremist/sağcı radikal, " gibi ifadelerin aynen kullanıldığı görülmektedir.

Arapça yayın yapan Al-Sharq gazetesi (<https://www.al-sharq.com/>), söz konusu saldırıyı katliam olarak nitelendirerek, dünyada İslam ve Müslümanlara karşı artan düşmanlığın kanlı bir cinayete dönüştüğünü, olayın sıradan bir silahlı saldırının ötesinde bir camide Müslümanlara karşı yapılmış planlı bir terör saldırısı olarak tanımlanabileceğini, teröristin yayınladığı manifestoda ırkçı saiklerle hareket ettiğinin görüldüğünü, dünya siyasilerinin oy alabilme uğruna kullandığı nefret dilinin, bu tür saldırıları gerçekleştirenleri etkilediğini, dünya liderlerinin artık bunun farkına vararak konuşmalarıyla nefret kültürünü ve İslamofobiyi beslemekten vazgeçmeleri gerektiğini, saldırıyı kınamanın ya da taziye mesajları göndermenin yeterli olmadığını, bir sonraki saldırının önlenmesi için uluslararası alanda gerekli adımların atılmasının zorunlu olduğunu, dünya üzerindeki her topluluk gibi Müslümanların da kimsenin özgürlüklerini sınırlamadan, barış içerisinde ibadetlerini yerine getirmeye hakkı olduğunu, İslamofobiye ve İslam nefretine karşı ivedilikle eyleme geçilmesine ihtiyaç duyulduğunu, İslamofobinin iktidardaki bazı aşırı sağcı siyasetçiler ve partiler için resmi bir davranış şekli halini aldığını, uluslararası toplumun bu tehlikeli yayılmayı önlemek için harekete geçmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Katar'da Arapça yayın yapan bir başka gazete olan Al-Arab (<https://www.alarab.qa/>) ise, Katar Emiri'nin BM 73. Genel Kurulu Toplantısı'nda yaptığı konuşmayı hatırlatarak *“terörizmi yenmek için dört şart olduğunu, bunların; uluslararası işbirliği, terörle mücadelede kullanılan kavramların herhangi bir ırka, dine veya kültüre atıf yapmaksızın standart hale getirilmesi, terörün kökeninin ve nedenlerinin iyi araştırılması ve nefret ile aşırılığı besleyen meselelerin adilce çözümü olduğunu, bu çerçevede eğitimin büyük rol oynadığını, Katar'ın bu gerçekle hareket ederek eğitime büyük yatırımlar yaptığını, Katar'ın terörle sözle değil, eylemlerle mücadele ettiğini”* vurgulamaktadır.

Al-Raya gazetesi (<https://www.raya.com>), “terörizmin tek bir dine ya da inanca ait olmadığını bu saldırı ile net bir şekilde görülmesi gerektiğini, nefretin, bağnazlığın ve öfkenin insanlar arasında yayılmasının sadece insanlık düşmanlarına, aşırıculara ve zalim rejimlere hizmet ettiğini, bu duyguları ve İslamofobiyi kullanan bazı liderlerin kendi suçlarını ve iddialarını meşrulaştırmaya çalıştığını, Katar'ın müteaddit kereler terörü herhangi bir sıfatla nitelendirmeye çalışanları uyardığını, terörü İslam'la ilişkilendiren liderlerin ve medyanın kullandığı dilin bu haince katliamın ana motoru olduğunu, bu nefret dilinin ilginç bir şekilde sadece Batılı liderler tarafından değil, Batı ve İsrail'le yakın ilişkiler kuran bazı Arap liderler tarafından da kullanıldığına şahit olunduğunu” belirtmiştir.

Katar'ın Batı ve İsrail ile yakın ilişkiler kuran bazı Arap liderler tanımlamasıyla Suudi Arabistan ve Mısır'ın içinde olduğu ülkeleri kastettiği anlaşılmaktadır.

2.4. Birleşik Arap Emirlikleri

Ülkenin ilk günlük gazetesi olan *Al Khaleej* gazetesinin 24 Mart tarihli haberinde “Türkiye, Batı ve din istismarı: Terörün dini ve ırkı yoktur. Terör eylemini yapan ister Müslüman, ister Hristiyan olsun; ister Avustralyalı, ister Türk olsun, terör aynıdır. Fakat dünyadaki Müslüman ve Hristiyan radikal unsurların çoğunun Türkiye'den geçmeleri veya bir dönem Türkiye'de kalmaları tesadüf değildir. İşte bunlar arasında, son olarak Yeni Zelandalı katil ve İslam adı altında terör eylemleri gerçekleştirenler bulunmaktadır. Şüphesiz söz konusu teröristlerin eylemlerinden Ankara'yı sorumlu tutmak doğru olmaz. Ancak, Türkiye'nin sınır kontrollerini sıkılaştırma sorumluluğunu üstlenmesi gerekir (<http://www.alkhaleej.ae>).” denmiştir. Haberde dini farklılıklar sıralanırken Türk ırkından bahsedilmesi dikkat çekicidir. “İster Türk” cümlesi yanına ister Arap denmesi gerekirken imtina edilerek Türkler olumsuzluk içinde ön plana çıkarılmıştır.

"Devlet Başkan Yardımcısı, Başbakan ve Dubai Emiri Şeyh Mohammed bin Rashid, Yeni Zelanda Başbakanını övdü (<https://www.emirates247.com>). 15 Mart 2019 tarihli haber (Angun, 2019) de “ Muhammed bin Rashid, Yeni Zelanda'daki cami saldırılarını kınadı, dinler arası hoşgörünün telkin edilmesini istedi. Başbakan Yardımcısı ve Dubai Hükümdar Yardımcısı Majesteleri Şeyh Mohammed bin Rashid Al Maktoum, Cuma günü Yeni Zelanda'daki en az 40 kişinin ölümüne neden olan ve diğerlerinin ağır yaralanmasına neden olan Christchurch bölgesindeki iki cami de toplu katliamı kınadı. Majesteleri Şeyh Muhammed, resmi Twitter hesabında, "Huzurlu bir Cuma günü, tipik huzurlu bir ibadet yeri olarak iki camide, 49 ibadet edenin öldürüldüğü dini nefret suçlarının en inceliğini gördük. Yeni Zelanda'ya, mağdurların ailelerine ve benim adıma ve ülkem adına ülkemdeki tüm Müslümanlara başsağlığı diliyoruz. Dünyadaki hoşgörüyü teşvik etmek için tam bir yıl ayırıyor, en derin üzüntümüzü dile getiriyoruz ve tüm dünyaya dinler arası düşünmeyi düşünmeye çağırıyoruz." dedi.

"Yeni Zelanda Başbakanı BAE heyetini kabul etti (<https://7dnews.com/news/>) şeklinde verilen haberde özetle; “Yeni Zelanda Başbakanı Jacinda Ardern Cuma günü, Dr. Ali Rashid Al-Nuaimi başkanlığındaki BAE'den bir heyeti kabul etti. Heyet, BAE'nin Christchurch'teki bir camide terörist saldırısının kurbanları ile dayanışmasını ifade etmek için Yeni Zelanda'ya geldi” denmiştir.

Ayrıca Gulf News'de 21 Mart 2019 tarihinde "Yeni Zelanda Başbakanı Ardern, terör saldırısına dair Türkiye'nin yorumlarına karşı koyacağını açıkladı" şeklinde, aynı tarihte The National'da “Recep Tayyip Erdoğan, Christchurch trajedisini seçimler öncesi siyasetleştirmekle suçlanıyor” şeklinde, 20 Mart 2019 da Al Khaleej Al Bayan da ise "Yeni Zelanda, seçim mitinginde parti sempatanlarına katliam videosunun izlettirilmesine öfkeleni” şeklinde haberler yapılmıştır.

2.5. Kuveyt

22 Mart 2019 tarihinde İstanbul'da düzenlenen İİT Toplantısı'na katılan Kuveyt Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Şeyh Sabah Al-Khaled'in toplantıdaki beyanına ilişkin olarak 23 Mart'ta KUNA'da yayınlanan haberde (<https://www.kuna.net.kw>);

"Toplantıda, Müslüman dünyasından "şehitlerin" ailelerine ve yaralıların yanı sıra Yeni Zelanda'nın tüm halkına bu korkunç eylemi takiben bir dayanışma ve taziye mesajı iletmeyi hedeflediğini belirtti. Bununla birlikte, Kuveyt bakanı, Yeni Zelanda'nın olayın etkilerini gidermek için harcadığı çabaları ve tedbirleri takdir ederek, felakete benzeri görülmemiş bir hoşgörü ve medeni müdahaleyi yansıttı ve böylece dünyadaki Müslümanların acılarını azalttı. İslamofobi olgusunu ve nefret, ayrımcılık ve şiddet söylemini güvenli toplulukları hedef alan önemli ciddi felaketler olarak nitelendirdi.

İİT üyesi devletlere, ... dünya halkları arasında güvenliği, barışı ve uyumu korumak için buna karşı koyma çağrısında bulunduğunu belirtti. Şeyh Sabah Al-Khaled, bu korkunç terör eyleminin ve dünyadaki tüm benzer terör eylemlerinin ışığında, bütün Müslümanların kalbini kıran, aşırılıkçılara ve bağınazlığa karşı mücadele için olduğu gibi mekanizmaların yerleştirilmesi gerektiğini vurguladı. Uluslararası terörle mücadele ittifakının önemini vurguladı. Son terörist saldırının, terörizmin ne dine ne de vatana sahip olmadığını ve Müslüman dünyasının, bir nefret durumunu tetikleyen ilgili olumsuz etkilerin yanı sıra, İslam ile ilgili yanlışları ve ilkelerini ve değerlerini yeterince gösterdiğini söylemeye devam etti. İslamiyet ve Müslümanlara yönelik dini hoşgörüsüzlük ve ayrımcılık var dedi. Bu nedenle Kuveyt ve Endonezya, daimi olmayan BM Güvenlik Konseyi üyeliği sayesinde, bu terör eylemini kınayan ve bu tür terör eylemleriyle mücadele çağrısında bulunan bir UNSC basın açıklaması hazırlamayı başardı.

...Türkiye'nin Yeni Zelanda'daki camilere yapılan ölümcül saldırıların etkilerini ele almaya davet ettiği acil İslami toplantı, Cuma günü erken saatlerde İstanbul'da başladı".

KUNA'da 22 Mart 2019 tarihli bir diğer haber "Elçi, Amir'in Majesteleri teröristin ateş ettiği Yeni Zelanda kurbanlarına başsağlığı diliyor (<https://www.kuna.net.kw>)" başlığı altında verilmiştir.

2.6. Ürdün:

Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Sufian al-Qudat basına yaptığı açıklamada (<https://alghad.com/>); *"Yeni Zelanda'ya giden Dışişleri Bakanlığı heyetinin şehit ailelerine ve yaralılara destek vermeyi sürdürdüğünü, tedavi altındaki 2 Ürdün vatandaşının durumlarında iyileşme yaşandığını, birinin yoğun bakımdan çıktığını, diğerinin ise üç kritik, ancak başarılı ameliyat geçirdiğini, şehit ailelerinin yakınlarının toplu cenaze töreni düzenlemek istediklerini ve Yeni Zelanda makamlarının bu konuda elinden gelen yardımı sunma vaadinde bulunduğunu"* ifade etmiştir (al-Ghad, 20 Mart 2019).

17 Mart 2019 tarihinde Ürdünde çıkan tüm ulusal gazetelerde (<https://alghad.com/>; <http://www.jordanzad.com/>; <http://www.jordantimes.com/>; <http://www.petra.gov.jo>); *"Kral Abdullah Yeni Zelanda'nın Christchurch kasabasında iki camiye gerçekleştirilen terör saldırılarından dolayı Yeni Zelanda Genel Valisi Patsy Reddy'ye gönderdiği taziye mesajında söz konusu saldırıları kınayarak, hayatını kaybedenlerin yakınlarına taziyelerini sunmuş ve Ürdün'ün terör ve aşırıcılıkla mücadele eden tutumunu yinelemiştir"* şeklinde haber yer almıştır.

17 Mart günü Ürdün'de faaliyet gösteren siyasi partiler, sendikalar ve farklı sivil toplum kuruluşları tarafından yapılan ve al-Ghad, al-Düstur, al-Rai de yayınlanan yazılı açıklamalarda, *"Yeni Zelanda'da iki camiye gerçekleştirilen terör saldırıları kınanmış; demokrasiyi ilke edinmiş Batı ülkelerinde Müslümanlara karşı tahrik edici dil kullanmaya devam edilmesi tehlikesine dikkat çekilerek, bu çirkin saldırının uluslararası düzeyde ve sert bir dille kınanması ile Batıda giderek güçlenmekte olan İslamofobi'ye karşı önlem alınması gerektiği"* belirtilmiştir.

Ayrıca Yeni Zelanda'da gerçekleştirilen terör saldırılarını protesto için İslami Hareket Cephesi'nin (İHC) çağrısıyla 16 Mart 2019 günü Avustralya'nın Amman Büyükelçiliği önünde bir eylem düzenlendiği, İHC Genel Sekreteri Murat Adaileh'nin da katıldığı eylemde saldırıyı

gerçekleştirenlerden hesap sorulması ve Müslümanlara karşı artan nefret söylemiyle mücadele edilmesinin talep edildiği al-Sabil gazetesince haberleştirilmiştir (<https://assabeel.net/>). Konu Türkiye'deki haberlerde de yer almıştır (<https://www.trthaber.com/>).

2.7. Lübnan:

An Nahar gazetesinde Mona Lisa Freiha imzasıyla 20 Mart 2019 tarihinde yayınlanan makalede (<https://newspaper.annahar.com>), "Sayın Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Yeni Zelanda'daki terör saldırısını seçimler için kullandığı" iddia edilerek, Yeni Zelanda Başbakanı Jacinda Ardern'in izlediği tutum övülmektedir. Lübnan basınının genel tavrı bu makalede yer almıştır.

3. ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN AÇIKLAMALARI

3.1. Birleşmiş Milletler

BM Genel Sekreteri Antonio Guterres'in Medeniyetler İttifakı (Mİ) Yüksek Temsilcisi Miguel Moratinos'u BM'nin dini mekânların korunmasına yönelik çabalara destek olması için bir eylem planı hazırlamakla görevlendirmesine ilişkin olarak, BMGS Sözcülüğü tarafından 22 Mart 2019 günü yapılan basın açıklaması şu şekildedir: "UN Secretary-General Task Force High Representative for UNAOC with Drawing an Action Plan for Safeguarding Religious Sites (<https://www.unaoc.org/>); "BM Genel Sekreteri, Dini Siteleri Korumaya Yönelik Bir Eylem Planı Çizerek UNAOC Yüksek Temsilcisini Görevlendirdi. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Bay António Guterres, Birleşmiş Milletler Medeniyetler İttifakı (UNAOC) Yüksek Temsilcisi Bay Miguel Moratinos'a, Birleşmiş Milletlerin dini alanların korunmasını tam olarak desteklemesi için bir Eylem Planı geliştirmek üzere görev verdi. Duyuru, bugün New York'taki İslam Merkezindeki bir olay sırasında, Yeni Zelanda'daki Christchurch'te iki camide 50 kişiyi öldüren terörist saldırısının mağdurlarına saygı göstermek ve dünya çapında Müslüman topluma dayanışma ve destek göstermek amacıyla yapıldı. Genel Sekreter, "Camiler, tüm dua ve tefekkür yerleri, terör bölgesi değil güvenli bölge olmalıdır" dedi. "İbadet edenler ibadet etmek için güvende hissetmek zorundadır". BM Genel Sekreteri'nin, 22 Mart 2019 günü ziyaret ettiği Manhattan'da bulunan Camii ve New York İslam Kültür Merkezi'nde yaptığı konuşmalarda; "tüm dünyada Müslüman ve Yahudi karşıtı nefret, nefret söylemleri ve bağnazlığın arttığını, bu "kanserin" giderek yayıldığını, kendisinin daha evvel bu konuda defaten uyarılarda bulunduğunu, medyanın aşırıcılıkla mücadelede oynayabileceği önemli bir rol olduğunu belirtmiş; Georgia State Üniversitesi ve Alabama Üniversitesi'nde yapılan son bir araştırmaya atıfla, Müslüman olduğunu iddia edenlerin yaptığı saldırıların, diğerlerine nazaran medyada % 357 oranında daha fazla yer bulduğuna" değinmiştir.

BMGS, aşırıcılığın her türüyle mücadele edilmesi gerektiğini ifadeyle, Medeniyetler İttifakı Yüksek Temsilcisi Miguel Moratinos'tan, dini mekânların korunmasına destek vermek üzere tüm BM teşkilatını seferber edecek bir Eylem Planı hazırlamasını talep ettiğini, Medeniyetler İttifakı girişimine, Hükümetler, dini örgütler ve dini liderler başta olmak üzere ilgililerle temas kurarak buna benzer saldırıların önlenmesine ilişkin alınabilecek tedbirleri araştırma çağrısında bulunduğunu dile getirmiştir.

Genel Sekreter'in New York İslam Kültür Merkezi'nde yaptığı basın açıklamaları (<https://www.un.org/sg/en/>); "Selamın aleyküm, Saygılarımı sunuyor ve New York'tan Yeni Zelanda'ya ve ötesine Müslüman toplumla olan dayanışmamı göstermek için bu kutsal günde burada olmaktan onur duyuyorum. Christchurch'teki korkunç terör saldırısı tam olarak bir hafta önce gerçekleşti. ... Saldırı tamamen dehşet vericiydi - ve yine de, çoğu kişinin belirttiği gibi, belki de tamamen şaşırtıcı değil. Tüm dünyada, yükselen Müslüman karşıtı nefret, Yahudi karşıtı, nefret söylemi ve bağnazlık gördük. Bu tehlikeler hakkında defalarca uyardım. Nefret söylemi orman yangını gibi yayılıyor. Sosyal medya, bağnazlık için bir platform olarak kullanılıyor ve kamusal söylem kabalaşıyor. Birçok siyasi hareket, ya neo-Nazi üyeliğini açıkça kabul ediyor ya da sözlerini eşitlemekte ve sembol ve görüntüleri kesmekte ve yapıştırmakta. Bu kanser yayılıyor. Tedaviyi bulmak bizim görevimiz. Ve medyanın oynayacağı önemli bir rol var. ... Yalnız değilsin. Dünya seninle. Birleşmiş Milletler seninle ve ben seninleyim. "

Genel Sekreter'in Manhattan'daki 96. Sokak Camii'ndeki konuşmaları (<https://www.un.org/sg/en>) da Birleşmiş Milletlerin web sayfasında 22 Mart 2019 tarihinde yer almış olup kısaca; *“Selamın aleyküm olarak. Çok teşekkür ederim. Bu kutsal günde dayanışmamı ifade etmek ve size, topluluğunuza ve ailenize desteğimi sunmak için buradayım. ...”* şeklinde devam ederek desteğini göstermiştir.

3.2. İslam İşbirliği Teşkilatı (<https://www.oic-oci.org/>) (İİT)

Üye Devletler arasında işbirliği ve dayanışmayı güçlendirmek, İslam Dünyasının hak ve çıkarlarını korumak amacıyla 25 Eylül 1969 tarihinde kurulan ve halen Afganistan, Arnavutluk, Azerbaycan, Bahreyn, Bangladeş, Benin, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Brunei Darüsselam, BurkinaFaso, Cezayir, Cibuti, Çad, Endonezya, Fas, Fildişi Sahili, Filistin, Gabon, Gambiya, Gine, Gine Bissau, Guyana, Irak, İran, Kamerun, Katar, Kazakistan, Kırgızistan, Komorlar, Kuveyt, Libya, Lübnan, Maldivler, Malezya, Mali, Mısır, Moritanya, Mozambik, Nijer, Nijerya, Özbekistan, Pakistan, Senegal, Sierra Leone, Somali, Sudan, Surinam, Suriye, Suudi Arabistan, Tacikistan, Togo, Tunus, Türkiye, Türkmenistan, Uganda, Umman, Ürdün, Yemen'den müteşekkil 57 üyesi bulunan İslam İşbirliği Teşkilatı (<http://www.mfa.gov.tr/>) bünyesinde gerçekleşen söylemde son derece önem arz etmektedir.

15 Mart 2019 günü Yeni Zelanda'nın Christchurch şehrindeki iki camiye düzenlenen ve 50 kişinin hayatını kaybetmesine yolaçan terör saldırılarını ele almak üzere 22 Mart 2019 tarihinde, Dışişleri Bakanları düzeyinde, Türkiye'nin evsahipliğinde düzenlenen ve Yeni Zelanda Dışişleri Bakanı Winston Peters'in de iştirak ettiği toplantıya ilişkin olarak İİT Genel Sekreterliği'nden yapılan basın açıklamasında (<http://iinanews.org/page>); *“Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın toplantının açılışında yaptığı konuşmada yükselen İslamofobiye dikkat çektiği ve nedenleri ortaya konulmadığı takdirde Yeni Zelanda'da yaşananların tekerrür edebileceğini vurguladığı”* kaydedilmektedir. Açıklamada, *“Genel Sekreter Yousef Al Othaimen'in toplantıda yaptığı konuşmada, “ideoloji ve ırkçılık temelli tahammülsüzlüğün günümüzde küresel barış ve güvenliğe yönelik en büyük tehdidi teşkil ettiğini, İslamın ve Müslümanların birçok ülkede karalamalara maruz kaldığını, İİT İslamofobi Gözlemevi raporlarına göre İslama yönelik nefret ve tahammülsüzlüğün son birkaç yılda tehlikeli boyutlara ulaştığını vurguladığı”* aktarılmaktadır. Açıklamada, Genel Sekreter'in; *“Yeni Zelanda'da yaşanan saldırıların, nefret söylemi, tahammülsüzlük ve İslamofobinin istikrarlı toplumların güvenliğini tehdit eden sarıh bir tehlike arzettiği yönünde herkese güçlü bir mesaj verdiğini, terörün dini, ırkı ya da milliyeti olmadığını gösterdiğini, ayrıca aşırı sağ ideolojilerden neşet eden nefret söyleminin sadece Müslüman toplumları değil liberal Batı demokrasilerini de hedef aldığını ve önlem alınmadığı takdirde istikrarlı toplumların da kaosa sürükleneceğini ifade ettiği”* belirtilmektedir. Açıklamada, *“toplantıya iştirak eden diğer Dışişleri Bakanları ve üye ülke temsilcilerinin beyanlarında da terörün kınandığı, İslamofobi ile mücadele edilmesi ve Müslümanlara yönelik ırkçılık, nefret söylemleri ve aşırıcılığın önüne geçilmesine yönelik yasal düzenlemeler yapılması çağrısında bulunulduğu”* kaydedilmektedir. Açıklamada, toplantıda söz alan Yeni Zelanda Dışişleri Bakanı Winston Peters'in, *“ülkesinin tarihindeki en kara günlerinden birini yaşadığını, failin en ağır şekilde cezalandırılacağını, soruşturmanın devam ettiğini, benzer bir saldırının bir daha yaşanmaması için bazı düzenlemelerde değişikliğe gidildiğini belirttiği ve ülkelerinin istikrarını hedef alan saldırıların ardından kurbanların ailelerine destek veren ve dirayete birliğini muhafaza eden Yeni Zelanda halkına teşekkür ettiği”* bildirilmektedir. Devamında; Bakanlar düzeyinde yapılan İcra Komitesi toplantısının, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliğini, İslamofobi ve Müslümanlara karşı şiddetle ilgili çalışmalar yapmak üzere bir gözlemevi kurmaya davet ettiği ifade edilmektedir.

Toplantı sonunda kabul edilen Nihai Bildiri 'de;

- BM Genel Sekreteri'ne, İslamofobinin ırkçılığın bir çeşidi olduğunu ilan etmek üzere bir BM Genel Kurulu Özel Oturumu düzenlemesi ve İslamofobiyle mücadele için özel bir raportör tayin etmesi,

- BM ve diğer uluslararası kuruluşlara ise, 15 Mart'ı İslamofobiye karşı uluslararası dayanışma günü olarak ilan etmeleri çağrısında bulunulduğu kaydedilmektedir.
- Nihai Bildiri'de ayrıca, aşırı ırkçı gruplarla ilişkili kişiler ve yapılara uygulanacak yaptırımlarla ilgili 1267 sayılı BM kararının kapsamının genişletilmesi amacıyla İİT Genel Sekreteri'nin BM nezdinde gerekli temasları yapması talep edilmektedir.

4. TÜRKİYE'NİN TUTUMU

Türk yazılı basını saldırıyı Müslümanlara yönelik terör eylemi olarak nitelendirmiş ve İslamofobiye dikkat çekerek kınamıştır (<https://www.gzt.com/>). Bununla birlikte Türkiye'nin eyleme yönelik söylemi en net biçimde Türk Dışişleri Bakanının konuşmasında yer almaktadır.

Türk Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun İstanbul'da düzenlenen İslam İşbirliği Teşkilatı Toplantısında 22 Mart 2019 tarihinde yaptığı konuşma da(<http://www.mfa.gov.tr/>); *“Bundan tam bir hafta önce 51 masum kardeşimiz sapkın fikirlere sahip bir cani tarafından gerçekleştirilen menfur terör saldırılarının kurbanları oldular. Cuma namazını eda eden Müslümanlar hunharca katledildi. Çok sayıda kardeşimiz de yaralandı. Saldırıda hayatını kaybedenlere yüce Allah'tan rahmet, yaralı olan kardeşlerimize de acil şifalar diliyorum. Ayrıca, kederli aileler ile Yeni Zelanda devleti ve halkına da başsağlığı, sabır ve metanet diliyorum. ...Yeni Zelanda makamlarını saldırı sonrası gösterdikleri örnek tutumlarından dolayı takdir ediyoruz. Ülkede yaşayan Müslümanların sahiplenilmesini ve samimi dayanışma mesajları verilmesini önemsiyoruz. Başbakan Jacinda Ardern başta olmak üzere, bu olay karşısında ilkeli tavır alan Yeni Zelanda hükümet ve meclisinin bu tutumunun İslam ve yabancı düşmanlığı eylemlerinin sıklıkla görüldüğü ülkeler ve siyasetçileri tarafından örnek alınacağını umuyoruz. Değerli Kardeşlerim, bugünkü toplantı, bu vahşi saldırıyı kınamak ve terörle mücadelede Yeni Zelanda Hükümetiyle, halkıyla ve oradaki Müslüman kardeşlerimizle dayanışmamızı sergilemek için önemli bir fırsattır, önemli bir vesiledir. Aynı zamanda, dünya genelinde İslâm karşıtlığı ve yabancı düşmanlığı içeren eylemlere karşı tek vücut olduğumuzu göstermek için buradayız. Hoşgörü kültürünün hâkim olduğu Yeni Zelanda'da bile bu tür bir saldırının meydana gelmesi, insanlığın birlikte yaşama arzusuna kastedenlerin Christchurch'ten tüm dünyaya gönderdikleri bir tehdit mesajıdır. Bu terör saldırısını müferrit bir vaka olarak görmek için doğrusu akla mantığa uygun değildir. İslam düşmanı, ırkçı ve dünyadaki tüm insanların huzurunu hedef alan bu zihniyete sahip çıkan insanlara da maalesef bugün rastlıyoruz. Başbakan Ardern'in net açıklamalarına rağmen bu saldırının bir terör eylemi olduğunu dile getirmekten bile imtina eden siyasetçileri görmekten üzüntü duyuyoruz. Çok kıymetli kardeşlerim, değerli konuklar, son yıllarda İslam karşıtlığının yükselişi ve eyleme dönüşmesi, endişe verici bir eğilime işaret etmektedir. Göç karşıtı popülist söylemlerin artmasıyla, benzer eylemler özellikle Avrupa'da artışta. Birçok Avrupa ülkesinde Müslümanlar ırkçılık, ayrımcılık ve yabancı düşmanlığı kaynaklı eylemlere yoğun biçimde maruz kalıyorlar ve bu eylemlerin sayısı artıyor. Sadece ABD'ye baktığımızda ise, nefret söylemi kullanan grupların sayısı son dört yılda bir buçuk kat artmıştır. 2014'te 784 iken 2018'de 1.020 olmuştur. Ayrıca aynı şekilde, nefret suçu sayısında da bir sıçrama görülmektedir. Nefret suçları, sadece ABD'de 2014'ten 2017'ye kadar yüzde 30 artış göstermiştir. ... Bugün buradan yükselecek sesimiz ırkçılık, hoşgörüsüzlük, dışlanma ve şiddet eylemlerine maruz kalan kardeşlerimizle dayanışmamızı güçlendirecek, onlara cesaret verecektir. ... Diğer taraftan, İslâm dünyasının tehditler karşısında birlik ve beraberlik içinde hareket etmesi elzemdir. Bu noktada, İslam İşbirliği Teşkilatı üye ülkeleri olarak atabileceğimiz birçok adım, kat edebileceğimiz uzun bir mesafe vardır. Nefret suçlarını olağan kılan, siyaset, basın aracılığıyla da normalleştirmeye çalışılan nefret söylemleriyle mücadele etmeliyiz. Yükselen ırkçı terörün ayak izlerini geriye doğru izlediğimizde İslam düşmanı, yabancı düşmanı, göçmen düşmanı söylemlerin ve bunları yayan siyasetçilerin ve hatta medyanın sorumluluklarını görüyoruz. Bu tür sapkın ideolojilere sahip olanları dışlamak ve küçük oy hesaplarıyla toplumun huzur ve dengesini bozacak söylem ve eylemlerden şiddetle kaçınmak insanlığa karşı bir borçtur. Zira bu söylemler şiddete meyilli bu zavallı zihinlerde bir eylem dürtüsüne dönüşüyor. Mesela, İslam'ı ve Müslümanları terörle bağdaştırmaya çalışan zihniyet ve söylemler, uydurulmuş tarih faraziyeleriyle güya desteklenerek, bu insanların radikalleşmesini körüklemiyor mu? Son saldırıda failin dini kimliğine bakarak ‘‘Hristiyanlık bir terör dinidir’’ diyebilir miyiz? Myanmar'daki*

soykırımı Budist terörü diyebilir miyiz? Hiçbir din ve inanç şiddet ve terörle tanımlanamaz ve barış bizim dinimiz İslam'ın adında ve merkezindedir. ...Çok kıymetli kardeşlerim, değerli konuklar; Ekim 2018'de yine burada İstanbul'da İslamofobi'nin bir insan hakkı ihlali olduğunu ve ırkçılığın güçlü bir tezahürü olduğunu ilan etmiştik. Bu kez İslam düşmanlığı dahil ırkçılığın her türünün nedenlerinin tesis edilmesi için etkin stratejiler geliştirilmesi için çağrı yapıyoruz. ...” demiştir.

Bakan özetle; İslamofobi ve yabancı düşmanlığına karşı tek vücut olunması ve İslam düşmanlığı ve ırkçılığa karşı etkin stratejiler geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

SONUÇ

Kitle iletişim araçları içerisinde yer alan gazetelerdeki metinlerin dili ve üslupları dolayısıyla haberleri yansıtmaya biçimleri okuyucuların görüşlerini etkileyebilmekte ve kamuoyu oluşturabilmektedir. Bu gücü bünyesinde barındırması nedeniyle Yeni Zelanda'daki cami katliamının yazılı basında yansıtılma biçimlerini ortaya koymak üzere seçili ülkelerde yayınlanan haberlere baktığımızda; ABD'nin başta New York Times, CNN, Washington Post, Wall Street Journal gibi en etkili yayın organlarının eylem hakkında, "terör", "terörist" ya da "terörizm" gibi ifadelerini kullanmaktan kaçındıkları görülmektedir. New York Times, saldırıyı yapan terörist için "şüpheli", "silahlı kişi" ifadelerini kullanırken, Washington Post da "silahlı saldırgan" kelimesini kullanmıştır. İslamofobi sorununa/kavramına hiç değinmemişlerdir. New York Times, Washington Post, CNN ve Wall Street Journal, ABD Başkanı Donald Trump'ın ırkçı söylemlerini eleştirip, daha önce kilise ve sinagoglara da benzer saldırılar yapıldığını hatırlatırken, Trump'ın İslam karşıtı söylemlerine de değinmemişlerdir. Bir gazetecinin “Siz beyaz ırkçılığın yükselen bir trend olduğunu ve dünya barışını tehdit ettiğini düşünüyor musunuz?” sorusuna Trump'ın “Hayır” diyerek cevap vermesi de dikkat çekicidir.

Arap basınında başta Mısır, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri olmak üzere terör eylemini bahane ederek Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan üzerinden Türkiye'yi hedef alan cümleler yer almıştır. Türkiye ise birçok Avrupa ülkesinde Müslümanların ırkçılık, ayrımcılık ve yabancı düşmanlığından kaynaklı eylemlere yoğun biçimde maruz kaldıklarına ve bu eylemlerin sayısının artmasına dikkat çekmiştir.

Saldırıyla alakalı Türkiye çok sert tepki gösterip Cumhurbaşkanı ve Bakanlar seviyesinde açıklama yaparken, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirliklerinin sadece baş sağlığı mesajı yayınladıkları ve Sn. Erdoğan'a yönelik olumsuz söylemlerinin olduğu görülmüştür. Suudi Arabistan'da yayınlanan Asharq Al-Awsat gazetesinde “Suudi Arabistan, BAE, Bahreyn ve Mısır başta olmak üzere Arap ülkeleri, Müslüman Kardeşleri terörist bir grup olarak sınıflandırarak terörün kaynağını, köktencilik ve radikalliğin temelini hedef almışlardır. Hatta terörü kökünden bitirmek için pratik bir çaba ile siyasal İslam hareketleri ile simgelerini de terörist olarak kabul etmişlerdir” denerek Müslüman kardeşlere destek veren ve vermeyen Müslüman ülkeler ayrımına gitmesi de bir diğer dikkat çekici husustur. Ayrıca aşırılık yanlısı söylemler, cemaatler, örgütler ve akımlar ile mücadelede Türkiye, İran ve Katar engelleyen ülkeler olarak nitelendirilmiştir. Olaya ilişkin Türkiye'nin tavrı ise bağlamın dışına çıkarak anormal bir şekilde davranan ama her zaman olduğu gibi çok geçmeden geri adım atmak zorunda kalan Türkiye olarak tasvir edilmiştir.

Arapça Al Hayat gazetesinde 25 Mart 2019 tarihli Faisal Al Assaf imzalı haberde Müslüman Kardeşler ve Katar'ın Sn. Erdoğan'a Halifelik Tacı giydirdiklerini iddia etmeleri ise oldukça ilginçtir. “Türkiye, İran ve Yeni Zelanda Suçu” başlığıyla bir diğer Mısırlı Muhammed Ali Farhat'da “eylemin özellikle İran ve Türkiye makamlarının eylemleri olmak üzere birçok skandala yol açtığını” iddia etmiştir. İT'nin toplantı çağrısını “İslam dünyası kurumlarının suça cevap vermesi için özel toplantılar yapılması çağrısı” olarak nitelendirmiştir. Bu açıklamalarla beraber Suudiler “Türkiye'nin Yeni Zelanda'daki saldırıları istismar ettiğini” iddia edip “saldırılarıyla Türkiye arasında bağlantı bulunduğunu” da ima etmekten çekinmemiştir. Haberin en güçlü semantik kavramlarından biri vurgulanan bu imadır.

Bir diğer Sünni İslam ülkesi Mısır da bir terör örgütü ile devlet başkanını bir araya getirmiş “*DEAŞ ve Erdoğan meşcitlerdeki katliamı kullanıyor*” diyerek haberler üretmiştir. Gazete manşetlerinde yeniden üretilen söylemlerde ideolojik dil kullanılmıştır. Bu bağlamda Suudi ve Mısırlı yöneticilerin siyasal iletişim faaliyetleri Hristiyan dünyasından ziyade içeriye yani kendi toplumlarına dönük olduğu söylenebilir. Özellikle Mısırlı ve Suudi yazarların söylemlerinin ideolojisi aşıkârdır. Burada dikkat çeken husus Şii ve Sünni blokta yer alan İran ve Türkiye’nin bu eylem sonrası sergilediği ortak tutumdur. Müslüman Arap devletleri ise aynı birlikteliği göstermemişlerdir.

Bu kapsamda İİT ve BM’nin yaptığı açıklamalar son derece olumludur. Bununla birlikte Brenton Tarrant isimli terörist gerçekleştirdiği terör eylemi ile yetinmeyip bunu dünyanın her yerinde birçok kişinin ve özellikle de gençlerin ve çocukların oynadığı bir savaş oyunuymuş gibi görünmesi için bir de kamerayla çekip yayınlamıştır. Bu olay gerçek ve sanal dünyanın birbirine karıştığını, birbirlerine çok yaklaştığını, birbirlerinden etkilendiğini de göstermektedir.

Sonuç olarak Yeni Zelanda’daki cami katliamının başta Müslüman ülkeler ve Batı medyasında yansıtılma biçimlerinin ülkelerin resmi ideolojilerine uyumlu olduğu, haber söyleminde yer alan kaynakların politik ve bürokratik iktidar seçkinlerin olması ve onların söylemlerine yer verilmesinin bu uyumu sağladığı görülmüştür. Bu bağlamda haber üretiminde ideolojinin etkisi ise bir kez daha anlaşılmıştır.

KAYNAKÇA

Aslan, K. (2004). *Haber Nasıl Okunur? Haberde ideoloji*, Söylem. 1. Basım. Anahtar Yayınevi, İstanbul

Bektaş, A. (2013). *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi*. 4.Basım. İstanbul:Bağlam Yayıncılık.

Güneş, S. (1996). *Medya ve Kültür*, Ankara: Vadi Yayınları.

Weber, M. (1993). *Sosyoloji Yazıları*. 3. Baskı. Türkçesi: Taha Parla. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

Kapani, M. (1998). *Politika Bilimine Giriş*, Ankara: Bilgi Yayınevi

Köker, E. (1998). *Politikanın İletişimi İletişimin Politikası*, Vadi Yayınları, Ankara

Öztürk, Bülent (2015). *Bir Siyasal İletişim Aktörü Olarak Yazılı Basının Kullanımı: 07 Haziran 2015 Genel Seçiminde Cumhuriyet, Hürriyet, Ortadoğu, Özgür Gündem, Yeni Şafak Gazetelerinin Manşetleri Üzerine Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi

Öztürk, Bülent (2017). *Sınır Güvenliği Kapsamında Türkiye-İran Hudut İlişkileri*, Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi, 2017/11, cilt 2, Sayı: 2, Sayfalar: 32-43.

VAN DIJK Teun A (2000), *Ideology and Discourse: A Multidisciplinary Introduction*, Universitat Oberta de Catalunya.

İnternet Kaynakları

7D News (2019). *New Zealand Prime Minister Receives UAE Delegation Headed by Al-Nuaimi*, (2019). 7Dnews London. <https://7dnews.com/news/new-zealand-prime-minister-receives-uae-delegation-headed-by-al-nuaimi>, Son Erişim Taihi: 05.05.2019.

Ahramdaily, (2019). <http://www.ahram.org.eg/NewsQ/701121.aspx> , Son Erişim Taihi: 05.05.2019.

Alarab, (2019). <https://www.alarab.qa/>, Son Erişim Taihi: 05.05.2019.

Alghad, (2019). <https://alghad.com/> Son Erişim Taihi: 05.05.2019.

Alghad, (2019). <https://alghad.com/>, Son Erişim Taihi: 05.05.2019.

Alhayat, (2019). <http://www.alhayat.com/article/4625000/%D8%B1%D8%A3%D9%8A/%D8%B3%D9%8A%D8%A7%D8%B3%D9%8A/%D9%88%D8%B5%D9%88%D9%84%D9%8A%D8%A9-%D8%A3%D8%B1%D8%AF%D9%88%D8%BA%D8%A7%D9%86-%D9%88%D8%B4%D9%87%D8%AF%D8%A7%D8%A1-%D9%85%D8%B3%D8%AC%D8%AF%D9%8A-%D9%86%D9%8A%D9%88%D8%B2%D9%8A%D9%84%D9%86%D8%AF%D8%A7>, Son Erişim Taihi: 02.05.2019.

Alhayat, (2019). <http://www.alhayat.com/article/4625003/> , Son Erişim Taihi: 02.05.2019.

Alhayat, (2019). <http://www.alhayat.com/article/4625334/%D8%B1%D8%A3%D9%8A/%D8%B3%D9%8A%D8%A7%D8%B3%D9%8A/%D8%A3%D8%B1%D8%AF%D9%88%D8%BA%D8%A7%D9%86-%D9%8A%D8%B9%D8%AA%D8%B0%D8%B1> , Son Erişim Taihi: 02.05.2019.

Alkhaleej, (2019). <http://www.alkhaleej.ae/Archive?date=24/03/2019>, Son Erişim Taihi: 02.05.2019.

Al-Sharg, (2019). <https://www.al-sharq.com/>, Son Erişim Taihi: 06.05.2019.

Al-watan, (2019). <http://www.al-watan.com/supplements>, Son Erişim Taihi: 06.05.2019.

Al-watan, (2019). <https://www.spa.gov.sa/?lang=en>, Son Erişim Taihi: 06.05.2019.

Angun, E. (2019). Muhammed bin Rashid, Yeni Zelanda'daki cami saldırılarını kınadı, dinler arası hoşgörünün telkin edilmesini istedi. <http://wam.ae/tr/details/1395302747885>, Son Erişim Taihi: 07.05.2019.

Annahar, (2019). <https://newspaper.annahar.com/article/950598>, Son Erişim Taihi: 07.05.2019.

Arab News. (2019). We'll send them home in coffins, <https://www.pressreader.com/saudi-arabia/arab-news/20190321/textview>, Son Erişim Taihi: 08.05.2019.

Arab News. (2019). World reacts to New Zealand terrorist attacks on mosque, <http://www.arabnews.com/node/1467106/world>, Son Erişim Taihi: 08.05.2019.

Assabeel, (2019). <https://assabeel.net/edition/%D8%B9%D8%AF%D8%AF-%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%AD%D8%AF-17-%D8%A7%D8%B0%D8%A7%D8%B1-2019>, Son Erişim Taihi: 08.05.2019.

BBC, (2019). Christchurch shootings: Erdogan criticised for showing NZ video, <https://www.bbc.com/news/world-europe-47609814>, Son Erişim Taihi: 08.05.2019.

E1(2019). L'attentat en Nouvelle-Zélande visait en fait la Turquie, déclare Erdogan, <https://www.europe1.fr/international/lattentat-en-nouvelle-zelande-visait-en-fait-la-turquie-declare-erdogan-3877103>, Son Erişim Taihi: 08.05.2019.

Emirates 24/7, (2019). Sheikh Mohammed praises New Zealand PM for support over Christchurch terrorist attack, (2019). Published. <https://www.emirates247.com/news/emirates/sheikh-mohammed-praises-new-zealand-pm-for-support-over-christchurch-terrorist-attack-2019-03-23-1.681429>, Son Erişim Taihi: 07.05.2019.

Friday. (2019). HRH Crown Prince Sends Cable of Condolences to New Zealand Governor General, on Victims of Terrorist Attack, targeting 2 Mosques, in Christchurch, <https://www.spa.gov.sa/viewfullstory.php?lang=en&newsid=1899512>, Son Erişim Taihi: 07.05.2019.

Friday. (2019). Custodian of the Two Holy Mosques Condolences New Zealand Governor General on Victims of Terrorist Attack, targeting 2 Mosques, in Christchurch City, <https://www.spa.gov.sa/viewfullstory.php?lang=en&newsid=1899495>, Son Erişim Taihi: 07.05.2019.

Gazete Manşet, (2019). <https://www.gzt.com/gazeteler?date=16-03-2019> ve <https://www.gzt.com/gazeteler?date=17-03-2019>, Son Erişim Taihi: 07.05.2019.

Graham, L. (2019). What happened in New Zealand's anti-Muslim terrorist attack was driven by bigotry and hatred. <https://twitter.com/LindseyGrahamSC/status/1106573254465126405>, Son Erişim Taihi: 01.05.2019.

Heather, T. (2019). Trump's New Zealand shooting response doesn't use the word Muslim, QUARTZ. <https://qz.com/1574282/trumps-new-zealand-shooting-response-doesnt-use-the-word-muslim/>, Son Erişim Taihi: 01.05.2019.

Islamic Circle of North America. (2019). A Message of Hope and Solidarity from ICNA to the American, Muslim Community <https://www.icna.org/icnas-message-of-hope-solidarity-for-u-s-muslims/>, Son Erişim Taihi: 01.05.2019.

Islamic Society North America. (2019). Faith Leaders Mourn Victims Of Mosque Attacks In New Zealand & Recommit To Taking Action Against All Forms Of Anti-Muslim Violence, <http://www.isna.net/we-condem-christchurch-shooting/>, Son Erişim Taihi: 02.05.2019.

Ismahan, A. (2019). MAS Denounces New Zealand Mosque Attacks. Latest News. <https://www.muslimamericansociety.org/mas-denounces-new-zealand-mosque-attacks/>, Son Erişim Taihi: 02.05.2019.

Jordanzad, (2019). <http://www.jordanzad.com/?New> Son Erişim Taihi: 05.05.2019.

Kuwait News Agency. (2019). Kuwait FM Urges Counter-Islamophobia, <https://www.kuna.net.kw/ArticleDetails.aspx?id=2783619&language=en#>, Son Erişim Taihi: 03.05.2019.

Kuwait News Agency. (2019). Kuwaiti FM urges counter-Islamophobia, <https://www.kuna.net.kw/ArticlePrintPage.aspx?id=2783688&language=en>, Son Erişim Taihi: 03.05.2019.

Lacroix, (2019). Erdogan appelle à combattre l'islamophobie au même titre que l'antisémitisme, <https://www.la-croix.com/Monde/Erdogan-appelle-combattre-islamophobie-meme-titre-antisemitisme-2019-03-22-1301010635>, Son Erişim Taihi: 03.05.2019.

Le Courrier Australien (2019). En campagne, Erdogan montre à nouveau une vidéo de l'attentat en Nouvelle-Zélande, <https://www.lecourrieraustralien.com/en-campagne-erdogan-montre-a-nouveau-une-video-de-lattentat-en-nouvelle-zelande/>, Son Erişim Taihi: 03.05.2019.

Le Figaro, (2019). Attentat de Christchurch: les propos d'Erdogan choquent la Nouvelle-Zélande et l'Australie, (2019). <http://www.lefigaro.fr/international/2019/03/20/01003-20190320ARTFIG00038-attentat-de-christchurh-les-propos-d-erdogan-choquent-la-nouvelle-zelande-et-l-australie.php>, Son Erişim Taihi: 04.05.2019.

McConnell, M. (2019). McConnell Statement on New Zealand Terrorist Attacks, Senate Majority Leader. <https://www.republicanleader.senate.gov/newsroom/press-releases/mcconnell-statement-on-new-zealand-terrorist-attacks>, Son Erişim Taihi: 04.05.2019.

McGowan, M. (2019). Christchurch suspect: Europe investigates possible far-right links, <https://www.theguardian.com/world/2019/mar/18/christchurch-suspect-europe-investigates-possible-far-right-links>, Son Erişim Taihi: 04.05.2019.

Okaz, (2019). <https://www.okaz.com.sa/%D8%A7%D9%84%D8%B1%D8%A6%D9%8A%D8%B3%D9%8A%D8%A9>, Son Erişim Taihi: 04.05.2019.

Organisation of Islamic Cooperation, (2019). <https://www.oic-oci.org/home/?lan=en>, Son Erişim Taihi: 04.05.2019.

Ozer, K. (2019). Attentat de Christchurch: crise diplomatique entre l'Australie et la Turquie, <http://www.rfi.fr/asi-pacifique/20190320-attentat-christchurch-crise-diplomatique-turquie-australie>, Son Erişim Taihi: 09.05.2019.

Petra, (2019). <http://www.petra.gov.jo/Include/Main.jsp?lang=ar>, Son Erişim Taihi: 06.05.2019.

Raya, (2019). <https://www.raya.com/home/search/archive>, Son Erişim Taihi: 09.05.2019.

Readout of Vice President Mike Pence's Call with Deputy Prime Minister Winston Peters of New Zealand, (2019). <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/readout-vice-president-mike-pences-call-deputy-prime-minister-winston-peters-new-zealand/>, Son Erişim Taihi: 09.05.2019.

The Economist. (2019). Turkey and New Zealand row over the Christchurch massacre, <https://www.economist.com/international/2019/03/21/turkey-and-new-zealand-row-over-the-christchurch-massacre>, Son Erişim Taihi: 09.05.2019.

The Jordan Times (2019). <http://www.jordantimes.com/> Son Erişim Taihi: 07.05.2019.

TRT Haber (2019). Ürdün'de Yeni Zelanda Büyükelçiliği önünde protesto, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/urdunde-yeni-zelanda-buyukelciligi-onunde-protesto-408609.html>, Son Erişim Taihi: 09.05.2019.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (2019). <http://www.mfa.gov.tr/islam-isbirligi-teskilati.tr.mfa>, Son Erişim Taihi: 10.05.2019.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (2019). <http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-iit-disisleri-bakanlari-duzeyinde-acil-icra-komitesi-toplantisi-inda-yaptigi-konusma.tr.mfa> , Son Erişim Taihi: 10.05.2019.

Una, (2019). OIC Foreign Ministers call for action to counter anti-Muslim hate narravite, http://iinanews.org/page/public/news_details.aspx?id=245676#.XK2fGIUzbIU, Son Erişim Taihi: 10.05.2019.

United Nations Allianca of Civilizations (2019). UN Secretary-General Tasks High Representative for UNAOC with Drawing an Action Plan for Safeguarding Religious Sites ,<https://www.unaoc.org/2019/03/un-secretary-general-tasks-high-representative-for-unaoc-with-drawing-an-action-plan-for-safeguarding-religious-sites/>, Son Erişim Taihi: 10.05.2019.

United Nations Secretary-General (2019). <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2019-03-22/secretary-generals-remarks-the-96th-street-mosque-manhattan>, Son Erişim Taihi: 10.05.2019.

United Nations Secretary-General (2019). <https://www.un.org/sg/en/content/sg/speeches/2019-03-22/remarks-press-encounter-islamic-cultural-center-of-new-york>, Son Erişim Taihi: 10.05.2019.

Utaybi, A. (2019). Yeni Zelanda Hoşgörüsü. Şarku'l Avsat, <https://aawsat.com/turkish/home/article/1648026/abdullah-utaybi/%E2%80%8Byeni-zelanda-ho%C5%9Fg%C3%B6r%C3%BCs%C3%BC>, Son Erişim Taihi: 10.05.2019.

Millî Kültür Araştırmaları Dergisi
(MİKAD) Cilt: 3- Sayı: 1- Haziran
2019 ISSN: 2587-1331

NİĞDE İLİNDE STADYUMA MAÇ İZLEMeye GELEN SEYİRCİLERİN ALINAN GÜVENLİK ÖNLEMLERİNE İLİŞKİN ALGILARI¹

Hacı Şükrü TAŞTAN*

Özet

Bu çalışma ile stadyumlarda çıkan olaylarda, özel ve kamu güvenlik birimlerinin aldığı güvenlik önlemlerinin seyirciler tarafından algısı araştırılmıştır. Bunun için nicel araştırma metodolojisi içinde yer alan genel tarama modellerinden betimsel tarama modeli ile ölçek uygulanmıştır. Araştırmanın evreni, Niğde ilinde maçları izlemeye gelen 18 yaş üstü seyirci grubudur. Evrenin tamamına ulaşılabilmesi nedeniyle basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle 500 örneklem alınmıştır. Araştırma bulgularına göre seyircilerin güvenlik algısı yaşa, cinsiyete, medeni duruma göre farklılaşmadığı, her yaşta ve cinsiyette insanın medeni durumlarına bakılmaksızın güvenlikle ilgili algılarının benzerlik gösterdiği, ancak eğitim durumlarına ve maça gitme sıklığına bakıldığında güvenlik algısının farklılaştığı görülmüştür. Sonuç olarak; Araştırmaya katılan seyircilerin eğitim durumları ve maça gitme sıklıkları ile doğru orantılı olarak arttığı, stadyumlarda maç seyretmeye gitmelerinde alınan güvenlik önlemlerinin önemli olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Spor, Güvenlik, Taraftar, Şiddet

IN NIGDE CITY, MATCH SPECTATORS WATCHING FROM STADIUM OF SAFETY MEASURES TAKEN FOR THE PERCEPTION

Abstract

In these studies, with recent incidents in the stadium, the audience perception of the security measures taken by the private and public security units were investigated. Scale model with a descriptive survey of its area within the quantitative research methodology has been applied to general screening model. The population of the study, over 18 games to watch from the audience group. Due to the inaccessibility of the entire universe has been sampled by simple random sampling method. Live in security perception of the audience according to the findings, gender did not differ by marital status, all ages and genders of people married / unmarried status to be similar, regardless of safety-related perceptions, but education has been shown to differentiate the security perception Considering the frequency and the game going. As a result; Education of the audience participated in the research situation and increased linearly with frequency spade go, it is important for the security measures in going to watch the match in the stadium.

Key Words: Sport, Security, Fan, Violence

¹ Bu çalışma İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor ABD Yüksek Lisans Tezinden hazırlanmıştır.

* ORCID: 0000-0001-5082-4698 Öğr.Gör.H.Şükrü TAŞTAN, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü, h.sukrutastan@hotmail.com

Giriş

Spor kavramı, genel olarak “kişisel ya da toplu biçimde yapılan genellikle yarışmaya dayanan, kimi kurallara göre uygulanan beden hareketlerinin tümü” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2019). Sosyolojik açıdan spor, sosyalleşme ile kişinin sosyal hayatla ve kültürle bütünleşmesini ve içinde yaşadığı toplumla uyum sağlamasını mümkün kılan, insanları bir araya getiren, grup yapan, aitlik, sahiplik duygusunu veren bir araç (Yetim, 2011), amatör sporcular için eğlence, profesyonel sporcular için iş, diğer insanlar için ise serbest zamanları etkin değerlendirme, yarışma, zihinsel ve fiziksel aktiviteler bütünü (Basım ve Argan, 2009), sağlık açısından, insanın bedensel gelişimini sağlamak, ruh sağlığını, kişilik ve karakter özelliklerini geliştirmek olarak tanımlanmaktadır. Sporun amacı ise bireyleri sosyalleştirerek çevreye etkileşimini kolaylaştırmak, insanlar arasında, dayanışma, kaynaşma ve barışı sağlamak, kişinin yaşamla mücadele gücünü artırmak, belirli kurallar içerisinde mücadele etmek, yarışmak ve yarışmalarda üstün gelme heyecanı ile yapılan faaliyetler olarak görülmektedir (Yetim ve Cengiz, 2010; Türksoy, 2010; Hazar, 2007).

Günümüzde futbol, yapılan takım sporları arasında en popüler ve seyirci kitlesi en fazla olan sevilen bir spor dalıdır (Konter, 2006). Futbol yüksek seyirci kapasiteleri olan stadyumlarda oynanmakta ve toplumun birçok kesimi tarafından takip edilmektedir. Seyirci sayısı yüksek olan futbol, televizyon seyircisinde de artışa neden olmaktadır. Futbol seyirci ile başlar seyirci ile biter. Seyircisiz bir futbol hem oyun keyfini hemde seyircinin izleme arzusunu yok eder (Donuk ve Şenduran, 2017). Bu açıdan futbol müsabakalarının planlandığı biçimde, güvenli bir ortamda, kimsenin zarar görmeyeceği bir şekilde, herhangi bir olay çıkmadan izleyebilmesi için seyirci güvenliğinin sağlanması önemli hale gelmektedir.

Spor müsabakalarında, **tarafdar seyirci**; herhangi oyun müsabaka veya yarışma sırasında aşırıya varmayan destekte ve tezhüratta bulunan, izlediği şeyden zevk almaya çalışan kimse, **fanatik seyirci**; akıl dışı derecede arzulu, delice hevesli ve heyecanları olan kimse, **holigan seyirci**; taraftarlığı şiddet boyutuna vardırın, çevreye zarar veren ve azgınca davranışlarda bulunan kimseler olarak tanımlanabilir (Şahin, 2003). **Şiddet** ise “Bir hareketin, bir gücün derecesi, yeğlilik, sertlik, (duygu veya davranış için) aşırılık, karşıt görüşte olanlara, inandırma veya uzlaştırma yerine kaba kuvvet kullanma” (Yetim, 2011), kuvvet, ihlal, yıkıcılık ve olumsuzlama anlamlarına gelmektedir (Dursun, 2011).

Futbol stadyumlarında karşılaştığımız güvenlik sorunlarına bakıldığında, taraftarlık olgusu ile kutuplaşan fanatik grupların güvenlik güçlerine direnmesi, karşı taraftar gruplarına saldırması, çevreye maddi zararlar vermesi, şiddet ve üzücü olaylarla müsabakanın gölgelenmesi, ülkenin, kulübün ve sporun imajının zedelenmesi, devletin, organizatörlerin, kulüplerin, takımını gönülden desteklemeye gelen taraftarın maddi ve manevi zarara uğratılması olarak söylenebilir. Spor yöneticisinin karşılaşılabileceği krizler arasında stadyumun elektriklerin kesilmesinin yanısıra stadyumlarda terör ve sabotaj eylemleri, taraftar şiddet eylemleri gibi, güvenlik ihlalleri de yer almaktadır (Donuk, 2008).

Stadyumlarda futbol müsabakalarının emniyetli ve güvenli bir ortamda gerçekleştirilebilmesi kulüp idaresinin yönetimi içinde önem arz etmektedir. Bu kapsamda kulüp spor yöneticilerinin spor müsabakasının sağlıklı ve güvenli ortamda yapılması için gerekli önlemleri alma konusunda önemli bir görevi bulunmaktadır (Donuk, 2016).

Bu duruma karşılık ülkemizde oynanan spor müsabakalarında holiganların şiddetini önlemek ve stadyumlarda güvenliği sağlamak için, 6222 sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliği Önlenmesine Dair Kanun, 2012/4018 sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Yönetmelik, Emniyet Genel Müdürlüğü ile Türkiye Futbol Federasyon (TFF) tarafından genelge ve talimatlarla, kolluk kuvvetleri olan Emniyet Genel Müdürlüğü/ Jandarma Genel

Komutanlığı ile Özel sektörde özel güvenlik birimlerine görev ve yetkiler verilmiştir (<http://www.resmigazete.gov.tr>, 2011).

Ayrıca ülkede stadyumların güvenlik denetlemeleri Türkiye Futbol Federasyonunun görevlendirdiği Stadyum ve Güvenlik Komitesi tarafından, stadyumların güvenlik standartlarını belirleyerek her yıl güvenlik yeterlilik denetlemeleri yapılmaktadır. Stadyum ve Güvenlik Komitesi, stadyum ve güvenlik sınıflandırma kriterlerine uyan kulüplere S&G Uygunluk Belgesi vermektedir. Her yıl, sezon müsabakalar başlamadan evvel kulüplerin buldukları lig kriterlerini içeren, müsabakalarını oynayacakları stadyum için, S&G Uygunluk Belgesi alması gerekmektedir. Bu TFF'inin Stadyum ve Güvenlik Talimatında yer almaktadır (TFF, 2013).

MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırma Yöntemi

Araştırma, nicel araştırma metodolojisi içinde yer alan genel tarama modellerinden betimleyici ilişkisel tarama modelinde gerçekleştirilmiştir. Betimsel tarama modelinde var olan bir durum, olgu, olay, tutum gibi durumlar ortaya konur (Karasar, 2006).

Araştırma Grubu

Araştırmanın Evrenini 2013-2014 sezonunda Niğde Spor Kulübünün maçlarını izlemeye gelen 18 yaş üstü seyirci grubu oluşturmaktadır. Niğde stadyumunun kapasitesi 3050 kişidir (<http://www.nigde.gov.tr/spor>). 3050 evreninde hazır tablolara bakıldığında Farklı evrenler için kabul edilebilir asgari örneklem büyüklükleri %95 güven aralığında 341-344 arası olarak hesaplanmıştır (Gürbüz ve Şahin, 2018). Bu araştırmanın örneklemini Niğde 5 Şubat Stadyumuna, 2013-2014 sezonunda lig maçlarını izlemeye gelen, rastgele tesadüfi olarak seçilen 500 seyirci oluşturmaktadır.

Verilerin Toplanması

Araştırmada veri toplamak üzere Taştan (2016) tarafından geliştirilen, seyircinin demografik yapısı, olgusal durumu ve tutum yapısı ile ilgili kapalı uçlu sorulardan oluşan sporda güvenlik anketi kullanılmıştır (Taştan, 2016). Anket bire bir, bizzat araştırmacının kendisi tarafından, basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle uygulanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada anket verilerinin istatistiksel analizleri IBM SPSS programında yapılmıştır. Anket verilerinin analizi sonucunda ölçeğin toplam cronbach alfa değeri .880, KMO değeri, 847; Barlett's testi anlamlı çıkmıştır ($p=.000$) (Taştan, 2016).

Ölçeğin güvenilirliğini belirlemeye yönelik yapılan Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı analiz işlemine göre, ölçeğin tamamında Cronbach Alfa değeri .880 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin birinci faktörüne ilişkin Cronbach Alfa değeri .84, ikinci faktörüne ilişkin Cronbach Alfa değeri .78, üçüncü faktörüne ilişkin Cronbach Alfa değeri .79, dördüncü faktörüne ilişkin Cronbach Alfa değeri .74 olarak hesaplanmıştır (Taştan, 2016). Bu değerler ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir (Alpar, 2006). Alfa katsayısı, ölçeğin tutarlılığının bir göstergesidir. Ölçek sonuçlarının alfa katsayısı ne kadar yüksek olursa ölçeğin maddeleri arasındaki ilişkinin tutarlı ve ölçekdeki bütün maddelerin o ölçüde birlikte çalıştığı yorumu yapılır (Kayış, 2009; Karasar, 2006).

BULGULAR

Tablo 1: One-Sample Kolmogorov-Smirnov Test Sonuçları

	ORT.	Cinsiyet	Medeni Durum	Yaş	Eğitim	Sıklık	Seyirci Düzey	Maça Kiminle Gittiği	Şiddetin Sorumlusu
N	500	500	500	500	500	500	500	500	500
Kolmogorov- Smirnov Z	1,509	11,144	10,676	8,987	4,952	5,911	4,898	10,026	6,557
Anlamlılık (p)	,021	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000

Araştırmada elde edilen verilere ilişkin Lilliefors düzeltmeli Kolmogorov-Smirnov normallik testi sonuçları Tablo 1’de ayrıntılı olarak verilmiştir. Buna göre verilerin normal dağılmadığı görüldüğünden dolayı araştırmada parametrik olmayan testlerde Mann Withney U testi, Kruskal Wallis H testi ile bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 2: Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Cinsiyet	Erkek	408	81,6	81,6	81,6
	Kadın	92	18,4	18,4	100,0
Medeni hal	Bekar	385	77,0	77,0	77,0
	Evli	115	23,0	23,0	100,0
Yaş	18-25	342	68,4	68,4	68,4
	26-33	71	14,2	14,2	82,6
	34-41	53	10,6	10,6	93,2
	42-49	20	4,0	4,0	97,2
	50 ve üstü	14	2,8	2,8	100,0
Eğitim	İlköğretim	44	8,8	8,8	8,8
	Lise	107	21,4	21,4	30,2
	Önlisans	202	40,4	40,4	70,6
	Lisans	128	25,6	25,6	96,2
	Lisansüstü	19	3,8	3,8	100,0
	Toplam	500	100,0	100,0	

Tablo 2’de katılımcıların demografik bilgileri verilmiştir. Araştırmaya katılan 500 kişiden 408’i (%81,6) erkek; 92’si (%18,4) kadın; 385’i (% 77,0) bekâr; 115 ’i (% 23,0) evli; 342’si (% 68,4) 18-25 yaşları arasında; 71’i (%14,2) 26-33 yaşları arasında; 53’ü (% 10,6) 34-41 yaşları arasında; 20’si (% 4,0) 42-49 yaşları arasında; 14’ü (% 2,8) 50 ve üstü yaşları arasında; 44’ü (% 8,8) ilköğretim mezunu; 107’si (%21,4) lise mezunu; 202’si (%40,4) önlisans mezunu; 128’i (%25,6) lisans mezunu; 19’u (% 3,8) lisansüstü mezunu durumundadır.

Tablo 3: Seyircilerin Stadyumlara Maça Gitme Sıklıklarına İlişkin Görüşleri

Maça gitme sıklığı	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Her hafta	202	40,4	40,4	40,4
2 hafta 1 kez	51	10,2	10,2	50,6
Ayda 1-2 kez	103	20,6	20,6	71,2
Yılda 1-2 kez	144	28,8	28,8	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Tablo 3’de araştırmaya katılanların stadyumda yapılan maçlara gitme sıklıkları verilmiştir. Buna göre seyircilerin 202’si (% 40,4) her hafta; 51’i (%10,2) iki haftada 1 kez; 103’ü (%20,6) ayda 1-2 kez; 144’si (%28,8) yılda 1-2 kez gitmektedir. Araştırmaya katılanların yarısından fazlası 202’si (% 40,4) her hafta; 51’i (%10,2) iki haftada 1 kez maça gitikleri görülmektedir.

Tablo 4: Araştırmaya Katılanların Seyircilik Düzeyleri İle İlgili Görüşleri

Seyirci Nitelik Algısı	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Çok İyi	188	37,6	37,6	37,6
İyi	171	34,2	34,2	71,8
Orta	105	21,0	21,0	92,8
Kötü	25	5,0	5,0	97,8
Çok Kötü	11	2,2	2,2	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Tablo 4’te araştırmaya katılanların seyircilik düzeylerinin nitelik algısı verilmiştir. Buna göre seyircilerin 188’i (% 37,6) çok iyi; 171’si (%34,2) iyi; 105’i (%21,0) orta; 25’i (%5,0) kötü; 11’i (% 2,2) çok kötü olarak belirlenmiştir. Araştırmaya katılanların 188 kişisi (% 37,6) çok iyi; 171 kişisi (%34,2) iyi; 105 kişisi (%21,0) orta olarak seyirciliğini değerlendirdiği görülmektedir.

Tablo 5: Seyircilerin Şiddetin Sorumlusuna İlişkin Görüşleri

Şiddetin Sorumlusu	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Sporcular	19	3,8	3,8	3,8
Taraftarlar	132	26,4	26,4	30,2
Yöneticiler	47	9,4	9,4	39,6
Güvenlik Güçleri	46	9,2	9,2	48,8
Holiganlar	220	44,0	44,0	92,8
Medya	36	7,2	7,2	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Tablo 5’de araştırmaya katılan seyircilerin stadyumlarda şiddetin sorumlusunun kim olduğuna ilişkin görüşleri verilmiştir. Buna göre araştırmaya katılanlar şiddetin sorumlusunu 19’u (% 3,8) sporcular; 132’si (%26,4) taraftar; 47’si (%9,4) yöneticiler; 46’sı (%9,2) güvenlik gleri; 220’si (% 44,0) holiganlar; 36’sı (%7,2) medya olarak grmştir. Bu sonuçlara göre şiddetin sorumlusu olarak stadyumda izlemeye gelen yada görev yapan herkesin farklı oranlarda etkisinin olduğu görülmektedir.

Tablo 6: Seyircilerin Güvenli Bir Ortamda Ma İzleyebilmelerine İlişkin Görüşleri

Güvenli bir ortamda ma izleyebilme	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	103	21	21
Katılıyorum	133	27	27
Kararsızım	117	23	23
Katılmıyorum	73	14	14
Kesinlikle Katılmıyorum	74	15	15
Toplam	500	100,0	100,0

Tablo 6’da araştırmaya katılanların stadyumlarda seyircilerin güvenli bir ortamda ma izleyebilme ilişkin görüşleri verilmiştir. Buna göre katılımcıların 103 kişi ile (% 21) Kesinlikle ortamı güvenli bulduğunu belirtmektedir. Diğre katılımcılar ise 133 kişi (%27) Katılıyorum; 117 kişi (%23) Kararsızım; 73 kişi (%14) Katılmıyorum; 74 kişi (%15) Kesinlikle katılmıyorum olarak yanıt vermiştir. Bu sonuçlara göre seyircilerin güvenli bir ortamda ma izleyemediklerini düşünenlerin oranı % 29’dur.

Tablo 7: Seyircilerin Stadyumlarda Alınan Güvenlik nlemleri ile Müsabakalara Katılım Düzeyleri İlişkisi

Güvenlik nlemlerinin Müsabakalar: Gitme etkisi	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	145	29	29
Katılıyorum	139	28	28
Kararsızım	79	16	16
Katılmıyorum	75	15	15
Kesinlikle Katılmıyorum	62	12	12
Toplam	500	100,0	100,0

Tablo 7’de seyircilerin stadyumlarda alınan güvenlik önlemlerinin, seyircilerin müsabakalara gitmesinde etkisine ilişkin görüşleri verilmiştir. Buna göre 145 kişi (% 29) Kesinlikle katılıyorum; 139 kişi (% 28) Katılıyorum; 79 kişi (%16) Kararsızım; 75 kişi (%15) Katılmıyorum; 62 kişi (%12) Kesinlikle katılmıyorum olarak yanıt vermiştir. Bu sonuçlara göre seyircilerin maçı izlemeye gitmelerinin de alınan güvenlik önlemlerinin öneminin olduğunu göstermektedir.

Tablo 8: Seyircilerin Giriş Kontrolleri ve Tribnde Alınan Güvenlik Tedbirlerinin Yeterliliğine İlişkin Görüşleri

Stadyum giriş kontrolleri ve tribün	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	205	41	41
Katılıyorum	154	31	31
Kararsızım	51	10	10
Katılmıyorum	42	8	8
Kesinlikle Katılmıyorum	47	10	10

Stadyum giriş kontrolleri ve tribün	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	205	41	41
Katılıyorum	154	31	31
Kararsızım	51	10	10
Katılmıyorum	42	8	8
Kesinlikle Katılmıyorum	47	10	10
Toplam	500	100,0	100,0

Tablo 8’de seyircilerin stadyumların giriş kontrolleri ve tribünde alınan güvenlik tedbirlerinin yeterliliğine ilişkin görüşleri verilmiştir. Buna göre katılımcılar 205 kişi (% 41) ile Kesinlikle yeterli bulduklarını belirtmişlerdir. Diğer katılımcılardan 154 kişi (% 31) Katılıyorum; 51 kişi (%10) Kararsızım; 42 kişi (% 8) Katılmıyorum; 47 kişi (%10) Kesinlikle katılmıyorum olarak yanıt vermiştir. Bu sonuçlara göre seyirciler stadyumlarda yapılan giriş kontrollerinin ve tribünde alınan güvenlik tedbirlerinin yeterli olduğunu düşünmektedirler.

Tablo 9: Kamu ve Özel Güvenlik Görevlilerinin Değerlendirmesine İlişkin Görüşleri

Kamu ve Özel Güvenlik Görevlilerinin	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	125	25	25
Katılıyorum	124	25	25
Kararsızım	80	16	16
Katılmıyorum	86	17	17
Kesinlikle Katılmıyorum	85	17	17
Toplam	500	100,0	100,0

Tablo 9’da seyircilere kamu ve özel güvenlik görevlilerinin almış olduğu güvenlik tedbirlerinin yeterliliği ve alınan güvenlik tedbirlerinin değerlendirmesine ilişkin görüşleri verilmiştir. Buna göre katılımcıların 125 kişi (% 25) Kesinlikle yeterli bulduklarını belirtmiştir. Diğer katılımcılardan 124 kişi (% 25) Katılıyorum; 80 kişi (%16) Kararsızım; 86 kişi (%17) Katılmıyorum; 85 kişi (%17) Kesinlikle katılmıyorum olarak yanıt vermiştir. Bu sonuçlara göre seyircilerin yarısı, kamu ve özel güvenlik görevlilerinin almış olduğu güvenlik tedbirlerinin yeterli bulmaktadır.

Tablo 10: Stadyumlarda Özel Güvenlik Görevlileri İle İlgili Seyirci Güvenlik Algısına İlişkin Görüşleri

Özel güvenlik görevlileri güvenliği	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	105	21	21
Katılıyorum	115	23	23
Kararsızım	79	16	16
Katılmıyorum	95	19	19
Kesinlikle Katılmıyorum	106	21	21
Toplam	500	100,0	100,0

Tablo 10’da stadyumlarda özel güvenlik görevlileri ile ilgili olarak seyircilerin güvenlik algısını ölçmek amacıyla yöneltilen soruların değerlendirilmesinde anketin 10., 12. ve 14. sorularına verilen yanıtların aritmetik ortalaması alınarak bir değerlendirme yapılmıştır. Buna göre katılımcıların %21’nin Kesinlikle katılıyorum; % 23’nün Katılıyorum; %16’sının Kararsızım; %19’unun Katılmıyorum; %21’nin

Kesinlikle katılmıyorum olarak yanıt vermiştir. Bu sonuçlara göre seyircilerin % 44'ü özel güvenlik görevlilerinin almış olduğu güvenlik tedbirlerinin yeterli bulmaktadır.

Tablo 11: Stadyumlarda Kamu Güvenlik Görevlileri İle İlgili Seyirci Güvenlik Algısına İlişkin Görüşleri

Kamu güvenlik görevlileri	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	145	29	29
Katılıyorum	133	27	27
Kararsızım	81	16	16
Katılmıyorum	76	15	15
Kesinlikle Katılmıyorum	64	13	13
Toplam	500	100,0	100,0

Tablo 11'de seyircilere stadyumlarda kamu güvenlik görevlileri ile ilgili seyirci güvenlik algısını ölçmek amacıyla yöneltilen soruların değerlendirilmesinde araştırmaya katılanların % 29'u Kesinlikle katılıyorum; % 27'si Katılıyorum; %16'sı Kararsızım; %15'i Katılmıyorum; %13'ü Kesinlikle katılmıyorum olarak yanıt vermiştir. Bu sonuçlara göre seyircilerin % 56'sı kamu güvenlik görevlilerinin almış olduğu güvenlik tedbirlerinin yeterli bulmaktadır.

Tablo 12: Seyircilerin Sporda Güvenlikle İlgili Görüşlerinin Cinsiyet Değişkeni Açısından Karşılaştırılma Sonuçları

Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Erkek	408	248,78	101503,50	1,807	.576
Kadın	92	258,11	23746,50		
Toplam	500				

Tablo 12'de araştırmaya katılan seyircilerin sporda güvenlikle ilgili görüşleri cinsiyet değişkeni açısından karşılaştırılmıştır. Bu amaçla ortalamalar arasında oluşan farkın anlamlılığını test etmek amacıyla yapılan ilişkisiz ölçümlerde iki ortalamanın karşılaştırılması analizi sonucunda farkın [U=1,807, p> 0.05] düzeyinde **anlamlı olmadığı** görülmüştür. Bir başka deyişle kadınların ve erkeklerin sporda güvenlikle ilgili görüşleri arasında istatistiksel olarak bir fark yoktur.

Tablo 13: Seyircilerin Sporda Güvenlikle İlgili Görüşlerinin Medeni Durum Değişkeni Açısından Karşılaştırma Sonuçları

Medeni durum	N	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	U	P
Bekar	385	253,63	97647,00	2,093	.375
Evli	115	240,03	27603,00		
Toplam	500				

Tablo 13'de seyircilerin sporda güvenlikle ilgili görüşleri medeni durum değişkeni açısından karşılaştırılmıştır. Bu amaçla ortalamalar arasında oluşan farkın anlamlılığını test etmek amacıyla yapılan ilişkisiz ölçümlerde iki ortalamanın karşılaştırılması analizi sonucunda farkın [U=2,093; p> 0.05] düzeyinde **anlamlı olmadığı** görülmüştür. Bir başka deyişle evli ve bekarların sporda güvenlikle ilgili görüşleri arasında istatistiksel olarak bir fark yoktur.

Tablo 14: Seyircilerin Sporda Güvenliğe İlişkin Görüşlerinin Yaş Düzeyinin Değişkenliğine göre Karşılaştırma Sonuçları

Yaş	N	Sıra Ortalaması	Sd	x ²	p	Sonuç
18-25	342	257,36	4	3,022	.554	Anlamlı

26-33	71	239,20	Fark
34-41	53	236,35	Yok
42-49	20	240,45	
50 ve üstü	14	208,04	
Toplam	500		

Tablo 14’de verilen test sonuçlarına göre seyircilerin sporda güvenlikle ilgili görüşleri arasında yaş düzeyi açısından anlamlı bir fark yoktur ($x^2=3,022$; $p>.05$). Bu sonuçlara göre seyircilerin sporda güvenlikle sıra ortalamaları yaş düzeyine göre değişmemektedir.

Tablo 15: Seyircilerin Sporda Güvenliğe İlişkin Görüşlerinin Eğitim Düzeyi ile Karşılaştırılma Sonuçları

Eğitim Düzeyi	n	Sıra Ortalaması	Sd	x^2	p	Sonuç
İlköğretim mezunu	44	181,40	4	20,686	.000	Anlamlı
Lise mezunu	107	219,90				Fark
Önlisans mezunu	202	264,79				Var
Lisans mezunu	128	273,97				
Lisansüstü mezunu	19	272,82				
Toplam	500					

Tablo 15’de verilen test sonuçlarına göre seyircilerin sporda güvenlikle ilgili görüşleri arasında eğitim düzeyi açısından anlamlı bir fark vardır ($x^2=20,686$; $p<.05$). Bu sonuçlara göre seyircilerin sporda güvenlikle ilgili görüşlerine ait sıra ortalamaları eğitim düzeyine göre farklılaşmaktadır. Eğitim düzeyi arttıkça güvenlikle ilgili algıda farklılaşmaktadır.

Tablo 16: Seyircilerin Sporda Güvenliğe İlişkin Görüşlerinin Maça Gitme Sıklığı ile Karşılaştırılma Sonuçları

Maça gitme sıklıkları	n	Sıra Ortalaması	sd	x^2	p	Sonuç
Her hafta	202	219,66	3	19,202	.000	Anlamlı
2 hafta 1 kez	51	236,67				Fark
Ayda 1-2 kez	103	283,30				Var
Yılda 1-2 kez	144	275,20				
Toplam	500					

Tablo 16’da verilen test sonuçlarına göre seyircilerin sporda güvenlikle ilgili görüşleri maça gitme sıklığına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır ($x^2=19,202$; $p<.05$). Bu sonuçlara göre seyircilerin sporda güvenlikle ilgili görüşlerine ait sıra ortalamaları maça gitme sıklığına göre farklılaşmaktadır.

Tablo 17: Seyircilerin Sporda Güvenliğe İlişkin Görüşlerinin Seyirci Nitelik Algısı ile Karşılaştırılma Sonuçları

Seyirci Nitelik Algısı	N	Sıra Ortalaması	sd	x^2	P	Sonuç
Çok İyi	188	247,31	4	2,472	.650	Anlamlı
İyi	171	252,24				Fark
Orta	105	246,66				Yok
Kötü	25	249,74				
Çok Kötü	11	316,27				
Toplam	500					

Tablo 17’de verilen test sonuçlarına göre seyircilerin seyirciliklerini değerlendirmesinde sporda güvenlikle ilgili görüşleri arasında seyirci nitelik algısı açısından anlamlı bir fark yoktur ($x^2=2,472$; $p>.05$). Bu sonuçlara göre seyircilerin

sporda güvenlikle ilgili görüşlerine ait sıra ortalamaları seyirci nitelik algısına göre değişmemektedir.

Tablo 18: Seyircilerin Şiddetin Sorumlusunun Belirlenmesine İlişkin Karşılaştırma Sonuçları

Şiddetin Sorumlusu	n	Sıra Ortalaması	sd	x ²	p	Sonuç
Sporcular	19	193,05	5	11,422	.044	Anlamlı
Taraftarlar	132	241,84				Fark
Yöneticiler	47	299,88				Var
Güvenlik Güçleri	46	219,54				
Holiganlar	220	255,67				
Medya	36	256,06				
Toplam	500					

Tablo 18’de verilen test sonuçlarına göre ankete katılan seyircilerin sporda güvenlikle ilgili görüşleri sporda şiddetin sorumlusu görme durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır ($x^2=11,422$; $p<.05$). Bu sonuçlara göre seyircilerin sporda güvenlikle ilgili görüşlerine ait sıra ortalamaları şiddetin sorumlusu görme durumuna göre farklılaşmaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Yapılan bu araştırmada özel ve kamu güvenlik birimlerinin stadyumda almış olduğu güvenlik önlemlerinin seyirciler tarafından algıları, incelenmiştir. Bu kapsamda yapılan araştırmada seyircilerin stadyumlarda alınan güvenlik tedbirlerine ilişkin görüşleri cinsiyet, medeni durum, yaş, seyircilik durumları açısından farklılaşmamaktadır. Yapılan başka bir çalışma sonuçları ile araştırma sonuçlarımız benzerlik göstermektedir (Bahçeşehir ve CSG, 2013).

Seyircilerin sporda güvenlikle ilgili görüşleri arasında eğitim düzeyi, maça gitme sıklığı açısından anlamlı bir fark vardır. Buna göre eğitim düzeyi yükseldikçe güvenlik kaygısının arttığı görülmektedir. Eğitim düzeyi ilköğretim olanların güvenlik kaygılarının daha az olduğu görülmektedir. Maça yılda 1-2 kez gidenlerin, her hafta gidenlere oranla güvenlik algısının az olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle maça gitme sıklığı arttıkça güvenlik algısı artmaktadır.

Katılımcıların stadyumlardaki şiddetin sorumlusu olarak gördükleri kişilere yönelik algılarının ölçülmesine ilişkin yapılan değerlendirmede, toplam katılımcıların 220’sinin bu şiddetin sorumlusunu holiganlar, 132’sinin taraftarlar olarak gördüğü belirlenmiştir. Buna karşılık 47 kişi yöneticileri, 46 kişi güvenlik güçlerini, 36 kişi medyayı sorumlu olarak görürken, 19 kişi ise sporcular olarak görmüştür. Yapılan başka bir araştırmada, araştırmaya katılan taraftarların güvenlik güçlerine ilişkin görüşlerinde, güvenlik güçlerinin genellikle şiddeti tetiklediğini ve görmezden geldiğini, güvenlik güçlerinin stadyumda ortak bir yerde beklemeleri her an bir sorun çıkacakmış gibi yoğun güvenlik önlemi alması, şiddet olayları karşısında orantısız güç kullanması taraftarların görüşlerini olumsuzlaştırmaktadır (Taştan, 2009). Yapılan diğer bir araştırmaya katılanların güvenlik önlemlerini yeterli bulmayanların oranı %49,7, güvenlik görevlilerinin stat güvenliği konusunda yeterli eğitime sahip olduğuna inanların oranı ise %53,6’dır. Bu durum bakıldığında seyircilerinin yarısına yakınının güvenlik endişeleri içinde maç seyrettikleri, seyir keyifinin endişeyle karışık olduğu görülmektedir (Donuk ve Şenduran, 2017).

Araştırmaya katılanlar “Güvenli bir ortamda maç izleyebiliyorum.” sorusuna 103 kişi (% 21) Kesinlikle katılıyorum; 133 kişi (%27) Katılıyorum; 117 kişi (%23) Kararsızım; 73 kişi (%14) Katılmıyorum; 74 kişi (%15) Kesinlikle katılmıyorum olarak cevaplamıştır. Seyircilerin 236 kişisi %48’i stadyumlarda kendini güvende hissederken, 147 kişi ile % 29 ile stadyumda kendini güvende hissetmediği, 117 kişisi ise % 27 ile kararsız kaldığı görülmektedir.

Araştırmada ankete katılanların büyük bir bölümünün güvenli bir ortamda maç izlediği sonucu ortaya çıkmıştır.

Araştırmaya katılanlar “Alınan güvenlik önlemleri müsabakalara gitmemde etkilidir.” sorusuna 145 kişi (% 29) Kesinlikle katılıyorum; 139 kişi (% 28) Katılıyorum; 79 kişi (%16) Kararsızım; 75 kişi (%15) Katılmıyorum; 62 kişi (%12) Kesinlikle katılmıyorum olarak cevaplamıştır. Seyircilerin 284 kişisi % 57’si stadyumlarda alınan güvenlik önlemlerinin müsabakalara gitmesinde etkili olduğunu, 137 kişi ile % 27 ile etkili olmadığını, 79 kişisi ise % 16 ile kararsız kaldığı, sonucuna göre Güvenli bir ortamda maç izleyen seyircilerin maça gitmesinde alınan güvenlik tedbirlerinin etkisinin olduğu söylenebilir. Başka bir çalışmada her dört kişiden biri şiddet nedeniyle stadyuma gitmediğini vurgulamaktadır (Bahçeşehir ve CSG, 2013).

Seyircilere stadyumların giriş kontrolleri ve tribünde alınan güvenlik tedbirlerinin yeterliliği ile ilgili gruplandırılan sorulara verilen cevaplar incelendiğinde, seyircilerin 259 kişisi % 72’si stadyumlarda alınan Stadyumların giriş kontrolleri ve tribünde alınan güvenlik tedbirlerinin yeterli olduğunu, 89 kişi ile % 18 ile yeterli olmadığını, 51 kişisi ise % 10 ile kararsız kaldığı görülmektedir. Anket sonuçlarına bakıldığında stadyum giriş kontrolleri ve tribünlerde alınan güvenlik tedbirlerini seyirciler yeterli bulmaktadır.

Stadyumlarda alınan kamu ve özel güvenlik görevlilerinin almış olduğu güvenlik tedbirlerinin yeterliliği ve alınan kamu ve özel güvenlik görevlilerinin stadyumlarda varlığının güven verip vermediği ile ilgili sorular gruplandırıldığında seyircilerin 249 kişisi % 50’si stadyumlarda alınan kamu ve özel güvenlik görevlilerinin almış olduğu güvenlik tedbirlerinin yeterli olduğunu ve kamu ve özel güvenlik görevlilerinin stadyumlarda varlığının güven verdiğini, 171 kişi ile % 34 ile yeterli olmadığını ve güven vermediğini, 80 kişisi ise % 16 ile kararsız kaldığı görülmektedir.

Seyircilere stadyumların özel güvenlik görevlileri ile ilgili güvenlik algısı soruları gruplandırıldığında seyircilerin 220 kişisi, (%44) stadyumlarda özel güvenlik görevlilerinin sayısının ve aldığı tedbirlerinin yeterli olduğunu, varlığının güven verdiğini, 201 kişi (%40) ile yeterli olmadığını ve güven vermediğini, 79 kişisi ise (%16) kararsız kaldığı görülmektedir.

Seyircilere stadyumların kamu güvenlik görevlileri ile ilgili güvenlik algısında seyircilerin 278 kişisi (%56) stadyumlarda alınan stadyumlarda kamu güvenlik görevlilerinin sayısının ve aldığı tedbirlerinin yeterli olduğunu, varlığının güven verdiğini, 140 kişi ile (%28) yeterli olmadığını ve güven vermediğini, 81 kişisi ise (%16) kararsız kaldığı görülmektedir.

Bilir ve Avgın’ın (2017) de yaptığı araştırmada, taraftarların şiddet hareketlerinde, grup olarak hareket ettiği ve eğitimlerinin yetersiz olduğu ortaya çıkmaktadır. Taraftarın grup içerisinde daha kontrolsüz olarak olumsuz davranışlarda bulunduğu gözlemlenmektedir. Taraftarların görüşlerinden, yaptıkları olumsuz eylemlerin, suç olduğunun farkında olmadıklarını göstermektedir. Taraftarlar, güvenlik önlemlerinin yetersizliğinden dolayı, alkollü, sinirli ve söven taraftarın, olumsuz futbolcu davranışlarına ve şiddet olaylarına yol açtığı söylenebilir (Bilir ve Avgın, 2017).

Taraftarlar görüşlerine göre; şiddet olaylarının önlenmesi için, taraftar arasında ortak etkinliklerin düzenlenmesi, fairplay ve iyi taraftar bilgilendirme çalışmalarının yapılması, passolig kart sisteminin kaldırılması ve verilen cezaların arttırılmasına vurgu yapmıştır (Bilir ve Avgın, 2017).

Sonuç olarak bu çalışma ile seyircilerin stadyumlarda alınan güvenlik önlemlerine ilişkin güvenlik algısı araştırılmıştır. Bulgulara göre seyircilerin güvenlik algısı yaşa, cinsiyete, medeni duruma göre farklılaşmamaktadır. Araştırma sonuçlarında her yaşta ve her cinsiyette insanın medeni durumlarına bakılmaksızın güvenlikle algısı benzerlik göstermektedir. Ancak eğitim durumlarına baktığımızda araştırmaya katılan seyircilerin eğitim durumlarına göre güvenlik algısının farklılaştığı görülmektedir. Eğitim durumu arttıkça güvenlik algısının arttığı

görülmektedir. Bununla birlikte maça gitme sıklığının da güvenlik algısını farklılaştırdığı görülmüştür. Maça sık gidenlerin seyrek gidenlere oranla stadyumlarda alınan güvenlik önlemlerine ilişkin algısının daha yüksek olduğu, seyrek gidenlerin ise stadyumlarda güvenlik algısının daha az olduğu görülmüştür.

Katılımcıların verdiği yanıtlar doğrultusunda stadyumlardaki müsabakalara katılma düzeyinin alınan güvenlik önlemleri ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Buradan hareketle ankete katkı sağlayan seyircilerin, stadyumlarda kendilerini güvende hissettikleri sonucuna varıldığını söylemek mümkün olabilmektedir.

KAYNAKÇA

1. Alpar, R. (2006). *Spor Bilimlerinde Uygulamalı İstatistik*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, s:302
2. Bahçeşehir Üniversitesi ve City Security Group (CSG), (2013). Stadyum Güvenliği Araştırması, İstanbul
3. Bilir P., Avgın A. (2017) Ceza Alan Futbol Taraftarlarının Şiddete Yönelik Davranışlarının İncelenmesi: Adana İli Örneği, *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*2017;8(3) 232-251
4. Basım, N.H. ve Arğan, M. (2009). *Spor Yönetimi*, Ankara, Detay Yayıncılık., s:5
5. Donuk B., Şenduran F.S. (2017) *Futbolun Anatomisi* , (2.Basım) Ötüken Neşriyat, İstanbul, ss.39-40
6. Donuk B.,(2008) *Etkin Spor Yönetim Modelleri* , Ötüken Neşriyat, İstanbul, ss.110-111
7. Donuk B.,(2016) *Spor Yönetim Sanatı* , Ötüken Neşriyat, İstanbul, ss.110-111
8. Dursun, Y. (2011). Ankara Üniversitesi Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, Güz, sayı:12, s.1-18
9. Gürbüz, S., Şahin, F. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (5.Basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
10. Hazar, A. (2007). *Spor ve Turizm*, Ankara, Detay Yayıncılık, s:20
11. <http://www.nigde.gov.tr/spor>, Erişim tarihi:01.05.2015
12. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/04/20110414-6.htm> Erişim tarihi: 16.05.2016 Sporda Şiddet Ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun, 2011
13. Karasar, N. (2006). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (15. Baskı). Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.
14. Kayış, A. (2009), *Güvenirlilik Analizi* (Editör Şeref Kalaycı). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri* (4. Baskı).Ankara, Asil Yayın Dağıtım. s:405
15. Konter, E. (2006). Sporda Karşılaşma Psikolojisi, Nobel Yayın Dağıtım. s:16
16. Şahin, H.M. (2003). *Sporda Şiddet ve Saldırganlık*, Ankara, Nobel Dağıtım, s:50-52
17. Şahin, M. (2003). Gaziantep Futbol Takımı Taraftarlarının Şiddet Ve Saldırganlık Olaylarına Bakış Açılarının Sosyolojik Ve Psikolojik Boyutu Üzerine Bir Araştırma, Gaziantep, Gaziantep Spor Kulübü Eğitim Yayınları, Yayın No:6.
18. Taştan, Ş. (2009). Futbol Taraftarlığı ve Şiddet Olgusu, Mersin, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, s:77
19. Taştan, Ş. (2016). Stadyumlarda Alınan Güvenlik Önlemlerine İlişkin Seyirci Algıları Ölçeği: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması, Niğde Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, Cilt:10 Sayı:3
20. Türk Dil Kurumu (TDK) (B.T.). Erişim 05.10.2019, (http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.51c4193281b9c6.28209814)
21. Türkiye Futbol Federasyonu Stadyum ve Güvenlik Talimatı, 2009 Erişim.16.08.2013, (www.tff.org/Resources/TFF/Documents/TALIMATLAR/Stadyum-ve-Guvenlik-Komitesi-Talimati.pdf)
22. Türksoy A. (2010). Futbolda Liderlik ve Antrenörlük, Ankara, Nobel Dağıtım ve Yayıncılık, s:110
23. Yetim, A.A. (2011). *Sosyoloji ve Spor*, Ankara, Berikan Yayınevi, s:164

24. Yetim, A.A. ve Cengiz, R. (2010). *İletişim ve Spor*, Ankara, Berikan Yayınevi, s:124

YAŞLILARA GÖRE ‘YAŞLILIK’ ve YAŞLILARI ETKİLEYEN SOSYAL DEĞİŞİMLER

Neslihan SUCU¹

Özet

Yaşlanma dediğimiz olgu genel kaniya göre atmış ve üzeri yaşları aşan kişiler için kullanılan ruhsal, zihinsel yeteneklerin kaybı ve psöşik işlevlerin zayıflaması ile eş anlamlıdır. İnsan gelişimi fiziksel, duygusal, sosyal ve zihinsel olmak üzere başlıca dört temel alandan oluşmaktadır. Gelişim psikologları bu dönemlerinin her birini ayrı ayrı ele alarak dönemlere karşılık gelen isimler oluşturmuşlardır. Yaşlılık ise belki de son nokta olarak nitelendirebileceğimiz bütün bu dönemlerin tamamlandığı bölümdür. Hayat bir pastayı, yaşlılık ise bu pastanın son dilimini oluşturmaktadır.

Yaşlılık döneminde yaşanan en önemli sosyal sorunlardan birisi yaşlıların bakımınıdır. Her ne kadar 65 yaş ve üzerindeki her yaşlı, hasta ve bakıma muhtaç olmasa da hastalanma riski ve fiziksel yetersizlikleri nedeniyle yardıma ihtiyaç duyma olasılığı artmaktadır.

Bu dönemde görülen fonksiyonel ve fiziksel yetersizlikler nedeniyle yaşlı bireyler ve aileleri toplumsal bakım alternatifleri arasından birini seçme ile karşı karşıya kalmaktadır. Birlikte yaşamaktan çıkan problemler ve modern hayatın doğal sonucu olarak yaşlılık probleminin de çözümünde profesyonel yardım gerektiği açıktır.

Profesyonel kurumlaşma ve meslek örgütleri çerçevesinde yaşlı bakımı ve hizmeti yapılarak hem ailenin üzerinden yük alınacak hem de yaşlının yeni rolüne uygun bir yaşam şansı yakalaması sağlanacaktır. Bu anlamıyla huzurevleri, kentsel hayatın bir gereği olarak ortaya çıkmıştır. Huzurevleri, devletin sosyal alana bir müdahalesidir. Huzurevleri, Türk toplumunda yaşlı vatandaşları barındırmayı ve yaşamlarının geri kalan kısmını huzurlu geçirmelerini sağlamayı amaç edinmektedir.

Bu çalışmada Niğde Huzurevine gelen yaşlıların; huzur evine gelmeden önceki huzurevi görüşleri, yaşlıların şu anda huzurevinden memnun olma durumları, yaşlıları huzurevinde rahatsız eden durumlar, yaşlılara göre huzurevinde kalan yaşlılarda bulunması gereken özellikler, yaşlılara göre huzurevinde kalan yaşlıların en çok hoşlandıkları şeyler, yaşlıların huzurevinde kalırken en çok özlediği şey, yaşlılara göre yaşlıların saygı görme nedenleri, yaşlılara göre yaşlılarda bulunması gereken özellikler yaşlılar açısından tespit edilmeye çalışılmıştır. Tespitler yapılırken veri toplama tekniği olarak “doğal gözlem” kullanılmış olup ayrıca kaynak tarama ve betimleme analizi yapılarak, bulgular tablolara dökülerek yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, yaşlanma, yaşlı bakımı, huzurevi.

‘ELDERLY’ ACCORDING TO ELDERLY AND SOCIAL CHANGES AFFECTING ELDERLY

Abstract

The phenomenon that we call aging is a synonym for the loss of psychic, mental abilities and psychic functions, which are used for people who are over and over age. Human development consists of four main areas: physical, emotional, social and mental. Development psychologists have dealt with each of these periods separately and formed names corresponding to periods. Old age is perhaps the last point we can describe as the end of all these periods are completed. Life is a cake, old age is the last part of this cake.

¹ ORCID: 0000-0002-7277-3585 Yüksek lisans öğrencisi, Aksaray Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Meslek Yüksekokulu, Aksaray, Türkiye.

One of the most important social problems experienced in old age is the care of the elderly. Although every elderly, over 65 years of age and older are in need of care, there is an increased need for help due to the risk of illness and physical disability.

Due to the functional and physical deficiencies seen in this period, elderly individuals and their families are faced with choosing one of the social care alternatives. It is clear that professional help is needed in the solution of the old age problem as a result of the problems of living together and the natural result of modern life.

Within the framework of professional institutionalization and professional organizations, elderly care and service will be carried over both the family and the elderly will have a chance to live according to the new role. In this sense, nursing homes emerged as a requirement of urban life. Retirement homes are an intervention of the state in the social sphere. Retirement homes aim to accommodate elderly citizens in Turkish society and to ensure that the rest of their lives are peaceful.

In this study, the elderly who came to Niğde Nursing Home; nursing home before the nursing home for the elderly, the situation of elderly people at home, disturbing the elderly in the nursing home, elderly people who need to live in a nursing home for the elderly, according to the elderly people in the nursing home most loved things, the old people in the nursing home remains the longest thing that the elderly, according to the elderly The reasons for respect for elderly people were determined according to the elderly. While data were collected,, natural observation leme was used as a data collection technique.

Key Words: Aging, aging, aged care, nursing home.

GİRİŞ

1. Yaşlılığa Genel Bakış ve Yaşlanmanın Nedenleri

Yaşam sürecinin son evresi olarak kabul edilen yaşlılık kendi içinde farklı özelliklere sahip çeşitli alt grupları barındırdığı için değişik biçimlerde tanımlanmaktadır. Örneğin, yaşlılık yetişkinliğin bir uzantısı olarak yaşam süresinin ileriki döneminde fiziksel ve ruhsal değişmelerin görüldüğü bir evre olarak kabul edilmektedir. Başka bir tanımda, “hercanlı için intrauterin hayatta başlayıp ölüme kadar devam eden kaçınılmaz ve geri dönülmez bir süreçtir” (Demirsoy ve Bozcuk, 1997:1-6). Bir başka tanımda, “bir kişinin iş veriminin azalmasına, dengesinin kaybolmasına, sağlığının bozulmasına yol açan vücudun yapısal yıkım ve harabiyetine neden olan değişikliklerin yaşandığı yaşam sürecidir” (Seviğ, 1992: 149-151). Dünya Sağlık Örgütü’nün (DSÖ) tanımına göre yaşlılık “çevresel faktörlere uyum sağlama yetisinin giderek azalmasıdır” (Ergün ve ark., 2001;Ergün ve ark. 2003). Yaşlanma, bugün önlenmesi mümkün olmayan kronolojik, sosyolojik, biyolojik ve psikolojik boyutlu bir gerilemedir. Bu hayat boyu devam eden bir süreçtir (Karaman ve ark. 1997; Azak ve ark., 2001; Kutsal, 2005).

Yaşlanmayı etkileyen dört neden saptanmıştır, 1. Verimli bir işten yoksun kalmak, pasif kalmaya zorunlu olmak, 2. Fiziksel gücün zayıflaması ve bedensel yakınmaların ortaya çıkması, 3. Eğlenceden yoksunluk, yaşamın zevk veren deneyimlerinden ve sevinçlerinden vazgeçmek veya bunların dışında bırakılmak, 4. Ölüme yaklaşımın bilincinde olmaktır (Dik ve ark., 2004). Günümüzde hızlı nüfus artışındaki azalma eğilimi ve ortalama yaşam beklentisinin yükselmesi genel nüfus içindeki yaşlı nüfus oranının artmasına neden olmakta, bu da dünyamızı giderek demografik yaşlanma sürecine sokmaktadır. Bugün dünya nüfusunun %10’nunu 65 ve daha yukarı yaşlardaki bireyler oluşturmaktadır (DPT, 2006: 6). Yaşlı nüfustaki hızlı artış beraberinde uzun yaşamın getirdiği yalnızlık, yoksulluk, özürllülük, kronik hastalıklar, bakım ve destek gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Bu da yaşlı sorunu ve yaşlılık hizmetlerinin tüm yönleriyle yeniden ele alınması gereğini öne çıkarmıştır (Gökçe-Kutsal, 2007).

Günümüzde ülkemizin sosyo-ekonomik yapısında görülen hızlı değişim, sosyo-kültürel yapısının da değişmesine yol açarak, ailenin işlevi ve yaşam tarzında da önemli değişmeler meydana getirmiştir. Bu süreçte yaşlının aile içindeki yeri, önemi, gücü ve otoritesi önemli ölçüde azalmıştır (Danış, 2007; Ergün vd., 2003). Özellikle sosyal güvenlik kapsamına dahil olmayan, maddi güvenceden

yoksun, yoksul ve kimsesiz yaşlıların bakım sorunu geleneksel üretim ilişkilerinin değişmesine paralel olarak geleneksel yardım anlayışını aşmıştır. Ayrıca maddi durumları iyi olmalarına karşın ilerlemiş yaşları dolayısıyla sakin bir yaşamın özlemini duyan, çevresindekilere ve diğer yakınlarına her hangi bir konuda yük olmak istemeyen bireylerin de dinlenebilecekleri çeşitli kurumlara ihtiyaç duyulmaktadır. Böylece toplum artık yoksul ve kimsesiz yaşlıya bakmayı bir yük olarak görerek bu görevi devlete havale etmekte çünkü toplumsal değişimle birlikte geleneksel değerler sistemi ve buna bağlı olarak yaşlıyı korumaya ilişkin toplum kültürü de önemli ölçüde zayıflamıştır (Gitmez, 2000). Sağlık durumu da yaşlının hayatının her yönünü etkilemektedir. Özellikle sağlık durumunun yaşlının yaşama bakış açısını ve sosyal uyumunu etkilediği varsayılır. Bu konuda Emiroğlu'nun (1995) yaptığı çalışmada kendini sağlıklı hissedenden yaşlının çevresine daha iyi uyum sağladığını ortaya koymuştur. Diğer taraftan yaşlıların çocukları ve özellikle arkadaşları tarafından ziyaret edilmesi ya da onları ziyaret etmesi yaşlıların uyumlarını genellikle olumlu etkilemektedir (Emiroğlu, 1995).

Yaşlıların yaşlılığa karşı tutumu, özellikle emeklilik yıllarında, aile ve toplum içinde saygınlığı yitirdiğini ve işe yaramadığını düşünmekte, yeni konumuna uyum sağlayamadığı için davranış değişimi göstermekte, sonuçta da ruhsal sorunlar yaşamaktadır (Büyükcoşkun, 1990).

Gelişmiş ülkelerde yaşlı; 65 yaş üstü bireyler olarak tanımlanmaktadır. Yaşlanma ise bireysel bir değişim olarak kişisel, fiziksel ve ruhsal yönden gerilmesidir. Yaşlanma bireysel olmakla birlikte, toplumsal değerler ve diğer etkenler toplumda yaşlı ve yaşlılığa verilen değeri ve yeri belirlemektedir (Yıldız, 2001: 96). Bu nedenle yaşlılık sadece biyolojik bir olay olmayıp, toplumsal ve kültürel bir olaydır. Sanayileşme süreciyle hızla gelişen teknoloji, yaşamı her yönüyle etkilemeye başlamış böylece toplumsal değişim ve gelişmeye yol açmıştır.

Yaşlılık döneminde bireyin, gençlik ve yetişkinlik dönemlerindeki biyolojik, psikolojik, ekonomik ve sosyal anlamda taşıdığı özelliklerin farklılaştığı görülür. Bu dönemde birey, organizmanın zaman içinde işlevlerinde gerileme görülmesi nedeniyle, fiziksel yeterliliğin azalması ve bedensel olarak bozulma gibi biyolojik sorunlarla karşı karşıya kalır. Bireyin yaşlılık döneminde zekâ, hafıza, öğrenme kapasitesi ve hızı, algılama ve güdülenme gibi zihinsel işlevlerinde, uyum ve bahsetme mekanizmalarında, ruhsal durumunda değişiklikler ortaya çıkar. Geçmişe göre daha az istekli olma, çevreye karşı alıngan bir tutum içinde olma, çevresinde gelişen olaylara karşı ilgisizlik ya da abartılı ilgi ise yaramazlık düşüncesi, karamsarlık, yalnızlık hissi gibi problemler görülebilir. Gençlik ve yetişkinlik döneminde rahatlıkla sosyal ilişkiler kurabilen birey yaşlandığı zaman kendi içine çekilerek çevresiyle olan ilişkilerini sınırlandırabilir (Onur, 1992:162-212).

2. SOSYAL DEVLET VE YAŞLI KESİME TANINAN SOSYAL HAKLAR

Günümüz toplumlarında vatandaşlarının haklarını koruyabilmeleri, kullanabilmelerine yönelik yükümlülüklerini üstlenmesi gereken kurum, sosyal devlettir. Sosyal hakları, verili hak üzerine bakarak öteki insan haklarından ayırmaya çalışan ölçüte göre bu haklar, özellikle ve öncelikle korunması gereken sınıf, küme ya da kesimlerin haklarıdır. Sosyal haklar “birey”e değil topluluklara tanınır (Hökekleli, 2008:9-78).

Dolayısıyla işçiler için farklı uygulamalar kadınlar için farklı uygulamalar gerektirmektedir. Yaşlılarda bir topluluk oluşturduklarından yaşlı hakları denildiğinde; her kesime sunulan temel sosyal hakların yanında, yaşlı kesime özgü farklı uygulamalardan bahsedilmiş olur. Sosyal hakları uygulamaya geçirmeyi kendine temel görev edinmiş model, sosyal devlet modelidir. Sosyal devlet anlayışı Özbudun tarafından, “Devletin sosyal barışı ve sosyal adaleti sağlamak amacıyla ve ekonomik hayata aktif müdahalesini gerekli ve meşru gören bir anlayış” şeklinde tanımlanmaktadır. Sosyal haklar ve sosyal devlet arasındaki ilişki sosyal adalet temeli üzerine kurulmaktadır. Barker’a göre sosyal devlet “Toplumun tüm bireylerin temel haklarının korumaya, fırsatlara, yükümlülüklerle ve sosyal kazanımlara sahip olduğu ideal düzeydir” (Tanhan, 2007: 35).

Tıpkı Barker gibi sosyal politikaların geniş anlamda sosyal eşitlik ve sosyal adalet sağlayıcı bir işlev ve nitelik kazanması bu politikaları haklar düzleminde hukuki bir temele Temel'e oturması ve yurttaşlık anlayışına sosyal bir boyut eklenmesiyle ilgilidir diyen Metin'de sosyal hakları, istisnasız tüm topluluklara temin edilmesinin gerekliliği üzerinde durmaktadır. “Yaşam Teorisine” göre gençlik ve orta yaşlılık döneminde sahip olduğu eğitim, sağlık, çalışma senet gibi hakların yansımalarını, bireylerin 65+ dönemdeki yaşamlarını çok büyük etkide bulunmaktadır. Dolayısıyla önemli olan husus

tüm hayatları boyunca sosyal haklardan mahrum kalmış bireylerin sadece yaşlılık döneminde kendilerine sunulan bazı olanaklardan yararlanmalarıyla rahata kavuşmalarının mümkün olmadığıdır (Hökelekli, 2008:9-78).

Anayasanın 61. Maddesine göre, yaşlılar devletçe korunur yaşlılara devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir. Yaşlı kesim devlet tarafından korunma hakkı yanında insan onuruna yakışır ve yaşlarının getirdiği bazı farklılığa uyan bir hayata sahip olabilmeleri için sosyal haklarla buluşturulmalıdır. Bu bağlamda, yaşlı nüfusun hali hazırda karşılaştığı toplumsal sorunları göz önünde bulundurmamak önemlidir. Bu bağlamda, yaşlılarla ilgili en yaygın toplumsal sorunlar; genel yaşam standartlarının yükseltilmesi, yoksulluk ve düşük gelir, sosyal güvenlik politikalarındaki değişiklikler, tek başına yaşayan yaşlı sayısındaki artış, uygun olmayan konut koşulları, aile bakımındaki azalmalar, yaşlı nüfusun yaşlanma belirtileri, yaşlılığa yönelik olumsuz görüşler ve olumlu rolleri kabullenme güçlükleri şeklinde sıralanabilir (Hökelekli, 2008:9-78).

1976 tarihli ve 2022 sayılı “65 Yaşını doldurmuş muhtaç ve kimsesiz Türk vatandaşlarına aylık bağlanması hakkında kanun maunca hiç çalışmamış ya da sosyal güvencesiz işlerde çalışmış bireylerin yaşlılıkta gelir sahibi olmaları amaçlanmıştır. Fakat bu aylığın çok düşük miktarda olması, uygulamanın yetersizliğine dair tartışmaları beraberinde getirmektedir. Zira Türkiye’de yaşlıların sosyal güvence ve ekonomik gelir bakımından durumları oldukça vahimdir. 2006 yılında yapılan GeroAtlas çalışması bulgularına göre artık aylık gelir 100 YTL olan yaşlıların oranı çalışma katılmalarının %73’üne ulaşmıştır. En zor durumdaki yaşlılar dul kadınlardır. Yaşı 75’in üzerinde olan dul kadınların %67’sinin hiçbir geliri yoktur. Bu kadınlar çocukları akrabaları ve komşuları tarafından bakılmakta ve desteklenmektedir (Hökelekli, 2008:9-78).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri 2007 yılında 4 milyon 465 bin olan 65+ nüfusun 927.318’inin herhangi bir sosyal güvenceye ve gelire sahip olmadığından aylık 76.63 TL olan yaşlılık ödeneğinden yararlandığını açığa çıkarmaktadır. Ayrıca, ülkede yaşı 60 üzerinde olan 3.2 milyon kadının %90’ından fazlası yoksulluk sınırının epey altında kalan gelirli yaşamını sürdürmektedir. Erkeklerin %75’i herhangi bir gelire sahip iken bu oran kadınlarda %38’e düşmektedir. Diğer taraftan gelirlerin kaynağına inildiğinde yaşlı erkek nüfusun %46’sı emekli maaşını gelir olarak beyan ettiği kaydedilmelidir. Vurgulanan diğer önemli kaynaklar olarak yaşlı aylığıyla kira-faiz gelirleri gösterilmiştir erkeklerin yalnızca %10’u çalışmaktadır. Yaşlı kadınların ise %6’sı kendisine ait emekli maaşına sahip iken, dolaylı emekli maaşını gelir kaynağı olarak belirten kadınların oranı %16’dır. Kadınların %10’u yaşlılık aylığı alırken, sadece %1’i halen çalışmaktadır (Hökelekli, 2008:9-78).

2.1. Sosyal Yardım

Türkiye’de 1986 tarih ve 3294 sayılı, “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu”nun gereği olarak Başbakanlığa bağlı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF)’dan dan, ekonomik yoksulluk içindeki yaşlılara yardım yapılmaktadır. Ancak, SYDTF’nin yoksullukla mücadele çalışmaları, önceden hedeflenen nesnel kıstasları çerçevesinde yapılmadığından, yardımların yoksul kesimlere ulaşmadığı, uygulamaların ciddi denetimden geçirilmediği ve yardımların etkinliğinin gözlenmesi yolunda kayda değer çaba sarf edilmediği iddialarıyla eleştirilmektedir. Kuşkusuz iş gücü piyasasına giremeyecek durumdaki sakatlar, çalışamayacak yaşlılar ve kimsesizler için söz konusu yardımların sürdürülmesi yine de gereklilik olarak ön plana çıkmaktadır (Çileli, 2004: 25).

Türkiye’de sosyal yardım, hak temelli olmaktan çok ihtiyaç temelli olarak temin edilmektedir. Yine sosyal yardım sunulacak grupların tanımlamasında geçen, “kimsesiz” ibaresi, ailesi olan ama onlardan herhangi bir destek göremeyen yaşlıların sosyal yardım kapsamının dışına itmektedir. Bu anlayış vatandaşlık ve hak temelli sosyal devlet yerine. Türkiye’de halen yükü öncelikli olarak aileye yıkan, ancak ailenin devreye giremediği durumlarda muhtaçlık-kimsesizlik söylemleri üzerinde, yaşlısına son kertede sosyal yardım temin eden devlet anlayışının varlığını açıkça ortaya koymaktadır (Alkan, 1999:25-32).

Sosyal yardım konusu hak temelli işletilmeyince, yardım almak üzere talepte bulunma konusunda sıkıntılarla yüz yüze gelinmektedir. Aksu Bora’nın çalışmasına göre, yoksul insanlar, kişilerden yardım almaktansa devletten yardım almayı daha “insani olgu” olarak algılamaktadır. Ancak sosyal yardımlardan yararlanmayı, “utanç verici” bulanlara da rastlanmaktadır. Zira sosyal

yardıma başvurmayı, “yoksulluğunu itiraf etmiş” olmak, böylece damgalanmakla eşanlımlı görenlere göre bu olgu, taşınması kolay bir yük değildir. Tam da bu noktada sosyal yardımların yaşlılara talep / ihtiyaç karşılığı verilmesinden, Buğra'yla Keyder'in dikkat çektiği, vatandaşlık geliri uygulamasıyla dağılması önerilebilir. Bu bağlamda “sadaka” gibi değil de “vatandaşlık hakkı” olarak hak sahiplerine ulaştırılacak nakit gelir desteği, yaşlıların toplum içinde özsaygılarını / onurlarını koruyarak yaşamlarına imkân sağlayabilecektir (İnam, 1999:17-23).

Sosyal yardımların yanında, sosyal hizmetlerin önde gelen bir hak olarak algılanması, Avrupa Konseyi'nin 1961'de kabul edip 1996'da gözden geçirdiği ve Türkiye'nin bazı çekincelerle birlikte ancak 2004 yılında imzaladığı “Avrupa Sosyal Şart”nda (Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi) somutsallaştırılmıştır (Hökelekli, 2008:9-78).

Bu açıdan yaşlı kesime sosyal hizmet hakkı denildiğinde akla gelen en temel konu, yaşlı bakımında düğümlemektir. Türkiye'de hizmet veren kuruluşlar. SHÇEK'e bağlı huzurevleri, özel yaşam evleriyle evde bakım üniteleridir. Türkiye'de kurumsal bakım, hem yaşlılar hem de yaşlı yakınları açısından maalesef halen en son seçenek olarak görülmektedir. Geleneksel aile anlayışının, yaşlısının bakımı kurumlara bırakan ailelere ayıplayın gözle bakmasına sebebiyet veren yaklaşım, yaşlıları kalabalıklar içerisinde kaderlerine itmekten öte işlev görmemektedir. Oysa kurumsal bakımın yaşlının hakkı olduğu, kendi tercihleri bağlamında böyle bir seçeneğe sahip olmasının göz önünde bulundurulmasının gerekliliği, “Yaşlı kişi de aile üyeleri tarafından bakılmak istiyor” gibi her zaman geçerlilik taşımayan söylemlerle karşılaşınca kurumsal bakım seçeneğinin göz ardı edilmesi ya da var olan kurumsal hizmetin eksikliklerine önem vermemek sonuçlarını beraberinde getiriyor.

2.2. Yaşlıların Sosyal Haklarına Yönelik İhlaller

İhmal, yaşlı kesime yönelik olumsuz davranış şekillerinden en göz ardı edilenidir. Yaşlılara yönelik şiddet, ayrımcılık ve istismar yanında ihmal konusu görece daha soyut olup özellikle ülkemizde belirgin bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir hak ihlali yaratan husus ise “yaşlı ayrımcılığı” konusudur. Yaş ayrımcılığı, genel olarak toplumun yaşlı nüfusuna olumsuz bakış açısını içermektedir. Bu nedenle, yaş ayrımcılığı kendini hem direkt yaşlılar hakkında oluşturulan kalıplaşmış yargılar, yaşlının gündelik yaşantısına yansır. Örneğin yaşlı nüfus hakkındaki en olumsuz kalıplaşmış yargı içeren, “işe yaramazlık” yakıştıması, yaşlının kendisine bakışında olumsuzluk yaratır ve onu çaresizliğe sürükler. Ayrıca bu yargı, yaşlı nüfusun çalışma hayatına katılıp, üretken bir birey olarak toplumsal varoluş edimselliğini yaşaması, önündeki en büyük engeli oluşturur (Hökelekli, 2008:9-78).

Yaşlı nüfus gerek kurumlar kapsamında gerekse kendi aileleri içerisinde şiddet / istismara da maruz kalmaktadır. Kurumlarda bakım alan bazı yaşlıların hem fiziki şiddete tabii kaldıkları hem de sözlü istismarla karşılaştıkları, bilinen bir gerçektir. Aile içerisinde de yaşlıların, diğer aile üyelerinden fiziksel şiddetin yanı sıra ekonomik istismar / Tacize uğradıkları yine araştırmalar sonucunda saptanmış durumlardır. Yaşlı anne babanın, emekli maaşlarının ellerinden alınması ya da sözlü tacize maruz kalmaları, yaşlı hakları ihlaline en güzel örneklerdir (Ertufan, 2008: 36).

2.3. Madrid Uluslararası Yaşlılık Eylem Planı

Eylem planı, yaşlılık konusunda öncelik verilmesi gereken üç ana başlık üzerinde önemle durmuştur. Bunların ilki, yaşlıların kendileri hakkında alman kararlar ve sosyal politikalar içerisinde daha merkezi bir yere konumlandırmaya yöneliktir. Dolayısıyla yaşlı bireyin, pasif alıcı olarak görülmesinin engellenerek, yaşlıların topluma katkı sağlayan aktif bireyler şeklinde tanınması amaçlanmaktadır (Geçtan, 1990: 14).

İkinci öncelik, yaşlının sağlığının ve iyi hal durumunun ilerletilmesidir. Yaşlılık döneminde, diğer tüm eylemleri sınırlayan başlıca sorun, yaşlı bireyin sağlığındaki gerilemelerdir. Dolayısıyla yaşlıların sağlığı ne kadar yerinde olursa, yaşamın diğer alanlarına dahil olma ihtimali de o kadar artmaktadır. İyi hal durumu, sağlık yanında ekonomik konumu da içermektedir. Ekonomik güvenceye sahip olan birey, daha aktif olarak yaşamına devam edebilmekte, kendisini yoksulluğa iten maddi sınırlandırmalardan kaçınabilmektedir. Bu öncelik, “Madrid Uluslararası Yaşlılık Eylem Planı”da, yoksullukla savaşım, sağlık bakımlarının temini konularına merkezi önem atfedilmesini beraberinde getirmektedir (Tanhan, 2007: 48).

Üçüncü öncelik, yaşlı bireyin olanaklarını arttıran, ona destek veren bir ortam içerisinde bulunmasının teminidir. Bu önceliğin içine hem yaşlının sağlık durumuna uygun bir çevre ve konutta yaşaması dahildir, hem de aile-arkadaş desteği istendiğinde erişebilecek topluluk içerisinde bulunması. “Madrid Uluslararası Yaşlılık Eylem Planı”da yaşlıya bakış açısı, en belirgin şekilde, şöyle ortaya konmaktadır. “Yaşlılık ve yaşlı insanlar üzerine modern bakış açıları, onları değişime tabii nesnelere yerine faal özneler olarak görmekte dolayısıyla onları ekonomik ve sosyal kalkınmanın sadece alıcıları değil ayrıca katkıda bulunanları olarak tanımlayarak da onların hak eden tarafına vurgu yapar ki, bu da onların eşit davranılma ve otonomi gibi temel insan hakları demektir (Hökelekli, 1993: 58).

2.4. DPT Ulusal Yaşlılık Eylem Planı

Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT), 2007 yılında hazırladığı. Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı'nda, “Madrid Uluslararası Yaşlılık Eylem Planı”nda alınan kararların hemen hemen aynısı dile getirilmiştir. Bu kararların uygulanması aşamasında, “Gerçekleştirilecek Eylemler” başlığı altında her bir karardan sonra hayli soyut - genel eylem önermeleri bulunmaktadır.

3. TÜRKİYE'DE YAŞLILARA GÖTÜRÜLEN HİZMETLER

Türk toplumunda, yaşlılara götürülen hizmetleri Cumhuriyet dönemi öncesi ve sonrası olmak üzere iki dönemde ele almak mümkündür. Türk kültüründe kökleşmiş olan sevgi ve merhamet duyguları çocuk ve yaşlı haklarını aile davranışının odak noktası haline getirmiştir. Türklerin Şamanistçik inançlara sahip oldukları dönemde, Şamanlar genellikle yaşlıları ve deneyimleriyle toplumun manevi yaşamında etkili kişilerdir. Oğuzlar döneminde de büyüklere son derece bağlılık ve saygı vardır (Saygı ve Çakmak, 2004:364).

Eski Türklerde kabile yaşamının gelişmesi ile tecrübeli yaşlıların zamanla topluluk içinde çok yararlı, saygın kişiler olduğu kabul edilmeye başlanmış ve bu durum töre haline gelmiştir. Türklerde sosyal yardımla ilgili inanç ve geleneklerin öteden beri var olduğu anlaşılmaktadır. Türkler İslamiyet'i kabul etmelerinden sonra da dinsel inancın gereği olarak muhtaç ve güçsüzlere yardım etmişlerdir. Fitre ve zekatin diğer gruplarla birlikte öncelikle yaşlılara verilmesi bu yardımları daha anlamlı kılmıştır. Kuran-ı Kerim'de yaşlıya, sakata yardımla ilgili ayetler vardır (Kaya ve Aslan, 2007:290).

Yaşlılara verilen hizmetlerin tarihi incelendiğinde, yardım biçimlerinin toplumların toplumsal ve kültürel yapılarına ve inançlarına göre kalıplaştığı görülmektedir. Türk toplumunda her dönemde yaşlılara yardım edildiği ve yaşlıların korunmaya alındıkları eski kurumların varlıklarından anlaşılmaktadır. Yaşlıları koruma hizmetini veren ilk kurum Selçuklular döneminde 11. Yüzyılda kurulmuştur. Sivas'ta 11. yüzyılda Reha Oğulları tarafından yaptırılan Darülreha (Huzurevi), Mısır'da Erbil Atabeyi Muzaffereddin Ebu Sait tarafından yaptırılan Gökbörü tesisleri, dört darülaceze ve dullar için barınma tesisi bulunmuştur. Memlûklular döneminde 13. Yüzyılda Kahire'de açılan Seyfettin Kalavun Hastanesi ve tesisleri dul kadınlara ve yaşlılara hizmet vermiştir (Geçtan, 1984:300).

Osmanlılar döneminde imarethaneler, aşevleri ve tekkelerin muhtaç yaşlılara hizmet verdikleri bilinmektedir. Sosyal hizmetler 19. yüzyıla kadar vakıf kuruluşları tarafından veriliyordu. Bu alanda hizmet veren kamu kuruluşları ve hayır kurumları 19. Yüzyılda kurulmaya başlamıştır. Bu kuruluşlar diğer ihtiyaç gruplarının yanında yaşlılara da hizmet vermiştir. Bunların arasında yer alan 1868 yılında kurulmuş olan Kızılay Demeği ve 1895 yılında kurulmuş olan Darülaceze. Osmanlılar döneminde kurulup günümüze kadar hizmetlerini devam ettiren kurumlardır. II. Abdülhamit devrinde öncelikle sakat ve yoksul erkek, kadın ve kimsesiz çocukları korumak için hizmete giren Darülaceze, günümüzde İstanbul Belediyesine bağlı, döner sermaye ile yönetilen bir kurumdur. Amacı din ve ırk ayrımı gözetmeden, düşkünleri barındırmak, ümitsizlikten kurtarmak ve rahat bir yaşam sağlamaktır (Tanhan, 2007: 58).

Cumhuriyet sonrası dönemde ise, 1930 tarihinde yürürlüğü giren 1580 sayılı yasa ile ilk defa kamu kuruluşu olan Belediyelere bakıma muhtaç kişilerin (yaşlıların) korunması, yaşlı evleri yapma ve yönetme yükümlülüğü getirilmesi üzerine, değişik illerde aceze evleri, güçsüzler yurdu, düşkünler

evi ve huzurevi adı altında yatılı yaşlı kuruluşları açılmıştır. Her türlü sosyal yardım ve güvenlik hizmetlerini düzenlemek, korunmaya muhtaç yaşlı, çocuk ve özürülülerin bakımı, yerleştirilmesi ve rehabilitasyonu ile çalışma gücünden yoksun yoksul kimselerin sosyal güvenliğini sağlamak üzere 3017 sayılı Sağlık Sosyal Yardım Bakanlığı Teşkilat Kanununun 17. maddesine istinaden 225 sayılı Kanunun 4.maddesi ile 1963 yılında Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü kurulmuştur (Şenol, 1989: 58).

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı ilk huzurevi 1966'da Konya'da, ikincisi ise Eskişehir'de açılmıştır. 1982 Anayasasının 61. maddesi Sosyal Hizmetler alanına giren grupları açık bir şekilde belirlemiş ve Anayasanın bu hükmü doğrultusunda hazırlanan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile sosyal hizmetlere ilişkin faaliyetlere devletin denetim ve gözetiminde halkın gönüllü katkı ve katılımı da sağlanarak bir bütünlük içinde yürütülmesi esası getirilmiştir (Karaca ve Yıldız, 2001:43-55).

2828 sayılı Kanunun 4. maddesinde belirtilen genel esaslar dahilinde muhtaç yaşlıların tespiti, korunması, bakımlarının sağlanması ile ilgili hizmetleri yürütmek, bu hizmetler için gerekli sosyal hizmet kuruluşlarının tesisi ve işletilmesi ile ilgili görevleri yerine getirmek üzere aynı Kanunun 10.uncu maddesinin (f) fıkrasına dayanılarak Yaşlı Hizmetleri Daire Başkanlığı kurulmuştur (Karaca ve Yıldız, 2001:43-55).

3.1. Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Götürülen Hizmetler

3.1.1. Sosyal Güvenlik

Sosyal güvenlik insanlığın eski ve temel bir gereksinimlerinden biridir. Bu gereksinim, yarımından emin olmak isteğidir. Evrensel bir ilkeye dönüşen ve çağdaş uygarlığın simgesi olan sosyal güvenlik kavramı, bireyin karşılaşacağı ve yaşamı için tehlike oluşturan olaylara karşı bir güvence arayışının ürünüdür. Tehlike ile karşılaşan ve yoksulluğa düşen bireye, asgari bir güvence sağlamak isteği sosyal güvenliğin varoluş nedenidir (Ertufan, 2000: 45).

Sosyal güvenlik sisteminin kapsadığı önemli sosyal risklerden biri yaşlılıktır. Türkiye'de yaşlılara yönelen hizmetlerden biri de sosyal güvenlik hizmetidir. Belirli bir süre çalıştıktan sonra emeklilik aylığı almaya hak kazanmış kişilerin sosyal güvenliğinin sağlanması yaşlıya yönelik hizmetlerin önemli bir bölümünü oluşturur. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Sosyal Devlet olmasının bir gereği olarak, herkese sosyal güvenlik sağlama görevi 1982 Anayasasının 60. 61. ve 62. maddelerinde belirtilmiştir. Devletin sosyal risklerin (yaşlılık, maluliyet, ölüm, iş kazası, meslek hastalığı, hastalık, analık, aile masrafları ve işsizlik) oluşmasını engelleyici görevinin yanı sıra sosyal sigortalar yolu ile koruyucu bir rolü bulunmaktadır (Şenol, 1989: 25).

Yaşlıların korunmasına ilişkin maddeleri ile birlikte sosyal güvenliğin herkes için temel hak olduğu 1982 Anayasasında belirtilmiştir. Değişen toplumsal koşullar nedeni ile sosyal güvenlik sistemi içerisine alman yaşlıların maddi risklere karşı korunmaları gerektiği, yaşlılara aylık gelir, sağlık yardımları ve bakmakla yükümlü olduğu kişilere sağlık yardımı yapılması sağlanmıştır. Ancak bilindiği gibi Türkiye'de sosyal güvenlik programlarından yararlanan ve gerçek anlamda sigortalı olanların sayısı henüz yeterli düzeye ulaşmamış ve yaygın bir sosyal güvenlik ağı kurulamamıştır. Bu nedenle kapsam dışı kalan insanlar yaşlılık günleri için sosyal güvenliği tamamlayıcı bir sistem olan bireysel emeklilik sisteminin kapsamına girebilmektedirler. Yaşlılara sağlanan sosyal güvenlik hizmetleri: Emekli Sandığı Kanunu (5434 ve 2022 sayılı Kanunlar), Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu (506 sayılı Kanun ve bu Kanunun 20. maddesi ile 2925 sayılı Kanun), Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Kanunu (1479 ve 2926 sayılı Kanunlar) aracılığıyla gerçekleştirilir. Bunların yanı sıra herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna tabi olmayan ve muhtaç durumda bulunan yaşlılara 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu gereği yardım yapılmaktadır.

3.1.2. T.C Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü

Genel ve Katma Bütçeli Devlet daireleri, İl Özel İdareleri, Belediyeler, Kamu İktisadi Teşebbüsleri Sermayesinin tamamı veya yarısından fazlası devletin katılımı ile kurulan bankalar ve ortaklıklarda çalışanlar hizmet süresinin 25. yılını tamamlamış, kadımsa 58. erkekse 60 yaşını doldurmuş ise emeklilik aylığı almaya hak kazanmaktadırlar. 2022 sayılı Kanuna göre 65 yaşını doldurmuş kimsesiz, bakıma muhtaç olan ve hiçbir maddi geliri bulunmayan yaşlılara aylık

bağlanmaktadır. 10.07.1976 tarihinde yayımlanan ve mali hükümleri 01.03.1977 tarihinde yürürlüğe giren 2022 sayılı kanuna göre “muhtaç olmak koşuluyla 65 yaşından büyük ve 65 yaşından küçük olup da muhtaç, malul ve sakat olan Türk vatandaşlarına hayatta oldukları sürece aylık bağlanmaktadır”. Kanuna göre, aylık alanların devlet hastanelerinde ücretsiz tedavileri yapılmaktadır. Tespit edilen gösterge rakamının devlet memurlarının aylıklarına uygulanan katsayı ile çarpılmasından bulunacak miktar 2022 aylığı olarak hesaplanmaktadır. Bu miktar yıllara göre değişmektedir (Hökelekli, 1991:83-91).

3.1.3. Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK)

506 sayılı Sosyal Sigortalar Kurumu kanunu uyarınca işçilere ve 2925 sayılı Kanun gereğince tarım işçilerine yaşlılık sigortası hizmeti sağlanmaktadır. 506 sayılı Kanuna göre: en az 25 yıldan beri sigortalı olup, 7.000 gün prim ödemiş, kadınsa 58, erkekse 60 yaşını doldurmuş olan sigortalılar emeklilik hakkından yararlanmaktadırlar.

2925 sayılı Tarım İşçileri Kanununa göre; en az 15 yıldan beri sigortalı olup, 3600 gün prim ödemiş, kadınsa 58 erkekse 60 yaşını doldurmuş olan sigortalılar emeklilik hakkından yararlanmaktadırlar. Ancak tarım kesiminde yaşlıların sosyal güvenlikleri yeterli ölçüde sağlanamamıştır.

Sosyal Sigortalar Kurumu Kanununun geçici 20. maddesine tabi banka sigorta ve reasürans şirketleri sandıkları da 506 sayılı yasa çerçevesinde iştirakçilerine yaşlılık aylığı bağlanmaktadır.

Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu

Esnaf ve Sanatkarlar ile diğer bağımsız çalışanların emeklilik hakkından yararlanma koşullarına ilişkin olarak. 1479 sayılı Kanununun 35. Maddesi aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir:

Madde 35 - (Değişik: 25.8.1999 - 4447/28 md.)

Yaşlılık aylığından yararlanabilmek için sigortalının:

Yazılı talepte bulunması, talepte bulunduğu tarihte prim ve her türlü borçlarını ödemiş olması,

Kadın ise 58. erkek ise 60 yaşını doldurmuş ve 25 tam yıl sigorta primi ödemiş olması şarttır.

Kadın ise 60, erkek ise 62 yaşını dolduran ve en az 15 tam yıl prim ödeyen sigortalılara da kısmi yaşlılık aylığı bağlanır.

Ayrıca, tarımda çalışanlar ve kendi hesabına çalışanların emeklilik hakkını 2926 sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu'na göre, Kanunun belirlediği primi ödemiş olan ve 25 tam yıl ya da 9.000 gün prim ödemiş 58 yaşını doldurmuş kadın ile 25 tam yıl ya da 9.000 gün prim ödemiş 60 yaşını doldurmuş erkek emekli aylığı almaya hak kazanmaktadır. Ayrıca, 60 yaşını dolduran kadınlar ile 62 yaşını dolduran erkekler ve en az 15 tam yıl prim ödeyen sigortalılara da kısmi emeklilik aylığı bağlanır.

3.2. Sosyal Yardımlar

Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Genel Müdürlüğü ile 1986'da yürürlüğe giren 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamında fakr-ü zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi olmayan ve bu kuruluşlardan aylık ve gelir almayan (2022 sayılı kanuna göre aylık alan kişiler dâhil) yaşlılar Vakıftan yararlanmaktadır.

Türkiye'de 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin yoksul kesimler üzerindeki etkilerini azaltmak amacıyla 500 milyon dolarlık Dünya Bankası kredi katkısı ile “Sosyal Riskin Azaltılması Projesi” uygulaması başlatılmıştır. Bu bağlamda projeden, kısa dönemde krizden etkilenen yoksul kesimlere acil yardım yapılmakta, orta ve uzun dönemde ise, şartlı nakit transferi hayata geçirilerek gelir ve istihdam artırıcı mikro projeler desteklenmektedir.

65 yaşını doldurmuş muhtaç, güçsüz ve kimsesiz Türk vatandaşlarına 2001 yılı Haziran ayı sonu itibarıyla 705.108 kişiye yaşlılık, 62.789 kişiye malullük. 180.548 kişiye sakatlık olmak üzere

toplam 948.517 kişiye Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Genel Müdürlüğü ne bağlı vakıflar tarafından sosyal yardım yapılmıştır.

3.3. Sosyal Hizmetler

Sosyal refah ve yaşlıya verilen sosyal hizmetler çerçevesinde sosyal refah kavramı, modernleşme sürecinin hızlı sanayileşme ve kentleşme olgusu ile ailenin fonksiyonlarının toplum tarafından üstlenilmesi sonucu, bireylerin yaşam standartlarını korumayı ve yükseltmeyi amaçlayan hizmetlerin tümünü içermektedir.

Tüm dünyada ve ülkemizde de tıbbın ilerlemesi sonucu, insan ömrünün uzaması ile yaşlı nüfusta artış gözlenmektedir. Ayrıca, sanayileşme ve kentleşme süreci içerisinde geniş ailenin çekirdek aileye dönüşmesi, kırsal bölgelerden kentsel bölgelere göç, kadının çalışma hayatına girmesi, geleneksel kültür ve değerlerdeki değişimler yaşlının aile içindeki eski rolünü yitirmesine neden olmakta, yaş prestij sağlayan bir öge olmaktan çıkmakta, kuşaklar arasındaki farklılıklar nedeniyle de yaşlının evde bakımı büyüyen bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yukarıda belirtilen nedenlerle her geçen gün sayıları artan, sosyal ve ekonomik yönden yoksunluk içinde bulunan muhtaç yaşlı kişilerin, huzurlu bir ev ortamı içinde yaşantılarını devam ettirmelerini, fiziksel ve ruhsal sağlıklarının korunmasını, sosyal ilişkilerinin geliştirilmesini ve devam ettirilmesini, huzur, güven ve refah içinde yaşamalarını sağlamak amacıyla huzurevlerinin açılmasına ihtiyaç duyulmuştur.

Sosyal hizmetin çeşitli gönüllü kuruluşlarla ve kamu kuruluşları tarafından dağıtık ve programsız yürütülmesi karşısında verilen hizmetlerin bir şemsiye altına alınması amacıyla 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu Kanununun 3., 4., 9., 10., 34. ve 35. maddelerinin farklı fıkralarında yaşlılarla ilgili sosyal hizmet uygulamalarına yönelik hükümler yer almaktadır.

2828 sayılı kanununun 34. ve 35. maddeleri doğrultusunda hazırlanan ve 3 Eylül 1997 tarih ve 23099 sayılı Özel Huzurevleri ve Yaşlı Bakımevleri Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir.

Özel Huzurevleri ve Yaşlı Bakımevleri Yönetmeliği hükümleri gereği, 55 ve daha yukarı yaşlarda olup sosyal ve/veya ekonomik yönden yoksunluk içinde bulunan, kuruluş bakımına ihtiyacı olan yaşlı bireylerin özel huzurevlerinde, özel bakıma ihtiyaç duyan yaşlıların ise bakımevlerinde bakım ve korunmaları sağlanmaktadır.

Özel Huzurevi hizmeti veren kuruluşlar üç başlık altında toplanmaktadır. Bunlar;

- Dernek ve vakıflara ait kuruluşlar,
- Azınlıklara ait kuruluşlar,
- Gerçek kişilere ait kuruluşlardır.

Kamu Kurum ve Kuruluşlarındaki Hizmetler

2828 sayılı kanununun 34. ve 35. maddeleri doğrultusunda 19422 sayılı “Kamu Kurum ve Kuruluşları Bünyesinde Açılacak Huzurevlerinin Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik” 05.04.1987 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelikte, kamu kurum ve kuruluşları bünyesinde açılacak huzurevlerinin kuruluş, çalışma, fiziki şartlar, personel şartları, teftiş ve denetim işlem ve esaslarını mevcut mevzuata uygun bir şekilde belirleyerek, çağdaş anlayış ve şartlara uygun düzeyde hizmet vermelerini sağlamak amaçlanmıştır.

T.C. Emekli Sandığı 5434 sayılı Kanununa göre, yaşlılara dönük hizmet uygulamaları Dinlenme ve Bakımevleri aracılığı ile yürütülmektedir.

Sandık yaşlılara yönelik hizmetlerini. 1985 yılında hizmete açılan 570 kapasiteli İstanbul Etiler Dinlenme ve Bakımevi ile 2001 yılında hizmete açılan 1125 kapasiteli İzmir- Narlıdere Dinlenme ve Bakımevi aracılığıyla sürdürmektedir.

Dinlenme ve Bakımevlerinde kalan yaşlılardan sürekli ya da geçici olarak yatağa bağımlı veya fiziksel - zihinsel gerilemeleri nedeniyle özel ilgi, destek ve korumaya gereksinim duyanların bakım ve rehabilitasyonlarını sağlamak için özel bakım üniteleri de mevcuttur.

İstanbul Etiler Dinlenme ve Bakımevinin normal bakım bölümünde 526, özel bakım bölümünde 44 olmak üzere toplam 570 yaşlıya; İzmir Narlıdere Dinlenme ve Bakımevi'nin normal bakım bölümünde 816, özel bakım bölümünde 309 olmak üzere toplam 1125 yaşlıya hizmet verilmektedir.

2002 yılı Ocak ayında da Ankara'da 316 kapasiteli 75. Yıl Dinlenme ve Bakımevi hizmete açılmıştır. Bakımevi'nin, "Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Ünitesi"nde havuz, tedavi odaları, fiziksel aktivite salonları, sağlık ünitesi, hobi odaları, çok amaçlı salon, kütüphane okuma odaları, pastane yemek salonları ile 9 adet dinlenme odası ve çarşı yer almaktadır.

T.C. Emekli Sandığı bir yandan kurum bakım hizmetini nicel-nitel olarak geliştirirken, diğer yandan yaşlılara dönük alternatif hizmet modellerini araştırmaktadır. T.C. Emekli Sandığı Genel Müdürlüğünce düşünülen "Yaşlılara Evde Bakım. Destek ve Yardım Hizmetleri" projesi doğrultusunda. Ankara Bahçelievler ve Aşağı Ayrancı Semtlerinde oturan 300 yaşlı ile bir araştırma yapılmış, araştırmada yaşlıların ihtiyaçları ile beklenen hizmet türleri arasında paralellik görülmüş, araştırma sonucuna bağlı olarak, hazırlanan projede:

- Acil Sağlık hizmetleri,
- Gündüzlü hizmet merkezleri,
- Temizlik hizmetleri,
- Sosyal etkinlikler,
- Evlere yemek servisi,
- Tamirat, tadilat işleri ile ilgili hizmetlerin sunulması planlanmıştır. Ayrıca araştırma sonuçlarında: talebin yüksek olması nedeniyle "Gündüzlü Hizmet Merkezi" projesi de hazırlanmıştır.

Sosyal Sigortalar Kurumu Başkanlığı Sağlık İşleri Genel Müdürlüğüne bağlı olarak faaliyet gösteren Türkiye genelindeki tek huzurevi, Manisa ilindeki Salihli huzurevidir. 1983 yılında faaliyete başlamıştır. Huzurevinin kapasitesi, 50 yaşlı olup, şu anda 25 yaşlıya hizmet verilmektedir. Yaşlıların gereksinimlerinin karşılanması, hizmette etkinliğin ve iş mükemmelliğinin sağlanması amacıyla Huzurevinin İSO-9002 kalite belgesi alma girişimleri sonucu gerekli eğitim çalışmalarına başlanılmıştır.

Bazı illerdeki Halk Eğitim Merkezi Müdürlüklerinin katkılarından da yararlanmak suretiyle huzurevindeki yaşlılara temel gereksinimlerinin yanı sıra eliş kursları, kütüphanede kitap okumaları sağlanmakta, özel günler için sosyal aktiviteler düzenlenmekte, psikolojik ve sosyal sorunlar dinlenmekte, gezi ve eğlence tertiplenmektedir.

Ulaştırma Bakanlığı ülkemizde ulaşım ve haberleşme hizmetlerini götürmekle görevli olup, kendine bağlı kurum ve kuruluşlar aracılığı ile de aşağıda belirtilen hizmetleri yaşlı bireylere götürmektedir.

Mektup postası gönderilmesi yönetmeliğinin 48. maddesine göre Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğünce yayımlanan kitap, broşür ve diğer yayınlar kuruluş tarafından yurtiçinde indirilmiş ücretle kabul edilmektedir.

Emekli Sandığından maaş alan 60 yaş ve üzeri emekli, dul, yetim ve beden özürlülerden isteyenlerin maaş ve vergi iade tutarları konutta teslim havale olarak ödenmektedir.

Ulaştırma Bakanlığına bağlı olarak hizmet veren İstanbul'da 150 kapasiteli bir huzurevi bulunmaktadır. Kurulardan, ülke genelinden emekli mensuplar yararlanmaktadır.

Yurtiçi yolcu taşımaları hizmetlerinden 60 yaş ve yukarısına yüzde 20 indirim uygulanmakta ve aylık indirimli Tren tur kartı ile sınırsız seyahat imkanı verilmektedir.

Uluslararası yolcu taşıma hizmetlerinde sadece Balkan Ülkeleri Demiryolu idarelerinin üye olduğu ülkelerde Güney Doğu Avrupa İdareleri Ortak Yolcu Tarifesi kapsamında ihdas edilen hizmet ücretleri 60 yaş ve üstündekiler için yüzde 20 indirim uygulanmaktadır.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna Bağlı Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezlerindeki Hizmetler 2828 sayılı Kanunun 15. maddesi doğrultusunda 24325 sayılı Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği 21.02.2001 tarihinde Resmi Gazete de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu yönetmelik hükümlerine göre, huzurevlerine, maddi ve sosyal yönden yoksunluk içinde olan, ancak günlük ihtiyaçlarını (yeme, içme ve tuvalet gibi) bağımsız olarak karşılayabilen, sürekli tıbbi bakım ve tedavi gerektiren ağır bir hastalık veya sakatlığı bulunmayan, akıl ve ruh sağlığı yerinde 60 yaş ve daha yukarı yaştaki kişiler alınmaktadır.

Huzurevlerine, ekonomik gücü yerinde olmayan, kanunen kendisine bakmakla yükümlü kimsesi bulunmayan ya da kanunen kendisine bakmakla yükümlü kimsesi olan fakat yükümlülerin ekonomik gücü yeterli olmayan yaşlılar ücretsiz, ekonomik gücü yerinde olan ancak sosyal yoksunluk içinde bulunan yaşlılar ücretli olarak kabul edilmektedirler.

Huzurevlerinde kalan yaşlıların günlük ihtiyaçlarının (yeme, içme, barınma ve temizlik gibi) karşılanmasının yanı sıra, tıbbi bakım ve tedavilerinin yapılması, psikolojik ve sosyal kaynaklı sorunlarının çözümünde yardımcı olunması, sosyal ilişkilerinin geliştirilmesi, zamanlarının değerlendirilmesi, aktivitelerinin devamının sağlanması, ayrıca besin harcama oranları ve sağlık durumları göz önüne alınarak uygun tarzda beslenmelerini temin amacıyla gerekli tüm hizmetler, doktor, sosyal hizmet uzmanı psikolog, diyetisyen, fizyoterapist ve hemşire gibi ihtisas sahibi elemanlar tarafından koordineli bir biçimde verilmeye çalışılmaktadır.

Huzurevlerinde ücretli kalmakta olan yaşlılardan alınacak bakım ücretleri, her mali yılda Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü'nce tespit edilen miktarlar üzerinden aylık olarak tahsil edilmektedir. Bu ücretlere yeme, içme, barınma ve her türlü bakım giderleri dahil bulunmaktadır.

“Vatani Hizmet Tertibinden Şeref Aylığı Bağlanması Hakkındaki 1005 Sayılı Kanun” uyarınca İstiklal Madalyası verilerek maaş bağlanan kişiler, bu gelirlerinden başka hiçbir yerden aylık ve geliri olmamak şartıyla, varsa eşleriyle birlikte huzurevi erinde ücretsiz olarak kalmaktadır.

Huzurevi erine alındıktan sonra zaman içinde bazı yaşlılarda bedensel ve zihinsel fonksiyon kayıpları nedeniyle sürekli yatağa bağımlı hale gelme veya kontrol altında bulundurulma sorununun ortaya çıkması, ayrıca, evlerinde bu duruma düşmüş, aile yanında bakımı güçleşen yaşlıların bakım ve korunmalarının sağlanması, özel bakım hizmetlerini gerekli kılmıştır.

Bu nedenle. 60 yaşın üzerinde akıl ve ruh sağlığı yerinde, bulaşıcı ve habis tümöral ya da sürekli tedavi gerektiren bir hastalığı bulunmayan yatağa bağlı (yatalak, felçli ve sakat) yaşlıların bakım ve korunmalarını sağlamak amacıyla, huzurevleri bünyesinde özel bakım bölümleri açılmıştır.

3.4. Yaşlı Dayanışma Merkezlerindeki Hizmetler

Yatılı kurum bakımına gereksinim duymayan ve ekonomik-sosyal durumu ne olursa olsun ev ortamında yaşayan yaşlıların sosyal ve psikolojik gereksinimlerini karşılamak ve onların izole edilmelerini engellemek amacıyla Yaşlı Dayanışma Merkezleri (YDM) açılması yönünde çalışmalar başlatılmıştır.

2828 sayılı Kanunun 9. maddesinin "j" fıkrası gereği açılan bu merkezler yaşamını evde yalnız veya ailesi ile birlikte sürdüren yaşlıların boş zamanlarını değerlendirmelerine yardımcı olmak, yaşam koşullarını iyileştirmek, günlük yaşamla ilgili etkinliklerine yardımcı olmak, rehberlik ve mesleki danışmanlık yapmak, kendi olanakları ile karşılamakta güçlük çektikleri konularda destek hizmetleri vermek, sosyal ilişkilerini ve aktivitelerini artırmak amacıyla çalışmaktadır.

4.ARAŞTIRMANIN AMACI

Niğde il merkezinde devlete bağlı huzurevinde kalan kimsesiz ve yardıma muhtaç yaşlıların mevcut durumlarını, hayata bakış açılarını ve gelecekle ilgili beklentilerini ortaya koymak ve çıkan sonuçların daha önceden yaşlılık konusunda bazı kuramlara uygunluğunu test etmektir.

5. YÖNTEM

Durum saptamasına yönelik tanımlayıcı ve kesitsel olarak planlanan bu çalışma bir alan araştırması olup yarı yapılandırılmış görüşme(mülakat) tekniği uygulanarak veriler toplanmıştır. Daha sonrada huzurevinde kalan yaşlıların kurumla ilgili görüşleri, hayata bakış açıları ve gelecekle ilgili beklentileri derinlemesine ve ayrıntılı olarak betimleyici bir yaklaşımla analiz edilmiş ortaya çıkan sonuçlar tablolastırılarak yorumlanmıştır.

6. BULGULAR

Tablo 6.1. Yaşlıların huzurevine gelmeden önceki huzurevi görüşleri

	Katılımcı Sayısı	%
Düşkünlere bakılan yer	4	28,6
Yaşlıların bir arada yaşadığı yer	5	35,7
Güvenli, profesyonel bir yardım alınabilecek bir yer	3	21,4
Diğer	2	14,3

Tabloya göre yaşlıların % 35,7'si huzurevine gelmeden önce huzurevini yaşlıların yaşadığı bir yer olarak görmüşlerdir. Geriye kalan kısımlara baktığımız zaman ise; % 28,6'sı huzurevini düşkünlere bakılan bir yer olarak görürken, %21,4'lük kısmı ise güvenli ve profesyonel bir yer olarak görmüşlerdir.

Tablo 6.2. Yaşlıların şu anda huzurevinden memnun olma durumları

	Katılımcı Sayısı	%
Hiç memnun değilim	1	7,1
Memnun değilim	3	21,4
Kararsız	2	14,3
Memnunum	8	57,1

Tabloya göre yaşlıların % 57,1'i şu anda huzurevinde bulunduğundan memnundur. Ancak %21,4'lük kısım ise huzurevinden memnun olmadıklarını dile getirmişlerdir. Bu durumda kararsız kalan kısım ise hiç memnun değilim yüzdesinden daha fazladır. % 14,3'lük kısmı kararsızım yanıtı oluşturmaktadır.

Tablo 6.3. Yaşlıları huzurevinde rahatsız eden durumlar

	Katılımcı Sayısı	%
--	------------------	---

Huzurevi sakinleri	1	7,1
Kendisi	3	21,4
Toplumun huzurevine bakışı	1	7,1
Diğer	2	14,3

Tabloya göre yaşlıların % 21,4'ü huzurevinde kendisinde rahatsız olmaktadır. % 7,1'lik kısma baktığımızda ise iki cevabında etkili olduğunu görmekteyiz bunlar, huzurevi sakinleri ve toplumun huzurevine bakışı oluşturmaktadır.

Tablo 6.4. Yaşlılara göre huzurevinde kalan yaşlılara bulunması gereken özellikler

	Katılımcı Sayısı	%
Her şey yolunda, bir sorun yok	6	42,9
Daha neşeli ve canlı olmalı	1	7,1
Daha bilinçli ve kültürlü olmalı	4	28,6
Daha sakin, abartısız olmalı	3	21,4

Tabloya göre yaşlıların % 42,9'una göre huzurevinde kalan yaşlılar için bir sorun bulunmamaktadır. Ancak % 28,6'lık kısım yaşlıların daha bilinçli ve kültürlü olması gerektiği düşüncesine varmaktadır. Geriye kalan % 21,4'lük kısım ise yaşlıların daha sakin ve abartısız olması gerektiği düşüncesindedirler.

Tablo 6.5. Yaşlılara göre huzurevinde kalan yaşlıların en çok hoşlandıkları şeyler

	Katılımcı Sayısı	%
Gezmek	4	28,6
Yemek yemek	2	14,3
Biriktirmek	-	-
Ziyaret edilmek	8	57,1
Çocuklarıyla vakit geçirmek	2	14,3
Eğlenmek	3	21,4
İbadet etmek	4	28,6
Kültürel faaliyetlere katılmak	4	28,6

Tabloya göre yaşlıların % 28,6'sı huzurevinde en çok gezmekten, ibadet etmekten ve kültürel faaliyetlere katılmaktan; % 57,1'i de ziyaret edilmekten hoşlanmaktadır. Ancak %14,3'lük gibi az bir değer yemek yemek ve çocuklarıyla vakit geçirmek gibi faaliyetlerden hoşlanmaktadır.

Tablo 6.6. Yaşlıların huzurevinde kalırken en çok özlediği şey

	Katılımcı Sayısı	%
Aile, çocuklar	3	21,4
Gezmek	1	7,1
Eş	1	7,1
Özgür olmayı	1	7,1
Akrabaları	1	7,1
Can sağlığını	1	7,1
Yalnız olmayı	1	7,1
Torunları	1	7,1
Diğer	1	7,1

Tabloya göre yaşlıların % 21,4'ü en çok aile ve çocuklarını özlemektedir. Geriye kalan %7,1'lik kısımları ise gezmek, eş, özgür olmak, can sağlığı gibi durumlar oluşturmaktadır.

Tablo 6.7. Yaşlılara göre yaşlıların saygı görme nedenleri

	Katılımcı Sayısı	%
Bilgili oldukları için	3	21,4
Güçsüz oldukları için	4	28,6
Çaresiz oldukları için	4	28,6
Yaşça büyük oldukları için	13	92,9
Tecrübeli oldukları için	7	50,0
Gösterilmemeli	-	-

Tabloya göre yaşlıların % 92,9'u yaşlıların yaşça büyük oldukları için saygı görmesi gerektiğini düşünmektedir. % 50'lik kısmı ise yaşlıların daha tecrübeli oldukları için saygı görmesi gerektiği düşüncesindedirler.

Tablo 6.8. Yaşlılara göre yaşlılarda bulunması gereken özellikler

	Katılımcı Sayısı	%
Bilgelik	5	35,7
Canlılık	1	7,1
Anlayış	10	71,4

Saygınlık	5	35,7
Üretkenlik	2	14,3
Çalışkanlık	-	-
Sakinlik	8	57,1
Tok gözlülük	2	14,3
Diğer	3	21,4

Tabloya göre yaşlıların % 71,4'ü yaşlıların anlayışlı olması gerektiğini düşünmektedir. %57,1'lik kısmı yaşlıların sakin olması gerektiğini düşünürken, %35,7'lik kısmı ise yaşlıların saygınlık ve bilgeliği seviyelerinin iyi olması gerektiğini düşünmektedirler.

SONUÇ

Ailenin kent içindeki farklılaşması ile birlikte yaşlının konumu da zorunlu olarak değişmiştir.

Geleneksel toplumda bilginin merkezi olan yaşlı, modern toplumda bu görevi yerine getirememekte ve bir statü kaybına uğramaktadır. Bunun yanında hızla değişme, yaşlının sahip olduğu bilgiyi de geçersiz kılmaktadır. Durum böyleyken, kent hayatı yaşlıyı yalnızlaştırmakta ve evlatları ile ilişkisinde kuşak çatışmaları yaşamasına sebep olmaktadır.

Bulgularımızı özetlemek gerekirse; Yaşlıların huzurevine gelmeden önceki huzurevi görüşlerine bakıldığında; yaşlıların % 35,7'si huzurevine gelmeden önce huzurevini yaşlıların yaşadığı bir yer olarak görmüşlerdir. Geriye kalan kısımlara baktığımız zaman ise; % 28,6'sı huzurevini düşkünlere bakılan bir yer olarak görürken, %21,4'lük kısmı ise güvenli ve profesyonel bir yer olarak görmüşlerdir, Yaşlıların şu anda huzurevinden memnun olma durumları ise, yaşlıların % 57,1'i şu anda huzurevinde bulunduğu memnundur. Ancak %21,4'lük kısım ise huzurevinden memnun olmadıklarını dile getirmişlerdir. Bu durumda kararsız kalan kısım ise hiç memnun değilim yüzdesinden daha fazladır. % 14,3'lük kısmı kararsızım yanıtı oluşturmaktadır. Yaşlılara göre huzurevinde kalan yaşlıların en çok hoşlandıkları şeylere baktığımızda ise, yaşlıların % 28,6'sı huzurevinde en çok gezmekten, ibadet etmekten ve kültürel faaliyetlere katılmaktan; % 57,1'i de ziyaret edilmekten hoşlanmaktadır. Ancak %14,3'lük gibi az bir değeri yemek yemek ve çocuklarıyla vakit geçirmek gibi faaliyetlerden hoşlanmaktadır.

Özetle, modern toplumun yarattığı farklılaşma süreci içinde ortaya çıkan huzurevleri, ailenin çekirdek aileye dönüşmesi ve ayrıca yaşlı bakımının profesyonel hizmet gerektirmesi, ailenin çalışma hayatı sebebiyle bu hizmeti verememesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Bunun yanında kendi sorumluluğunu taşıması beklenen modern yaşlı, kimseye yük olmak istememesinden dolayı modern bir kurumdan yardım talep edecek ve bu ihtiyaç da huzurevi organizasyonlarında profesyoneller tarafından karşılanacaktır.

KAYNAKÇA

- ALKAN, A.T. (1999), Bir Düğün Gecesi Denemesi, Düşünen Siyaset, Esin Sanat Felsefe Yayıncılık, Ankara.
- AYAN, D. (1999), Deprem: Ölümün Jeo-Sosyolojik Ontolojisi Üzerine, Düşünen Siyaset Ankara.
- BACANLI, Hasan.2013 Yetişkinlik ve Yaşlılık Gelişim Psikolojisi, Açılım Kitap, İstanbul.
- CANATAN, Ayşe (2008), Sosyal Yönleriyle Yaşlılık, Palme Yayıncılık, Ankara.

- CİMETE, G. (2002), Yaşam Sonu Bakım, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul.
- CİRPUR, Hayim (1997), İstanbul Kentinde Farklı Sosyo-Ekonomik Kültürel Düzeylerde Yaşlılık İle İlgili Sorunlar, Tez, İstanbul.
- ÇOBANLI, C. ve SALT, A. (2001), Dharma Asikopedisi, Dharma Yayınları, İstanbul.
- DÖKMEN, U. (2003), Evrenle Uyumlaşma Sürecinde Var Olmak, Gelişmek Uzlaşmak, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- ERDOĞDU, M.Y. ve ÖZKAN, M. (2007), "Farklı Dini İnanışlardaki Bireylerin Ölüm Kaygıları ile Ruhsal Belirtiler ve Sosyo-Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiler", İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 14 (3): 171-179.
- ERİNÇ, Sıtkı M. (2008), Toplum ve İnsan, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- GEÇTAN, E. (1984), İnsan Olmak: Varoluşun Bireysel ve Toplumsal Anlamı, Adam Yayıncılık, İstanbul.
- GEÇ GÜNEŞ, G., DEMİRCİOĞLU, N. ve KARAOĞLU, L. (2005), "Malatya Şehir Merkezinde Yaşayan Yaşlı Kadınların Günlük Yaşam Aktiviteleri, Sosyal ve Psikolojik Fonksiyon Düzeyleri", Türk Geriatri Dergisi, 8(2):78-83.
- HÖKELEKLİ, H. (1991), Ölümle İlgili Tutumlar ve Dini Davranış; İslami Araştırmalar Dergisi.
- HÖKELEKLİ, H. (1992), Ölümle İlgili Tutumların Dini Davranışla İlişkisi Üzerine Bir Araştırma, Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Derneği.
- İNAM, A. (1999), Olabileceğini Olmada Ölümün Yeri, Düşünen Siyaset, Esin Sanat Felsefe Yayıncılık, Ankara.
- KAYA, M. ve ASLAN, D. (2007), Ankara'da Bir Sağlık Ocağı Bölgesinde Yaşayan yaş Ve Üzeri Bireylerin Sosyal Yaşama Katılım İle İlgili Bazı Davranışları Ve Yaşam Kalitesi İle İlişkisi, 11. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi Özet Bildiri Kitabı.
- KILIÇBAY, M.A. (1999), Yaşamın Amacı Olarak Ölüm, Düşünen Siyaset Dergisi.
- ONUR, Bekir (2011), Gelişim Psikolojisi (Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm), İmge Yayınevi, Ankara
- ŞENOL, C. (1989), "Ankara İlinde Kurumlarda Yaşayan Yaşlılarda Ölümle İlişkin Kaygı ve Korkular", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- YALOM, I. (2000), Varoluşçu Psikoterapi, Çev: Babayiyit İ.Z., Kabalıcı Yayınları, İstanbul.

Millî Kültür Araştırmaları Dergisi
(MİKAD) Cilt: 3- Sayı: 1- Haziran 2019
ISSN: 2587-1331

TÜRKİYE'DE TEK PARTİ DÖNEMİ VERGİ POLİTİKALARI

Cemil Adar YILMAZER*

Cihan YÜKSEL**

Özet

Türkiye'de Cumhuriyet'in ilk yılları, Osmanlı Devleti'nden kalan yapısal özelliklerin değişmesi ve savaş sonrası kalkınma çabaları ile geçmiştir. Bu bağlamda ekonomik, mali, sosyal ve siyasal alanda birçok kanuni yapılanmanın ilk adımları atılmaya çalışılmıştır. Vergi sisteminin de oturtulmaya çalışıldığı bu dönemde hem eski vergilerin kaldırılması veya değiştirilmesi yoluna gidilmiş hem de yeni vergiler salınmıştır. Bu nedenle Türkiye'de tek partili dönemin (1923-1950) vergi sisteminin detaylı bir şekilde anlatılması önem kazanmaktadır. Gerek söz konusu dönemle ilgili yazılmış kaynaklar, gerekse de arşiv kayıtlarına dayanarak Türkiye'de tek parti döneminin vergi sistemini ortaya koymak çalışmamızın amacı olmuştur.

Çalışmamızda önce söz konusu dönemin genel iktisadi görünümü anlatılmıştır. Bu genel iktisadi koşullar altında aynı dönemde uygulanan vergi politikaları anlatılmış ve sonrasında arşiv kayıtlarına dayanarak vergi politikaları detaylandırılmıştır. Sıklıkla yaşanan politika değişikliğine dayanarak, 1923-1950 dönemi vergi politikalarının aslında vergi sisteminin olgunlaşması ve oturması için bir arayış çabası ile geçtiğini söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Maliye Tarihi, Tek Parti Dönemi, Vergi Sistemi.

TAX POLICIES OF THE SINGLE-PARTY ERA IN TURKEY

Abstract

The first years of the Republic in Turkey is history by changing the structural characteristics remaining from the Ottoman Empire and post-war development efforts. In this context, the first steps of many legal structures in economic, fiscal, social and political fields have been tried to be taken. In this period when the tax system was tried to be layout, both the removal or replacement of old taxes was made and new taxes were released. Therefore, it is important to explain the Turkish tax system of a single-party period (1923-1950) in a detailed way. The aim of our study is putting forward the tax system of one-party era in Turkey on the basis of both written sources about the period in question and archive documents.

In this study, firstly the general economic outlook of the mentioned period is explained. Under these general economic conditions, tax policies applied in the same period are explained and tax policies are detailed on the basis of archive documents. Based on the frequent policy change, it is possible to say that the tax policies of 1923-1950 were in fact a search for the maturation of the tax system.

Key Words: Fiscal History, Single-Party Era, Tax System.

* ORCID: 0000-0002-3095-9285 Doktora Öğrencisi. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı. E-posta: ayilmazer91@gmail.com

** ORCID: 0000-0003-1959-1245 Dr. Öğr. Üyesi. Mersin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü. E-posta: cihanyuksel@mersin.edu.tr

1. Giriş

1929 dünya ekonomik krizine kadar geçen süreç içerisinde devletin ekonomiye müdahale etmemesi fikri yaygın olmuştur. Ancak 1929 dünya ekonomik krizi ile birlikte devletlerin ekonomiye müdahalede bulunması bir zorunluluk teşkil etmiştir. Uzun yıllar boyunca devletler, ekonomik istikrarsızlıklarla mücadele edebilmek, ekonomik ve sosyal amaçlarına ulaşabilmek adına ekonomiye müdahale etmiş ve bu müdahalelerini mali araçlar yoluyla kullanmıştır. Ekonomiye müdahale sürecinde başvurulan mali araçların başında ise vergiler gelmiştir.

Türkiye’de, Cumhuriyetin ilk yıllarında liberal politikalar uygulanmak istenmiş; ancak özel sektörün liberal politikalar için yetersiz kalması ve 1929 yılında yaşanan ekonomik krizle birlikte devletçi politikalar tercih edilmiştir. Tek partili dönemde uygulanan ekonomi politikalarını da etkileyen 1929 dünya ekonomik krizi, devletçi ekonominin uygulanmasıyla birlikte vergi politikasını da etkilemiştir. Bu bağlamda İkinci Dünya Savaşı’nın sonuna kadar kamu gelirleri artırılmaya çalışılmış, yeni vergiler çıkarılmıştır. 1930-1939 yılları arasında gelir üzerinden alınan vergilerin payı artarken 1939-1945 yılları arasında, olağanüstü koşulların etkisiyle servet üzerinden de vergiler alınmıştır.

Çalışmadaki amacımız Türkiye’de tek partili dönemde (1923-1950) uygulanan vergi politikalarını ve bu politikaların etkilerini detaylarıyla ortaya koymaktır. Bu doğrultuda çalışmada, dönemin ekonomik olayları incelenmiş, bu gelişmelerin dönemin vergi politikalarına ışık tutması amaçlanmıştır. Bu amaçla araştırma konusu hakkında kitap, makale ve TBMM arşiv kayıtları taranarak dönemin vergi politikaları elde edilen bilgiler ışığında detaylandırılmaya çalışılmıştır.

2. Dönemin Genel İktisadi Görünümü

Nüfusunun büyük bir bölümü tarımla ilgilenen Osmanlı Devleti’nde iç ve dış ticaret azınlıklar tarafından yönetiliyor, mevcut sanayi yapısı ise el sanatlarından oluşuyor ve sanayi malları yurt dışından ithal ediliyordu. Cumhuriyet öncesinde Avrupa ülkelerine tanınan kapitülasyonlar Osmanlı Devleti’nin mali ve iktisadi birçok alanda yabancı denetimine girmesine neden olmuştu. Alınan dış borçların ödenememesi sonucunda 1881 yılında imzalanan Muharrem Kararnamesi ile birlikte Duyun-u Umumiye İdaresi kurulmuş ve Osmanlı maliyesi ağırlıklı olarak yabancı temsilcilerden oluşan bu idareye teslim edilmişti. Birinci Dünya Savaşı’nın da etkisiyle kamu borçlanması artmış, yurtiçi üretim olanakları daralmış ve üretken nüfus azalmıştı (Göze Kaya ve Durgun, 2009: 234). Cumhuriyet yönetimi böylesine zor koşullara sahip bir iktisadi ve mali yapı devralmıştı.

Osmanlı Devleti’nden miras kalan ağır şartlara sahip mali ve iktisadi yapı, Cumhuriyetin tek partili döneminde uygulanan politikaların da kaynağı olmuştur. Lozan Antlaşması’yla kapitülasyonların kaldırılmasına rağmen yabancı şirketlerin sahip olduğu imtiyazların devam etmesine çözüm olarak Cumhuriyet hükümetleri söz konusu şirketleri millileştirme ya da kamulaştırma yoluna gitmiştir. Bunların başında 1924 yılında demiryolu şirketlerinin ve 1925 yılında Fransız Reji İdaresi’nin kamulaştırılması gelmektedir. Ayrıca Duyun-u Umumiye İdaresi’nin tasfiye edilmesi, Osmanlı borçlarının taksitler halinde kapatılması, Osmanlı Bankası’nın Merkez Bankası olma imtiyazının kaldırılması ve Galata Borsası’nın son bulması da önemli çözümler olmuştur (Kazgan, 2009: 44-51).

Cumhuriyetin ilk dönemi iktisadi ve mali koşullarının şekillenmesinde iki önemli gelişme belirleyici olmuştur: İzmir İktisat Kongresi ve Lozan Barış Antlaşması.

Yeni kurulacak ve bağımsızlığı tanınacak ülkenin iktisadi alanda da bağımsızlığını kazanması önem teşkil etmektedir. Bu nedenle de Lozan görüşmelerine ara verilen bir dönemde, 17 Şubat – 4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir İktisat Kongresi toplanmış ve hem toplumdaki belli kesimlerin talepleri görüşülmüş hem de iktisadi bağımsızlık vurgusu yapılmıştır. Kongre ile, Lozan görüşmelerinin netice vermesi açısından batı dünyasına karma bir ekonomi modelinin benimsendiği mesajının verildiği de söylenebilir. Zira Kongre’de milli ekonomiye zarar vermediği sürece yabancı sermayeye karşı olunmadığı ve özel girişimcilerin yabancı sermaye ile işbirliği yapabileceği vurgulanmıştır (Keser, 1993: 73). Tüccar, sanayici, çiftçi ve işçi kesimlerinin temsilcilerinden oluşan İzmir İktisat Kongresi’nde alınan kararlar şöyle özetlenebilir: kapitülasyonların kaldırılması, Duyun-u Umumiye İdaresi’ne son verilmesi, gümrük vergileri ile yerli üreticinin korunması, Aşar’ın

kaldırılması, Reji İdaresi başta olmak üzere yabancılara verilen imtiyazların kaldırılması, küçük sanayi ve ticaret erbabı üzerindeki Temettü Vergisi'nin hafifletilmesi, Yol Vergisi'nin tahsilinde nakdi usul yerine bedeni usule geçilmesi, Ağnam vergisi sayımının bahar dönemlerinde yapılması ve taksit bağlanması, zirai aletler ile traktör benzini ve yağlarının ithalinden gümrük resmi alınmaması, hazine borçlarına karşılık banka senedi verilmesi, tekellerin kaldırılması, ticaret üzerinden alınan vergilerde Ticaret Odalarına danışılması, savaş nedeniyle zarar gören yerlerde Musakkafat (bina) Vergisi'nin alınmaması, tütün üretimi ve ticaretinin serbest bırakılması ve tütün rüsumunun tüketiciden alınması, Temettü Vergisi'nin gelir vergisine dönüştürülmesi, iç gümrüklerin kaldırılması ve yeni gümrük tarifelerinin uygulanması, bir ticaret ana bankasının kurulması, kambiyo merkezleri ile nakit ve tahvil borsalarının millileştirilmesi, limanlarda kabotaj hakkının kullanılması, 1913 tarihli Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun süresinin uzatılması, iş gününün sekiz saatten oluşması, haftada bir gün işçilere tatil verilmesi, sendika hakkının tanınması (Türk, 1981: 338-339; Akalın, 2008: 28; Akgül Yılmaz, 2009: 301-302; Giray, 2010: 223). İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararların bazılarının uygulandığı, bazılarının ise çok daha ileri yıllara bırakıldığı görülmektedir. Özellikle gümrük tarifelerinde istenen değişiklikler hemen uygulanamamış, İngiltere ve Fransa'nın isteğiyle mevcut gümrük düzenlemeleri 1929 yılına kadar sürmüştür (Toprak, 2002: 604). Ayrıca tarım dışı işçilerin günlük çalışma saatlerinin sekiz saat olması 1936'da, asgari ücretin belirlenmesi ve buna uyulmasının zorunlu hale getirilmesi 1961'de, ücretli bayram ve hafta tatili haklarının tanınması 1946'dan sonra, iş güvenliği ve sosyal güvenlik konusunda önlemler alınması 1945 yılından sonra söz konusu olabilmektedir. İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararların genel olarak işçi sınıfı talepleri dışındaki kesimlerin taleplerine odaklandığı görülmektedir (Keser, 1993: 72-73).

İzmir İktisat Kongresi'nde alınan milli iktisat fikri ve batılı devletlere verilen güven ortamı, Lozan Antlaşması'nda alınan kararlara da ışık tutmuştur. 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile alınan mali ve iktisadi kararlar şunlar olmuştur: yabancılara verilen ayrıcalıkların (kapitülasyonların) kaldırılması ve kabotaj hakkının yerleştirilmesi, Osmanlı dış borçlarının savaş öncesi toprak durumuna göre yeniden düzenlenmesi, Duyun-u Umumiye İdaresi'nin Türkiye'de vergi tahsil yetkisinin kaldırılması, 1916 yılı gümrük tarifelerinin beş yıl süreyle muhafaza edilmesi ve bu sürenin sonunda bağımsız bir gümrük politikası uygulanabilmesi (Keser, 1993: 73-74; Akalın, 2008: 31-34; Akgül Yılmaz, 2009: 302). Böylece söz konusu antlaşma ile siyasi ve mali bağımsızlığın temellerinin atılması ve diğer devletler tarafından kabulü sağlanmıştır.

1913 tarihli Teşvik-i Sanayi Kanunu, İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar sonucunda genişletilerek 1927 yılında yeniden yürürlüğe konmuştur. Gerek tarımdan sanayiye bir yapısal dönüşüm yaşamak, gerekse de yerli kapitalistleşme sürecini hızlandırmak adına hazırlanan kanun, yerli sanayicilere büyük avantajlar sağlamıştır. Bu çerçevede özel girişimciye toprak bağıışı, vergi muafiyetleri, yatırım malları ithalatında gümrük muafiyetleri, demiryolu ve denizyolu taşımacılığında %30 indirim, prim ödemeleri ve ithal mala oranla %10 daha pahalı olsa da kamu kurumlarının yurtiçi üretim kullanma zorunluluğu gibi düzenlemeler yapılmıştır (Keser, 1993: 80; Sarıoğlu, 2004: 223). Kirmanoğlu (1994: 59)'na göre Teşvik-i Sanayi Kanunu her ne kadar bürokrat-sanayici etkileşimini kuvvetlendirse de, Keser (1993: 83)'e göre ticaret sermayesinin sanayi sermayesine dönüşmesine pek katkıda bulunamamıştır. Elbette bu durumun müsebbipleri arasında 1929 Dünya Bunalımı da vardır.

1929 yılında tüm dünyada yaşanan ekonomik bunalım Türkiye'yi de etkilemiştir. Merkez Bankası'nın kurulması, yabancı bankaların sayısının azalması ve yerli bankaların artması başta olmak üzere birçok iktisadi gelişmenin bu döneme denk geldiği görülmektedir. Kriz döneminde faizler, kambiyo ve dış ticaret devlet denetimi altına alınmıştır (Toprak, 2002: 608). Dolayısıyla gerek dünyada yaşanan konjonktür, gerekse de bunun Türkiye ekonomisine yansımaları Türkiye'yi yeni bir paradigmaya götürmüştür: devletçilik.

Dönemin şartları içinde devletçiliğe geçiş nedenlerini özetlemek gerekirse, (a) 1929 Dünya Ekonomik bunalımının olumsuz etkileri, (b) Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan beklenen randımanın alınmaması, (c) sanayileşme yolunda özel sektörün sermaye birikimi yetersizliği, (d) dış borç ödemelerinin yoğunluğu, (e) yabancı sermayeye duyulan güvensizlik, (f) 1929'dan sonra gümrük tarifelerinin özgürce kullanılabilmesi, (g) "Kadro" dergisinin de etkisiyle liberalizme karşı olumsuz tepkilerin gelişmesi, (h) ekonomik kriz ortamında yaşanan sosyal sorunlar, ekonominin gelişmesi için ihtiyaç duyulan altyapı eksikliğinden söz edebiliriz (Giray, 2010: 240-241).

1930'lu yıllardaki devletçi politikaların karakteristiğini dış ticareti koruma önlemleri, yabancı sermayenin sınırlandırılması ve kontrol altına alınması, tarımsal destekler, sanayi mallarının fiyatları ve faiz oranlarının kontrol altına alınması, devletin üretici ve yatırımcı olarak ekonomide yer alması oluşturmaktadır. 1939'a kadar Türkiye temel ihtiyaçlarını ve sanayi mallarını devlet eliyle kurulan fabrikalarda üreten bir ülke haline gelmiştir (Boratav, 1995: 126-127).

Gerek devletçilik fikrinin bir yansıması olarak, gerekse de İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği bir zorunluluk olarak 18 Ocak 1940'da "Milli Koruma Kanunu" yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla seferberlik, savaş vb. olağanüstü durumlarda hükümete iktisadi anlamda neredeyse sınırsız özel yetkilerin verilmesi söz konusu olmuştur. Nitekim İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye ekonomisi üzerinde yarattığı olumsuz etkiler gerekçesiyle, söz konusu özel yetkiler kullanılmıştır. Bu kapsamda sanayi ve maden şirketlerinin ürünlerine bedeli ödenmek kaydıyla el konulabilmiş, gerektiğinde bu şirketlere el konma yetkisi verilmiş, üretimi artırmak amacıyla bu şirketlere uzman ve işçi temin edilmiş ve vatandaşlara ücretli iş yükümlülüğü getirilmiş, çiftçiye ödünç tohumluk verilmiş, karaborsaya düşen temel tüketim mallarının fiyatları devlet tarafından belirlenmiş, hükümet ve belediyelerin belirlediği fiyatlara uymayanlara ve mal stok edenlere ağır cezalar getirilmiştir. Vurgunculuk ve karaborsacılığı kaldırmayı da amaçlayan bu tedbirler hükümet ile büyük tüccar ve toprak ağalarının arasını açmıştır (Tuğluoğlu, 2001: 355; Öztürk, 2013: 140-146).

1923-1940 dönemini tarihsel olarak inceleyen kaynakların çoğu, Cumhuriyetin ilk dönemini temelde ikiye ayırmaktadır: 1923-1929 liberal dönem ve 1930-1939 devletçi dönem. Ancak Boratav (1995: 118) liberal politikalar ile devletçilik arasında bir ara alt dönem olduğunu öne sürmüş ve söz konusu dönemi üçe ayırarak incelemiştir: 1923-1929 dışa açık devlet eliyle özel sermayenin teşviki dönemi, 1930-1932 özel sermayeye dayanan korumacılık dönemi ve 1933-1939 korumacılık devletçilik sentezi.

Söz konusu dönemin kamu bütçelerine baktığımızda, kamu bütçesinin çoğunlukla fazla verdiğini görmekteyiz. 1925 yılında Aşar vergisinin kaldırılması, 1931-32 yıllarında Osmanlı'dan kalan borç ödemelerinin başlaması, 1934-35 yıllarında da kamu yatırımlarının artması nedeniyle bütçe açık vermiş, bunların dışında kalan zamanlarda kamu bütçesi fazla vermiştir (Göze Kaya ve Durgun, 2009: 240). Her ne kadar söz konusu dönemde Keynesyen politikalar ve onun bütçe politikasına yansımaları henüz söz konusu olmasa da, bir anlamda devri bütçe politikasının uygulandığı söylenebilir. Bir başka ifadeyle, yıllık denklik yerine belirli bir devirde (konjonktürde) bütçe denkliği sağlanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyet Rusya'nın Kars ve Ardahan illerini Türkiye'den istemesi diplomatik tansiyonun yükselmesine yol açmış, savaşın sona ermesine rağmen Türkiye seferberlik haline devam etmiştir. Bu ağır koşullar altında kalkınmanın hızlandırılması ve enflasyonla mücadele amacıyla Eylül 1946'da devalüasyon yapılarak kurdaki aşırı değerlenmişlik giderilmeye çalışılmıştır (Kurdaş, 2003: 8). ABD Doları'nın değeri 1,9 TL'den 2,8 TL'ye çıkarılmış ve böylece başarılı bir şekilde ihracat artışı ve enflasyon hızının azalışı sağlanmıştır (Toprak, 2002: 611).

1948 sonrasında Rusya ile olan yüksek tansiyonun düşmesi üzerine ve söz konusu tansiyonun da bir sonucu olarak Türkiye batı dünyası ile ilişkilerini daha da yakınlaştırmıştır. Tek partili dönemin son yıllarında Truman doktrini kabul edilmiş ve Marshall yardım programı da yürürlüğe girmiştir (Kurdaş, 2002: 8). Belki de Türkiye ekonomisinin 1950 yılındaki dönüşümünün temelleri bu yıllarda oluşmaya başlamıştır.

Cumhuriyetin tek parti dönemine genel olarak baktığımızda enflasyon ve dış borçlardan uzak durulmaya çalışıldığını görmekteyiz. 1920-1940 yılları arasında fiyat artışlarının yıllık ortalama %1 olduğunu ve bazı demiryollarının devletleştirilmesinde alınan sınırlı bir dış borç dışında borçlanmadan uzak durulmaya çalışıldığını söyleyebiliriz. Söz konusu dönemde Türkiye'de milli gelir artış hızı ise yıllık ortalama %5 olmuş, altın ve döviz rezervleri yıllık ihracatın 1,5 katına ulaşmıştır (Kurdaş, 2003: 5, 9). Türkiye'de tek parti döneminde, gerek yapısal dönüşümün sağlanması adına, gerekse de yeni kurulan bir ülkede kalkınmanın sağlıklı yürümesi çabaları adına cesur ve köklü politikalar uygulanmıştır. Bu politikalar yer yer eleştirilere maruz kalsa da, politikaların aldığı sonuçlar olumlu yorumlanabilmektedir.

3. Dönemin Uygulanan Vergi Politikaları

Osmanlı Devleti'nde dini kurallara dayanılarak alınan vergiler, devletin çöküş sürecinde mali sistemin yabancıların kontrolünde olması nedeniyle zayıflasa da devam etmiştir. Cumhuriyetin ilk döneminde oluşan vergi sisteminin ise geleneksel şer-i yapıdan uzaklaştırılarak millileştirilmesi amaçlanmıştır. Bu geçiş sürecinde vergiler konusunda çok sık değişiklikler yaşanmış, vergi sisteminin yerleşmesi ve yapısal özelliklere uygun hale getirilmesi amaçlanmıştır. Tek parti döneminden sonra vergi sistemimizin bugünkü haline gelmesi konusunda adımlar atılmış ve özellikle de Almanya kanunlarına benzer bir yapı oluşturulmaya çalışılmıştır. Ancak zaman içinde yapılan vergi kanunu düzenlemeleri ile Türkiye'nin kendine özgü bir vergi sistemi oluşmuştur (Mutlu, 2009: 68).

Dönemin vergi politikalarını anlamak için sadece yeni konan veya değiştirilen vergilerin değil, teklif edilen ve uygulanmayan vergilerin de incelenmesi yerinde olacaktır. Bunlardan biri de "Bekârlık Vergisi" girişimidir. Savaş sonrası dönemde ülkenin demografik yapısını düzenlemek ve nüfus artışını hızlandırmak amacıyla önce 19 Ekim 1920 tarihinde Canik Milletvekili Hamdi Bey tarafından, daha sonra 22 Şubat 1921 tarihinde Erzurum Milletvekili Salih Efendi tarafından teklif edilen vergi kabul edilmemiştir. Toplumda ve basında daha çok gündeme oturan Bekârlık Vergisi teklifi ise Yozgat Milletvekili Süleyman Sırrı İçöz tarafından 18 Mart 1929 tarihinde yapılmıştır. Teklife göre, 25-45 yaş aralığındaki tüm evli olmayan erkekler ve 25-35 yaş aralığındaki resmi bir dairede çalışan kadınlar ödedikleri çeşitli vergilerin bir misli kadar Bekârlık Vergisi verecektir. Bu vergiden elde edilen gelirin % 20'si beşten fazla çocuğu olan ailelere ikramiye olarak dağıtılacaktır. Tartışmalara konu olan vergi teklifi encümen tarafından kabul edilmeyerek yürürlüğe girmemiştir (Akkoyun, 2000; Özer, 2013).

Osmanlı Devleti'nden miras olarak kalan ve tartışmalara konu olan vergilerden biri de "Yol Vergisi"dir. 102 sayılı Tarık Bedeli Nakdisi Hakkında Kanun'un 21 Şubat 1921 tarihinde yürürlüğe girmesiyle uygulanan Yol Vergisi, 18-60 yaş arasındaki erkeklerden bedenen veya para ile alınan bir baş vergisi olmuştur. Kurtuluş Savaşı yıllarında ülkenin yol ihtiyacını karşılamak için uygulanan vergi, içeriğinden ziyade işgal yıllarındaki uygulama zorluklarından dolayı eleştirilmiştir. Cumhuriyetin kurulmasıyla beraber söz konusu vergide yeni düzenlemelere gidilmiş ve 19 Ocak 1925 tarihinde 542 sayılı Yol Mükellefiyeti Kanunu çıkartılmıştır. Aynı amaçlarla alınan vergide yükümlülük dört günden 6-12 güne çıkarılmış, altı çocuğu olanlar başta olmak üzere muafiyetler genişletilmiştir. Yeni verginin yine nakdi olarak da ödenebilmesine olanak verilmiştir. Ülkenin yol seferberliği için hem bedenen hem de nakden alınan bu verginin nakdi kısmının her ne kadar yol işlerinde kullanılması planlansa da, uygulamada öncelikli başka alanlarda da kullanıldığı görülmüştür. 10 Haziran 1929 tarih ve 1525 sayılı Şose ve Köprüler Kanunu ile Yol Mükellefiyeti Kanunu kaldırılmış, yol vergisiyle ilgili hükümler bu kanun içerisinde yer almıştır. Yeni düzenlemeye göre yükümlülük yılda on gün çalışma veya 8 lira ödeme şeklinde olmuştur. Muafiyet alanı daha da genişletilmiş ve çocuklu aile muafiyeti beş çocuğa indirilmiştir. Çeşitli revizyonlara uğrayan Yol Vergisi tek partili dönemin bitmesinin ardından 25 Şubat 1952 tarihinde kaldırılmıştır (Özdemir, 2013).

Osmanlı Devleti'nde uygulanan ve Cumhuriyet döneminde devam eden bir diğer vergi de Ağnam olmuştur. Kelime anlamı koyunlar olan Ağnam, küçükbaş hayvanlar üzerinden alınan maktu bir vergidir. Tanzimat'tan sonra nakdi olarak toplanmaya başlamış (Sarioğlu, 2004: 221) ve Osmanlı Devleti bütçe gelirlerinin yaklaşık % 8'ini oluşturmuştur (Giray, 2010: 232). TBMM'nin açılmasından sonra 24 Nisan 1920 tarihli ilk yasa Ağnam ile ilgili olmuş ve Cumhuriyet kurulana dek uygulanmıştır. Ağnam Vergisi 1924 yılında Sayım Vergisi'ne dönüştürülmüştür. Daha önceleri sadece küçükbaş hayvanlar üzerinden alınan vergi Sayım Vergisi'ne dönüşürken büyükbaş hayvanları da kapsamış ve dolaylı vergiler içerisinde önemli bir yere sahip olmuştur (Mutlu, 2009: 80). 1931 yılından itibaren Hayvanlar Vergisi olarak anılan verginin bütçe gelirleri içindeki payı 1930'lu yıllarda yaklaşık % 6 civarında iken, 1940'lı yıllarda % 5'in altına düşmeye başlamış ve 1950'li yıllarda % 1'in altına düşmüştür. Hayvanlar üzerinden alınan bu vergi 1962 yılında kaldırılmıştır (Gönüllü, 2015: 85-88).

Osmanlı Devleti'nde bina ve araziler tek bir vergi altında toplanmıştır. 1920 yılında bu vergiler ayrılmış ve Bina Vergisi'nin dışında araziler üzerinden Musakkafat Vergisi alınmıştır (Giray, 2010: 231). Musakkafat Vergisi, binaların gayri safi iradı üzerinden alınan bir servet vergisi olmuştur. Yeni binaları teşvik etmek amacıyla geçici muafiyetlerin uygulandığı Musakkafat Vergisi, boş binaların dikkate alınmaması, matrah hesaplanırken onarım masraflarının dikkate alınmaması ve tahmin

komisyonlarında mükelleflerin temsil edilmemiş olması açısından bazı sorunlarla karşılaşmıştır (Akgül Yılmaz, 2009: 309). Arazi Vergisi ise, Aşar'ın kaldırılmasından evvel Aşar'a tabi olan arazilerin değeri üzerinden % 48 oranında, Aşar'a tabi olmayan arazilerin değeri üzerinden % 10 oranında alınan bir vergi olmuştur (Türk, 1981: 342). 1931 yılında Musakkafat Vergisi kaldırılarak yerine Bina Vergisi getirilmiş ve Arazi Vergisi de modernleştirilmiştir. 1935 yılında Arazi Vergisi ve Bina Vergisi'nin tahsili İl Özel İdarelerine bırakılmıştır (Mutlu, 2009: 81).

Tek parti dönemi vergi politikalarında yaşanan belki de en köklü değişim Aşar'ın kaldırılması olmuştur. Aşar Osmanlı'dan kalan, zirai ürünlerin gayrisafi toplamından alınan ve iltizam usulüyle tahsil edilen bir şer'i vergidir. Gerek Osmanlı Devleti'nde gerekse de Cumhuriyetin ilk yıllarında bütçenin en önemli gelir kaynaklarından biri olmuştur. Nitekim Aşar'ın toplam kamu gelirleri içindeki payı 1920'de % 29, 1924'de % 25 iken, vergi gelirleri içindeki payı % 50'nin üzerindedir (Giray, 2010: 225). Ancak Aşar'ın aynı bir vergi olması ve mültezimler aracılığıyla tahsil ediliyor olması, hem adaletsizliğe hem de tarımsal üretimin gerilemesine yol açmıştır (Türk, 1981: 340). İzmir İktisat Kongresi'nde sanayici ve tüccar kesimin itirazlarına karşı işçi ve çiftçi kesimlerinin Aşar'ın kaldırılması konusundaki talepleri hayat bulmuş (Mutlu, 2009: 72) ve 17 Şubat 1925 tarihinde 552 sayılı kanunla Aşar kaldırılmıştır (Türk, 1981: 340). Aşar'ın kaldırılmasını savunan görüşler genellikle köylü kesimin üzerindeki ağır vergi yüküne, iltizam usulünün yarattığı sorunlara, aynı olarak tahsil edilmesinin para ekonomisinin yaygınlaşmasının önünde engel olmasına ve tarh/tahsil maliyetlerinin yükselmesine yoğunlaşmıştır (Giray, 2010: 226). Aşar'ın kaldırılmasını eleştiren görüşler ise genellikle kamunun en büyük finans kaynağının aniden kaldırılmasının yaratacağı bütçe sorunlarına odaklanmıştır (Mutlu, 2009: 74).

Aşar'ın kaldırılması üzerine aynı yıl, 1925 yılında, Mahsulat-ı Araziye Vergisi getirilmiştir. Tarımsal ürünler üzerinden sadece iskele ve istasyonlara yüklenme sırasında alınan vergi, bu yönüyle dolaylı vergi haline getirilmiştir. Tahıl ürünlerinden % 10; fındık, üzüm, incir, pamuk vb. ürünlerden ise % 8 oranında alınmıştır (Giray, 2010: 79). Mahsulat-ı Araziye Vergisi'nde köylü ve çiftçilerin kendi geçimlik tüketimlerinde kullandıkları tarımsal ürünlere muafiyet getirilerek, sadece kendi ihtiyaçlarını sağlayan küçük çiftçilerin vergi yükü hafifletilmeye çalışılmıştır (Aykanat, 2007: 42). Mahsulat-ı Araziye Vergisi yaşanan aksaklıklar nedeniyle bir yıl sonra uygulamadan kaldırılmıştır.

Aşar'ın kaldırılmasıyla birlikte devletin kamu gelirinde yaşanan azalma ve ticaret ve sanayi erbabından alınan vergilerin düşük olması, Cumhuriyet'in kurucu kadrolarını bu konuda yeni düzenlemelere itmiştir. Osmanlı Devleti'nden kalma bir vergi olan ve sanayi ve ticari kazançlar üzerinden alınan Temettü Vergisi 1926 yılında kaldırılmış ve yerine Kazanç Vergisi uygulanmıştır. Karine usulü ve götürü usulle tarhiyatı yapılan Temettü Vergisi'nin gelir esnekliğinden uzak olması, hâsılatının düşük olması ve gelirin vergilendirilme usulünün batılı devletlere yakınlaştırılması Temettü Vergisi'nin kaldırılma nedenleri olmuştur. Söz konusu verginin yerine getirilen Kazanç Vergisi, şahıs ve sermaye şirket kazançlarını, gerçek kişilerin ticari ve sınai kazançlarını, serbest meslek kazançlarını, ücretleri, kamu idarelerinin kazançlarını, ticari amaçla çalışan derneklerin kazançlarını ve geçici kazançları kapsamıştır (Türk, 1981: 340). Beyan usulü ve karine usulüyle tarhiyatın yapıldığı Kazanç Vergisi uygulamasında ilk yıl beyannameye tabi olan mükellefler oldukça geniş tutulmuştur. Ancak sanayileşme çabalarının tamamlanmadığı, tarımsal kesimin ağırlıklı olduğu ve muhasebe sisteminin oturmadığı dönemin koşullarında beyanname usulüyle arzulanan sonuçlara ulaşamamıştır (Giray, 2010: 228). Kaldı ki, beyana göre tarhiyatı yapılan mükelleflerin zarar beyan etmeleri durumunda tamamen vergi dışında kalmaları, gerçek usulde vergilendirilenler ile götürü usulde vergilendirilenler arasındaki vergi adaletini bozmuştur (Sarioğlu, 2004: 222). Bu nedenle hemen ertesi yıl, 1927 yılında, beyanname verme zorunluluğunun sadece şirketler için geçerli olduğu bir düzenleme yapılarak kapsam daraltılmıştır. Kazanç Vergisi Kanunu'ndaki bazı boşluklar ve ülkenin yapısal özelliklerine uymayan bu vergi uygulaması beklenen başarıyı gösteremeyince uygulamadan kaldırılmış ve yerine 1934 yılında Yeni Kazanç Vergisi getirilmiştir (Mutlu, 2009: 78). Fransız Gelir Vergisi yapısından esinlenilerek hazırlanan Yeni Kazanç Vergisi, kazanç unsurlarının ayrı ayrı ele alındığı sedürlü bir vergi olmuştur. Yeni Kazanç Vergisi'nin mükellefleri üç gruptan oluşmuştur: beyannameye tabi olanlar, karine ve götürü usule tabi olanlar, gayrisafi iş hacmi üzerinden vergilendirilenler. Yeni Kazanç Vergisi'nin ikinci uygulama yılında, 1935 yılında, ilave bir kanuni düzenlemeyle "asgari mükellefiyet esası" getirilmiş ve beyannameye tabi olan mükelleflerin vergi

yükünün çeşitli kıstaslara göre belirlenmiş asgari bir seviyenin altına inmesi önlenmiştir. Böylece beyannameye tabi olan mükellefler ile götürü usule tabi olan mükellefler arasında vergi adaleti sağlanmaya çalışılmıştır (Giray, 2010: 243). Bugünkü gelir üzerinden alınan vergilerin temelini oluşturan Gelir ve Kurumlar Vergisi Kanunlarının yürürlüğe girdiği 1950 yılına kadar Yeni Kazanç Vergisi uygulanmış ve 1950 yılında uygulamadan kaldırılmıştır.

Aşar'ın kaldırılmasıyla birlikte uygulamaya geçen vergilerden biri de dolaylı vergi niteliğindeki muamele vergileri olmuştur. Söz konusu dönemde bu vergilerin ikili bir yapıda olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki, bir genel gider vergisi olan Umumi İstihlak Vergisi'dir. 1926 yılında uygulanmaya başlayan vergi, satışların her aşamasında % 2,5 oranında uygulanan bir yayılı muamele vergisi olmuştur (Mutlu, 2009: 81). Bilindiği üzere böylesi bir durum, tüketicinin katlandığı vergi yükünün kanuni vergi oranından fazla olması anlamına gelen vergi piramitleşmesinin yaşandığını göstermektedir. Bir yıl uygulanan Umumi İstihlak Vergisi 1927 yılında kaldırılmış ve yerine imalat aşamasında alınan Muamele Vergisi getirilmiştir. Muamele Vergisi, toplu muamele vergisi niteliğinde bir vergi olmuştur (Akgül Yılmaz, 2009: 308). Böylece satış zincirinin tek bir aşamasından vergi alınarak vergi piramitleşmesi önlenmeye çalışılmıştır. Her ne kadar 1931 yılında yeni kanuni düzenlemelerle muafiyet ve istisnalar artırılarak verginin kapsamı daraltılmış olsa da, 1934'de verginin kapsamı yeniden genişletilmiştir. Muamele Vergisi 1956 yılına kadar uygulanmıştır (Giray, 2010: 229). Dönemin bir diğer muamele vergisi olan Eğlence ve Hususi İstihlak Vergisi ise 1926-1934 yılları arasında uygulanan ve eğlence yerlerindeki tüketimi % 10-30 oranında vergilendiren bir özel gider vergisi olmuştur (Akgül Yılmaz, 2009: 308; Giray, 2010: 229).

Servet vergisi kapsamında sayabileceğimiz Veraset ve İntikal Vergisi de mantıksal köklerini Osmanlı Devleti'nden almaktadır. Cumhuriyet öncesinde uygulanan Tereke Tahriri Harcı ve İntikal Harcı uygulamaları yerine 1926'da Veraset ve İntikal Vergisi getirilmiştir (Akgül Yılmaz, 2009: 309). Ölüme bağlı olarak veya yaşayan kişiler arasındaki karşılıksız intikallerin konusunu oluşturduğu vergi, akrabalık derecesi ve intikal eden tutara bağlı olarak artan oranlı uygulanmıştır (Giray, 2010: 232). 1931 yılında yapılan geniş kapsamlı kanuni düzenlemelerle söz konusu vergideki aksaklıklar giderilmeye çalışılmış, vergi Medeni Kanun'la uyumlu hale getirilmiş, eski kanunda yer almayan bazı intikaller vergi kapsamına alınmış, vergi oranları artırılmış, muafiyet ve istisnalar netleştirilmiştir (Saraçoğlu, 2009: 135). Eski Veraset ve İntikal Vergisi, bugünkü halinin uygulanmaya başladığı 1959 yılına kadar uygulanmıştır (Akgül Yılmaz, 2009: 309).

1929 Dünya Ekonomik Bunalımı Türkiye'de de vergi gelirlerinde bir azalışa neden olmuştur. Bu nedenle ekonomik buhran gerekçe gösterilerek ücretli kesim üzerinden üç yeni vergi alınmaya başlanmıştır. 1931 yılında uygulanmaya başlanan İktisadi Buhran Vergisi, Kazanç Vergisi'ne ek olarak ücretli kesimden alınan ve oranları % 12 ile % 24 arasında değişen artan oranlı bir vergi olmuştur. 1932 yılında Bina Vergisi yükümlüleri ve 1934 yılında da Kazanç Vergisi mükelleflerinin kapsama alınmasıyla birlikte söz konusu verginin hâsılatı artmıştır. Bütçe denkliliğini korumak amacıyla 1932 yılında Muvazene Vergisi uygulanmaya başlamış ve ücret geliri elde edenlerin Kazanç Vergisi ve İktisadi Buhran Vergisi çıkarıldıktan sonra kalan tutara % 19 oranında uygulanmıştır. 1936 yılında ise yine ücret geliri üzerinden % 2 oranında Hava Kuvvetlerine Yardım Vergisi alınmıştır. Her üç verginin de bir yıl uygulanması planlanmış olsa da, 1951 yılına kadar uygulanmasına devam edilmiştir (Kirmanoğlu, 1994: 60; Giray, 2010: 244-245). Ekonomik buhran döneminde ilaveten alınan bu vergiler, aslında dönemin vergi yapısının sınıfsal karakterini de göstermiştir. Çünkü söz konusu vergiler sadece hizmetli kesimin vergi yükünü artırmış ve aynı dönemde aynı vergi konusu üzerinden birden fazla vergi alınması nedeniyle de çifte vergilemeye yol açmıştır.

1940'lı yıllara geldiğimizde vergi sisteminin biraz daha sertleştiğini görmekteyiz. Bu kapsamda en çok tartışılan vergilerden biri Varlık Vergisi olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı ekonomik koşullar enflasyonun aşırı derecede yükselmesine neden olmuş, karaborsacılığı artırmış, kamu gelirlerini azaltmış, belli kesimlerin aşırı ve haksız kazançlar elde etmesine yol açmıştır. Bu koşullar altında dönemin hükümeti bahsi geçen olumsuzlukları gerekçe göstererek Varlık Vergisi Kanunu'nu çıkarmıştır. Her ne kadar kanun gerekçesi ve metninde ticaret burjuvazisinin vergilendirilmesi hedeflense de, gayri resmi bir gerekçenin olduğu da halk arasında ve basında sıkça tartışılmıştır. Bu da yurtiçi sermayenin gayrimüslimler ve yabancılardan oluşan ağırlığını kırıp, piyasanın Türkleştirilmesini sağlamak olmuştur (Kızılkaya, 2016: 89). Bu bağlamda 1942 yılında kabul edilen

Varlık Vergisi ağırlıklı olarak savaş zamanında aşırı kazanç elde eden gayrimüslimler ve ecnebilere alınan bir vergi olmuştur. Mükelleflerin hangi oranda veya ne miktarda vergi ödeyeceği kanun metninde belirtilmemiştir. Matrahın belirlenmesinde idarece takdir yöntemi kullanılmış ve vergi miktarını yerel mülki amirler, ticaret odalarının temsilcileri ve belediye meclisi temsilcilerinden oluşan yerel komisyonlar belirlemiştir. İtiraz hakkının olmadığı Varlık Vergisi tutarları mükelleflere ilan yoluyla tebliğ edilmiştir (Giray, 2010: 256). Vergide taksitlendirme kabul edilmemiş ve ödeme süresi 15 gün olarak belirlenmiştir. Bu süre içerisinde vergi borcunu ödemeyenlerden süreyi aşan ilk hafta için % 1, ikinci hafta için % 2 gecikme faizi alınmıştır. Bu bir aylık sürede vergi borcu tahsil edilemeyenlere çalışma mükellefiyeti getirilmiştir (İnci, 2012: 280). Bu kapsamda vergi borcunu ödemeyenler veya malvarlığının hazineye rağmen vergi borcu karşılanamayanlar kol gücüne dayalı kamu hizmetlerinde çalıştırılmak üzere Aşkale'ye gönderilmiştir. Çalışma karşılığında ücret gelirlerinin yarısı vergi borçlarına istinaden mahsup edilmiştir (Dokuyan, 2014: 34). 1943 yılının Eylül ayında mükelleflerin çalışma yerlerinin kendi yaşadıkları yerler olmasına müsaade edilmiş ve mükellefler ailelerine iade edilmiştir (Öztürk, 2013: 152). Varlık Vergisi eleştiriye açık birçok nedenden dolayı tepki almış ve 1944 yılında uygulamadan kaldırılmıştır. Getirilen eleştirilerin başında verginin kanun metninden başka amaçlarla uygulanması, kanunda vergi oranı veya miktarının net olarak açıklanmaması ve bunun yerel komisyonlara bırakılması, gayrimüslimlere ayrımcılık uygulanması ve vergi borcunu ödeyemeyenlere çalışma zorunluluğunun getirilmesi sayılabilir (Kızılkaya, 2016: 91). Ayrıca mükelleflerin tespiti ve vergi miktarlarının belirlenmesi aşamalarında Varlık Vergisi uygulamasının bazı yolsuzluklara neden olduğu da tartışılmıştır (Coşar, 2003: 16-19).

İkinci Dünya Savaşı'nın neden olduğu olumsuz ekonomik koşullar içerisinde başvurulan bir diğer olağanüstü vergi yöntemi de Toprak Mahsulleri Vergisi olmuştur. 1941 yılında yürürlüğe giren ve 1942 yılından itibaren uygulanmaya başlayan Toprak Mahsulleri Vergisi, ordunun gıda ihtiyacını karşılamak amacıyla bazı tarımsal ürünler üzerinden % 10 oranında alınan bir vergi olmuştur. Bu yönüyle de daha önce kaldırılmış olan Aşar'a benzetildiği iddia edilmektedir. Toprak Mahsulleri Vergisi bazı tarımsal ürünlerden aynı olarak, bazı ürünlerden ise nakdi olarak tahsil edilmiştir. Köylü üzerindeki vergi yükünü artıran söz konusu vergi 1944 yılında uygulamadan kaldırılmıştır (Türk, 1981: 344; Toprak, 2002: 610; Mutlu, 2009: 91-93; Giray, 2010: 257-258).

Genel olarak baktığımızda, tek parti dönemi vergi sisteminin birkaç kısıt altında şekillenmeye çalıştığını söyleyebiliriz. Bunlar (a) toplumsal ve ekonomik yapıya uygun bir vergi sisteminin oluşturulma gayesi, (b) sanayileşmenin önünü açma çabası, (c) kamu gelirlerinin azaltılmaması ve hatta artırılması, (d) 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ve İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı tahribatın telafisi. Bu kısıtlar altında 1923-1950 dönemi vergi politikalarının aslında vergi sisteminin olgunlaşması ve oturması için bir arayış çabası ile geçtiğini söylemek mümkündür. Bu nedenle de sıklıkla politika değişikliği yaşanmıştır. 1950 yılında çok partili hayata geçiş ile birlikte vergi sisteminin bugünkü halinin temellerinin atılmaya başlandığı söylenebilir.

4. Arşivlere Dayanılarak Yapılan Tespitler

TBMM'nin ilk yıllarında vergi politikalarının daha çok vergi ve vergi benzeri gelirlerin istisna ve muafiyetler uygulanmak suretiyle sürdürüldüğü görülmüştür. TBMM İkinci Dönemi Birinci Yasama yılında Rize vilayeti ile Borçka Kazasındaki arazilerde ziraat ve fen memurlarının verecekleri rapora göre arazilerin doğal yapısına uygun olarak fındık, portakal, mandalina ve çay fidanlarının dikilmesi yönünde bir kanun çıkarılmıştır. Bu kanuna göre; belirtilen tarım ürünlerinin fidanlarının adı geçen vilayet ve kazada hükümet tarafından ücretsiz dağıtılacağı ve tarla sahiplerinin 3 yıl içerisinde ağaç fidanlarını dikmeleri halinde bu tarım arazilerinden on yıl boyunca arazi vergisi alınmayacağı belirtilmiştir (TBMM İkinci Dönem Kanunlar Dergisi, Kanun No: 407, 12.02.1340).

Mübadele, İmar ve İskân Kanunu incelendiğinde; düşman tarafından tahrip edilen mahallerde yıkılan fabrika ve tezgâhların yeniden kurulması amacıyla yurtdışından getirilecek olan makine ve her türlü araç gerecin gümrük vergisinden muaf tutulduğu görülmüştür (TBMM İkinci Dönem Kanunlar Dergisi, Kanun No:368, 12.11.1339). TBMM'nin İkinci Dönemi içerisinde kamu gelirlerinin artırılması yönünde, bazı resim ücretlerine zam yapıldığı da tespit edilmiştir. Örneğin; İstanbul'da av tezkeresi resminin artırılması hakkında bir kanun çıkarılmıştır. Bu kanuna göre; İstanbul'da av tezkerelerinden alınan 40 kuruşluk resim bedeli, 400 kuruşa çıkarılmıştır ve bu gelirin doğrudan

doğruya Hazineye ait olduğu belirtilmiştir (TBMM İkinci Dönem Kanunlar Dergisi, Kanun No: 404, 08.02.1340).

TBMM ikinci döneminde çıkarılan bir diğer kanun Belediye Vergi ve Resimleri Kanunu'dur. Bu kanun ile belediyeler tarafından alınacak vergi, resim ve istisnaları belirtilirken, belediye sınırları içerisinde kalan evlerden alınacak tanzifat vergisi (belediyelerce yapılan temizlik işleri) şu şekilde belirtilmiştir;

Yazılı Kıymeti	1 kuruştan-5.000 kuruş olan evlerden aylık	2.5 Kuruş
	5001 kuruştan-10.000 kuruşa kadar	5
	10.001 kuruştan-20.000 kuruşa kadar	7,5
	20.001 kuruştan-30.000	10
	30.001 kuruştan-40.000	12,5
	40.001 kuruştan-50.000	15
	50.001 kuruştan-100.000	17,5
	100.001 kuruştan-200.000	20
	200.001 kuruştan-300.000	22,5
	300.001 kuruştan 500.000	25

Artan oranlı bir vergileme ilkesinin uygulandığı görülen tanzifat vergisinin evin kullanım hakkına sahip olan kişi üzerinden alınacağı, ancak ev boş kaldığı sürece evlerden tanzifat vergisi alınmayacağı belirtilmiştir. Ayrıca aydınlatması sağlanmış mahallelerden, yukarıda belirtilen tanzifat vergisinin yarısını geçmemek üzere tenvirat (aydınlatma) resmi alınması da sağlanmıştır (TBMM İkinci Dönem Kanunlar Dergisi, Kanun No: 423, 28.02.1340:225).

Belediye Vergi ve Resimleri Kanunu'nda dikkat çeken bir diğer madde ise işyerlerine asılan tabelalarda Türkçe kullanılmasının zorunlu tutulmasıdır ve bu tabelalardan alınacak resim bedelinin senede bir defa toplanmak üzere belediye meclisleri tarafından belirlenmesidir. İş yeri sahibinin Türkçenin dışında bir dil kullanması belirli şartlara bağlanırken, farklı dil kullanılan tabelalardan alınacak resim bedeli iki misli olarak belirlenmiştir (TBMM İkinci Dönem Kanunlar Dergisi, Kanun No: 423, 28.02.1340:226,227). Aynı kanunda belediyeler tarafından pek çok büyükbaş ve küçükbaş hayvanın alım satımı üzerinden toplanılması kabul edilen resim bedeli belirtilmişken, kanunun bir başka maddesinde süs köpeklerinden yılda 10 ve av köpeklerinden en fazla 5 lira resim alınması, çoban ve bekçi köpeklerinin bunların dışında tutulması kabul edilmiştir (TBMM İkinci Dönem Kanunlar Dergisi, Kanun No: 423, 28.02.1340:226,228).

Tek Parti döneminde karşılaşılan Mektep Vergisi ise zorunlu eğitim olan ilkokullarda, tahsil görenlerin okutulabilmesi adına halkın masraflara katılmasının amaçlandığı bir vergi olmuştur (Çakan, 2002). Mektep vergisi kanunu gereğince; gündüzlü ve yatılı ilkokulların senelik masrafları ile binaların inşası için genel ve özel bütçeden maaş ve ücret alan bilumum memur, müstahdem, emekli maaş, tahsisat ve ücretlerinden %1 kesinti yapıldığı görülmüştür (TBMM İkinci Dönem Kanunlar Dergisi, Kanun No: 616, 20.04.1341:181).

Tek partili dönemde çıkarılan "Mübadele, İmar ve İskân Kanunu" ile devlet, birtakım kamu gelirleri için muafiyet uygulamıştır. Bu kanunun on ikinci maddesi ile 1912/1913 yılından itibaren inşa edilmiş gelir sağlayan mülklerin 1924 yılından başlayarak 1928 yılına kadar, konutların ise 1924 yılından 1933 mali yılının sonuna kadar Emlak ve Musakkafat Vergisinden muaf tutulmuştur. Ayrıca uygulanacak bu muafiyetin, savaş dolayısıyla harap olmuş yerlerde 1918 yılından başlayarak inşa edilen yapıları da kapsayacağı belirtilmiştir (TBMM İkinci Dönem Kanunlar Dergisi, Kanun No: 368, 08.11.1339).

Eğlence ve Hususi İstihlak Vergisi Kanunu 1930 yılında değiştirilmiştir. Resmi Gazete’de 24.05 1930 tarihinde yayınlanan bu kanunun birinci maddesinde bu vergiye tabii olan ticarethane ve kurumlar belirtilmiştir. Kanunun ikinci maddesinde ise Eğlence ve Hususi İstihlak Vergisinden muaf tutulacak olan ticarethane ve kurumlar arasında dans kursu olduğu hükümetçe onaylanan ve içinde konsomasyon olmayan yerler, Maliye ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kabul edilecek tiyatro, konser ve çocuk sinemaları, at koşuları ve Dar’ülaceze tarafından düzenlenecek balo ve müsamereler belirtilmiştir (TBMM Üçüncü Dönem Kanunlar Dergisi, Kanun No:1629, 24.05.1930). Ekonomik krizin yaşandığı bu zamanlarda tek parti döneminde kültür faaliyetlerinin bu gibi vergilerden muaf tutulması büyük bir önem arz etmektedir.

Kibrit ve Çakmak İhisarı İşlemesi’nin devrine ve on milyon dolarlık istikraz sözleşmesine dair kanun 30.06.1930 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanunda Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti adına Maliye Vekili Şükrü Saraçoğlu ile Ernest A. Hofman ile mukavele imzalanmıştır. Bu mukavelenin birinci maddesine göre kibrit ve çakmak imali, ithali, ihracı ve satılması hakları Amerikalı şirket The American-Turkish Investment Corporation’a 1 Temmuz 1930 tarihinden itibaren 25 yıl süre ile devredilmiştir. Buna karşılık bu şirket Türkiye Cumhuriyeti’ne on milyon altın dolar değerinde bir kredi açmıştır. Yine mukavelenin aynı maddesinde ABD’li şirket İstanbul ilinde bir kibrit fabrikası açmayı taahhüt etmiştir. Bu mukavelenin üçüncü maddesi ile şirkete birtakım muafiyetler tanınmıştır. Buna göre şirket; kibrit çöpü, çöpler için odun, kimyevi ürünler, makine ve teferruatı ile araç ve gereçlerinin ithalinde gümrük resmi ve diğer tüm ithalat mükellefiyetinden muaf tutulmuştur (TBMM Üçüncü Dönem Kanunlar Dergisi, Kanun No: 1722, 30.06.1930).

Tek Partili dönemde çıkarılan Pulluk Kanunu ile yerli zirai faaliyetlerin desteklendiği, yerli pulluk imalathanelerine (senede asgari 250 adet satış yapmak ve fenni vasıfları yeterli olmak şartıyla) hükümet tarafından prim verilmesi kararı alınmıştır. Pulluk Kanunu’nun beşinci maddesine göre; yurtdışından getirilen ziraat aletlerinin gümrük ve muamele vergilerinden muafiyeti devam ettiği sürece pulluk kanunu gereğince prim alan müesseselerde üretilen ziraat aletlerinden muamele vergi alınmayacağı belirtilmiştir. Ancak bu kanunun onuncu maddesi ile kanunun 15 sene süre ile geçerli olduğu da belirtilmiştir (TBMM Üçüncü Dönem Kanunlar Dergisi, Kanun No: 1797, 02.04.1931).

Tütün ve Alkollü İçeceklerden Alınacak Müdafaa Vergisi Hakkında Kanun 30 Mayıs 1934 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanuna göre; paket satış fiyatı 25 kuruş ve daha fazla olan sigaraların her paketinden 1 kuruş, şişe hacimleri 25 santilitre ve daha fazla olan rakı, konyak ve likörlerin her şişesinden 2 kuruş ve hacimleri 25 santilitreden aşağı olan şişelerden 1 kuruş, şampanya ve viski şişelerinden 25 kuruş, şarapların her litresinden 1 kuruş, biraların fiçısı ile satılanların her litresinden 2 kuruş ve şişede satılanlardan 1 kuruş vergi alınması kararlaştırılmıştır (TBMM Dördüncü Dönem Kanunlar Dergisi, Kanun No: 2460, 30.05.1934).

Ülke içerisinde yapılan ya da yurtdışından getirilen un ve undan yapılmış maddeler “Buğdayı Koruma Vergisi”ne tabii tutulmuştur. Buğdayı Koruma Karşılığı Kanunu adı verilen bu kanunun birinci maddesi un tabiriyle buğday ve çavdar unlarını, undan yapılmış maddelerle ise makarna, şehriye, irmik ve her türlü bisküviyi kastetmiştir. Ancak eleksiz köy değirmenlerinde öğütülen unlardan köylülerin kendi ihtiyaçlarına mahsus olanlar bu verginin dışında tutulmuştur. Ayrıca Türkiye’de üretilip yurtdışına ihraç edilen mallar da aynı şekilde bu verginin dışında tutulmuştur (TBMM Dördüncü Dönem Kanunlar Dergisi, Kanun No: 2466, 30.05.1934).

5. Sonuç

Cumhuriyetin tek partili döneminde uygulanan mali politikaların kaynağını, Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne miras kalan ve çok ağır şartlar içeren mali ve iktisadi yapı oluşturmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında vergiler konusunda köklü değişiklikler yaşanmıştır. Bu geçiş döneminde gerçekleştirilen en köklü değişiklik Aşar Vergisi’nin kaldırılması olmuştur. Aşar’ın kaldırılması ise kamu gelirlerinde yaşanan azalmayı kapatmak için Türkiye’yi yeni düzenlemelere itmiştir. Bu bağlamda Kazanç Vergisi ve Umumi İstihlak Vergisi gibi vergiler çıkarılmıştır. İzmir İktisat Kongresi kararları doğrultusunda ekonomide liberal adımların atılmaya çalışıldığı dönem ise 1929 yılında tüm dünyada yaşanan ekonomik bunalımın Türkiye’yi de etkilemesi, dünya ekonomisinde yaşanan dönüşüm ve bunun Türkiye ekonomisine yansımaları sonucunda Türkiye’yi devletçi ekonomik politikalara yöneltmiştir. Bu dönemde yaşanan buhran Türkiye’de vergi

gelirlerinde hatırı sayılır bir azalışa sebep olmuş, bu nedenle Kazanç Vergisi'ne ek olarak ücretli kesimden alınan İktisadi Buhran Vergisi alınmıştır. 1930'lu yıllarda Türkiye'nin hızlı bir kalkınma ve sanayileşme hamlesi gerçekleştirmesi ve 1939 yılına gelindiğinde Türkiye'yi temel ihtiyaçlarını ve sanayi mallarını devlet tarafından kurulan fabrikalarda üreten bir ülke konumuna getirmiştir.

1930-1939 arası dönemde toplam vergi gelirleri incelendiğinde; Türkiye'nin gelir üzerinden aldığı vergilerin payı artmıştır. 1930-1939 yılları arasında Türkiye'de kamu gelirlerini artırma yoluna gidilmesine rağmen vergi yükü aşırı bir artış göstermemiş, özellikle zirai kesimden yeni bir vergi alınmamıştır. 1940 yıllarda ise İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı olumsuz etkiler sonucunda enflasyon hızla yükselmiş, kamu gelirleri azalmış, karaborsacılık faaliyetleri artmış ve bu durum kimi kesimlerin haksız kazanç elde etmesine sebep olmuştur. Bu olağanüstü koşullar altında Türkiye'nin vergi sistemi de sertleşmiştir. Genel olarak Türkiye'nin tek partili dönemi incelendiğinde, enflasyon ve dış borçlardan kaçınılmaya çalışıldığı görülmüştür. Tek partili dönemde ülkenin kalkınması ve vergide yapısal dönüşümün sağlanması adına cesur ve köklü politikalar uygulanmıştır. Ancak aynı zamanda söz konusu dönemin vergi sisteminde bir standardın oturtulamadığı ve vergi türleri itibarıyla bir arayış içerisinde olduğu söylenebilir. Bu nedenle günümüz vergi sisteminin ilk izlerine 1950'li yıllardan sonra rastlanmaktadır.

Kaynakça

- Akalın, G. (2008). *Atatürk Dönemi Maliye Politikaları*. Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Akgül Yılmaz, G. (2009). Türkiye'de 1923-1938 Dönemi Maliye Politikası Uygulamaları. *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 27(2), 297-328.
- Akkoyun, T. (2000). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bekârlık Vergisi Teşebbüsleri. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XV, 183-198.
- Aykanat, M. (2007). *1923-1938 Döneminde Türk Tarım Politikası*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Boratav, K. (1995). Devletçilik ve Kemalist İktisat Politikaları. N. Coşar (Eds.). *Türkiye'de Devletçilik içinde* (ss. 115-142). İstanbul: Bağlam.
- Coşar, N. (2003). Varlık Vergisi Konusundaki Yolsuzluk Söylentileri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58(2), 1-27.
- Çakan, I. (2002). Cumhuriyet Döneminde İlköğretimin Finansman Sorunu ve Mektep Vergisi Uygulaması. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 1(2), 85-127.
- Dokuyan, S. (2014). Savaş Ekonomisi ve Varlık Vergisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 23-55.
- Giray, F. (2010). *Maliye Tarihi*. Bursa: Ezgi Yayınları.
- Gönüllü, A. R. (2015). Milli Mücadele ve Cumhuriyet Döneminde Hayvanlar Vergisi (1920-1962). *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (38), 69-102.
- Göze Kaya, D.& Durgun, A. (2009). 1923–1938 Dönemi Atatürk'ün Maliye Politikaları: Bütçe ve Vergi Uygulamaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2009(19), 233-249.
- İnci, İ. (2012). İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Varlık Vergisi Uygulaması. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 272-290.
- Kazgan, G. (2009). *Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Keser, İ. (1993). *Türkiye'de Siyaset ve Devletçilik*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Kızılkaya, A. (2016). Ekonomik ve Siyasal Boyutlarıyla Varlık Vergisi. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 5(12), 84-95.

- Kirmanoglu, H. (1994). Türkiye'de Vergi Reformları, Siyasal İktidarlar ve İktisat Politikaları. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, 36, 56-82.
- Kurdaş, K. (2003). *Bitmeyen Gaflet ve Türkiye Ekonomisinin Çöküşü*. Ankara: METU Press.
- Mutlu, A. (2009). *Tanzimattan Günümüze Türkiye'de Vergileme Zihniyetinin Gelişimi*. Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Özdemir, N. (2013). Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Yol Vergisi. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXXII, 213-258.
- Özer, S. (2013). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bekârlık Vergisi'ne İlişkin Tartışmalar. *Akademik Bakış*, 6(12), 173-191.
- Öztürk, İ. M. (2013). İkinci Dünya Savaşı Türkiye'sinde Olağanüstü Ekonomik Kararlar: Milli Koruma Kanunu ve Varlık Vergisi. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 32(54), 135-166.
- Saraçoğlu, F. (2009). 1930-1939 Döneminde Vergi Politikası. *Maliye Dergisi*, 157, 131-149.
- Sarıoğlu, F. (2004). Türkiye'de Sermaye Birikimi Oluşturma Çabaları ve Vergi Sisteminin Rolü: Dönemsel Bir Analiz (1923-1939). *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 215-232.
- Toprak, M. (2002). Osmanlıdan Devreden Kriz Potansiyeli ve Tek Parti Dönemi Ekonomik Krizleri. *Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları*, 17, 598-614.
- Tuğluoğlu, F. (2001). Tek Parti Döneminde Hükümet Memur Dayanışması. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (27-28), 353-373.
- Türk, İ. (1981). Cumhuriyet Döneminde Vergi Sistemimizin Gelişmesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 36(1), 335-357.
- TBMM İkinci Dönem Kanunlar Dergisi, Kanun No: 368.
- TBMM İkinci Dönem Kanunlar Dergisi, Kanun No: 404.
- TBMM İkinci Dönem Kanunlar Dergisi, Kanun No: 407.
- TBMM İkinci Dönem Kanunlar Dergisi, Kanun No: 423.
- TBMM İkinci Dönem Kanunlar Dergisi, Kanun No: 616.
- TBMM İkinci Dönem Kanunlar Dergisi, Kanun No: 368.
- TBMM Üçüncü Dönem Kanunlar Dergisi, Kanun No: 1629.
- TBMM Üçüncü Dönem Kanunlar Dergisi, Kanun No: 1722.
- TBMM Üçüncü Dönem Kanunlar Dergisi, Kanun No: 1797.
- TBMM Dördüncü Dönem Kanunlar Dergisi, Kanun No: 2460.
- TBMM Dördüncü Dönem Kanunlar Dergisi, Kanun No: 2466.

Millî Kültür Araştırmaları Dergisi
(MİKAD) Cilt: 3- Sayı: 1- Haziran 2019
ISSN: 2587-1331

KÜLTÜREL MİRAS YAPIM SÜREÇLERİNDE SEMBOLİK İYİLEŞMENİN ROLÜ: 15 TEMMUZ ÖRNEĞİ

İbrahim KARATAŞ*

ÖZET

15 Temmuz darbe girişimi günü ve sonrasında yaşanan süreçler, Türk toplumunun her kesiminden fertleri belli derecelerde etkilemiştir. Birçok insanın şehit ve gazi olduğu bu darbe girişimi, yalnız fertlerin kendisinde değil toplumsal hafızasında da derin izler bırakmıştır. Bu sebeple bireylerin toplumsal hafızasının canlı tutulması adına farklı strateji ve teknikler geliştirilmiştir. Geliştirilen stratejilerin temelini ise darbe girişimi sonrası kurgulanmış söylemler oluşturmaktadır. Bahsi geçen söylemlerin hedef kitlesi çekişmeyi deneyimleyen bireyler ve bu bireylerin gelecek nesilleriyken, amacı da bireyleri ortak bir kültürel miras oluşturma süreçleriyle etkilemek olmuştur. Bu etkileme süreçlerinin ürünlerinden biri olan kültürel miras yapım süreçleri de 15 Temmuz sonrası yaşanan değişiklikler ve yenilikler yoluyla kendini göstermiştir. Kültürel miras açısından deneyimlenen değişiklik ve yeniliklerin yansımalarından biri de sembolik iyileşmeye yönelik geliştirilen kültürel ve söylemsel pratikler olmuştur. Bu pratiklerin başında ise 15 Temmuz kahramanlık motif ve anlatıları, 15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü ve 15 Temmuz sonrası inşa edilen ya da üzerinde sembolik değişiklikler yapılan mekân ve yapılar gelmektedir. 15 Temmuz buhranı sonrası yaşanan bu yenilikler şüphesiz toplumun deneyimlediği çekişme sonrası süreçleri sembolik anlamda hatırlatmaya, iyileştirmeye ve yaşatmaya yöneliktir.

Anahtar Kelimeler: Sembolik iyileşme, kültürel miras, miraslaştırma, söylemsel pratik, 15 Temmuz, toplumsal çekişme ve çekişme sonrası.

THE ROLE OF SYMBOLIC HEALING IN THE PROCESS OF CULTURAL HERITAGISATION: THE EXAMPLE OF 15TH JULY

ABSTRACT

The processes which is experienced in the day of 15th July coup attempt and following have somewhat influenced the individuals from each part of Turkish society. The coup attempt that most of people became the martyr and ghazi have not only left deep scars to the individuals themselves but their collective memory as well. In favour of vivifying the collective memory of the individuals, therefore, different strategies and techniques have been developed. The established discourses in the post-coup process underlie these developed strategies. While the target group of these aforementioned discourses is the individuals who experienced the conflict and their next generations, the aim of them has also been to have impact on these individuals through the processes of a common cultural heritagisation. So the process of cultural heritagisation that one of the result of these impression processes has itself become prominent via the shifts and renewals experienced in the 15th July following. In terms of cultural heritage, one of the reflection of experienced shifts and renewals has been cultural and discursive practices aimed at symbolic healing. These leading practices are 15th July heroic motifs and narratives, 15th July Democracy and Unity Day and the places and structures newly built or modified after 15th July coup attempt. These renewals in the process of post-15th July trauma have undoubtedly aimed at embalming, healing and vivifying of the experiences in a symbolic sense.

* ORCID: 0000-0003-0127-4683 Yüksek Lisans Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Tezli Yüksek Lisans, Sosyoloji Anabilim Dalı, Sosyoloji Bölümü - İstanbul/ Türkiye, ibrhm-krt@hotmail.com; ibrhmkt9@gmail.com.

Keywords: Symbolic healing, cultural heritage, heritagisation, discursive practice, 15th July, social and post-conflict.

GİRİŞ

Toplumlar dönemselsel olarak kendilerini derinden etkileyen bazı doğal afetler (sel, heyelan, çığ, deprem, yangın gibi) ya da bundan bağımsız olarak birtakım sosyo-politik, kültürel veya ekonomik krizlerin gerekçelendirdiği buhranlar (göç, savaş, soykırım, askeri darbe, yoksulluk, ayrımcılık gibi) deneyimleyebilmektedir. Toplumun hafızasını derinden etkileyen bu tür sosyal travmalar birtakım araçlar vasıtasıyla gelecek nesillere aktarılmaktadır. Bu araçların temelini oluşturan öğelerin başında ise toplumsal pratikler gelmektedir. Toplumsal pratikler, insanların belli bir zaman ve alanı nasıl kullanması gerektiğine dair bilgi sunan ve bu bilgiyi de düzenli aralıklarla devam ettiren etkinliklerin bütünü olarak nitelendirilir. Bu etkinlikler zamanla toplumun zihninde rutinleşir ve belli alışkanlıklar haline alır. (Reckwitz, 2002: 249-250) Belli alışkanlık olarak nitelendirilen bu aktiviteler aslında toplumun kültürel hafızasına da zamanla işlenmektedir. Kültürel hafızaya işlenen bu kodlar kendilerini, birer hafıza figürleri olarak adlandırılan anıtlar, metinler, imgeler, özel günler veyahut festivaller gibi toplumun kültürel miras ürünleri aracılığıyla devam ettirmektedir. (Assman & Czaplicka, 1995: 129) Ayrıca, Güneydoğu Asya Uluslar Birliği Ülkelerinin (ASEAN) kültürel miras üzerine yaptığı deklarasyona göre, kültürel miras yalnızca anıt, yerleşim alanı, heykel gibi insan eliyle yapılmış ya da doğal olan somut yapılardan ibaret değil, aynı zamanda sözlü ya da yazılı halk kültürü ya da popüler kültüre de işaret etmektedir. (2000: 3) Bu bağlamda kültürel miras kavramı yalnızca çok eski köklere dayanan ve elle tutulan bir somut kültürel miras olmamakla birlikte zaman zaman popüler yani güncel olan ve somut olmayan bir kültürel mirasa dayanabilmektedir. Yine UNESCO'nun somut olmayan kültürel miras tanımına göre ise somut olmayan kültürel miras sadece çok eski geçmişten bugüne ulaşmış olmak zorunda değil, aynı zamanda günümüzde var olan ve olmaya devam eden, bazen geniş bazen daha yerel kapsamlı bir ritüel haline alan pratikler de olabilmektedir.¹ (2011) Bu bağlamda, kültürel hafıza yalnızca somut değil ayrıca somut olmayan motifleri de içermektedir. Bir toplumun ya da topluluğun kültür hafızasını ihtiva eden bu motifler o toplumun hem somut hem de somut olmayan kültürel mirası haline alabilmekte ve kimliğini tekrar tekrar yeniden inşa etmesine katkı sağlayabilmektedir.

Türkiye'de yakın dönemde deneyimlenen 15 Temmuz (2016) darbe girişimi kuşkusuz toplumun kültürel hafızasına nüfuz eden bir buhran olarak nitelendirilebilmektedir. Öyle ki, 15 Temmuz 2016 tarihinde FETÖ/PDY tarafından mevcut rejime karşı yapılan darbe girişimi, halk ve devlet işbirliği ile bertaraf edilmiştir. Bunun neticesi olarak, girişimin unutulmasına veyahut unutturulmasına ve bu girişimin üzerinin örtülmesine izin verilmemesi adına yasal birtakım düzenlemelere gidilmiştir. Cumhuriyet tarihinin en önemli dönüm noktalarından biri olarak sayılan 15 Temmuz günü, 2429 sayılı Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanunda 25.10.2016 tarihinde yapılan değişiklikle Demokrasi ve Milli Birlik Günü olarak ilan edilmiştir.² (Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları, 2016) Bizzat devlet eliyle resmi gün statüsü haline alan 15 Temmuz'un Cumhuriyet tarihinin diğer resmi ve özel günlerine eklenmesi bahsi geçen kültürel hafıza kavramının şüphesiz yeni yeni anlamlar kazandığına, bir başka deyişle kültürel miras yapım süreçlerinin yeni kriterlerle tekrardan şekillenmesine işaret etmektedir.

15 Temmuz gününün toplum tarafından anlamlandırılması ve geçmişin bununla ilintili olarak yeniden inşa edilme süreci farklı stratejiler etrafında biçimlenmektedir. Bu stratejilerden biri de buhranı deneyimleyen bireylerin sembolik olarak iyileşme sürecidir. Sembolik iyileşme ise genel

¹ Daha ayrıntılı bilgi için: UNESCO, Intangible Cultural Heritage, What is Intangible Cultural Heritage?, <https://ich.unesco.org/en/what-is-intangible-heritage-00003>, 2 Haziran 2019 tarihinde erişildi.

² Daha ayrıntılı bilgi için: Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları, 15 Temmuz'da Türkiye'de Yaşanan Darbe Girişimi Hakkında Basın Açıklaması, <https://www.ytb.gov.tr/haberler/15-temmuzda-turkiyede-yasanan-darbe-girisimi-hakkinda-basin-aciklamasi>, 1 Haziran 2019 tarihinde erişildi; Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun için ayrıntılı bilgi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2429.pdf>, 2 Haziran 2019 tarihinde erişildi.

olarak bireyin tam fizyolojik ve psikolojik sağlığı üzerinde direkt olarak etkili olan sembolik ya da anlamlı deneyim şekli olarak tanımlanmaktadır. (Moerman, 1979: 193) Öte yandan buhran sonrası iyileşme oldukça kurgusal bir zeminde ilerlemektedir. (Meskell & Scheermeyer, 2008: 156) Öyle ki, bu kurgusalıktan beslenen söylem, yaralanmalar, travmalar, savaş yaraları, kötüye gidişatı önleme, rehabilitasyon, iyi olma, mevcut yolu iyileştirme gibi ifade ve söylemlere kaynarak bireyin toplumsal buhran sonrası fizyolojik, psikolojik ve kültürel olarak iyileşmesini hedeflemektedir. (Giblin, 2013: 503) Bu tür söylemler sonucunda ortaya çıkan kültürel iyileşme süreci 15 Temmuz kültürünün zamanla bir parçası olmakta ve toplumun kültürel hafızasında yer ediniş toplum açısından kültürel bir miras halini almaktadır.

Kültürel miraslaştırma sürecini 15 Temmuz'un sembolik iyileşmesi üzerinden okuyan bu araştırma, bu süreçte hedeflenen iyileşmenin 15 Temmuz kahramanlık motifi, 15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü ve darbe girişimi sonrası insan eliyle yapılan ve yapılmış yapılarda ne gibi değişiklikler meydana geldi temaları etrafında tartışacaktır. Tartışma yapılırken medyanın görsel, yazılı ve sözlü materyallerinden yararlanılacak olup elde edilen bulguların kültürel anlamda sembolik iyileşmenin bahsi geçen temalar açısından neyi ifade ettiği yorumlanacaktır.

1. 15 TEMMUZ KAHRAMANLIK MOTİFİ

15 Temmuz kahramanlık imgesi, Türk kahramanlık kültüründen bağımsız düşünülmemelidir. Zira 15 Temmuz kahramanlık motifi bu kültürün bir alt ögesi olup aslında bu kültürel sürecin devamı niteliğindedir. Öyle ki, toplumsal hafızanın bir parçası olarak kahramanlık tarih boyunca farklı anlamlar ve isimlerle anılsa da toplum açısından benzer bir kültürel kodu çağrıştırmaktadır. Bu kültürel kod vatani için her şeyi göze alan kahraman imgesi etrafında şekillenmekte ve devam eden bir süreci ihtiva etmektedir. (Kaplan, 2007: 6) Vatani için her şeyi gözen alan kahraman tiplerinin toplumda Türklerin tarih sahnesine çıkışlarındaki alplik, Osmanlı'daki alperenlik, son dönemde de mehmetçik kahraman tiplerinin vasıtasıyla işlendiğini ortaya koymaktadır. (Korkmaz & Özdemir, 2016: 12) 15 Temmuz'da da bu kahraman tipleri, şehit ve gazilerin kahramanlaştırılması üzerinden işlevselleştirilmektedir. Buradaki temel işlevsel mekanizma ise 15 Temmuz'da şehit ve gazi olarak tanımlanan kişilerin sembolik bir iyileşme aracı olarak görülmesidir. Ancak bu süreç işlenirken, sembolik iyileşme mekanizmasının daha kalıcı olması, dominant grup aidiyetinin pekişmesi ve grup içi dayanışmanın güçlenmesi adına kültürel mirasın bir parçası halini alan kahramanlaştırma süreci aynı zamanda düşmanların veyahut 15 Temmuz söylemi ile şekillenen "hainler" in de belirlendiği bir süreçtir. Bu bağlamda, toplumsal çekişme (*social conflict*) sonrası kahramanlaştırma ve düşmanlaştırma, çekişmeyi deneyimleyen grubun aidiyetini pekiştirirken aynı zamanda geçmiş, bugün ve gelecekteki davranışlarını da sorgulayıcı ve belirleyici bir role sahiptir. (Ashworth, 2006: 232-234) Öyle ki, 15 Temmuz şehitlerini anma programlarında kullanılan kahramanlığa ve düşmanlığa yönelik dilin toplumun sembolik iyileşmesini amaçlayan bir sistem içinde kullanıldığı aşikârdır. Buhran sonrası bu süreç yalnız Türk kahramanlık imgesi çerçevesinde şekillenmemekte olup imgeyi kuvvetlendirici dini atıf ve söylemler de sıkça anma programlarında vurgulanmaktadır. Din burada araçsal bir role sahip olup toplum politikasına etkileyen bir enstrüman olarak görülmektedir. Moyser, din ve politika arasındaki ilişkiyi açıklarken 3 farklı şekilde etkileşimde bulduklarını öne sürmüştür: Bunlardan birincisi, siyasi otoriteler dini kurumları kontrol eder; ikincisi, dini liderler siyasi otoritelere hükmeder; üçüncüsü ise ortaklaşa olarak din ve siyaset bir arada var olur. (1991: 13) 15 Temmuz bağlamında ise dini ve siyasi söylemlerin bir arada var olduğu gözlemlenmektedir. Bu söylem ve atıfların ortak amacı da dini referanslarla güçlendirilmiş 15 Temmuz kahramanlarının sembolik iyileşme mekanizması içinde toplumun kültürel hafızasına kazanmasıdır.

Yukarıda bahsi geçen mülahazaya birkaç misal verilmek istenirse, kuşkusuz 15 Temmuz şehitlerini anma programlarındaki konuşmacıların kullandıkları dil ve programlarda uygulanan pratikler üzerinden örneklendirmek gerekmektedir. Örneğin; dini referans olarak anma programlarında 15 Temmuz şehitleri kahramanlaştırılırken özellikle Bakara Suresi 154. ayetin kullanılması dikkat çekmektedir. Bu ayetin meali *Allah yolunda öldürülenlere "Ölüler" demeyin, zira onlar diridirler,*

fakat siz farkında değilsiniz şeklindedir.³ Ayetin meali ışığında ise görünen o ki kahramanlara ölümsüzlük vasfı yüklenmektedir. Kahramanların ölümsüz olması nitekim onlar için gerekli bir sıfattır. Öyle ki, onun ölümsüz olması toplum açısından fonksiyonel bir role sahiptir. Bu fonksiyonel özellik ise kahramanın sembolik bir iyileşme aracı olarak görülmesidir. Yine bu argümanı destekleyici nitelikte “Bir ölür, bin diriliriz.”, “Şehitler ölmez vatan bölünmez.”⁴ ifadeleri de Türk toplumunca son zamanlarda terör faaliyetleri sonucunda şehit verilen asker cenazelerinde sıkça dile getirilmektedir. Burada ifade etmek gerekir ki sembolik iyileşme her zaman amaçlandığı gibi iyileştirmek durumunda değil bazen de kişileri incitebilmektedir. (Giblin, 2013: 509-510) İncitebilmesinden kasıt travma sonrası düzenlenen çeşitli aktivitelerde şehit verilen kişilerin ailelerinde görülen derin üzüntü halidir. Örneğin bir anma programında iki evladını da birden şehit veren babanın şehit olan evlatları için yazdığı şiirin birkaç mısrasından yapılacak olan alıntı ve o esnadaki duygu hali buna delil olacak niteliktedir⁵:

Ahmedim, Mehmedim canlarım benim

Acı haberi verdi emniyet

Ahmet ile Mehmet şehit oldu diye

Evimize yaşandı koptu kıyamet

...

Şehitlerimizin biri Ahmet'ti biri Mehmet

Her ikinize de Mevla'm eylesin rahmet

İnşallah mekânınız olmuştur cennet

Ahmedim, Mehmedim canlarım benim

...

Kapalı kaldı o güzel evleriniz (bu ifadeden sonra baba hıçkırıklar içinde ağlamış ve salon tarafından alkışlanmıştır.)

Yollara bakıyor o genç eşleriniz

Cennettir inşallah o mekânınız

...

Mısralarından alıntı yapılan bu şiiri yazan babanın şehit olan evlatlarının fotoğrafları da ayrıca arka ekrandan verilmekte ve seyirci salonunda bulunan halk ve devlet erkânına da gösterilmektedir. Görsel ve işitsel materyallerle güçlendirilen programlarda bahsi geçen şehit-gazi kahraman anlatılarının şüphesiz maksadı, buhran sonrası kamusal vicdanının rahatlatılması ve sembolik bir iyileştirme mekanizmasıyla topluma kültürel bir miras edindirilmesidir.

Kültürel mirasın bir parçası halini alan kahramanlar, düşmanlarıyla beraber anılmakta ve yaşatılmaktadır. Kahramanların ve düşmanların bu bağlamda bilinmesi ve direkt olarak o kişilere atfedilen özellikler bahsi geçen kahraman ve düşman figürlerini daha anımsatıcı ve akılda kalıcı yapmaktadır. (Ashworth, 2006: 235) Bunun bilinip hatırlanıyor olması, sembolik iyileşmenin kolektif ya da bireysel olarak aktörler nezdinde çekişme sonrası (*post-conflict*) sürece pozitif bir etkide bulunmaktadır. (Giblin, 2013: 514) 15 Temmuz bağlamında ise bilinen kahramanlar 15 Temmuz şehit ve gazileriyken, düşmanları ise hain olarak nitelendirilen Fethullahçı Terör Örgütçü asker ve üyelerdir.

³ Daha ayrıntılı medya içeriği için Bilecik Mili Eğitim Müdürlüğüne düzenlenen 15 Temmuz Demokrasi Zaferi ve Şehitleri Anma Programına bakabilirsiniz, <https://www.youtube.com/watch?v=b1li5tRFfnc>, 12 Mayıs 2019 tarihinde erişildi.

⁴ Beştepe Millet Kültür ve Kongre Merkezinde 13.0.2017 tarihinde düzenlenen 15 Temmuz Şehitleri Anma Programında da konuşmacıların konuşmaları arasında bahsi geçen ifade sıkça kullanılmaktadır. Daha ayrıntılı bilgi için: <https://www.youtube.com/watch?v=acZRwkwLmE>, 12 Mayıs 2019 tarihinde erişildi.

⁵ Okunan şiirin tamamını dinlemek için 4.dipnotta bahsi geçen anma programında kaydedilen videonun 38.dakikasının 45.saniyesi ve sonrasını inceleyiniz.

Diyalektik bir mekanizmayla işlenen bu kahramanlık anlatısı 15 Temmuz sonrası kültürel unsurlara yansımıştır. Bu da gösteriyor ki kültürel miras yapım süreçleri bir derecede dışlama mekanizmasıyla yürütülmektedir. (Byrne, 2009: 230) Örneğin 15 Temmuz sonrası şehitler ve gaziler için yazılan marşın sözlerinde şehitler yüceltilirken, hainlerin bu yüceliğe hizmet edici kötülükleri de gözden kaçmamaktadır. Bu marşın sözleri incelenecek olursa⁶ (AKŞAM Gazetesi, 2017):

15 TEMMUZ MARŞI SÖZLERİ

*15 Temmuz gecesiydi, hava sıcaktı
Bir ihanet kalkışması kalpleri yaktı
Demokrasi darbe yemiş, şaşkındı millet
Ya özgürlük bundan sonra, yahut da zillet
Başkomutan emir verdi: İnin meydana!
Sahip çıkın al bayrağa, aziz vatana!
Her ne ile meşgul ise hemen bıraktı
Yedi-yetmiş bütün millet sokağa aktı
Milyonların ayak sesi titretti yeri
Elde bayrak, dilde tekbir, koştı ileri
Yerden, gökten o hainler ölüm saçarken
Nice yiğit şehit düştü bayrak açarken
Namlulara, kurşunlara göğüs gererek
Durdurdular alçakları canlar vererek
Kimi yaşlı, kimisi genç, kadın kız kızan
O gecenin kahramanı destanı yazan
Demokrasi destanında şahitler biziz
Bir ölünce bin dirilen şehitler biziz...*

Görüldüğü üzere bahsi geçen marşta şehitlerin destan yazarak kahramanlaşması varken, düşmanların da hainlik yaparak ölüm saçtığına işaret edilmektedir. Yalnızca bahsi geçen marşta değil aynı zamanda anma programlarında da kahramanlık vurgusu ve düşmanlık imgesi bir arada işlenmektedir. Bu imgenin görünümü özellikle konuşmacıların sarf ettiği sözlerde vuku bulmaktadır. Örneğin anma programlarının birinde gazi olan kadın konuşmacı: *Ben 15 Temmuz'dan sonra sadece ve sadece şehit kardeşlerime dua eden, evlatlarına da bu duayı öğreten bir hanım kardeşinizim. Bizim 15'ten öncemiz yok! Bizim 15'ten sonramız var! Neden mi? Çünkü onlar, o hainler bizden görünüp gibi bizi inandırdılar. Duygularımızı çaldılar. Asker üniformalarımızı çaldılar...* (Bu ifadenin ardından ağlamıştır.) *Ama öyle bir gaflet içindelerdi ki...* ifadelerini kullanmıştır.⁷ Görüldüğü üzere bir yandan şehit kahraman askerlerin dualarla anıldığı bahsedilirken, düşman olarak ifade edilen hainlerin gaflet içinde olduğu da bir yandan salona duyurulmaktadır. Kültürel hafızaya dönüşebilme potansiyeli olan bu ve buna benzer konuşmalar kahramanlaştırılan şehit ve gaziler üzerinden sembolik iyileşme amacı güderken bir yandan da bireylerin geçmişi nasıl hatırlaması gerektiğine dair topluma ipuçları vermektedir.

⁶ 15 Temmuz Marşını dinlemek için <https://www.youtube.com/watch?v=amucDzLL2IY> adresine tıklayabilirsiniz. 10 Mayıs 2019 tarihinde erişildi.

⁷ Konuşmanın tamamını Beştepe Millet Kültür ve Kongre Merkezinde 13.0.2017 tarihinde düzenlenen 15 Temmuz Şehitleri Anma Programında kaydedilen videodan bulabilirsiniz: <https://www.youtube.com/watch?v=acZRwkkwLmE>, 10 Mayıs 2019 tarihinde erişildi.

15 Temmuz kahramanlarının hatırlanması tartışıldığı üzere dini referans, düşmanlarla beraber anılma ve Türk kahramanlık kültürüyle beraber güçlendirilirken, bir yandan da bu miraslaştırma sürecinin devam etmesi göz önüne alınmaktadır. Çekişme sonrası bu dönemde, toplum ya da mikro düzeyde fertlerin sembolik olarak iyileşmesinde, kuşkusuz ulus-devletler önemli bir role sahiptir. Zira ulus-devletler ulusal hafızayı güçlendirmek ve miras yapım sürecini devam ettirmek için sosyalizasyonu ve eğitimi kullanmaktadırlar. (McDowell, 2008: 40) Bu sosyalizasyon ve eğitimin bir kolu da toplumsal pratiklerle iç içe geçmiş milli (ya da özel) gün ve haftalardır. 15 Temmuz bağlamında şehitleri anma programları üzerinden yürüyen bu miralaştırma süreci, toplumun kültürel hafızasında izler bırakmaktadır.

2. 15 TEMMUZ DEMOKRASİ VE MİLLİ BİRLİK GÜNÜ

Anayasanın 2429 sayılı Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanunda yapılan değişiklikle yeni bir milli gün statüsü kazanan 15 Temmuz, Türkiye'nin muhtelif kentlerinde çeşitli aktivitelerle ya da daha sosyolojik bir tabir olan pratikler yoluyla gerçekleştirilmektedir. Bu pratikler, 15 Temmuz gününün ruhunu yansıtıcı bir hüviyete sahip olup belli başlı anma programları üzerinden yürütülmektedir. Anma programları, özellikle okullarca ve devletin muhtelif bürokratik kollarınca düzenlenmektedir. Devletin bu bağlamda ideolojik aygıtları önemli bir rol üstlenmektedir. Birbirinden ayrı özelleşmiş ve kimi ve de aynı zamanda beraber hareket eden aygıtları ifade eden bu terim gözle görülür, elle tutulur olmaktan ziyade somut olmayan ve otomatikleşmiş bir değerler mekanizmasına işaret etmektedir. (Althusser, 2002: 33-35) Öyle ki, bu aygıtların başında eğitim, kültür, aile, sendika gibi toplumsal yapı ve kurumlar gelmektedir. Konu çerçevesinde ise kültürel aygıtların ve eğitime dayalı ideolojik aygıtların devletçe kullanıldığı gözlenmektedir. Kültürel aygıtların da çoğunluğu dolaylı veyahut dolaysız gelenekler üzerinden işletilmektedir. Yani belli bir gelenekler silsilesine dayandırılmaktadır. Sembolik anlamlar içeren bu gelenekler, bazen kapalı bazen de açık bir yolla, belli başlı davranışların tekrar edilerek belli norm ve değerlerin geçmişe referansla devamlılığını sağlayan birtakım pratikler bütünü anlamına gelmektedir. (Hobsbawm, 1983a: 1)

Sanayi Devrimi'nden itibaren toplumlar tarafından çok eskilere dayandırılan yeni geleneklerin icatlarına daha sık rastlanmaktadır. Her ne kadar tarihçiler tarafından bu geleneklerin köklü geçmişleri muğlak bir zeminde olsa da kurgulanan yeni pratiklerin resmileşmesi (*formalization*) ve rutinleşmesi (*ritualization*) adına ulus-devletler köklü bir geçmiş atfıyla bu pratikleri karakterize etmektedirler. (a.g.e, 1983a: 3-4) Bu geleneklere ihtiyaç duyulur. Zira koşulları çabuk değişen modern çağa ayak uydurmaya gayret eden ulus-devletler, sosyal hayatın bazı kısımlarını sabit tutmaya çalışmaktadırlar. Bu sabitleme durumu ise en kolay gelenekler üzerinden işler hale gelmektedir. Zira gelenekler belli bir geçmişe referansla pratik edildiklerinden kendi içinde sabitliği mümkün kılan tekrarlama ilkesine sahiptir. Ancak bu sabitlemenin de kendi içinde değişip dönüşüme uğraması kaçınılmazdır. Öyle ki, bahsedildiği gibi modern çağın koşulları hızla değişmektedir. Dolayısıyla bu bağlamda eski geleneklerin yenileriyle değiştirilip sanki tarihi çok eskilere dayanan bir şeymiş gibi gösterilmeleri (ya da kurgulanmaları) onları toplumca daha benimsenir kılmaktadır. Öyle ki, yeni geliştirilen gelenekler aracılığıyla bu benimseyiş toplumsal kimlik ve uyuma da katkı sağlamaktadır. (a.g.e, 1983b: 263) Ulusal bir pratik halini alan bu geleneklerden biri de milli gün ve haftalardır. Hobsbawm'ın ifade ettiği gelenek türlerinden sosyalleşmek için tekrar eden değer ve davranış uzlaşılarını (1983a: 9) ifade eden bu milli gün ve haftalar, kültürel mirasın da zamanla bir parçası halini almaktadır. Zira kültürel miras bahsi geçen değer ve anlamların ya da davranış uzlaşılarının yapılandırılıp düzenlenmesini içeren kültürel bir pratik ürününü ifade etmektedir. (Smith, 2006: 11)

Milli gün ve haftalarda gerçekleştirilen pratiklerin kültürel mirasın bir parçası halini alma süreçleri aynı zamanda bu günlerde sembolik bir iyileşme amacı da gütmektedir. Bu amacı çözümlenmenin en temel yollarından biri ise bu günlerde kullanılan söylemin ne anlam ifade ettiğini araştırmaktır. Ulusal bir anlam taşıyan bu söylem kimlik, tarih, bölge gibi birtakım değişkenlerin etrafında anlamlı kılınmaktadır. (Olsen, 2001: 53) Smith'in öne sürdüğü Batılı⁸, konu bağlamında ise

⁸ Smith'in resmi miras söylemi kavramı, Batılı miras söylemi çerçevesinde şekillen kültürel miras tartışmalarını ifade etmektedir. Konu bağlamında kullanılan resmi miras söylemi baskın olan, çoğunluk tarafından oluşturulup

dominant söylem etrafında şekillenen resmi miras söyleminin(2006) izlerine bu milli gün ve haftalarda denk gelmek olasıdır. Zira mevcut konjonktür ışığında kurgulanan mirasın kendisini bugünün hakim koşullarına lanse edilerek şekillendirilmesi su götürmez bir gerçektir. Bu gerçekliğin yaşatıldığı pratiklerin örneğine de 15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü'nde rastlamak mümkündür. Pratikler üzerinden resmi miras söyleminin en temel özelliği ise sosyalleştirici bir fonksiyonu olmasıdır. (a.g.e, 2006: 29) Toplumun kültürel hafızasını şekillendiren bu pratikler, kolektif belleğin kuşaklararası aktarımı kendi zamansal sınırlarına ulaştığı için yeni kuşakların belleksel sosyalizasyonunu sağlamak için kurgulanır. (Parmaksız, 2012: 292) Sosyalleştirirken geçmişte yaşanan buhranı (ya da şiddet) da yâd etmeyi hedefleyen pratikler, yeni nesilden olan ve olacak bireylerin de hafızasına psikolojik olarak bir yas tutma mekanizması yüklemektedir. (Ashworth, 2006: 236) Bu bağlamda, yas tutma durumu bir derecede toplum fertlerinin birbirine karşı empati beslemesine zemin hazırlamaktadır. Bununla beraber, benzer bir toplumsal buhran deneyimlenen bireylerin, çekişme sonrası acılarını müşterek olarak paylaşması aynı zamanda kültürel miras yapım süreçlerine delalet etmektedir. Bu pratikler kültürel olarak miraslaşırken bir yandan da sembolik bir iyileşmeyi amaçlamaktadır. Öyle ki, 15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü'nün de sembolik iyileşme mekanizmaları bu tür pratikler üzerinden yürütülmektedir.

15 Temmuz için tesis edilen milli günün olmazsa olmaz pratikleri:

- *Şehit isimleri, fotoğrafları veyahut her ikisinin aynı anda yayınlanması*
- *Saygı duruşu*
- *İstiklal Marşı*
- *Kur'an-ı Kerim ve dualar okunması*
- *Günün anlam ve önemine dair yazılı metinler ve şiirsel dinletilerin; insanların milli duygularını kabartacak fon müzik, marş ya da şarkıların okunması*
- *O günde yaşanan olaylara dair görsel ve işitsel materyallerin katılımcılara izletilip dinletilmesi⁹*

Bahsi geçen pratiklerin temel gayesinin toplumda sembolik bir iyileşmeyi hedeflediğinden daha önce bahsedilmiştir. Bahsi geçen bu pratiklere birkaç örnek verilmek istenirse: 15 Temmuz 2017 yılında düzenlenen anma programının başlangıç safhalarında 15 Temmuz için hazırlanan marş çalmaktadır. Yine bunun akabinde İstiklal Marşı ve Saygı Duruşu pratikleri gerçekleştirilmektedir. Ardından Kur'an-ı Kerim okunmakta ve dua edilmektedir. Burada belirtmek gerekir ki 15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü anma programında gerçekleştirilen dini vecibeler, yani bahsi geçen dua ve Kur'an sureleri şüphesiz kültürel bir iyileşme mekanizması rolü üstlenmektedir. Zira İslam inancına göre ölümlerin ardından okunan dua ve Kur'an onları rahatlatmaktadır. Dolayısıyla, Kur'an'ı ve duayı okuyan ve okutan cenah da sembolik olarak iyileşme ve bir rahatlama hissiyatına girmektedir. Yine aynı programın devamında dönemin başbakanının konuşmasında: *250 şehit için 250 selvi ağacı dikildi... Ecdat bu vatan toprağını çiğnetmemiştir! 15 Temmuz'da aziz milletimiz, Cumhurbaşkanımız, Başkomutanımızın liderliğinde meydanlara inmiş, bu gözü dönmüş hainlere dersini vermiştir, darbecilere darbeyi vurmuştur. Bugün de yarın da göğsümüz siper olacak bu mübarek toprakları hiçbir hain çiğneyemeyecek... Bize yaşattıkları acılarından hiçbir şey elde edemeyecekler...* ifadeleri yer almaktadır. Öyle ki, anma gününde yapılan konuşmalar, okunan metinler sembolik iyileşmeyi sağlayıcı ve güçlendirici niteliktedir. Zira kültürel miras yapım süreçlerinde, çekişme sonrası toplumun duygularını benimseyen ve bunlarla güçlenen bireyler inşa edilmeye çalışılmaktadır. (Giblin, 2013: 515)

Bahsi geçen programdaki konuşmanın ardından şehit olan kişilerin fotoğrafları büyük ekranda yansıtılarak isimleri okunmaktadır. Bu bağlamda şehitlerin toplum tarafından unutulmaması ve onları toplumda daha kalıcı bir pozisyona sokma amacı güdülmüştür. Öyle ki, şehitlerin ölümsüzlüğüne atıfla şehit isimleri okunduğu katılımcılar tarafından "Burada!" ifadesi kullanılmıştır. Bir yandan da ekran

tahakkümü altında tutan miras söylemi anlamındadır. Daha ayrıntılı içerik için: Smith, L., "The Discourse of Heritage", *The Uses of Heritage*, New York, Routledge, 2003, ss. 11-43

⁹ Pratikler listelenirken, bunların kronolojik sıralaması baz alınmamıştır. Çünkü pratiklerin sıralaması bir anma programından diğerine değişmektedir.

arkasından verilen duygusal fon müziği bu duyguları kabartması maksadıyla katılımcılara dinletilmiştir.¹⁰

15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü kültürel miraslaştırma kapsamında sembolik iyileşme amacına yönelik pratikler üzerinden üç boyutta işlenmektedir: Bunlardan birincisi kültürel olarak sembolik iyileşmenin devam eden bir süreç olduğudur. Örneğin bir kolejde düzenlenen anma programındaki konuşmacının: *Geleceğimiz olan pırıl pırıl gençlerimiz... Bugünleri asla unutmayın... Bizim sizden istediğimiz çok çalışmanız, çok çok çalışmanız ve bu ülkenin geleceğini kurtarmanız. 2023-2071 hedefleri sizler için. Daha yaşanabilir bir Türkiye için, daha zeki daha müreffeh bir Türkiye için bizim sizden istediğimiz asla aklınızı başkasına kiraya vermeyiniz, araştırınız, okuyunuz, çalışınız ve inşallah bizlere yardımcı olunuz... Bu ülkenin önü açık, bu ülkenin geleceği parlak...* ifadelerini kullandığı görülmektedir.¹¹ Dolayısıyla, 15 Temmuz sonrası sembolik iyileşme süreci gençler üzerinden tanımlanmakta ve onlar üzerinden devam etmesi temenni edilmektedir. Ayrıca birtakım yıllardan da söz edilerek bu sürecin bitmediği anlaşılmaktadır. Gençleri içselleştirdiği kadar hain olarak nitelendirilen kişilerin dışlatılması bu iyileşme sürecinin ikinci boyutudur. Bu milli günde zikredilen hainlere dersinin verildiği örneği de 2017 yılında Beştepe’de düzenlenen anma programında, dönemin genelkurmay başkanının konuşması delil olacak niteliktedir. Bu konuşmada: *Asker elbisesi içine girmiş, eli kanlı caniler, vatan savunması için düşmana karşı kullanılmak üzere tedarik edilen harp silah ve malzemelerini, 15 Temmuz’da zalimce, masum vatandaşlarımıza, milletin kahraman evlatlarıyla demokrasimizin ve bağımsızlığımızın simgesi kurumlarımıza karşı kullanmışlardır. Bu hain darbe girişimine karşı kahraman Türk Silahlı Kuvvetlerinin ezici çoğunluğuyla güvenlik güçlerimiz ve kahraman vatandaşlarımız ulusal menfaatlerimiz etrafında birlik olmuştur, kenetlenmiştir...*¹² sözleri yer almaktadır. Bir önceki başlıkta incelenen kahramanlık motifleriyle bütünleşik olarak işlenen bu boyut, anma programları üzerinde sıkça gözlemlenen bir durumdur. Son boyut ise bazen milli bazen dini bazen de siyasi imgelerle güçlendirilmiş vurguların duygulara hitap edecek şekilde tasarlanmasıdır. Bu bağlamda bahsi geçen anma programlarında okunan kutsal metinler, terörle mücadele, arka fonda verilen müzikler, şiirler, bilhassa Çanakkale ve Kurtuluş Savaşı vurgusu¹³ sembolik iyileşme hedefi etrafında ön plana koyulmakta ve duygusal bir çerçeveye kapı açmaktadır.

Genel olarak, 15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü’nde uygulanan pratiklerin sembolik iyileşme açısından üstlendiği misyonunun kültürel miras yapım sürecinde anlam kazandığı üç farklı başlık vardır: a) süreçsel boyut b) içselleştirdiği kadar dışsallaştırdığı boyut ve c) duyguları motive ettiği boyut. Bu boyutların her biri iç içe geçmekte ve sembolik iyileşmeyi güçlendirmeyi hedeflemektedir.

3. 15 TEMMUZ SONRASI İNŞA EDİLEN YENİ YAPILAR VE MEVCUT YAPILARDA MEYDANA GELEN DEĞİŞİKLİKLER

Toplumlar kendilerini derinden etkileyen olayların ardından, bu olay sonrası birtakım yeni yapıların inşasında ve mevcut yapılarda meydana gelebilecek fiziksel ya da sembolik değişimlerde bulunabilmektedirler. Ulusal kimliğin bir parçası haline gelebilen bu yapılar kuşkusuz ulusal mirasın da bir unsuru haline gelmektedir. İfade edilen bu ulusal miras da o ulusun zamanla kendini tanımlama araçlarından biri olan söylemsel pratiğe dönüşebilmektedir. (Hall, 2005: 23) Bu söylemsel pratiğin en

¹⁰ Uygulanan aktiviteler daha ayrıntılı incelemek istenirse, 15.07.2017 tarihinde tertip edilen 15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü kaydını inceleyiniz: <https://www.youtube.com/watch?v=RXhQr7an2Hc>, 10 Haziran 2019 tarihinde erişildi.

¹¹ Konuşma, Altınyıldız Kolejinin 15 Temmuz Zaferi ve Şehitleri Anma Programından alınmıştır. Daha ayrıntılı medya içeriği için: <https://www.youtube.com/watch?v=oROVNRIObyw>, 12 Mayıs 2019 tarihinde erişildi.

¹² Ayrıntılı içeriğe ulaşmak için: İlgili medyanın 1 saat, 1 dakika, 47. saniyesi itibarıyla inceleyiniz, <https://www.youtube.com/watch?v=acZRwkkwLmE>, 12 Mayıs 2019 tarihinde erişildi.

¹³ Çanakkale ve 15 Temmuz’un bir arada işlenildiğine dair mevcut deliller ise Ankara ilinin Kahramankazan ve Kızılcahamam ilçelerinde düzenlenen anma programlarıdır. Daha ayrıntılı içerik için: 2017 yılında düzenlenen bu programlara ulaşmak için: <https://www.youtube.com/watch?v=wVB4bAFrswg>; <https://www.youtube.com/watch?v=55deZmvXdic>, 2 Haziran 2019 tarihinde erişildi.

temel işlevlerinden biri o ulusun kültürel veyahut kolektif belleğinde yer ediniş muhtelif ‘ayırıcı gelenekler’¹⁴ halinde varlığını sürdürmesidir. Miras denilen şey de aslında bu ayırıcı geleneklerin bir yansımasıdır ve bulunduğu zaman ve bağlamın tahakküm ettiği varsayımlardan bağımsız değildir. (a.g.e, 2005: 24)

Kültürel miras, ayırıcı veyahut birtakım kimlikleri etrafında toplayıp diğerlerine karşı dışlayıcı olması nedeniyle sembolik iyileşme süreçlerinde de toplumun her kesimine aynı şekil ve derecede hitap etmez. Dolayısıyla, çekişme sonrası iyileşme sürecinin tıpkı ayırıcı gelenekler gibi belli grupların aidiyetini yükselttiği ve güçlendirdiği inkâr edilemez bir gerçektir. (Giblin, 2013: 504) Bu aidiyet güçlendirme süreçlerinin bir boyutu da çekişme sonrası yeni yapıların ortaya çıkması ve mevcut yapılarda meydana gelen sembolik değişimlerin (isim değişikliği gibi) meydana gelmesidir. Zira bu yapılar ve bu yapılardaki değişiklikler belli toplum ya da ulusların kendini tanımlama ya da kimliğini sunma araçlarından sadece biridir. (McLean, 2006: 284-286)

15 Temmuz sonrası yaşanan yeni yapılanma süreçleri, özellikle 15 Temmuz’un simgesi haline gelen İstanbul şehrinde gözle görülür şekilde hissedilmektedir. Bu yapılanma veyahut yeni yapıların inşa süreçlerinde izlenen temel politikalarından biri 15 Temmuz’da şehit olan kişilerin isimlerinin çekişme sonrası yapılara konulmasıdır. Örneğin, 15 Temmuz darbe girişimini en derinden hisseden kentlerden biri olan İstanbul’daki birçok durağın adı şehit isimleriyle değiştirilmiştir:

- Üsküdar Nato Caddesi – Şehit Kader Sivri
- Üsküdar Türkan Sedefoğlu İÖOKL – Şehit Ayşe Aykaç
- Üsküdar Sağlık Ocağı – Şehit Onur Ayanoğlu
- Sultanbeyli Sinan Camisi – Şehit Vahit Kaşçioğlu
- Çekmeköy Cemre Sokak – Şehit Merve Öztürk
- Kartal Köroğlu Caddesi – Şehit Şükrü Bardakçı
- Pendik Öğrenci Yurdu – Şehit Burhan Öner
- Küçükçekmece Altınşehir – Şehit Hakkı Aras
- Avcılar İspartakule Konutları – Şehit Tahsin Gereklı
- Büyükçekmece Fatih Üniversitesi – Şehit Ömer Halisdemir (Bışkin, 2017)

Birçok durak isminin değişmesi yanında 15 Temmuz’un simgelerinden biri olarak varsayılan Boğaziçi Köprüsünün adı 15 Temmuz Şehitler Köprüsü olarak değiştirilmiştir. (a.g.e, 2017) Darbeci askerlerin ilk hedefi olarak görülen ve birçok insanın hayatını kaybettiği bu köprü, 15 Temmuz günü için oldukça stratejik bir önem arz etmektedir. Bu stratejik ehemmiyet ise köprünün Asya ayağını oluşturan kısmında anıt ve müze çalışması yapılmasından anlaşılmaktadır. Bununla beraber, 15 Temmuz darbe girişiminin bertaraf edilmesi akabinde birçok gazi ve şehit veren bu köprü, kolay ulaşılabilirliği ve olayın tazeliği sebebiyle de birçok insanı da etrafına çekmektedir.

¹⁴ Stuart Hall’ın kullandığı ayırıcı gelenek (*selective tradition*) terimi ulusların kendini tanımlamak için kullandığı kolektif belleğin otoritelerce belirlenen kurumlar aracılığıyla kurgulandığını göstermekte ve bu kurgudan meydana gelmiş derin gerçekliği ifade etmektedir. Bu gerçeklik zaman ve mekan mefhumlarına göre değişip farklı anlamlar kazanmaktadır. Daha ayrıntılı içerik için: Hall, S., ‘‘Whose Heritage? Un-settling ‘The Heritage’, Re-imagining The Post-Nation’’, Jo Litter & Roshi Naidoo (Der.) içinde, *The Politics Of Heritage: The Legacies Of ‘Race’*, Londra, Routledge, 2005, ss. 23-24

Fotoğraf-1: 15 Temmuz Şehitler Anıtı

Fotoğraf-1 adlı figürde görünen 15 Temmuz Şehitler Anıtı'nın kubbe biçiminde oluşu ve kubbe üzerine yazılan, aynı zamanda 5 defa tekrar eden 'hüveş-şehid' yazısı şehitlerin ölümsüzlüğünü ifade etmektedir. Kubbeyi şekillendiren motiflerin biçimi de kenetlenme vurgusu yapmaktadır. Mimar Hilmi Şenalp tarafından yapılan anıtın, hüsnü hat yazılarını Hattat Hüseyin Kutlu yazmıştır. Şehitlerin isimleri, levhalar üzerinde sıralı olarak yer alırken, Anıtın çevresine her bir şehit için bir selvi ağacı ve bir gül dikilmiştir. İsimlerin bulunduğu kemerlerde iki daire içerisinde, birinde Bakara 154. Ayeti olan; *Allah yolunda öldürülenlere ölümler demeyin. Bilakis onlar diridirler, lakin siz anlayamazsınız, diğerinde ise Hazihî Cennâtü Adnîn, fedhulûha halidîyn. – Şu Adîn cennetleridir. Ebediyen giriniz oraya* ibaresi yazılmış. BİKSAD derneğinin kurucusu olan Hattat Hüseyin Kutlu, Esmâ-i Hüsnâ'dan özellikle şehit ismini seçtiklerini ve Kelime-i Tevhid dışındaki hüsnü hat yazılarının tümünün celi sülüs¹⁵ formunda yazıldığını belirtmiştir. (CNNTürk.com, 2017) Ayrıca, şunu da belirtmek gerekir ki Anıt şekil yanında fonetik unsurlarla da süslenmiştir. Anıtın içinde sürekli sala okunmakta ve bu salanın 15 Temmuz ruhunu devam ettirdiğine inanılmaktadır. Sembolik iyileşme aracı olarak görülen İslami unsurların varlığı bu bağlamda hissedilmektedir.

Anıtın hemen yanında yapımı hala süren Hafıza 15 Temmuz Müzesi bulunmaktadır. Bitiş tarihi net olarak belirtilmeyen Müzenin, 15 Temmuz'un simgesi olan Şehitler Köprüsünün hemen yanında yer alması dikkat çekici bir husustur. Konu çerçevesinde görünen o ki geçmişin izleri müzelerde yalnızca obje ya da semboller aracılığıyla taşınmamakta, ayrıca müzenin bulunduğu mekân da bu izlerin görünümü açısından bir önem arz etmektedir. (Alivizatou, 2012: 17-19) Zira toplumsal çekişmenin yaşandığı alana daha sonrasında giden ziyaretçiler için müzenin tasarımına kodlanan

¹⁵ Sülüs, Arap harfleriyle yazılan bir tür süslü yazıdır. Celi sülüs ise sülüs yazının yaklaşık 9 mm. den kalın yazılarına verilen addır. Sülüs yazıya göre bu yazıda hatlar daha belirgin bir hal alır. Daha ayrıntılı bilgi için: <https://islamansiklopedisi.org.tr/sulus>, 2 Haziran 2019 tarihinde erişildi.

mesajlar aktif bir sürece işaret etmektedir. Öyle ki, kodlanan mesajlar gelen ziyaretçilerin kurgulanan mirasa yönelik kendilerini yetiştiren çoklu anlatılar, ifadeler, imgeler, bilgiler ve fikirler yoluyla açılır. (Dicks, 2000: 219) Bu çerçevede müzeler, çekişme sonrası bireylerde belli bir kimlik sunumu ve tazelenmesi yanında, yaşanan geçmiş buhrana dair sembolik bir iyileşme gayesini de beraberinde getirir.

Fotoğraf-2: Hafıza 15 Temmuz Müzesi

Fotoğraf-2 adlı figürde gösterilen Hafıza Müzesi, isminden de anlaşılacağı üzere toplumsal hafızanın, bir başka deyişle kültürel hafızanın muhafaza edilmesine yönelik inşa edilmektedir. Zira hafızanın kendi içinde barındırdığı unutmama-hatırlama diyalektiği sebebiyle sembolik anlamda biçim değiştirebilmektedir. (Nora, 2006: 19) Yani, belli zaman ve yer dilimlerinde hatırlanırken bazen de unutulabilmektedir. Lakin belirtmek gerekir ki, hafıza bugüne referansla şekillendiği için her zaman hatırlanmaya meyilli ve güncel yakın bir noktada durmaktadır. (a.g.e, 2006: 19) Bu bağlamda, Hafıza 15 Temmuz Müzesine atfedilen değer de hatırlanması ve daima bugüne bağlı olarak unutulmaması üzerinedir. Özellikle müzenin etrafına şehitleri temsil eden anıtın inşa edilmesi, Fotoğraf-2 adlı figürde görüldüğü gibi hemen başucuna İslami bir değer olan minare yapılması ve şehitlerin canlı materyallerle ilişkilendirilerek ölümsüzlüğüne atfedici ağaçların dikilmesi, müzenin şüphesiz sembolik iyileşme aracı olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Zira sembolik iyileşmenin devam eden bir süreç ve bununla eşdeğer olarak müzelerin de her etkileşimde sürekli yeni anlamlar kazanan kimliği ifade eden araçlardan biri oluşu, 15 Temmuz sonrası inşa edilen yapıların rastgele bir hedefle kurgulanmadığını göstermektedir.

15 Temmuz sonrası birçok yeni inşa edilen yapılardan biri okullar olmuştur. Özellikle eğitim kurumlarının ismindeki değişiklik oldukça önemli bir fikri de beraberinde getirmektedir. Bu fikir, okulların çocuklar için bir sosyalleşme mekânı; geleceği şekillendiren ilk basamaklardan biri olmasından gelmektedir. Sosyalleştirilen aynı zamanda kültürel olarak sembolik iyileşme sürecine sokulan genç nesiller, tarihsel belleğin maddi ve manevi performanslarla taşındığı araçların içinde kendini bulmuş olurlar. (Parmaksız, 2012: 284-285) Araçların başında ise okul gelmektedir. Okula yüklenen sembolik anlamlardan ilki ismidir. Okulun ismi adeta kültürel hafızanın bir bakıma da

yansıması haline gelir. Zira kültürel hafızanın bir parçası olarak isim ve onun değişikliği toplumsal çekişme sonrası sık görülen olgulardan biridir. 15 Temmuz sonrası bu türden tedbirlere rastlamak mümkündür. Örneğin, Mardin ilinde 15 Temmuz sonrası şehit düşen kişilerin isimleri okullara verilmiştir. İhlas Haber Ajansının haberine göre, Mardin İl Milli Eğitim Müdürlüğü; Artuklu, Kızıltepe, Derik, Midyat ve Nusaybin ilçesindeki bazı okullara 15 Temmuz darbe girişiminde şehit olan vatandaşların isimlerinin verilmesini kararlaştırmıştır. Artuklu ilçesinde yeni açılan 2 okula 'Şehit Abdullah Tayyip Olçok İmam Hatip Ortaokulu' ve 'Şehit İlhan Varank Ortaokulu' ismi verilmiştir. Kızıltepe'de ise 2 okula 'Şehit Şeymuz Demir Anadolu İmam Hatip Lisesi' ve '15 Temmuz Şehitler Anaokulu', bunun yanında Nusaybin'de 2 okula '15 Temmuz Şehitleri İmam Hatip Ortaokulu' ile '15 Temmuz Şehitleri İlkokulu' adları konulmuştur. Derik'te bir okula 'Şehit Mahmut Eşit Anadolu İmam Hatip Lisesi', Midyat ilçesinde de bir okula 'Şehit Velit Bektaş İlkokulu ve Ortaokulu' ismi verilerek tabelalar asılmıştır. (Haberler.com, 2016)

Fotoğraf-3: Şehit Abdullah Tayyip Olçok İmam Hatip Orta Okulu

Fotoğraf-3 adlı figürde görülen okul, resmi olarak 15 Temmuz'da şehit olan Abdullah Tayyip Olçok adıyla anılmaya başlanmıştır.¹⁶

15 Temmuz sonrası sadece okul, durak gibi yer isimleri değişmemiş, aynı zamanda birtakım yerleşim birimlerinin de ismi değiştirilmiştir. Bu isimlerden en çok dikkat çekenini ise Ankara'nın eski adıyla Kazan, yeni adıyla Kahramankazan ilçesidir. Darbeci askerlerin yönetim merkezi olarak kullandığı Akıncı Üssü'nün bulunduğu semt, 9 kişinin şehit düşmesi ve 92 kişinin yaralanması üzerine 15 Temmuz sonrası Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından 'Kahraman' unvanını almıştır. (Hürriyet, 2017) Bu unvan konulurken kuşkusuz temel motivasyonların başında Türk kahramanlık sembolü ve Türk'ün tarihte destan yazma doktrini gelmektedir. Bu doktrin toplumla öyle özdeşleştirilir ki toplum her toplumsal çekişme sonrası kendini kahramanlık yapar ve destan yazar

¹⁶ Fotoğraf-3 adlı figür için daha ayrıntılı medya içeriği: <https://www.haberler.com/15-temmuz-sehitlerinin-ismi-okullarda-yasatilacak-8882588-haberi/>, 1 Haziran 2019 tarihinde erişildi.

şeklinde kurgulayıp programlamaktadır. Bu programlayış bir bakıma da sembolik iyileşmenin bir yansımasıdır. Zira toplumsal zafer, toplumun psikolojisine olumlu yönde etki etmektedir.

15 Temmuz sonrası başta İstanbul ve Ankara olmak üzere birçok il ve ilçede çeşitli yeni yapılar meydana gelmiş, aynı zamanda birtakım yapıların da ismi değiştirilmiştir. Konu bağlamında en çok dikkat çeken ve diğer yenilikleri temsil etmesi açısından daha iyi olabileceği düşünülen örnekler seçilip sunulmuştur. Öyle ki, bu örneklerin sayısı arttırabilmektedir. Örnek olarak sunulup bahsi geçen yapı, yer ve yerleşim birimleri ve isimleri toplumun kendi kültürel mirasını ifade ediş biçimlerinden sadece birkaç tanesidir. Bu örnekler ışığında sembolik iyileşmenin müze, anıt, yer ismi gibi unsurlar ışığında nasıl etkisi olabileceği üzerine tartışılmıştır. Sonuç olarak bu unsurların, sembolik iyileşme etrafında politik, sosyal ve ekonomik boyutlarla fonksiyonel bir anlam kazandığı su götürmez bir gerçektir. (Giblin, 2013: 506)

SONUÇ

Genel olarak, toplumsal çekişme sonrası kültürel miras yapım süreçleri beraberinde sembolik iyileşme sürecini de getirmektedir. Sembolik iyileşme temelde kolektif bilincin bir ürünü olup toplumun ortak olarak yaşadığı anlamlı sembolik deneyimlerin psikolojik olarak olumlu yönde etki etmesini hedefleyen kurgusal strateji süreci olarak tanımlanabilmektedir. Giblin bu sürecin her ne kadar kimileri için iyileştirici olsa da kimileri için inciten bir mefhum olduğunu ifade etmektedir. Şüphesiz bunun gerekçesi toplum bireylerinin anlam dünyası ve bu anlam dünyasının da farklı zaman ve yer algılarıyla şekillenmesindedir. Bu algı o kadar güçlüdür ki genel olarak tahakküm edici söylem lehinde üretilmektedir. Hall'in ifade ettiği gibi pratiksel söylemlerin bir ürünü olan ayırıcı geleneklerin ya da Hobsbawm'ın geleneklerin icadı bağlamında geliştirdiği kavramsallaştırmanın bu bağlamda rolü büyüktür. Zira bu geleneklerin bir yansıması olan kültürel miras belli kimlikleri ifade ediş biçimi olduğu için diğer kimlik tanımlamalarını dışlamaktadır. Bu dışlama süreçlerinin egemen kesimce haklı gerekçeleri bulunsa da süreçlerin okunması muhtelif kesimlerce farklı olabilmektedir.

Sembolik iyileşme bağlamında, 15 Temmuz Günü toplumsal çekişmenin (*social conflict*) yaşandığı zamandır. 15 Temmuz darbe girişiminin ardından yaşanan zaman dilimi ise çekişme sonrası (*post-conflict*) zaman aralığını ifade etmektedir. Darbe girişimi ve devamı olan sürecin toplumsal çekişme ya da buhranı ifade etmesi hasebiyle, toplumun kolektif bir bilinç oluşturması adına birtakım yeniliklere gidilmiştir. Bu yenilikler, kuşkusuz yeni kimlik tanımlamaları etrafında şekillenen kültürel miras yapım süreçlerine işaret etmektedir. Sürecin temel katalizörlerinden biri ise kültürel mirasın sembolik bir iyileşme aracı olarak görülmesidir. Bu bağlamda, 15 Temmuz buhranı sonrası iyileşme süreci, 3 temel başlık altında tartışılmıştır: Bunlardan birincisi olan kahramanlık motif ve anlatılarıdır. Anlatıların temel gayesi ise Türk toplumunun tarihten bugüne kutlu zafer, destan ve yiğitlik örnekleriyle dolu olduğunu hatırlatmak ve 15 Temmuz'un da bu örneklerin bir parçası olduğunu topluma hissettirmektir. Bu başlık altında görülen sembolik iyileşmenin ana özelliklerinden biri ise devam eden bir süreç olduğudur. Zira geçmişten bugüne ve geleceğe kahramanlıkların devam ettiği ve edeceği söylemi anma programları aracılığıyla sıkça dile getirilmektedir. Bu bağlamda Smith'in kavramsallaştırdığı resmi miras söylemi ehemmiyet arz etmektedir. Öyle ki, bu anlatılar bahsi geçen egemen söylem etrafında biçimlenip sunulmaktadır. İkinci olarak sembolik iyileşmenin yas tutma süreciyle ilintili olarak ortaya çıktığı ve bu yas sürecinin pratikler üzerinden yürütüldüğü 15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik günüdür. Bu günde İstiklal Marşı'nın, 15 Temmuz Marşı'nın, şiirsel ve nesir biçiminde metinlerin, Kur'an-ı Kerim ve duaların okunması, fon müziklerinin dinletilmesi gibi pratikler yerine getirilmektedir. İslami söylemin oldukça yaygın olduğu ve İslami gürühtan bireylerin özneleştiği (kendi öz bilincinin farkına varma, aktif katılım sağlama) bu pratiklerin sembolik iyileşme çerçevesinde kurgulandığı aşikârdır. Zira bu pratiklerin sarf edildiği sürecin şehitlerin ölümsüzlüğü, cennetle müjdelenmesi, 'hainlere' ders verilmesi ve kahramanlık destanı olarak ifade edilen Kurtuluş Savaşı ve 18 Mart Çanakkale Zaferi ile özdeşleştirilmesi toplum bireylerinin veyahut belli kesimlerin çekişme sonrasında kendini iyi ve zinde hissetmesi için fonksiyonel bir önem arz etmektedir. Bunun da yapılırken toplumun milli ve dini duygularına hitap edecek şekilde üretilmesi sembolik iyileşme açısından mühim bir noktadır. Üçüncü olarak yeni yapıların ortaya çıkması ve mevcut yapılarda meydana gelen simgesel ve fiziksel değişiklikler toplumun kültürel miraslaştırma yoluyla sembolik

olarak iyileşmesini amaçlamaktadır. 15 Temmuz bağlamında, bu yenilik ve değişikliklerden birkaçı olan İstanbul'daki durak adlarının değişimi, 15 Temmuz Şehitler Köprüsü, Mardin'deki okullarda meydana gelen isim değişiklikleri, 15 Temmuz Şehitler Anıtı, Hafıza 15 Temmuz Müzesi ve Ankara'nın Kahramankazan ilçesi örnekleri verilmiştir. Bu örnekler artırılabilir. Konu çerçevesinin daha kolay kavranabilmesi dolayısıyla bu özet niteliğinde olan örnekler seçilmiştir. Seçilen örnekler kuşkusuz üzerinde taşıdıkları biçimsel ve simgesel anlamlarla toplumun çekişme sonrası olanları unutmaması için inşa edilmiştir. Hatırlatma aracı olan bu yapılar bir yandan toplum hafızasını belli olaylara sabitlemeyi hedeflerken bir yandan da kültürel hafızanın korunması, anılması ve bu yolla sembolik bir iyileşme aracı olarak görülmesini sağlamaktadır. Zira çekişme sonrası inşa edilen müze, anıt gibi yapıların içeriği, mekânı ve fiziki görünümü ya da yeniden şekillendirilen yapı üzerindeki anlamların hikâyesi bireyleri düşündürmekte ve bu anlamlar da kişilerin olumlu hissetmesi üzerine kurgulanmaktadır.

Araştırma, 24 Nisan ve 10 Haziran 2019 tarihleri arasında literatür ve medya içerikleri üzerinden betimsel analiz metoduyla yapılmıştır. Farklı ve daha geniş zaman dilimi aralıklarında ve farklı araştırma metotları ile daha derin bilgi ve farklı niteliğe ulaşılması olasıdır. Zira sembolik iyileşme bir süreci ifade ettiği için daha ileriki periyotlarda Türk halkının hissettiği algının değişmesi mümkündür. Ayrıca, çekişme sonrası sembolik iyileşme algısının daha iyi ölçülmesi ve çözümlenmesi adına alana çıkılıp derinlemesine mülakat metodunun kullanılması daha detaylı bilgileri de beraberinde getirebilmektedir. Zira derinlemesine mülakatta yalnızca katılımcıların düşüncesi ölçülmez, aynı zamanda düşünceyi şekillendiren algı ve duyular da ölçülür. Bu bağlamda, sembolik iyileşmenin bir kolu da duygulara hitap etmesi ve devam eden bir süreç olmasından ötürü, daha iyi bulgulara ulaşılması mümkündür.

KAYNAKÇA

Alivizatou, M. (2012), *Intangible Heritage And The Museum: New Perspectives Of Cultural Preservation*, Walnut Creek: West Coast Press.

Althusser, L. (2002), *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*(5.Baskı), Özışık, M. & Alp, Y. (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Akşam (2017), 15 Temmuz Marşı Sözleri Nelerdir? 15 Temmuz Marşı Dinle, *Haberler, Güncel Haberler* içinde, <https://www.aksam.com.tr/guncel/15-temmuz-marsi-sozleri-nelerdir-15-temmuz-marsi-dinle/haber-643147>, 10 Mayıs 2019 tarihinde erişildi.

Assmann, J. & Czaplicka, J. (1995), "Collective Memory and Cultural Identity", *New German Critique* 65, Cultural History/Cultural Studies: 125-133, <https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/ARCH469/Assmann.pdf>, 2 Haziran 2019 tarihinde erişildi.

Ashworth, G.J. (2006), "Memorialization of Violence and Tragedy: Human Trauma as Heritage" Brian Graham & Peter Howard (Der.) içinde, *Ashgate Research Companion to Heritage and Identity*, Hampshire: Ashgate, 231-244

Association of Southeast Asian Nations (2000), *ASEAN Declaration On Cultural Heritage*, <http://cultureandinformation.asean.org/wp-content/uploads/2013/11/ASEAN-Declaration-on-Cultural-Heritage.pdf>, 2 Haziran 2019 tarihinde erişildi.

Dicks, B. (2000), *Heritage, Place and Community*, Cardiff: University of Wales Press.

Bişkin, H. (2017), 15 Temmuz Sonrası Nerelerin Adı Değişti?, *Gazete Duvar*, <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2017/07/15/15-temmuz-sonrasi-nerelerin-adi-degisti/>, 13 Mayıs 2019 tarihinde erişildi.

Byrne, D. (2009), "A Critique Of Unfeeling Heritage", Laurajane Smith & Akagawa Natsuko (Der) içinde, *Intangible Heritage*, New York: Routledge: 229-252.

- CNNTürk.com (2017), 15 Temmuz Şehitler Anıtı Bugün Açıldı. İşte Anıtın Özellikleri..., *Haberler, Türkiye* içinde, <https://www.cnnturk.com/turkiye/15-temmuz-sehitler-aniti-bugun-acildi-iste-anitin-ozellikleri?page=1>, 4 Haziran 2019 tarihinde erişildi.
- Giblin, J. D. (2013), “Post-conflict Heritage: Symbolic Healing and Cultural Renewal”, *International Journal of Heritage Studies*, 20(5): 500-518.
- Haberler.com (2016), 15 Temmuz Şehitlerinin İsmi Okullarda Yaşatılacak, *Haberler, Yerel, Haber* içinde, <https://www.haberler.com/15-temmuz-sehitlerinin-ismi-okullarda-yasatilacak-8882588-haberi/>, 1 Haziran 2019 tarihinde erişildi.
- Hall, S. (2005), “Whose Heritage? Un-settling ‘the heritage’, Re-imagining The Post-Nation”, Jo Littler & Roshi Naidoo (Der.) içinde, *The Politics of Heritage: The Legacies Of ‘Race’*, Londra: Routledge, 21-31.
- Hobsbawm, E. (1983a), “Introduction: Inventing traditions”, Eric Hobsbawm & Terence Ranger (Der.) içinde, *The Invention of Tradition*, Cambridge: Cambridge University Press, 1–15.
- Hobsbawm, E. (1983b) “Mass-Producing Traditions: Europe, 1870–1914”, Eric Hobsbawm & Terence Ranger (Der.) içinde, *The Invention of Tradition*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Hürriyet (2017) Darbenin Yönetim Merkeziydi... 15 Temmuz'da Kahraman Oldu, *Haberler, 15 Temmuz Yıldönümü* içinde, <http://www.hurriyet.com.tr/darbenin-yonetim-merkeziydi-15-temmuzda-kahraman-oldu-40519794>, 5 Haziran 2019 tarihinde erişildi.
- Kaplan, M. (2007), Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar-III “*Tip Tahlilleri*”, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Korkmaz, M.A. & Özdemir, M. (2016, Aralık), Türk Kahramanlık Kültürünün 15 Temmuz'a Yansımaları, *Darbeler ve Tepkiler* içinde, 15-16 Aralık 2016 Uluslararası Demokrasi Sempozyumu, Giresun, https://www.academia.edu/33882494/T%C3%BCrk_Kahramanl%C4%B1k_K%C3%BClt%C3%BCr_ve_15_Temmuz.pdf, 14 Mayıs 2019 tarihinde erişildi.
- McLean, F. (2006), “Museums and The Representation Of Identity”, Brian Graham & Peter Howard (Der.) içinde, *Ashgate Research Companion to Heritage and Identity*, Hampshire: Ashgate, 283-298
- Meskel, L. & Scheermeyer, C. (2008), “Heritage as Therapy: Set Pieces from the New South Africa”, *Journal of Material Culture*, 13(2): 253-173.
- McDowell, S.(2008), “Heritage, Memory and Identity”, Brian Graham & Peter Howard (Der.) içinde, *Ashgate Research Companion to Heritage and Identity*, Hampshire: Ashgate, 37-53.
- Moerman, D. (1979), “Anthropology of Symbolic Healing”, *Current Anthropology*, 20(1): 59-80.
- Moyser, G. (1991), *Politics and Religion in the Modern World*, Londra: Routledge.
- Nora, P. (2006), *Hafıza Mekânları*, Özcan, M. E. (Çev.), Ankara: Dost Kitabevi.
- Olsen, B. (2001), “Excavating The Other: European Archaeology In The Age Of Globalisation”, K. Kobylinski (Der.) içinde, *Quo Vadis Archaeologia: Whither European Archaeology in the 21st Century?*, Warsaw: European Science Foundation.
- Reckwitz, A. (2002), “Toward a Theory of Social Practices”, *European Journal of Sociology*, 5(2): 243–263.
- Smith, L. (2006), *The Uses of Heritage*, New York: Routledge.
- UNESCO (2011), What Is Intangible Cultural Heritage?, <https://ich.unesco.org/en/what-is-intangible-heritage-00003>, 2 Haziran 2019 tarihinde erişildi.

Yelsalı Parmaksız, P.M. (2012), “Çanakkale Bellek Savaşı”, *Neye Yarar Hatıralar? Bellek ve Siyaset Çalışmaları*, Pınar Melis Yelsalı Parmaksız(Der.), Ankara: Phoenix Yayınevi, 281-301.

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar (2016), 15 Temmuz’da Türkiye’de Yaşanan Darbe Girişimi Hakkında Basın Açıklaması, <https://www.ytb.gov.tr/haberler/15-temmuzda-turkiyede-yasanan-darbe-girisimi-hakkinda-basin-aciklamasi>, 1 Haziran 2019 tarihinde erişildi.